MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYIN NO : 599
İLAHİYAT FAKÜLTESİ YAYIN NO : 7

ÖNEMLİ BİR TURİSTİK MAHAL OLARAK İSTANBUL ve MİLLİ SARAYLAR

Dr. Kenan KURTOĞLU

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYIN NO.: 599
İLAHİYAT FAKÜLTESİ YAYIN NO.: 7

ÖNEMLİ BİR TURİSTİK MAHAL OLARAK İSTANBUL ve MİLLİ SARAYLAR

Dr. KENAN KURTOĞLU

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

İSTANBUL–1994

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ISBN : 975-400-152- 9

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TEKNİK EĞİTİM FAKÜLTESİ
DÖNER SERMAYE İŞLETMESİ
MATBAA BİRİMİNDE BASILMIŞTIR.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Babam, M. Salih Bey'e

Annem, Zehra Hanım'a

Eşim, Nurseli Hanım'a

Çocuklarım, Hakan ve Zeynep

ile

Bütün Kurtoğlu Ailesi'nin bütün fertlerine

ithaf olunur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **III**
KISALTMALAR ..... **XI**
TABLOLAR ..... **XII**
GİRİŞ
1. TURİZM OLAYI **5**
1.1. Turizm ve Turistin Tanımları 5
11.1. Turizmin Tanımı 8
11.2. Turistin Tanımı 10
1.2. Turizmin Tarihi 10
12.1. İlkçağlarda Turizm 10
12.2 Ortaçağda Turizm 11
12.3 Yeniçağlarda Turizm 12
12.4. XX. Yüzyılda Turizm 13
1.3. Turizmin Çeşitleri ve Şekilleri 14
13.1. Turizmin Çeşitleri 14
131.1 Dinlenme Turizmi 14
131.2 Kültür Turizmi 14
131.3 Sosyal Yönlü Turizm 15
131.4 Spor Turizmi 15
131.5 Ekonomik Turizm 15
131.6 Politik Turizm 15
13.2. Turizmin Şekilleri 15
132.1. Çeşitli Kıstaslara Göre Turizmin Şekilleri 15
1321.1. Turizme Katılanların Yaşlarına Göre 15
1321.2. Turizme Katılanların Sayısına Göre 16
1321.3. 4. Turistin Geldiği Yere Göre 16
1321.4 Kullanılan Ulaştırma Aracına Göre 16
1321.5. Zamana Göre 16
1321.6 Konaklamanın Süresine Göre 16

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1321.7 Konaklama Tesisinin Şekline Göre 16
1321.8. Finansman Çeşidine Göre 16
1321.9. Sosyolojik Muhtevasına Göre 17
1321.10. Ödemeler Bilançosundaki Etkisine Göre 17
132.2. Kitle Turizmi 17
132.3. Sosyal turizm 18
1.4. Turistik Mahal 18
14.1. Turistik Mahal Kavramı 18
14.2. Turistik Mahalli Oluşturan Unsurlar 19
142.1. Turistik Mahalli Oluşturan Turizmden Bağımsız Unsurlar 19
142.2. Turistik Mahalli Oluşturan Turizme Bağımlı Unsurlar ... 20
14.3. Turistik Mahal Çeşitleri 20
143.1. Dinlenme Gayesiyle Hizmet Verenler 20
143.2. Sosyal ve Kültürel Gayeli Seyahatlerin Hedefi Olan Mahaller 20
143.3. Ekonomik ve Politik Gayeli Seyahatlerin Hedefi Olan Mahaller 20
1.5. Turizmin Ekonomik Fonksiyonları 21
15.1. Turizm ve Ödemeler Dengesi 21
15.2. Turizm Endüstrisi Yerleşme Bölgeleri 21
15.3. Turizmin Çoğaltan Etkisi 21
15.4. Üçüncü Tip Üretim Olarak Turizm 22
15.5. Ekonomik Politika ve Planlamada Turizm 22
1.6. Turizm Ekonomisinin Yapısı 22
16.1. Turizm Olayının Zaman ve İklim Faktörüne Bağlılığı 22
16.2. Turistik Talebin Esnekliği 23
16.3. Turistik Arzın Niteliği 23
16.4. Turistik Harcamaların Yapısı 23
1.7. Türkiye'nin Turizm Potansiyeli 24

2. İSTANBUL İLİ'NE GENEL BAKIŞ 27
2.1. Tarihi 27
21.1. Yazılı Tarih Öncesi 27
21.2. Yazılı Tarih 28
212.1. Yunan Kolonileştirme Hareketi'nden Bizans Dönemine Kadar 29
212.2. Bizans Dönemi 30
212.3. Osmanlı Dönemi 32
212.4. Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul (1923-) 35
2.2. Coğrafi Durumu 35
22.1. İstanbul'un Konumu 35
22.2. Yüzey Şekilleri 36
222.1. Dağlar ve Platolar 36
2221.1. Dağlar 36
2221.2. Platolar 38
222.2. Akarsular ve Göller 38
2222.1. Akarsular 38
2222.2. Göller 40
222.3. Denizler, Boğaziçi ve Haliç 41
222.4. Vadiler 43
222.5. Bitki Örtüsü 43
22.3. İklim 44
2.3. Demografik Yapı 45
2.4. Ulaşım 59
24.1. Karayolları 59
24.2. Havayolu 62
24.3. Denizyolu 62
24.4. Demiryolu 65
2.5. Ekonomik Yapı 66

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

25.1. Tarım 67
25.2. Hayvancılık 73
25.3. Balıkçılık 75
25.4. Sanayi 76
25.5 Ticaret 80
25.6. Madencilik 80
25.7. Enerji 81
2.6. Turizm Açısından 82
26.1. İstanbul'u Ziyaret Eden Yabancılar 82
26.2. Muhtelif İmkânlar 84
262.1. Yat Turizmi 84
262.2. Av Turizmi 85
262.3. Sağlık Turizmi 85
2623.1. Termalizm 85
2623.2. Klimatizm 85
262.4. Gençlik Turizmi 86
262.5. Kongre Turizmi 86
262.6. Konaklama İmkânları 87
26.3. Tarihi Eserler 89
263.1. Bizans Devri Eserleri 90
2631.1. Saraylar 90
2631.2. Kiliseler 91
2631.3. Su Tesisleri 93
2631.4. Diğer Eserler 95
263.2. Osmanlı Devri Eserleri 96
2632.1. Saraylar ve Müzeler 96
2632.2. Çarşılar 101
2632.3. Kuleler 102
2632.4. Çeşme ve Sebiller 102
2632.5. Türbeler 103

2632.6. Hisarlar 104
2632.7. Camiler 105
26.4. Tabii Güzellikler 107
264.1. Mesire Yerleri 107
264.2. Mağaralar 110
264.3. Kaplıcalar ve İçmeler 110
264.4. Plajlar ve Yüzme Havuzları 111
264.5. Adalar 112

3. TÜRK SARAYLARI-HUKUK DÜZENLERİ İLE MİLLİ SARAYLAR VE MÜŞTEREK MESELELERİ 113
3.1. Tarih Boyunca Türk Sarayları 113
3.2. Milli Saraylar'ın Hukuk Düzeni 115
32.1. Osmanlı Sarayları'nın Türk Milleti'ne Geçişi 115
32.2. Milli Saraylar Müdürlüğü Yönetiminin Kuruluşu 117
32.3. Sarayların Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarınca Kullanılması 118
32.4. Milli Saraylar'ın Hazine'ye Devir Çalışmaları 119
32.5. Günümüzde Milli Saraylar'ın T.B.M.M. Teşkilatındaki Yeri 120
33.6. Milli Saraylar'ın Yönetimi 120
3.3. Milli Saraylar 121
33.1. Dolmabahçe Sarayı 121
331.1. Konumu 121
331.2. Semtin Tarihi 122
331.3. Sarayın Tarihi 124
331.4. Mimari Üslubu 129
331.5. Mimari Özellikleri 130
331.6. Süslemeleri 132
331.7. Duvar ve Kapıları 133

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

331.8. Bahçeleri 135
331.9. Bazı Salon ve Odaları 136
331.10. Hamamları 142
331.11. Aydınlatma ve Isıtma 143
331.12. Dolmabahçe Camii 144
331.13. Dolmabahçe Saat Kulesi 144
331.14. 1984–1989 Yılları Arasında Dolmabahçe Sarayı'nda Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar 145
331.15. Dolmabahçe Sarayı ve İlgili Birimlerinin 1988 ile 1990 Yılları İtibariyle Ziyaretçi ve Hasılat Dökümleri 148
33.2. Beylerbeyi Sarayı 153
332.1. Saray ve Semtin Tarihi 153
332.2. Mimari Özellikleri ve Süslemesi 154
332.3. Bazı Salon ve Odaları 155
332.4. Hamamı 157
332.5. 1984–1989 Yılları Arasında Beylerbeyi Sarayı'nda Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar 158
332.6. Beylerbeyi Sarayı'nın 1988 ile 1990 Yılları İtibariyla Ziyaretçi ve Hasılat Dökümleri 158
33.3. Yıldız Sarayı–Şale Köşkü 160
333.1. Yıldız Sarayı'nın Tarihi 160
333.2. 1984–1989 Yılları Arasında Şale Köşkü'nde Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar 165
333.3. Şale Köşkü'nün 1988 ile 1990 Yılları İtibarıyla Ziyaretçi ve Hasılat Dökümleri 165
33.4. Küçüksu Kasrı 166
334.1. Kasrın Yeri, Mimari Özellikleri ve Tarihi 166
334.2. Odaları 168
334.3. 1984–1989 Yılları Arasında Küçüksu Kasrı'nda Kültür, ve Turizm İle İlgili Çalışmalar 169

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

334.4. Küçuksu Kasrı'nın 1988 ile 1990 Yılları İtibarıyla Ziyaretçi ve Hasılat Dökümleri 170
33.5. Ihlamur Kasırları 171
335.1. Yeri ve Tarihi 171
335.2. 1984-1989 Yılları Arasında Ihlamur Kasırları'nda Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar 173
335.3. Ihlamur Kasırları'nın 1988 ile 1990 Yılları İtibarıyla Ziyaretçi ve Hasılat Dökümleri 173
33.6. Aynalıkavak Kasrı 174
336.1. Yeri ve Tarihi 174
336.2. 1984–1989 Yılları Arasında Aynalıkavak Kasrı'nda Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar 176
336.3. Aynalıkavak Kasrı'nın 1988 ile 1990 Yılları İtibarıyla Ziyaretçi Hasılat Dökümleri 177
33.7. Maslak Kasırları 178
337.1. Yeri ve Tarihi 178
337.2. 1984–1989 Yılları Arasında Maslak Kasırları'nda Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar 179
337.3. Maslak Kasırları'nın 1988 ile 1990 Yılları İtibarıyla Ziyaretçi ve Hasılat Dökümleri 180
33.8. Yalova Atatürk Köşkü 181
338.1. Yeri ve Tarihi 181
338.2. 1984–1989 Yılları Arasında Atatürk Yalova Köşkü'nde Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar 181
338.3. Atatürk Yalova Köşkü'nün 1988 ile 1990 Yılları İtibarıyla Hasılat Dökümleri 182
3.4. Milli Saraylar'ın Müşterek Meseleleri 186
34.1. Milli Saraylar'ın Tanıtımı ve Turizm Gayesiyle Kullanımı Hakkında Çeşitli Görüşler 186
341.1. Milli Saraylar'ın Tanıtımı 186
341.2. Milli Saraylar'ın Kullanımı Hakkında Bazı Görüşler 189

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

34.2. Milli Saraylar'ın Korunma ve Onarımları 193
342.1. Milli Saraylar'ın Korunmaları 193
3421.1. Milli Saraylar'ın Korunmasında Planlama ve Belgelemenin Önemi 193
34211.1. Milli Saraylar'ın Korunmasında Planlamanın Önemi 193
34211.2. Milli Saraylar'ın Korunmasında Belgelemenin Önemi 194
3421.2. Milli Saraylar'ın Strüktürel (Yapısal) Koruma Meseleleri ve Çözüm Teklifleri 195
34212.1. Milli Saraylar'ın Strüktürel (Yapısal) Koruma Meseleleri 195
342121.1. Tabii Etkenler 195
342121.2. Fiziki Etkenler 195
342121.3. Kimyevi Etkenler 195
342121.4. Yapılarda Hatalı Yapı Uygulamaları 196
342121.5. Diğer Etkenler 196
34212.2. Milli Saraylar'ın Strüktürel Koruma Meseleleri ve Restorasyon İçin Çözüm Teklifleri 196
3421.3. Milli Saraylar'ın Yangına Karşı Korunması 197
34213.1. Mevcut Yangın Riski ve Tehditler 197
342131.1. Bünyede Mevcut Riskler ve Tehditler 197
342131.2. Çevreden Gelen Riskler ve Tehditler 197
34213.2. Aktif ve Pasif Tedbirler 198
342132.1. Aktif Tedbirler 198
342132.2. Pasif Tedbirler 198
34213.3. Aktif Savunma Sisteminde Gözönüne Alınması Gereken Özellikler 199
342.2. Milli Saraylar'ın Onarımı 199
342.3. Milli Saraylar Park ve Bahçeleri'nin Umumi Meseleleri 201
SONUÇ 203
KAYNAKLAR 206
EKLER 215

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÖNSÖZ

Tabii güzellikleri, tarihi zenginlikleri, eski eserleri ve dünyaca ünlü müzeleri, sanat, kültür ve turizm değerleri ile büyük bir potansiyelin oluştuğu İstanbul, Türkiye turizmi içinde müstesna bir yere sahiptir.

Bu gâye ile Türkiye turizminde oldukça önemli bir yere sahip olan İstanbul ilinin tarih ve kültür hazinelerini ihtiva eden Milli Saraylar ve bunların Türk Turizmi'ne etkisi üzerinde bir araştırma yapmayı uygun gördük.

Önemli bir turistik mahal olan İstanbul ve ilde bulunan Milli Saraylar tek bir yapı olacak veya bunların bazı bölümleri zaman zaman incelenmiştir.

Bu kültür miraslarımızın tamamı tarafımızdan muhtelif yönleriyle incelenip turizm olgusu içinde verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın mükemmel olduğu iddiasında hiç değiliz. Ancak, bu tür toplu bir çalışmanın bizden sonraki araştırmacılara yardımcı olması. yol göstermesi bizim için iftihar vesilesi olacaktır.

Araştırmamızın metoduna gelince; konu ile ilgili yerli ve yabancı kaynaklar taranmıştır. T.B.M.M. ve Milli Saraylar Daire Başkanlığı'nda üst düzey yönetici ve uzmanlardan mülakat yolu ile bilgiler tesbit edilmiştir. Bu bilgilerin ışığı altında özel araştırma izni alınarak Milli Saraylar'ın bütün birimlerinde izin çerçevesi dahilinde tetkikler yapılmış ve konu işlenmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde, konumuzla alâkalı olduğundan, turizm olayı ile ilgili temel kavramlar açıklanmıştır. Bu bölümde bazı terimlerin açıklanması yanında, Milli Saraylar'ın İstanbul'da bulunması dolayısıyla, İstanbul'un da önemli bir turistik mahal olması fikrinden hareket ederek, Turistik Mahal kavramı ve çeşitleri ile ilgili bilgilere de temas ettik.

Milli Saraylar'ın bulunduğu yer olarak İstanbul'un yazılı tarih öncesinden günümüze kadar geçen tarihinin kronolojik biçimde ele alınması, turizm olayı ile sıkı münasebette olması sebebiyle İstanbul'un tabii ve ekonomik yapısı, nüfusu ile turistik yerleri konularına çalışmamızın ikinci bölümünde yer verdik.

Milli Saraylar'ın yönetimi ve hukuk düzeni araştırmamızın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde her bir birim ayrı ayrı ele alına-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rak, tarihi, konumu, mimari özellikleri, müştemilatı ile kültür ve turizm ile ilgili çalışmalar ve hasılat dökümleri açıklanmıştır. Ayrıca, aynı bölümde Milli Saraylar'ın Hukuk Düzeni başlığı altında; Osmanlı Saraylarının Türk Milleti'ne geçişi, Milli Saraylar Müdürlüğü yönetiminin kuruluşu, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanları'nca kullanımı, Milli Saraylar'ın hazineye devir çalışmaları, T.B.M.M. teşkilatındaki yeri ile Milli Saraylar yönetimi konuları işlenmeye çalışılmıştır.

Ayrıca aynı bölümde, Milli Saraylar'ın turizm hizmetine sunulmasında, tanıtım, turizm gâyesiyle kullanım, koruma ve bakımı konularında karşılaşılan problemlere ve bu problemlerin çözümü hususunda bazı tekliflere yer verilmiştir.

Hülasa, bu mütevâzi çalışmamızın hazırlanmasında ve yürütülmesinde çok kıymetli fikirlerinden ve tavsiyelerinden ve bu araştırmanın her safhasında bize rehberlik eden hocamız Prof. Dr. Cemal ŞANLI ve Prof. Dr. Kubilây BAYSAL'a, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora programında çalışabilmem için gerekli izni veren MÜİF Dekanı Prof. Dr. Salih TUĞ ve fakülte yönetim kurulu mensuplarına şükranlarımızı arzetmeyi bir borç biliriz.

Bu arada çalışmamızı büyük bir sabırla bilgisayarda yazan ve tashihlerini yapan Ali Ulvi MEHMEDOĞLU'na, kitabın M.Ü. yayınları içinde basılmasına yardımcı olan Matbaa Eğitimi Bölüm Başkanı Yrd. Doç. Dr. Aşkın ÇELİK'e Arş. Gör. Semiha YAVUZ'a dizgi işlemlerini yapan Dizgi Operatörü Sevil GİRİT'e ve matbaa bölümünde emeği geçen bütün elemanlara ayrıca teşekkür ederim.

Dr. Kenan KURTOĞLU

İstanbul/1994

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KISALTMALAR

A.B.D.	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.a.	Adı geçen araştırma
a.g.d.	Adı geçen dergi
a.g.e	Adı geçen eser
a.g.t.	Adı geçen tebliğ
B.D.İ.E.	Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü
b.k.z.	Bakınız
c.	Cilt
çev.	Çeviren
ICOC	İstanbul Chamber of Commerce
İ.E.T.T.	İstanbul Elektrik Tramvay Troleybüs İşletmesi
İ.S.O.	İstanbul Sanayi Odası
İ.T.O.	İstanbul Ticaret Odası
ltd.	Limited
mis.	Misafir
M.S.S.	Milli Saraylar Sempozyumu
no.	Numara
pro.	Protokol
s.	Sayfa
sa.	Sayı
san.	Sanayi
S.İ.A.R.	Sosyal ve İktisadi Araştırmalar
ş.a.y.	Şehir Adı Yok
şti.	Şirketi
T.B.M.M.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.D.D.	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
T.D.İ.	Türkiye Denizcilik İşletmeleri
T.E.K.	Türkiye Elektrik Kurumu
T.H.Y.	Türk Hava Yolları
tic.	Ticaret
T.İ.Y.	Türkiye İstatistik Yıllığı
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
T.T.O.K.	Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
Ün.	Üniversite
v.b.	Ve benzeri
v.d.	Ve diğerleri
yay.	Yayınları

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TABLOLAR

Tablo 1. Seyahat Amaçlarına Göre Gelen Yabancılar 26

Tablo 2. Dış Yolculuk Gelir ve Giderleri 26

Tablo 3. İlçelere Göre Şehir ve Köy Nüfusları İle İlin Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunluğu 46

Tablo 4. İstanbul İli'nin 1975, 1980, 1985 Genel Nüfusu 47

Tablo 5. İstanbul'un 1990 ile 1995 ve 2000 Yıllarındaki Muhtemel Nüfusu 48

Tablo 6. İş ve İşçi Bulma Kurumuna Yapılan Başvurular ve İşe Yerleştirilenler 49

Tablo 7. İstanbul İli'ne Göre Kamu ve Özel Hastaneler 50

Tablo 8. İstanbul İline Göre SSK Kurumuna Bağlı Hastane ve Yatak Sayıları 50

Tablo 9. İstanbul İline Göre Sağlık Merkezleri ve Tedavi Edilenler 51

Tablo 10. İstanbul İline Göre Sağlık Personeli 51

Tablo 11. İstanbul İline Göre Eczane ve Eczacılar 52

Tablo 12. İstanbul İli Okul–Öğrenci ve Öğretmen Durumu (1991–1992) 55

Tablo 13. 1989–1990 Öğretim Yılında İstanbul'daki Yüksek Öğretim Kurumlarında Öğretim Elemanları, Öğrenciler ve Diploma Alanlar 56

Tablo 14. İstanbul İli ve İlçelerine Göre Kütüphane, Kitap, Kütüphaneden Yararlananlar ve Personel -1990 57

Tablo 15. İstanbul İline Göre Matbaalar 58

Tablo 16. İstanbul İlindeki Sinema Salonları ve Mülkiyet Durumu 58

Tablo 17. İstanbul İline Göre Tiyatro Salonları ve İlk Yapılış Amacı 58

Tablo 18. İstanbul İline Göre Opera ve Bale Salonları ve İlk Yapılış Amacı 59

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 19. Motorlu Kara Taşıtları Cinslerinin İstanbul İline Göre Dağılımı 60
Tablo 20.Trafik Kaza ve Sonuçları 60
Tablo 21. Fatih Köprüsü'nden Geçen Taşıtların Cinsleri ve Alınan Geçiş Ücret Gelirlerinin Dağılımı 60
Tablo 22. İstanbul Boğaziçi Köprüsü'nden Geçen Taşıtların Cinsleri ve Alınan Geçiş Ücret Gelirlerinin Dağılımı 61
Tablo 23. Otobüs ve Tünelle Taşınan Yolcu Sayısı 61
Tablo 24. İç ve Dış Hatlarda Taşımanın Atatürk Hava Meydanına Göre Dağılımı 62
Tablo 25. İstanbul Şehir Hatlarında Taşınan Yolcu ve Hizmetteki Gemiler 63
Tablo 26. Taşınan Yük ve Yolcu ile Giren-Çıkan Gemilerin Dağılımı 64
Tablo 27. Taşınan Yük ve Yolcu ile Giren-Çıkan Gemilerin Limanlara Göre Dağılımı 64
Tablo 28. İstanbul Tescil Dairesine, Cinslerine ve Tonilato Gruplarına Göre Gemiler 64
Tablo 29. Demiryolu Uzunlukları (km.) 65
Tablo 30. İstanbul'daki Liman Trafiği (1000 ton) 65
Tablo 31. İstanbul Garlarından Anadolu ve Trakya'ya Yapılan Seferler 66
Tablo 32. Türkiye ve İstanbul İli Bazında Nüfusun Tarım İle İlgili İstatistikleri 66
Tablo 33. İstanbul'un Arazi Kullanımı 67
Tablo 34. Tarla Ürünlerinin Ekilen, Hasat Edilen Alanı ile Üretim ve Verimi 68
Tablo 35. Meyve Ağaçları Sayısı ve Meyve Üretimi 69
Tablo 36. Yem Bitkileri 70

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 37. Sebzelerin Ekim Alanı ve Üretimi 71
Tablo 38. Çiçek Üretimi ve Satış Tutarları 72
Tablo 39. İstanbul'daki Hayvan Tür ve Sayıları 73
Tablo 40. Kesilen Hayvan Sayısı, Et ve Deri Üretimleri (1989) 74
Tablo 41. Kümes Hayvanları, Arıcılık ve İpek Böcekçiliği (1989) 74
Tablo 42. 1989 Yılı Hayvansal Ürünler 74
Tablo 43. Balık Türleri İtibariyle Olarak 1991 Yılı Hasılatı (Kg.) 75
Tablo 44. D.İ.E. Göre 1988 Yılı İmalat Sanayii Karşılaştırılması 76
Tablo 45. 1988 Yılı İtibariyle İstanbul'daki Sanayi Gruplarıyla İşyeri, Çalışanlar ve Katma Değerler 77
Tablo 46. İstanbul'daki Üretim Faaliyet Kollarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Yeri (Cari Üretici Fiyatlarıyla) (%) 78
Tablo 47. 1989 Yılı İtibariyle İstanbul'daki İlçelerin İmalât Sanayi Bakımından % Olarak Yoğunlukları 79
Tablo 48. 1990 Yılı İtibariyle İstanbul Gümrüklerinden Yapılan İhracat ve İthalat (1000 $) 80
Tablo 49. 1989 Yılı Elektrik Abone Sayıları 81
Tablo 50. Elektrik Enerjisi Tüketiminin Yıllar İtibariyle İl Bazında Bazı Tüketim Sektörlerine Göre Dağılımı 81
Tablo 51. İstanbul İline Gelen Yabancılar 82
Tablo 52. Gelen Yabancıların İstanbul Kapılarında Giriş Yolu ve Aylar 82
Tablo 53. İstanbul İline Bağlı Çıkış Kapılarından Giden Yabancılar 83
Tablo 54. İstanbul İline Bağlı Çıkış Kapılarından Dış Ülkelere Giden Yurttaşlar 83
Tablo 55. İstanbul'daki Koy ve Limanlar İle Bağlı Yat Sayıları 84
Tablo 56. İstanbul'da Bulunan Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler 87

Tablo 57. İstanbul'daki Turizm İşletmesi Belgeli Gazino ve Lokantalar 88
Tablo 58. İstanbul'daki Turizm İşletmesi Belgeli Kampingler 88
Tablo 59. İstanbul İlindeki Müzeler – 1990 98
Tablo 60. İstanbul İli Müzelerinde Yıl Sonunda Mevcut Eserler – 1990 98
Tablo 61. İstanbul İline Göre Müze ve Müzeye Bağlı Halka Açık Örenyeri Ziyaretçi ve Gelirler – 1990 98
Tablo 62. Dolmabahçe Sarayı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu 148
Tablo 63. Dolmabahçe Sarayı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu 149
Tablo 64. Kuşluk Dairesi'nin 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu 150
Tablo 65. Kuşluk Dairesi'nin 1988 ve 1990 Yılları Ziyaretçi Gelir Durumu 150
Tablo 66. Hareket Köşkü'nün 1990 Yılına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu 151
Tablo 67. Hareket Köşkü'nün 1990 Yılına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu 151
Tablo 68. Dolmabahçe Sarayı, Kuşluk Dairesi ile Hareket Köşkü'nün 1988 ve 1990 Yılları İtibariyle Genel Dökümleri 152
Tablo 69. Beylerbeyi Sarayı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu 159
Tablo 70. Beylerbeyi Sarayı'nın 1988 ve 1990 yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu 159
Tablo 71. Şale Köşkü'nün 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu 165

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 72. Şale Köşkü'nün 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu 166

Tablo 73. Küçüksu Kasrı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu 170

Tablo 74. Küçüksu Kasrı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu 170

Tablo 75. Ihlamur Kasırları'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu 173

Tablo 76. Ihlamur Kasırları'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu 174

Tablo 77. Aynalıkavak Kasrı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına ait Sayısal Ziyaretçi Durumu 177

Tablo 78. Aynalıkavak Kasrı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu 178

Tablo 79. Maslak Kasırları'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu 180

Tablo 80. Maslak Kasırları'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi GelirDurumu 180

Tablo 81. Atatürk Yalova Köşkü'nün 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu 182

Tablo 82. Atatürk Yalova Köşkü'nün 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu 182

Tablo 83. 1987–1990 Yılları İtibariyle İstanbul'a Turist Girişleri 183

Tablo 84. 1987–1990 Yılları İtibariyle İstanbul'un Turizm Gelirleri 183

Tablo 85. 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Milli Saraylar'ın Ziyaretçi, Ziyaretçi Gelir ve Vakıf Gelirleri Durumu 184

Tablo 86. 1988 ve 1990 Yılları İtibariyle Türkiye, İstanbul ve Milli Saraylar'ın Toplam Turizm Gelirleri 185

GİRİŞ

Turizmin günümüzde ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda gittikçe güncellik kazanan önemli bir hizmetler sektörü olduğu bilinmektedir. Oldukça değişik ve çeşitli alanlara tesiri ve bu alanlardan etkilenmesiyle turizm olayı toplamlar arasında hızla yaygınlaşmaktadır.

Bilhassa, II. Dünya Savaşı'ndan sonra turizm olgusunun toplumlar tarafından benimsenmesi ve kitleler halinde, yılda milyonlarca kişinin bu harekete katılması turizmdeki gelişmeyi açıkça ortaya koymaktadır. Turizmin milli ve milletlerarası ticarete doğrudan katkısı, özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır.

Öte yandan turizmin ekonomik fonksiyonu dışında, insanın çalışma şevkini güçlendirmesi, cesaret vermesi, milli duyguların kuvvetlendirilmesi, karşılıklı sevgi-saygı anlayışını ve kardeşlik bağlarını geliştirmesi bakımından önemli bir yeri vardır.

Günümüzde turizm olgusunun ziyaret edilen bölge, ziyaret eden turistin kendisi ve turiste hizmet veren yöreler üzerinde sürekli olarak etkili olduğu bilinmektedir.

Son yıllarda sanayileşmiş ve hattâ gelişmekte olan ülkelerin turizmle ziyadesiyle meşgul oldukları ve bu alanda büyük paylara sahip olmak için mücadele ettikleri görülmektedir. Nitekim, zengin tarihi ve kültürel miraslara sahip olan ülkemizin dış ticaret açığının bir bölümünü turizm gelirleriyle kapattığı bilinmekte ise de, ancak günümüzde Türkiye'nin bu sahadaki hızlı ilerlemelere gerektiği kadar ayak uyduramaması ve mevcut potansiyelini değerlendirememesi sonucunda bu alanda turizm sektöründen yeterli payını alamadığı bir vakıadır.

Böylesine zengin tarihi ve kültürel eserlere sahip ülkemizin dış ticaret açığının bir bölümünü turizm gelirleriyle kapatmak mümkündür. Coğrafi konum ve stratejik önemi itibarıyla Türkiye'nin mevcut turizm kaynaklarını değerlendirerek, bu sahada hak ettiği noktaya gelmesinde yarar vardır. Çünkü, yurdumuzun her köşesi tabii, tarihi, kültürel değerler bakımından önem taşımaktadır. Türkiye'de turizmin sadece kum, deniz ve güneş üçlüsünden ibaret olmadığı yönünden hareket ederek; tarihi ve kültürel mirasların da tanıtılarak turizm piyasasına sunulması ve bu itibarla, yörelerinin çevre şartlarını uygun vadede çekici hale getirebilen yerel yönetimler ile tesislerini tabii peyzaj ve değerleriyle uygun

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bir biçimde inşa eden yatırımcılar turizm gelirlerinden daha çok pay alabileceklerdir.

2500 yılı aşan bir geçmişe sahip, Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı medeniyetlerine sahne olan İstanbul, Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan ve bu sebeple stratejik önemi haiz olduğu kadar; uluslararası ticaret, sanayi, ekonomik, sosyal, kültürel vb. alanlarda da büyük rol oynamaktadır. Önemli bir turistik mahal olarak İstanbul'un değer kazanmasının bir sebebi de, bir çok medeniyetlerden arta kalan tarihi ve kültürel eserlerin korunarak günümüze intikal etmesidir. Ayasofya (537), Aya İrini (537), Topkapı Sarayı (1478), Sultan Ahmet Camii (1616) gibi bir çok muhteşem eserin ayakta kalabilmeleri, tarihi değerlere önem verilmesine ve onların titizlikle korunmasına bağlıdır.

Tabii güzellikleri ve tarihi değerleriyle İstanbul başlıbaşına bir açıkhava müzesidir. Bu değerleri görmek için pekçok ülkeden gelen turistler, bu mahalde kaldıkları sürede gerek konaklama, gerekse yiyecek, içecek, ulaşım vb. ihtiyaçları karşılığında büyük miktarlarda döviz bozdurmaktadırlar. Bu gibi vasıtalarla sağlanan gelirlerin hemen hemen tamamı turizm gelirlerini oluşturur.

Gerek iç ve gerekse dış turizm açısından önemli bir yer tutan İstanbul'un Milli Sarayları'nın tarihi 17. yüzyıla kadar uzanmaktadır. 1. Ahmed'in saltanatı sırasında (1603–1617) yapılan Aynalı Kavak Kasrı 'ndan (1613) Cumhuriyet Dönemi'ne kadar geçen zaman diliminde Osmanlı Devleti'nde 23 padişah saltanat sürmüştür. Bu uzun zaman zarfında inşa edilen saraylardan en önemlileri Osmanlılar'ın Batı'ya açılış dönemine tekabül etmektedir. Bu gelişmenin izleri, yapıların sadece mimarî üsluplarında değil, tefriş ve tezyinatı ile birlikte müştemilatlarında da görülmektedir.

Cumhuriyet Dönemi'nde, 1950'ye kadar T.C. Devlet Başkanları tarafından ve değişik gâyelerle kullanıma açılan Dolmabahçe Sarayı'nın çeşitli bölümleriyle birlikte Milli Saraylar adı altındaki diğer yapılar zamanla restorasyon ve tefrişleri tamamlanarak muhtelif tarihlerde ziyarete açılmıştır. Bu çalışmaların temelini 1984 yılında tertip edilen ve 67 konuşmacının iştirak ettiği "Milli Saraylar Sempozyumu" teşkil etmektedir. Dolmabahçe Sarayı çeşitli daire ve bölümleriyle birlikte mimari üslûbu, iç ve dış tezyinatı ile yerli ve yabancı turistlerin dikkatini çeken kültür ve sanat ağırlıklı bir "Müze Saray" niteliğindedir.

Diğer yandan Rönesans ve Barok gibi Batı tarzı mimari özelliğiyle

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Doğu üslubu karışımı inşa edilen 6 salon ve 26 odalı Beylerbeyi Sarayı, mobilya ve avizeleriyle o dönemin Batı'ya açılışını simgeleyen bir kültür mirasıdır.

Boğaziçi'ndeki konumu itibarıyla olduğu kadar, iç süslemeleri ve özellikle yeşil camlı kapıdan süzülen ışıktan dolayı, yeşil rengin hakim olduğu oda ve muhteşem şömineleriyle ziyaretçilerin ilgisini çeken Küçüksu Kasrı, son devir Osmanlı mimarisinin dikkate değer eserlerinden biridir.

Yukarıda tarihi, mimari ve kültürel yönlerine kısaca temas edilen saraylar ve kasırlar, çalışma konumuzda yer alan örneklerden birkaçıdır.

Amacımız, önemli bir turistik mahal olan İstanbul'u incelerken, Milli Saraylar'ın Türk turizmi açısından mevcut turizm potansiyelini de tespit etmek ve ileriye dönük bu alandaki çalışmalara ışık tutabilecek teklifler getirmektir. Ayrıca, hizmet verilmesinde ortaya çıkan bazı problemlerin belirlenmesi ve bu problemlere çözüm getirebilecek bazı teklifler ileri sürmek de yine araştırmamızın gâyesi içerisindedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

I. BÖLÜM: TURİZM OLAYI

1. TURİZM OLAYI

1.1. Turizm ve Turistin Tanımları

11.1. Turizmin Tanımı

Turizm kavramı bir kaynağa göre, Latince "Tornus"[1], başka bir kaynağa göre de, İbranice "Torah"[2] kelimelerinden türetilmiştir.

Latince "Tornus", dönme hareketidir. İbranice "Torah" kelimesinden türeyen "Tour" da öğrenme ve araştırma mânâsına gelir.

"Tornus", İngilizce'ye, "Tour" ve "Touring" deyimleriyle yerleşmiştir. Tour, dairevi hareketi, bazı yerleri ziyareti, iş ve eğlence gayesiyle yapılan yer değiştirmeleri, touring ise, zevk için yapılan, ancak eğitim ve kültür ağırlıklı gezileri ifade eder.

"Tornus", Fransızcaya "Tour" ve "Tourner" kelimeleri ile yerleşmiştir. Tourner, dönmek–döndürmek manasına gelirken, tour, gezinti ve dönme hareketleri için kullanılmaktadır. Tour kelimesi, hareket edilen yere tekrar dönmek şartıyla yapılan kısa veya uzun seyahatleri belirtir.

Türkçede seyyah kelimesi turist, seyahat kelimesi ise turizm terimlerinin karşılığıdır. Turistik de, turizm ile ilgili anlamındadır. Bu kelimeler, Türkçe'ye Fransızca'dan geçmiştir. Ancak, asıl turist ve turizm deyimleri 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış ve İngilizler tarafından konuşma diline kazandırılmıştır.

Turizm olayının belirginleşmesi 18. yüzyılın son yarısında başlamış ve 19. yüzyılda demiryolu ağlarının çoğalmasıyla, konaklama tesisleri otel fonksiyonu halinde faaliyete geçmiş ve böylece bir konaklama endüstrisi doğmuştur.

---

1. Hasan Olalı, *Turizm Dersleri*, İzmir 1971, s.34.
2. *Tur Yönetiminin İlke ve Süreçleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara 1983, s.14.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ulaşım imkânlarının fazlalaşmasının yanısıra, turizm faaliyetlerinin gelişmesinde "Boş zaman" kavramının toplum tarafından benimsenerek bu alanda etken olduğu gözlenmektedir.

"19. yüzyılın 90'lı yıllarında iş zamanının gevşemesine sebep olan "Boş zaman" gelişmiştir. Bu, temelde hürriyeti hedeflemekteydi. Çalışanlara, özel yıkanma molaları, eğlenceler, kutlamalar, iş gezileri gibi imkânlar tanınmıştır. Bütün bunlar 20. yüzyıla doğru hızla artarak gerçek manada bir "Boş Zaman"a dönüşmüştür. Ancak, iş sahipleri bu çeşit eğlence ve gezilerden uzak durmayı tercih etmişlerdir.

Çalışma süresi, hafta sonu ile daralmakta, senelik izinle birlikte ise iyice kısalmaktaydı. Böylece, boş zaman fikri giderek çalışma fikrine hakim olmaya başlamıştır.[3]"

Boş zaman fikrinin benimsenmesi, insanlar arasında başka yerler görme, yabancı insanlarla tanışma, değişik kültürleri tanıma, macera vs. gayelerle kısa veya uzun süreli seyahatlere çıkma suretiyle değerlendirilmiştir.

Turizm olayının belirginleşmesi 18. yüzyılın son yarısında başlamış ve 19. yüzyılda demiryolunun etkisiyle konaklama tesisleri, otel fonksiyonu halinde faaliyete geçmiş ve bir konaklama endüstrisi doğmuştur.

Turizm olayının ilmi olarak incelenmeye başlanması ise, 20. yüzyılın başlarında olmuştur.[4]

Turizmin tanımları, değişik kimseler tarafından çeşitli şekillerde yapılmıştır. 1963'de Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın Roma'da toplanan "Uluslararası Turizm ve Seyahat Konferansı"nda tanımlar, seyahat gayeleri, konaklama yeri ve süresi gibi parametreler dikkate alınarak belirlenmiştir.

Turizm olayının karmaşık ve çok disiplinli olması gözönünde tutularak, sosyoekonomik muhtevası içinde belirlenen tanımlardan bir tanesi Prof. Kaspar'a aittir.[5]

---

3. Wolfgang Nahrstedt, *Die Entstehung der Freizeit*, Vandenhoeck und Ruprecht in Göttingen 1972, s.271.

4. Tunca Toskay, *Turizm Olayına Genel Yaklaşım*, İstanbul 1983, s.20.

5. Claude Kaspar, *Die Fremdenverkehrslehre im Grundriss, St. Galler Beitraege zum Fremdenverkehr und zur Verkehrswirtschaft*, Band I, Bern 1975, s. 13'den naklen Toskay, *a.g.e.* s. 39.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kaspar, turizm olayını; turist, turistik işletmeler, turizm organizasyonlarının oluşturduğu alt sistemler ve bu alt sistemlerin, ekonomik, sosyal, politik, hukuki, teknolojik ve ekolojik çevre ile olan ilişkilerine dayanan global bir sistem olarak tanımlamaktadır. Bu görüş içinde turizm; turist için ulaşım, geceleme, yeme–içme ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılayan bir hizmettir.

Turizm, ülke için; gelir sağlayan bir çalışma alanı, iktisatçılar için; teşebbüslerin mal ve hizmet sisteminden ve satışından meydana gelen ekonomik bir faaliyet, çevre ilişkileri açısından; kendi yaratıcı kaynaklarına sahip, tabii ve sosyal çevrenin korunmasına yardımcı olan bir vasıta, teknoloji açısından ise; bilhassa ulaşım, konaklama ve mimari alanlarda arz verileriyle sıkı bir ilişkisi olan sektördür.[6]

Turizmin diğer bir universel tanımı da, W. Hunziker-K. Krapf tarafından yapılmıştır.

"Turizm, yabancıların geçici veya asli kazanç elde etme faaliyeti için yerleşmeye dönüşmemek şartıyla konaklamalardan doğan ilişkilerin ve olayların bütünüdür. "[7]

Bu tanım gayet açık olmakla birlikte, seyahat unsuruna yer verilmemiştir.

Uluslararası Turizm Uzmanları Birliği (AIEST-Association d'Experts Scientifigues du Tourisme)'nin 1954 yılında toplanan kongresinde, yukarıda zikredilen tanım aşağıdaki şekilde tamamlanmıştır.

"Turizm, yabancıların seyahat ve geçici veya devamlı, asli kazanç elde etme faaliyeti için yerleşmeye dönüşmemek kaydıyla konaklamalarından doğan ilişkilerin ve olayların bütünüdür."[8]

Bu tanıma seyahat kavramı ilave edilmiş ve kazanç sağlama gayesiyle yapılan seyahat ve konaklamalar turizm olarak kabul edilmemiştir.

Ortaya konulan çeşitli düşüncelerden sonra turizm, biraz daha değişik bir biçimde aşağıda görüldüğü gibi tanımlanmıştır.

---

6. Hasan Olalı ve Alp Timur, *Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*, İzmir 1986. s. 5. 6.
7. Walter Hunziker und Kurt Krapf, *Grundriss der Allgemeinen Fremdenverkehrslehre*, Zürich 1942, s. 21'den naklen Toskay, *a.g.e.*, s. 29.
8. Toskay, *a.g.e.*, s. 30.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Yerleşme mahalli kendileri için devamlı bir oturma veya işyeri amacı dışında olan kişilerin seyahat ve yerleşme sırasındaki ilişki ve oluşumların tümüdür."[9]

Turizmin başlıca unsurları dikkate alındığında, bu olayı daha değişik bir şekilde tanımlamak mümkündür.

"Turizm, insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışında seyahatleri ve buralardaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkilerin bütünüdür..."[10]

Bu tanıma göre, çeşitli gayeli ve sürekli seyahatlerdeki konaklamaların tümü turizm olayı içinde sayılmaktadır.

11.2. Turistin tanımı

İlk turist tanımı 1937 yılında Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) İstatistik Uzmanları Komitesi tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre;

"Devamlı oturduğu ülkenin dışında herhangi bir ülkeyi 24 saatten az olmayan bir süre için ziyaret eden kişi..." yabancı turisttir.

Aynı komite istatistiki gayeyle, turisti ve turist olmayan ziyaretçileri aşağıdaki şekilde tasnif etmiştir.[11]

Merak, ailevi, sıhhi, ilmi, idari, diplomatik, dini, sportif, iş sebepleriyle gelenler, turist olarak mütalaa edilirler. Bunlara gezi süresi 24 saatten az olsa bile deniz gezileri ile gelenler dahildir.[12]

Bir ülkeyle mukavelesi olsun veya olmasın, iş yapmak veya herhangi bir işte çalışmak-yerleşmek gayesiyle gelenlerle, o ülkede konak-

---

9. Kaspar, a.g.e., s. 13'den naklen Toskay, a.g.e. s. 39.

10. Toskay, *a.g.e.*, s. 39; tanımlarla ilgili geniş bilgi için bkz. Walter Hunziker, "Die Fremdenverkehrslehre (eine systemkritische Betrachtung)", *Festschrift zur Vollendung des 65. Lebensjahres von o. Prof. Dr. Dkfm. Paul Bernecker*, Wien 1973, s. 17-19.

11. Toskay, *a.g.e.*, s.40.

12. Geniş bilgi için bkz., Olalı, *a.g.e.*, s. 34-41.

ayyan üniversite öğrencileri, diğer bir ülkeye çalışmaya giden sınırda yaşayan kişiler ve seyahatleri 24 saati aşsa bile, o ülkeden transit geçenler turist sayılmazlar.

Bu tanım sadece yabancı turistler için değil, aynı zamanda iç turizm yapanlar için de geçerlidir. İç turizme katılan, seyahati 24 saatten az olan günübirlikçiler (excursionist) aşağıdaki şekilde tanımlanırlar.

"Turist, herhangi bir yeri 24 saat süre ile ziyaret eden kişidir. Zevk için 24 saatten az bir süre seyahat eden kişiler günübirlikçi (excursionist) olarak mütalaa edilirler..."[13]

1963'de Roma'da Birleşmiş Milletler Seyahat ve Turizm Konferansı toplanarak, ziyaretçi ve turist kavramlarını yeniden gözden geçirmiştir.

"İstatistiki amaçlarla ziyaretçi, devamlı ikamet ettiği herhangi bir ülkeyi, o ülkede çalışma amacı dışında ziyaret eden kişidir. "[14]

Bu tanıma göre, turistler; eğlence, tatil, din, sağlık, spor, kültür ve iş, toplantı, ailevi, diplomatik sebeplerle seyahat eden ve gittikleri ülkede en az 24 saat kalan ziyaretçilerdir.

Günübirlikçiler ise; ziyaret için gittikleri ülkede, deniz seyahati yapanlar da dahil olmak üzere 24 saatten az kalan kişilerdir.

1963 yılında Roma Konferansı'nda teklif edilen ziyaretçi tanımı, 1967'de Birleşmiş Millletler İstatistik Komisyonu tarafından uygun görülmüş ve 1968'de Komisyon Roma tanımını tasdik etmiştir.

Roma tanımının iki özelliği vardır. Birincisi, herhangi bir ülkeye turizm gayesi ile seyahat edenlerle, gidilen ülkede çeşitli sebeplerle devamlı kalanların açık bir şekilde ayrılmasıdır. Diğer bir özellik ise, ziyaretçilerin tâbiiyetlerine göre değil, ikâmet ettikleri ülkeye göre tasnif edilmeleridir.

---

13. Toskay, *a.g.e.*, s.41.
14. Toskay, *a.g.e.*, s.42.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Böylelikle, dış turizm istatistikleri için, bilgi toplamada uluslararası alanda temel tanımlar konusunda bir anlaşma olmuştur. Bu tanımlar iç turizm için de geçerlidir.[15]

1.2. Turizmin Tarihi

Turizmin ortaya çıkışının en önemli önşartlarından biri, insanların yer değiştirmesi, başka bir ifadeyle seyahat etmesidir. Kişilerin devamlı ikâmet ettikleri yerlerin dışına, yukarıda bahsedilen özellikleri taşıması şartiyla seyahatleri, turizm olayını meydana getirir.

Bütün seyahatler, turizm hareketi olarak değerlendirilemez. Ancak, tarih içinde turizm konusu ele alındığında, turizm gayesine yönelik seyahatleri, diğer gayelerle yapılmış seyahatlerden ayırmak pek mümkün değildir. Bu bakımdan, bilhassa ilk çağlarda turizm ele alınırken, seyahat ve turizm kavramlarını aynı mânâda kullanmak gerekmektedir.

12.1. İlkçağlarda Turizm

Seyahat tarihinin M.Ö. 4000 yıllarında başladığı ifade edilmektedir. Parayı, yazıyı ve tekerleği bulan Sümerler'in yaşadığı yıllarda (M.Ö. 4000), seyahatlerin yapıldığı düşünülebilir.

Fenikeliler, tüccar olarak seyahat eden ilk insanlardır.

Polinezyalılar'ın Güneydoğu Asya'dan başlayarak Tahiti ve Havaii'ye kadar ortalama 2000 mil süren seyahatleri, o zaman şartları gözönüne alındığında hayret vericidir.

M.Ö. 3000 yıllarında Mısır, en çok ziyaret edilen ülkelerden biriydi. Konaklama ve ağırlama tesisleri ile ilgili hükümler Babil Krallığı'na ait Hammurabi Kanunları'nda bulunur.

Eski Yunan'da turizm hareketleri M.Ö. 770 yılında Olimpiyat Oyunları ile modern bir şekilde görülmeye başlanmıştır.

---

15. Toskay, *a.g.e.*, s. 42-43.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yunanlı tarihçi Herodot, Finike, Mısır, Yunanistan, Karadeniz ve Kirene'yi, Tales, Pisagor ve Plato Mısır'ı, Aristo Anadolu'yu ziyaret etmiştir.

Eski Yunanlılar, kaplıcaları, festivalleri, atletizm oyunlarını, mabetleri ziyaret ederlerdi.

Büyük İskender'in Efes'te 334 yılında bir hükümet kurmasıyla, buraya bir sezonda 700.000 kişinin geldiği bilinmektedir.

Romalılar zevk için seyahat ederlerdi. Asiller, Mısır, Yunanistan ve Anadolu'yla yoğun bir şekilde temasta bulunmuşlardır. Roma İmparatorluğu'nun konaklama yerlerinde ve yollarda seyahat güvenliğini sağlamaları, seyahatlerin fazla yapılmasına etken olmuştur. [16]

12.2. Ortaçağ'da Turizm

Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, küçük derebeylerin yollarda can güvenliğini sağlayamaması yanında, siyasi ve ekonomik şartlar seyahatlerin azalmasına sebep olmuştur.

Bu çağda daha çok dini turizm hareketleri olmuştur. Avrupa'daki hıristiyanlar, Saint Martin'in Fransa'da, Tours'daki mezarını, Mont Saint Michel manastırını ziyaret etmekle kalmıyor, Alpler'i geçerek, Roma'ya kadar gidip, ilk hıristiyan mezarı olan Katokombları görüyorlardı.

Dini gayeyle müslümanlar da Mekke, Medine ve Kerbela'ya seyahatler tertip etmekteydiler.

Ganj nehrinin bir bölümü, Japonya ve Seylan'daki bazı dağlar, dini turizmin hareketli olduğu merkezler olarak sayılırdı.

Doğu kültürünün Batı kültürüne etkisi sebebiyle, Haçlı Seferleri de bir nevi seyahat olarak kabul edilmektedir.

Orta Çağda kaplıcalar, İlk Çağ'a göre eğlence ve dinlenme yerleri olarak değil, sağlık nedenleriyle ziyaret edilmiştir.[17]

---

16. Toskay, *a.g.e.*, s. 76-81.
17. Toskay, *a.g.e.*, s. 80-82.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kristof Kolomb'un Amerika Kıtası (1492), (Vasco dö Gama)'nın Ümit Burnu'ndan Hint Denizi (1497) ve Macellan'ın deniz yoluyla ilk dünya turu (1520) yolculukları, yeni seyahat imkânlarını yaratmıştır.

1336 Nisan'ında Mont Ventoux'a Petrarca tarafından çıkılmasıyla ilk "Alpinizm" hareketi başlamıştır. Bu hareket 18. yüzyılın ikinci yarısında gelişmiştir. Dünyadaki 8000 m.'den yüksek 14 dağın 13'üne 1950-1960 yılları arasında çıkılmıştır.[18]

Rönesansla birlikte kutsal yerlerin ziyareti önem kaybetmeye başlamış, daha ziyade tabiata ve kültüre yönelik yeni seyahat hedefleri oluşmuştur.[19]

17. ve 18. yüzyıllarda asiller aileleri ile birlikte, bir kaç yıl süren, sonraları "Grand Tour" adı verilen siyasi ve kültürel gayeyle uzun seyahatler yapmışlardır.

13. 14. ve 15. yüzyıllarda "Şark Ticareti"nin yapıldığı yerler, tamamen veya kısmen Osmanlı İmparatorluğu'nun denetimi altındaydı. Ticaret yollarının güvenliği için devletle birlikte, mahalli otoriteler de çeşitli güvenlik tedbirleri almıştır.

Yollarda inşa edilen kervansaraylar, her türlü ihtiyaca cevap verebilecek nitelikteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarında sadece ticari seyahatler değil, mutasavvıf ve halk şairlerinin yurtiçi gezileri de bilinmektedir.

12.3. Yeniçağlarda Turizm

Yeni Çağ'ın ilk dönemlerinde zevk ve tatil için seyahat yapılmaktayken, 18. yüzyılın sonlarına doğru, Endüstri Devrimi'nin vuku bulmasıyla, banyo ve kaplıcalar turizm merkezleri olarak canlılık kazanmıştır.[20]

19. yüzyılın başında büyük şehirlerdeki sanayileşme hareketi ile Avrupa nüfusunun gittikçe çoğalması ve ulaştırmanın düzenli bir şekilde yapılması turizme de bir hareketlilik getirmiştir.

---

18. Arnold Ernst Püschl, *Fremdenverkehr und Fremdenverkehrspolitik*, Berlin 1962, s.26.
19. Püschl, *a.g.e.*, s. 16-17.
20. Toskay, *a.g.e.*, s. 87.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

19. yüzyılın ikinci yarısıyla, 1. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde Avrupa ve Amerika'da demiryolu ile buharlı gemilerin kullanıldığı denizyolu turizme hareketlilik kazandırmıştır.[21]

Thomas Cook, 1841'de ilk götürü seyahati (paket turu) tertiplemekle turizm tarihinin ilk tur operatörü sayılır.

19. yüzyılın sonlarına kadar sahipleri tarafından idare edilen konaklama tesisleri, zamanla artan ihtiyacı karşılayamaz hale gelmiş ve bu husus oteller zincirlerinin meydana gelmesi ve profesyonel idarecilerin yetiştirilmesi sonuçlarını ortaya çıkarmıştır.

12.4. XX. Yüzyılda Turizm

XX. yüzyılda çıkan 1. ve 2. Dünya Savaşları dünya turizmini olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bu dönemde, motorlu kara ve hava taşıtları askeri alandan sivil kullanıma geçerek turizmin gelişmesinde etken olmuşlardır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları haricinde turizmi olumsuz bir biçimde etkileyen diğer bir olay da 1929 ekonomik krizidir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, gelir yükselişleri, verimliliğin artışı, yıllık izinlerin yaygınlaşması, insanların psikolojik ve fizyolojik yorgunlukları, tatil yapma ihtiyaç ve istekleri gibi sebepler turizmin yoğun bir şekilde tekrar canlanmasına vesile olmuştur.[22] Sanayileşmelerine paralel olarak gelir seviyeleri de hızla artan Kuzey ve Batı Avrupa ülke insanları modern turizm hareketinin de yaratıcısı olmuştur. Tatillerini Akdeniz sahillerinde geçirme istekleri 1960'larda Avrupa'da bir turizm patlamasına dönüşmüştür. Eskiye nazaran farklı bir turizm hareketi şekillenmiş ve bu hareket ferdi davranışların tayin etmediği, ancak belirli kurallara göre gelişen ve yönlendirilebilen bir kitle faaliyeti olarak etken olmuştur.[23]

XX. yüzyılda turizm hacminin artışına, seyahat acentaları ve tur operatörleri de yardımcı olmuştur. Tur operatörleri, fiyatları önceden bilinen ucuz ve seçme imkânı olan paket turlar vasıtasıyla, daha çok sayıda insanın seyahat etmesini sağlamışlardır.

---

21. Toskay, *a.g.e.*, s.90.
22. Toskay, *a.g.e* , s. 94-99.
23. Özen Dallı, *Turizm Talebi ve Gelirleri*, Ankara 1974, s.31.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İçinde bulunduğumuz yüzyılda konaklama endüstrisi de büyük gelişmeler göstermiştir. Ayrıca, özel ve resmi turizm kuruluşlarının, turistik reklam tanıtma ve propaganda faaliyetlerinin potansiyel turistlere etkisi turizmi geliştiren faktörlerdendir.[24]

1.3. Turizmin Çeşitleri ve Şekillleri

13.1. Turizmin Çeşitleri

İnsan, hangi motifin etkisi ile seyahat etmek isterse, buna uygun bir turizm çeşidi de söz konusu olmaktadır. Böylece, turizm, insanlara, çeşitleri ile birlikte fayda sağlar.

131.1. Dinlenme Turizmi

Dinlenme turizmi, yıllık izinlerde, kısa süreli tatil günlerinde veya hafta sonlarında dinlenme gayesiyle yapılan seyahatlerdir. Bu seyahatlere tedavi için gidilen sağlık merkezleri de dahildir. [25]

131.2. Kültür turizmi

Kapalı ve açıkhava müzelerinin, eski sanat eserlerinin, tarihi mimari yapıların, eski çağlara ait medeniyetlerin, vb. yerlerin gezilip görülmesi gayesiyle yapılan seyahatler "Kültür turizmi" adıyla tanınır. Bu çeşit turizme dini turizm de dahildir. [26]

1950'li yıllardan itibaren Kültür Turizmi'ne önem verilmekle birlikte, yeterli bir gelişmenin olduğu pek söylenemez, çünkü Türkiye'nin sahip olduğu kültürel varlıkların yanında gelişmeler önemsiz kalmaktadır. [27]

---

24. Tunay Akoğlu, *Dünyada ve Bizde Turizm*, İstanbul 1977, s.37.
25. Toskay, *a.g.e.*, s. 156; ayrıca bkz., Ziya Eralp, *Genel Turizm*, Ankara 1982, s. 90,91.
26. Toskay, *a.g.e.*, s. 156; ayrıca bkz., Tunay Akoğlu, *Turizm Olay ve Ekonomisine Toplu Bakış*, 1964, s.43.
27. Özdemir Nutku, "Turizmde Geliştirilecek Kültürel Etkinlikler", *Otel Yönetimi Seminerleri*, Ankara 1984, s.21.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

131.3. Sosyal Yönlü Turizm

İnsanların birlikte yaşamalarından ve ilişkilerinden ortaya çıkan turizm çeşididir. Akraba ziyaretleri, balayı, dernek, kulüp vb. müessese-lerin tertip ettikleri seyahatler bu bölüme dahildir.

131.4. Spor Turizmi

Spor turizmi, spora ilgi duyan kişilerin (aktif spor yapan kişiler, seyirciler, idareciler ve taraftarlar) turizme katılmalarından doğan olay-lar ve ilişkilerin bütünüdür.

Devamlı ikâmet edilen yerin dışında yapılan her türlü idmanlar tu-rizm içinde spor faaliyeti olarak sayılır.

131.5. Ekonomik Turizm

Fuar ve sergilere katılma, büyük tesisleri ziyaretler ve bunlara benzer iş seyahatleri bu bölümde toplanır.

131.6. Politik Turizm

Politik gayelerle yapılan toplantı ve merasimlere katılanların yap-tıkları seyahatler politik turizmi teşkil eder.[28]

13.2. Turizmin Şekilleri

132.1. Çeşitli Kıstaslara Göre Turizmin Şekilleri

1321.1. Turizme Katılanların Yaşlarına Göre

15-24 yaş arasındaki kişilerin aile fertleri beraberinde olmaksızın yaptıkları seyahatlere "Gençlik Turizmi"[29], 60 yaş üzerindeki kişilerin katıldıkları seyahatlere de "Yaşlılar Turizmi" (üçüncü yaş turizmi) adı verilir.

---

28. Toskay, *a.g.e.*, s. 159-160; Hunziker ve Krapf, *a.g.e.*, s.14.

29. Gençlik Turizmi için bkz., Friedrich A. Wagner, *Studentischer Tourismus Heute, Jugendtourismus*, 1965, s. 55-62.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1321.2. Turizme Katılanların Sayısına Göre

Ferdi, kollektif, kitle ve aile turizmlerini bu bölümde değerlendirmek mümkündür.

1321.3. Turistin Geldiği Yere Göre

İç turizm, insanların kendi ülkelerindeki turizm olayına katılmalarını, dış turizm ise, bir ülke vatandaşlarının diğer ülkelere yaptıkları seyahatleri ifade eder.

1321.4. Kullanılan Ulaştırma Aracına Göre

Otomobilin icadı ile taşıtların çoğalması, dünyada karayolu yapımlarına da sebep olmuştur. Bu sayede motorlu ulaştırma araçları yaz-kış ve diğer mevsimlerde yol şebekeleri vasıtasıyla turizme hareketlilik kazandırmıştır. Karayolu ve demiryolu dışında, deniz ve havayolları vasıtalarıyla yapılan turizmler de bu bölüme girerler.

1321.5. Zamana Göre

Seyahat için zamana göre seçilen turizmler; yaz, kış ve sezon dışı turizmlerdir.

1321.6. Konaklamanın Süresine Göre

Kısa süreli turizme, yakın dinlenme ve transit turizmleri, uzun süreli turizme ise, en az dört gecelemeli tatil ve kür turizmleri dahildir.

1321.7. Konaklama Tesisinin Şekline Göre

Otel, motel, bungalov, yazlık ev, kamping vb. yerler ve araçlar bu bölüme girer.[30] Bu çeşit misafir edici sanayi şubesi sayılan tesisler, turizmden en çok istifade eden, fakat o nispette, gelirlerin büyük bir kısmını hususi ve umumi ekonomi sahalarına iade eden kuruluşlardır.[31]

1321.8. Finansman Çeşidine Göre

Bu bölüme, özel finanse edilen turizm ile önceden ve sonradan finanse edilen turizm çeşitleri girer.

30. Toskay, *a.g.e.*, s.160.

31. Selahattin Çoruh, *Turizm ve Türkiye Turizmi*, Ankara 1952, s.32.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1321.9. Sosyolojik Muhtevasına Göre

Lüks Turizm, Geleneksel Turizm, Gençlik Turizmi ve Sosyal Turizm bu gruba dahildir.

1321.10. Ödemeler Bilançosundaki Etkisine Göre

Dış Aktif Turizm; bir ülkeye yabancıların yaptıkları seyahatlerdir. Yabancı ülke insanlarının, gittikleri ülkeye döviz bırakmaları sebebiyle ödemeler bilançosu üzerindeki etkisi olumludur.[32]

Dış Pasif Turizm ise; bir ülke insanlarının yabancı ülkelere yaptıkları seyahatlerdir. Bu seyahatler dolayısıyla yurt dışına döviz çıktığından, o ülkenin ödemeler bilançosu üzerindeki etkisi olumsuzdur.

132.2. Kitle Turizmi

Kitle Turizmi (Massentourismus) kavramı çeşitli mânâlarda kullanılmaktadır. Kitle Turizminin çeşitli unsurlarından bahsedilir.

Değişik kıstaslara göre katılma sayısı değişebilmekle birlikte, bu tip turizme katılma oranının yüksek olması gerekir. Seyahatin kollektif olarak yapılması da diğer bir unsurdur. Başka bir unsur da kollektif konaklama düzenidir. Kitle turizminde önemli olan son unsur da, bu tip tatil yapan bir kimsenin, tatil grubuna entegre olmasını şuurlu bir şekilde teşvik etmektir.

Bu özelliklerinden sonra, kitle turizmi aşağıdaki şekilde tanımlanabilir.

"Kitle Turizmi, yolculuğun geniş ölçüde, konaklamanın tamamıyla kollektif olarak cereyan ettiği, kişinin bir tatil grubuna entegrasyonunun şuurlu bir şekilde teşvik edildiği, halkın büyük sayılarda turizm olayına katılmasıyla doğan olaylar ve ilişkilerin bütünüdür. "[33]

Birçok turizm organizasyonları günümüzde kollektif kitle turizmi ile faaliyet göstermektedir. Bunun da sebebi ekonomik şartlara dayandırılmaktadır.

---

32. Toskay. *a.g.e.*, s. 161.
33. Toskay, *a.g.e.*, s.163.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

132.3. Sosyal Turizm

Sosyal Turizm'in tanımları çeşitli şekillerde yapılır, ancak esasta, satın alma gücü zayıf halk tabakalarının turizm olayı içinde yer almalarının sağlanmasıdır.

Bu espri içinde sosyal turizmi aşağıdaki şekilde tanımlamak mümkündür.

"Sosyal Turizm kavramı ile sosyal turisti asgari ihtiyaçlarının bir parçası olarak seyahat edebilecek hale getirerek, fiziki ve ruhi gücünü yenilemek, kendisinin sosyal, kültürel ve ahlaki olarak milli menfaatler açısından gelişmesine yardımcı olabilmek için alınmış tedbirlerin bütünü kastedilir. "[34]

Sosyal Turizmi, başka bir tanım gayet kısa olarak şöyle açıklar.

"Sosyal Turizm, herhangi bir şekilde turizme katılmaları engellenenlerin turizmidir.

Sosyal Turizm Politikası, Doğu ve Batı bloku ülkeleri arasında farklılıklar göstermektedir. Sosyalist ülkelerde çalışanlar, belirli bir ücret (kira) karşılığında tatillerini belirli tesislerde geçirebilmektedir. Batı ülkelerinde turizme katılmayan kişiler için devlet ve özel kurumlar vasıtasıyla yaratılan turizm imkânı, sosyal turizm olarak kabul edilebilir. [35]

1.4. Turistik Mahal

14.1. Turistik Mahal Kavramı

Turistik mahal turizm olayının büyük bir kısmının geçtiği yerdir. Muhtelif yerlerin cazibesi, sakinliği veya hareketliliği vb. faktörler, insanların geçici olarak yer değiştirmelerine, seyahat etmelerine vesile olur.

Turistik Mahal aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır.

---

34. W. Hunziker, *Social Tourism, Its Nature and Problems*, Published by the Scientific Commission of the Alliance Internationale de Tourisme, Impremerie Federative S.A. Berne, 1954, s. 16'dan naklen Toskay, *a.g.e.*, s.164.

35. Toskay, *a.g.e.*, s.165.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Kelimenin en geniş anlamı ile turistik mahal, yabancıların konakladığı bütün mahallerdir. Dar anlamda turistik mahal, yabancıların üzerinde çekici etki yaratan bir nokta, kuvvetli veya zayıf olarak turizmin etkilerini taşıyan bir mahal varsayımı ile bağlantılı olmaktadır." [36]

Tanımdan anlaşıldığı gibi, yabancıların bir yerde konaklamaları, o yerin ilgi çekici olmasına bağlıdır.

Bir yerleşim yerinde turizmin gelişmeye başlaması, o yerleşim yerinin de değişmesine sebep olmaktadır. Değişiklikler ve kazanılan yeni özelliklerin tespiti ile turistik mahallin belirlenmesi mümkün olur.

Kırsal bir yerleşim merkezinde, turizm gelişmeye başladığında, o yerin arazisi eskiye nazaran daha değişik bir şekilde kullanılmaya başlar. Turizme elverişle bu gibi yerlerde çeşitli ihtiyaçları karşılayabilmek için tesislerle birlikte gıda ve eğlence ihtiyaçlarına cevap verebilecek küçük işletmeler de açılır.

Bir yerin turistik mahal haline gelip gelmediği, mahallin sayısal ölçülerle belirlenmesi ile de tespit edilir. Bu tespit, mahaldeki gecelemeler esas alınarak yapılabilir.

14.2. Turistik Mahalli Oluşturan Unsurlar

Turistik mahalli oluşturan unsurlar tasnif edilirken bu unsurların ortaya çıkma sebepleri, turizm ile ilgili olup olmadığı konusu bir ölçü olarak ele alınır.

142.1. Turistik Mahalli Oluşturan Turizmden Bağımsız Unsurlar

Turistik mahallin konumu, arazi şekli, bitki örtüsü, su kaynakları, iklimi, alt yapısı ve orada tertip edilen muhtelif faaliyetler turistik mahalli oluşturan turizmden bağımsız unsurlardır.

---

36. Hunziker ve Krapf, *a.g.e.*.., s. 44'den naklen Toskay, *a.g.e.*, s. 174.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

142.2. Turistik Mahalli Oluşturan Turizme Bağımlı Unsurlar

Kamu idarelerinin turizme bağlı birimleri, ulaştırma kuruluşları, konaklama ile ilgili kuruluşlar, turizmle ilgili özel mal ve hizmet üreten ve pazarlayan kuruluşlar, pazarlama ve tanıtma kuruluşları turistik mahalli oluşturan turizme bağımlı unsurlardır.[37]

14.3. Turistik Mahal Çeşitleri

143.1. Dinlenme Gayesiyle Hizmet Verenler

Asgari dört geceleme yapılan turistik yerler olan tatil–dinlenme yerleri nüfusun yoğun olduğu yerlerden uzakta, deniz, göl ve akarsu kıyıları, orman ve dağlık bölgelerde bulunurlar.

Günübirlik veya hafta sonu turizmine hizmet veren yakın dinlenme yerleriyle, kür, eğlence ve spor mahalleri de bu gruba giren turistik mahallerdir. [38]

143.2. Sosyal ve Kültürel Gayeli Seyahatlerin Hedefi Olanlar

Müzeler, harabeler, eski mimari yapılar, sanat eserleri vb.'nin bulunduğu tarihi geçmişi olan şehirlerle kutsal kabul edilen yerler sosyal ve kültürel gayeli seyahatlerin hedefi olan turistik mahallerdir.

143.3. Ekonomik ve Politik Gayeli Seyahatlerin Hedefi Olan Mahaller

Endüstri ve ticaretleri gelişmiş şehirler, sergi, fuar gibi faaliyetlerle seyahat merkezleri haline gelmişlerdir.

---

37. Toskay, *a.g.e.*, s.188-197

38. Geniş bilgi için bkz., Claude Kaspar und Beat R. Kunz, *Unternehmungsführung im Fremdenverkehr*. St. Galler Beitraege zum Fremdenverkehr und zur Verkehrswirtschaft, Band 13, Bern 1982, s. 19-21.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aynı şekilde bazı ülkelerin başşehirleri politik açıdan seyahat edilen mahallerden sayılır. Bazı şehirler de müsait tesislerinden dolayı, kongre ve çeşitli toplantılar için tercih edilen mahallerdir. [39]

1.5. Turizmin Ekonomik Fonksiyonları

15.1. Turizm ve Ödemeler Dengesi

Görünmeyen ithalat adıyla dış pasif turizm hareketleri, görünmeyen ihracat adıyla dış aktif turizm gelirleri ödemeler dengesinde yer alır ve ülkenin turistik gelişme seviyesine müspet veya menfi şekilde etki ederler.[40]

15.2. Turizm Endüstrisi Yerleşme Bölgeleri

Büyük merkezlerin dışında kalan, tabii ve tarihi yerleşim bölgeleri endüstri ve ticaret merkezleri olmamakla birlikte, cezbedici özelliklerinden dolayı yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çeker.

Turistik bir bölgede kurulan oteller, lokantalar, seyahat acentaları, hediyelik eşya ticarethaneleri, banka ve sigorta şirketleri, eğlence yerleriyle, doktor, avukat, eczacı vb. meslek sahiplerinin verdiği hizmetler o bölgenin ekonomik gelişmesinde rol oynar.[41]

15.3. Turizmin Çoğaltan Etkisi

Çoğaltan etki (Multiplicateur) prensibi, makro ekonomik açıdan, yatırımların fazlalaşması neticesinde, milli gelir artışının oranını gösterir.

Yeni yatırımlar vasıtasıyla ortaya çıkan yeni gelirlerin bir bölümü tüketime, bir bölümü de birikime ayrılır. Tüketime ayrılan bölüm, bir sonraki devrede diğer kişilerin gelirini meydana getir. Zincirleme etkilerin, matematik ifade ve değerlendirilmesi makro ekonomik tüketim ve biriktirme oranlarının yardımı ile mümkün olur.

---

39. Toskay, *a.g.e.*, s. 199-203.
40. Tunay Akoğlu, *Turizm Politikasının Anahatları*, Ankara 1967, s.57.
41. Akoğlu, *Turizm Politikasının Anahatları*, s. 57-59.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde, iktisadi dolaşım dışına "kaçışların" az olması sebebiyle çoğaltıcı etki 8-10 misli oranlarındadır. Ülkemiz ekonomisi için bu oran 4 olarak kabul edilirse, yabancı ülkelerin harcadığı 1 Amerikan dolarının, Türkiye ekonomisinde 4 dolara eşit bir aktivite yarattığı ortaya çıkar.[42]

15.4. Üçüncü Tip Üretim Olarak Turizm

Turizm, ekonomik üretim basamaklarının üçüncüsünde, hizmetler bölümünde yer alır. Boş zamanları geçirme, kültür, konfor gibi ihtiyaçlara cevap veren üçüncü tip üretim (turizm), devamlı artan bir tüketimle karşı karşıyadır. Bolluk içinde toplum (The affluent society-Galbraith) niteliğindeki batı ülkelerinin tüketim imkânları, Türkiye'ye gelir olarak aktarılabilir. Bu durum dış pasif turizmimiz ilerleyince, değişik bir turizm politikası ile olumlu duruma getirilebilir.

15.5. Ekonomik Politika ve Planlamada Turizm

Turizm politikası; turizmin ekonomik, sosyal, kültürel, politik, teknik alanlardaki resmi ve özel çalışmaların bütünüdür. Bu politika, milli ve milletlerarası turistik faaliyetleri teşkilatlandırır, koordine eder ve yürütür. Turistik politikanın ana programı turistik planlamadır.

Turizm planlaması; turistik alt yapıdan, turizm eğitim ve öğretimine kadar, birçok hususun zaman ve mekân içinde, nitelik ve nicelik bakımından programlanmasıdır.

1.6. Turizm Ekonomisinin Yapısı

16.1. Turizm Olayının Zaman ve İklim Faktörüne Bağlılığı

Zaman ve iklim faktörleri, turistik faaliyetlerde oldukça etkendir. Bilhassa yaz mevsimi turistlerin tercih ettiği mevsimdir. Büyük şehirlerin dışında kalan turistik bölgelerdeki tesisler, diğer mevsimlerde âtıl kapasite (off-season) halinde kalmaktadır. Bu durum büyük miktarlardaki giderlere sebep olur.

---

42. Akoğlu, *Turizm Politikasının Anahatları*, s.60.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Turizm ekonomisinin mevsimlere bağlı kalması tatillerin yaydırılma politikası ile önlenebilir.

16.2. Turistik Talebin Esnekliği

Turizm ekonomisinin bir niteliği de turistik talebin esnek olmasıdır. Bu esneklik, turistik mal ve hizmetlerin fiyatlarıyla, turistlerin şahsi giderlerinde kendini gösterir.

Fiyatların artması turistik talebin düşmesine, şahıs başına düşen milli gelirin artması da turistik talebin artmasına sebep olur.[43]

Çeşitli politik ve ekonomik krizler de turistik talebi etkiler.

Turistik talebin esnekliğine ekonomi dışı faktörler de sebep olmaktadır. Yeni yerleri görme, tanıma istekleri, haberleşme ve reklam vasıtalarıyla bazı bölgelerin moda olarak psikolojik olarak seçilmesi, propaganda çalışmaları ekonomi dışı faktörlerdir.

16.3. Turistik Arzın Niteliği

Turistik arzı meydana getiren mal ve hizmetlerin stok edilmesi mümkün olmadığından, bunlar tüketim esnasında hazırlanıp verilmektedir. Turistik arzda büyük işletmeler de yer alır. Büyük sermaye gerektiren bu yatırımların sabit giderleri de yüksektir.[44]

16.4. Turistik Harcamaların Yapısı

Bir turistin, hangi tür harcamaları, hangi oranda yaptığının tesbiti, turizm ekonomisinin diğer bir yapı özelliğini ortaya koyar.

Turist, yemek–içmek, konaklama, ulaştırma, alış-veriş, özel hizmetler vb. konularda harcama yapar. Bu harcamaları, turistin milliyeti, otel ve diğer tesislerin fiyatı ile konaklama ve tatil yapılan yer gibi faktörler de etkilemektedir.[45]

---

43. Akoğlu, a.g.e., s.59-61.

44. İhsan Garan, *Türkiye ve Turizm*. Ankara 1967, s.9; geniş bilgi için bkz., Selahattin Çoruh, *Turizm Bilgisi ve Turizm Meselelerimiz*, Ankara 1963, s. 97-103.

45. Akoğlu, *a.g.e.*, s.62,63.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1.7. Türkiye'nin Turizm Potansiyeli

Bir ülkenin turizm potansiyelinin tamamı "Turizm patrimuanı" deyimi ile ifade edilir. Türkiye'nin turizm patrimuanını meydana getiren elemanları şu şekilde sıralamak mümkündür.

- Tabiat

-Arkeolojik ve tarihi eserler

- Örf, âdet ve kültür

- Folklor ve misafirperverlik.

Türkiye'nin bütün coğrafi bölgeleri tabiat güzelliklerine sahiptir. Güzelliklerle birlikte, Türkiye'nin stratejik konumu turizm bakımından büyük ilgi görmektedir.

1962-1963 yıllarında yapılan Çatalhöyük kazılarında M.Ö. 8500 yılına ait neolitik bir şehrin kalıntılarının bulunması, Taş Devri'nin en eski medeniyetinin Türkiye'de kurulduğunu göstermektedir.

Bu tarihten günümüze kadar uzanan zaman dilimi içerisinde aynı topraklarda birçok medeniyetler kurulmuş ve bu medeniyetlerin izleri de halen muhtelif yerlerde görülmektedir.[46]

Orta Asya'dan gelen, Asya ve Avrupa medeniyetleri ile karışan İslâm kültür ve sanatının öncülüğünü yapan Türk medeniyeti, folkloru ve ananevi misafirperverliği ile turizm patrimuanını zenginleştirmektedir.[47]

Türkiye'nin turizm potansiyeline, turistik-kültürel donanımın etkili olduğu görüşü de hakimdir.

Turistik-Kültürel Donanım; turizm kaynaklarının, turistik işletmelerin, bulundukları ülkenin kültürel zenginlikleriyle donatılması, renklendirilmesidir.

---

46. Tunay Akoğlu, *1967 Uluslararası Turizm Yılında Türkiye Turizmi*, İst.Tic. Oda. Yay., İstanbul 1967, s. 4,5.
47. Geniş bilgi için bkz., Ercan Çitlioğlu, *Türkiye Turizm Politikası ve Sorunları*, Ankara 1978, s. 94-98.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ülkemiz turistik kültürel donanım bakımından büyük imkânlara sahiptir. Boğaziçi'nde harap vaziyetteki, tamirat masrafları sahipleri tarafından karşılanamayan yalıların restorasyonları aslına uygun olarak yapılarak, turistik işletmeler vasıtasıyla turizme hizmet verebileceği görüşüne ilave olarak, yıkık ve kaybolmaya yüz tutmuş, yurdun muhtelif bölgelerindeki han, kervansaray, hamam vb. kültür miraslarının aynı gaye ile tamiratları yapılarak turizme açılmaları fikri de benimsenebilir.

Turizm işletmelerinde kullanılacak eşyaların dizaynlarının müzelerden temin edilerek yaptırılması, yabancıların kültürümüzü daha gerçek bir biçimde tanımasına yardımcı olur.[48]

SIAR (Sosyal ve İktisadi Araştırmalar A.Ş.)'ın TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) adına uyguladığı bir araştırmanın sonucunda bir paragrafta, Türkiye'nin turizm potansiyeli Yunanistan ile karşılaştırılmaktadır.

"Türkiye, kendisi ile karşılaştırıldığı ülkeler içinde en fazla Yunanistan ile çekişmektedir. Türkiye, tarihi çevre, sessizlik-sükunet, gelenekler, spor yapma imkânları, güneş, doğanın korunması, anıt ve müzeler, farklı yaşam tarzları sunmak, göstermek, keşfedilecek yerler bakımından Yunanistan'a nazaran daha olumlu izler yaratmıştır."[49]

Aynı araştırmanın bir sonraki paragrafında şu sonuçlar görülür:

"Turistlerin büyük bir çoğunluğu Türkiye'yi bir tatil yeri olarak tatminkâr bulmuşlardır. Ziyaretçiler öncelikle insanların nezaket ve yardımseverliklerini, Türk yemeklerini ve tarihi eserleri beğenmişlerdir. Kirlilik ve ulaşım ise, en fazla şikâyet konusu olan hususlardır."[50]

Yukarıdaki araştırma sonuçlarında görüldüğü gibi Türkiye'nin turizm potansiyeli yabancı ziyaretçiler tarafından olumlu bulunmakla birlikte, üzerinde titizlikle durulması gereken bazı hususların da varolduğu gözardı edilemez.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi 1983 yılında 1.506.557 turist Türkiye'yi seyahat amacıyla ziyaret etmiştir. Bu rakam 1990 yılında 5.392.835 kişiye ulaşmıştır.

---

48. Nail Tan, "Turizm Çalışmalarında Turistik-Kültürel Donatımın Önemi", *Milli Kültür* sayı 49, Ankara 1985, s. 76-78.
49. SIAR-TÜRSAB, *Türkiye Seyahat A. İmaj Araştırması Incoming*, İstanbul 1985, s. 14, 6.2 nolu paragraf.
50. SIAR-TÜRSAB, *a.g.e.*, s. 14, 6.3 nolu paragraf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Toplam	1.506.557	1.855.337	2.190.217	2.397.282	2.906.065	4.265.197	4.516.077	5.392.835
Turizm	1.238.472	1.517.701	1646.921	1.945.639	2.353.989	3.575.603	3.920.361	–
Eğitim	11.575	21.342	9561	11.339	11.653	14.330	14.108	–
Çalışma	1292	2741	4193	4494	14.152	16.056	11.436	–
İş İlişkileri	28.202	77.396	63.610	90.278	126.627	137.971	147.361	–
Kamu Hiz	12.870	22.882	32.894	28.476	30.428	32.933	21.916	–
Sportif İliş.	2473	10.801	19.132	13.873	10.609	15.176	9924	–
Konferans	(2)	(2)	6052	14.988	10.040	25.575	29.351	–
Refakat	85.346	78.345	108.529	118.356	202.699	281.975	256.171	–
Diğer	126.327	124.129	299.325	169.839	137.868	165.578	105.449	–

Tablo 1. Seyahat Amaçlarına Göre Gelen Yabancılar[51]

1983'ten 1990 yılına kadar gelen yabancılarda artış oranı % 257,9 olmuştur.

Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ekonomik İşler Genel Müdürlüğü'nden alınan verilere göre "Dış Yolculuk Gelir ve Giderleri" 2 numaralı tabloda olduğu gibidir.

Milyon Dolar

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Gelir	420	548	1094	950	1476	2355	2557	3225
Gider	-128	-277	-324	-313	-448	-358	-565	-520
Dış yol. den.	292	271	770	637	1028	1997	1992	2705

Tablo 2. Dış Yolculuk Gelir ve Giderleri[52]

Yukarıda görüldüğü gibi gelir ve gider arasındaki dış yolculuk dengesi 1983 yılında 292 milyon $ iken bu rakam 1990 yılında 2.705 milyon $'a çıkmıştır (% 667.8).

Son yıllarda dünyada ve bilhassa Türkiye'nin oldukça yakınlarında yaşanan siyasi kriz ve savaşlar, birçok ülkenin ekonomisini dolayısıyla, turizmini de olumsuz yönde etkilemesine rağmen ülkemizin turizm gelirlerinde az da olsa bir artış görülmektedir.

51. *Türkiye İstatistik Yıllığı* 1990, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1510, Ankara, Mayıs 1992, s. 362.
52. T.İ.Y., *a.g.e.*, s. 371.

2. BÖLÜM: İSTANBUL İLİ'NE GENEL BAKIŞ

2. İSTANBUL İLİ'NE GENEL BAKIŞ

2.1. Tarihi

21.1. Yazılı Tarih Öncesi

İstanbul'da M.Ö. VII. yüzyıldan itibaren yerleşimlerin çoğunlukla aynı yerlere ve birbirlerinin üstlerine kurulmaları, Yazılı Tarih Öncesi'ne ait araştırmaların yapılmasını ve bunların ortaya çıkarılmasını güçleştirmiştir.

Paleolotik Dönem'e (M.Ö. 10000–35000) ait bulgular daha ziyade yerleşme alanlarının dışında olan bölgelerde ortaya çıkarılmıştır.

İl sınırları içinde kalan Küçükçekmece civarındaki Yarımburgaz Mağarası'nda yapılan arkeolojik araştırmalarda bu döneme ait üç yerleşim katmanlaşması tespit edilmiştir. En üstte Bizans yerleşim katmanı, altında kalan bir Kalkolitik çanak-çömlek katmanı, bununla ana kaya arasında ise Paleolotik Dönem katmanı bulunmaktadır. Kazılardan elde edilen geyik dişleri, kırık çakıl taşından yapılmış çekiç, kullanılmış taşlar, çakmak taşları vb., Alt ve Orta Paleolotik dönemlere rastlar.[53]

İstanbul Üniversitesi Prehistorya bölümü ile İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin ortak çalışmaları sırasında Ümraniye'nin kuzeyinde sığ vadilerde pek çok sayıda çakmaktaşı bulunmuştur.

Kalkolitik Dönem (M.Ö. 4000-3000), İstanbul'un en çok araştırılmış Yazılı Tarih Öncesi dönemidir.

Yarımburgaz Mağarası'nda Kalkolitik katman çanak çömleği ortaya çıkarılmıştır. Çanak çömlekler arasındaki 9 kap buranın bir yerleşim bölgesi olduğunu gösterir.

---

53. *Yurt Ansiklopedisi*, c. V, İstanbul 1982, s. 3797.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1952-1954 yıllarında Fikirtepe höyüğünde yapılan araştırmalarda bir tek kültür katmanı tespit edilebilmiştir. Buluntularda bu kültür insanının avcılık, balıkçılık, midye-istiridye toplayıcılığı yaptığı anlaşılmaktadır.

Yontma taş araç-gereçleri, çakmaktaşları ve şekillendirilmiş hayvan kemikleri bu dönem insanlarının tarım ve büyükbaş hayvancılığı yaptıklarını da göstermektedir.

İstanbul-İzmit demiryoluyla ikiye bölünen Pendik'ten 1,5 km. doğuda, deniz kıyısına çok yakın yerleşme yeri olan Pendik höyüğünde çeşitli kazılar yapılmış ve buranın M.Ö. 4000'den 3000'e geçiş dönemi yerleşmesi olduğu ve yapı malzemeleri ile araç-gereçlerin Fikirtepe özelliği taşıdığı tesbit edilmiştir.

Tuzla İlkokulu'nun yapımı sırasında Fikirtepe çanak-çömleğiyle aynı olan malzemeler ortaya çıkarılmıştır.

Bu yerleşim birimlerinden başka Silivri yöresinde ve İstanbul-Edirne karayolu ile Tekirdağ kıyı karayolunun kavşak noktasında yapılan yüzey araştırmalarında Kalkolitik Dönem'e ait buluntulara da rastlanmıştır.[54]

21.2. Yazılı Tarih

İstanbul'da, çevresinde ve Marmara Denizi kıyılarında Kalkolitik Dönem yerleşmelerinden sonra bin yıl kadar yerleşim olmadığı yapılan araştırmalarda belirlenmiştir. M.Ö. 1200'lerde Avrupa'dan gelen İlliryalılar'dan kaçan Yunanistan halkları İstanbul üzerinden Avrupa'ya geçerek Megaralılar'dan önceki yerli halkları oluşturmuşlardır. Şehrin adının tarihi bölümünde zikredilen Pilinius'un Lygos adıyla söz ettiği kentin halkı bu insanlardan oluşmaktadır.

---

54. *Yurt An.* c. V., s. 3797.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

212.1. Yunan Kolonileştirme Hareketi'nden Bizans Dönemine Kadar

M.Ö. 750-550 yılları arasında Anadolu kıyılarında Yunan kolonileştirme hareketi adı verilen bir yerleşme olmuş ve Dorlar Yunanistan'ı işgal ettikten sonra ticari, ekonomik ve zirai sebeplerle Akdeniz, Karadeniz ve Boğazlar'da birçok koloniler meydana getirmişlerdir.[55]

M.Ö. 680 yılında yurt edinmek gayesiyle yola çıkan Megaralılar Kalkedon-Kalhedon (Kadıköy) şehrini kurmuşlar, 20 yıl kadar sonra da Marmara ile Haliç arasındaki burna ikinci bir koloni kenti Byzantion kurulmuştur.[56]

Kurulan yeni şehir, Magaralılar'ın önderleri olan Byzas'a izafeten bu isimle tanınmıştır. Byzas'a, Ön Asya'da yer adlarını belirtmek için kullanılan "ion" takısı eklenince bu ad "Byzantion" olmuştur.[57]

---

55. Yurt An. *c. V., s. 3799.*

56. Bir efsaneye göre; Megaralılar kuracakları şehrin yerinin tespiti için Delphi'deki Apollon tapınağının kâhinine müracaat ederler. O da: "Körler memleketinin karşısına gidin!" cevabını verir. Başlarında liderleri Byzas olduğu halde Sarayburnu'na gelen Megaralılar Sarayburnu'nun karşısında Kadıköy civarında bir Finike kolonisinin yerleştiğini görünce, onların Sarayburnu gibi güzel bir yer dururken, neden Kadıköy'ü tercih ettiklerine hayret ederler ve Delphi'deki kâhinin söylemiş olduğu "Körler Memleketi"nin ancak Kadıköy (Kalhedon) olabileceğine kanaat getirerek şehri Sarayburnu'na kurarlar. (G. İncicyan, *XVIII. Asırda İstanbul*, çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul, 1976, s. 77). tarihçi Heredot ise "Körler Memleketi" tabirini değişik bir şekilde izah etmektedir. O'na göre; Megabaz adlı İranlı bir komutan İstanbul'a geldiğinde, Kadıköy'e yerleşenleri görünce, karşı kıyı dururken orayı tercih etmelerinden dolayı onları kör olmakla suçlar. (Rıza Serhadoğlu, *Büyük İstanbul Albümü*, İstanbul, 1975, s.18.).

57. Byzantion isminden de eski şehrin bilinen adı, Plinius'a göre "Lygos"dur. Ancak bir köy niteliğini taşıyan Lygos Sarayburnu'nda kurulmuş ve Byzantion'un kuruluşuna kadar varlığını sürdürmüştür (Serhadoğlu, *a.g.e.*, s.12).

Roma İmparatoru Septimius Severus II. yüzyılda şehri zaptedince (Ernst Diez-Heinrich Glück, *Alt Kostantinopel*, München, 1920, s. 3.) ismini "Antoneinia" (Augusta Antonina) olarak değiştirmiştir. (Reinhard Stewig, *Bizans Kostantinopolis-İstanbul*, çev., Ruhi Turfan ve M.Ş. Yazman, İstanbul, 1965, s. 19)

324-330 yıllarında şehri imar ettiren Büyük Kostantianus 11 mayıs 330'da bir tören ile şehrin yeni ismini "Roma Nova" (Nea Roma-Yeni Roma) olarak belirlemiştir. İmparatorun ölümünden sonra onun hatırasına isim "Kostantinopolis" olarak değiştirilmiştir (Stewig, *a.g.e.*, s. 20). Bunun yanısıra şehre Kostantin tarafından Latince "Alma Nova" ve "Antusa" adlarının verildiği de belirtilmektedir (İncicyan, *a.g.e.*, s. 80).

Şehir uzun süre "Polis" (şehir) diye anılmıştır. daha sonraları "sten" takısının, polis kelimesinin başına gelmesiyle "şehirde" ya da "şehre" mânasına "Stinpolis" diye adlandırılmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

M.Ö. 513 yılında İstanbul'u geçen Persler, Byzantion ve Kalkedon'a üstünlüklerini kabul ettirmişlerdir.

M.Ö. 405'dede Spartalılar'ın egemenliğine geçmiştir.

Byzantion M.Ö. 318'de İskender'in komutanlarından Antigonos tarafından zaptedilmiştir.

Bitinler M.Ö. 280'de Sakarya ile İstanbul Boğazı arasında kalan bölgeye yerleşerek burada hakimiyet kurmuşlardır. Üstünlükleri M.Ö. 74'e kadar devam etmiştir. Aynı tarihte Bitinya Romalılar'ın egemenliği altına girince Byzantion da Roma yönetimi altına girmiştir. Byzans, 73'de Bitinya Pontus eyaletine dahil olmuştur.

İmparator Konstantinus zamanında şehir büyük çapta bir onarıma sahne olmuştur. 11 Mayıs 330'da şehrin açılışı kırk gün süren şenliklerle yapılmıştır.

212.2. Bizans Dönemi

Büyük Konstantinus, imparatorluğunu gayret sarfederek bir birlik altında topladıktan sonra, başşehrini eski bir Yunan ticaret şehrine (Byzantion) taşımıştır.[58]

Bunlardan başka şehri, Themistius (Themistius için bkz., *Nouveau Petit Larousse*, Paris, 1968, s. 1598). "Şarkî Roma" ve "Kalipolis" (İyi Şehir), Senatör ve Britianus "Kostantinopolis Roması", Balsamon "İmparatorluk Şehri", bazı yazarlar da "Megali Polis" (Büyük Şehir) diye isimlendirilmişlerdir. (İncicyan, *a.g.e.*, s.2)

Şehre; Slavlar "Tsarigrad" (veya Tsargod), Ruslar "Tsargorad", Vikingler "Miklagrad", Araplar "Kustantiniye", İranlılar "Konstantiniye", Latinler "Konstantinopolis", Fransızlar "Konstantinopl", Haçlılar "Stinpolis" isimlerini vermişlerdir. (Rakım Ziyaoğlu, *Yorumlu İstanbul Kütüğü*, İstanbul, 1985, s. 11).

Halk dilinde ise şehrin adı "Stanbol" ise de doğru şekli "İstanbol" veya "İstanbul"dur ki, bu isim Rumca'da "şehirde" demek olan is-tin-polin ifadesinin değişik şekli veya transkripsiyonudur. Çünkü yukarıda da zikredildiği gibi Grekler Konstantinopolis'e yalnız "Polis" (şehir) demişlerdir.

"İstanbol" adının "İslâmbol" şekli de meydana gelmiştir ki, bu isim şehrin fethi ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır (Ahmet Niyazi Banoğlu, *İstanbul'un Bünyesi*, İstanbul, 1963, s. 5).

Osmanlılar devrinde; "Dar-ı Saadet" (Saadet Evi), "Dar-ı Âliye" (Büyük Şehir), "Dar-üs Saltana" (Saltanat Evi), "Dar-ül Hilafe" (Hilafet Şehri), "Âsitane" (Saadetin Eşiği), "Dar-ül İslâm "(İslâm'ın Yurdu)", Biladi Selase" (Üç Ülke) isimleri de kullanılmıştır. (*Yurt An.*, c. V. s. 3800).

Şehrin "İstanbul" adı benimsenmiş ve günümüzde de resmi ad olarak kullanılmaktadır.

58. M.V. Levtchenko, *Bizans*, çev., Erdoğan Berktay, İstanbul 1979, s. 12-13.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Büyük Thedosios'un ölümünden sonra, İmparatorluk iki oğul arasında bölünmüştür (395).[59]

I.İustinianos'un (527-565) uzun hükümdarlığı Bizans tarihinin ilk parlak devridir. 15 Ocak 532'de İustinianos ile karası Theodora'ya karşı büyük bir ayaklanma olmuştur (Nika isyanı).[60]

Bizans orduları için en büyük tehlike Araplar'dı. Halife Ömer'in orduları Bizans topraklarına girerek, Suriye, Fenike (634-639) ve Mısır'ı işgal etmiştir (640).

Şehir, IV. Konstantinos Pogonatos (Sakallı) (668-685) zamanında Araplar tarafından ilk defa kuşatılmıştır (673).[61]

Bizans'ın Scythia Minor (Dobruca) eyaletine yerleşen "Onoğur Türkleri" (679) Bizans'ı zorla tanımıştır.

695-717 yılları arasında Bizans'ta kargaşalık yaşanmış ve Bizans Afrika'sı kati olarak müslümanların eline geçmiştir (693-698).[62]

Komnenoslar zamanında Bizans itibarını yüz yıl kadar daha muhafaza edebilmiştir.

24 Haziran 1203'de Haçlı orduları Bizans'ın önlerine kadar gelmişti, taht kavgalarını fırsat bilen Haçlılar 18 temmuz'da şehri işgal etmişlerdir. Latin baskısından kurtulmak isteyen şehir halkı ayaklanarak V. Aleksios Murtzuphlos'u (1204) imparator ilan etmişlerdir, bu olaylar üzerine Haçlı askerleri 13 Nisan 1204'de Byzans'ı tamamen ele geçirmişlerdir.[63]

Küçük yaşta imparator olan IV. İonnes Laskaris (1258-1261) general Mikhael Palaiologes tarafından yapılan bir hükümet darbesiyle taht-tan indirilmiş ve Byzans'da kurulun Latin İmparatorluğu'na son verilmiştir.[64]

Osmanlı Devleti kurulduktan sonra (1299) topraklarını Bizans aleyhine genişletmiş ve Bizans orduları Anadolu'da devamlı yenilgiye uğramıştır. Osman Gazi ve Orhan Gazi'nin akınlarıyla önemli Bizans şehirleri ele geçirilmiş, 1326'da da Prusa (Bursa) Osmanlı Devleti'nin başşehri olmuştur.

---

59. İlhan Akşit ve Ali Rıza Baslan, *Türkiye'nin Tarih Hazineleri*, İstanbul, tarihsiz, s. 7.
60. *İnönü An.*, c. VII. s. 56-65.
61. George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1986, s. 115-116.
62. Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevfik Bıyıkoğlu, İstanbul 1937, s. 60.
63. Dukas, *Bizans Tarihi*, çev., V. L. Mirmiroğlu, İstanbul, 1956, s. 4.
64. Diehl, *a.g.e.*, s. 162, 163.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İmparator II. Manuel (1391-1425) döneminde İmparatorluk sadece şehirden ibaretti.

212.3. Osmanlı Dönemi

Ortaçağ ile Yeniçağ'ı birbirinden ayıracak kadar dünya tarihinde önemli bir iz bırakan ve yeni bir dönüm noktası meydana getiren İstanbul'un Osmanlı Türkler'i tarafından fethi olayına sadece kazanılmış bir zafer olarak değil, Batı'yla Doğu'nun; Doğu zihniyetini temsil eden Hıristiyan dünyasının çarpışmaları sonucunda Doğu'nun bu manâda büyük galibiyeti şeklinde bakmak gerekir.

Orta Asya'dan Küçük Asya'ya Türkler'in göçmeleri ve İslâm dünyası üzerinde egemenlik kurmaları sonucu, hıristiyanlığın tehlikeye düşmesi yukarıda kısmen zikredildiği gibi Haçlı Seferleri'ni doğurmuştur. Yüzbinlerce kişinin ölmesi pahasına yapılan bu savaşlar kültür açısından batı dünyasına büyük kazançlar sağlamıştır. Bu kazançlar öylesine büyük olmuştur ki, Avrupa, Doğu ilim ve felsefesiyle eski Yunan medeniyetinin esasları ile münasebete geçmiş, bunun sonucunda da Avrupa'da rönesans diye anılan büyük inkılâp doğmuştur.[65]

Büyük bir ihtiyat ile itinalı bir şekilde hazırlanan padişah II. Mehmed, Yıldırım Beyazıd Han tarafından yaptırılan Anadolu Hisarı'nın karşısında bugün turistik bir yer olan Rumeli Hisarı'nın (Boğazkesen) yapılması emrini verdi.[66] İnşaatına 21 Mart 1452'de başlanan Hisar 3 Ağustos 1452'de tamamlanmıştır (H. 16 Recep 856).

18 Nisan'da taarruz bütün şiddetiyle başlarken, Haliç'te zincir kırmaya teşebbüs edildi, ancak bir netice alınamadı. Bunun üzerine padişah donanmanın bir kısmını karadan Haliç'e indirmeye ve şehrin Haliç'e bakan surlarını zorlamaya karar verdi. Bu kararını 19 Nisan'da tatbik etmeye başladı.[67]

---

65. Feridun Dirimtekin, *İstanbul'un Fethi*, İstanbul 1949, s. 3, 4.
66. *İstanbul İl Yıllığı*, 1973, s. 25.
67. Dirimtekin, *a.g.e.*, s. 151-182.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Donanmanın Haliç'e nakli için yapılan hazırlıklara hız verildi ve 22 Nisan'da çalışmalar tamamlandı. Gemilerin çekileceği yol, Tophane'den başlayarak Boğazkesen'den geçiyor, buradan güneybatıya dönerek, sırtların doğu tarafından yükselip, Rus konsolosluğunun bulunduğu yerden tepeyi aşarak Perapalas'ın yanından Kasımpaşa'ya iniyordu. Bu yol takip edilerek büyük bir gayretle bir gecede 72 parça gemi Haliç'e indirildi (22 Nisan 1453).[68]

Surların arkasını takip ederek sur boyunca ilerleyen Türk askerleri Edirnekapısı'nı ve diğer kapıları açtılar.[69]

Fatih Sultan Mehmed (1451-1481), şehrin nüfusunu arttırırken, harap olan yapıların onarılması için gerekli emirleri hemen verdi. Bugün Bayezid semtinin olduğu yerde bir saray yaptırılmasını istedi. 1454-1457 arasında Edirne'de ikâmet eden padişah 1457'den itibaren İstanbul'da "Eski Saray" da oturdu.

1465'ten sonra inşaatına başlanan "Yeni Saray" 1478'de tamamlandı ve Fatih, maiyyeti ile birlikte Topkapı'daki bu sarayına taşındı.[70]

1509'da İstanbul'da büyük bir deprem olmuş, 109 mescid ve cami, 1070 ev, imaret, hastane vb. binalar harap olmuştur. Şehrin onarılması için Anadolu'dan 37.000, Rumeli'den 29.000 amele getirilmiş, 3000 mimar ve marangoz görevlendirilmiştir. Devlete ait binalarla camilerin onarılması ve yeniden yapılmaları 65 gün gibi kısa bir zamanda olmuştur.[71]

Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520), Mısır'dan dönerken beraberinde getirdiği ilim adamı ve mühendisler şehirdeki ilim ve imar çalışmalarını hızlandırmışlardır.

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), Fatih devrinde inşa edilen Sahn-ı Seman Medreseleri'ne ilaveler yaptırmış ve Süleymaniye Medreseleri'nin temelini attırmıştır.

---

68. Şehabettin Tekindağ, "İstanbul Kuşatmasında İki Önemli Olay", *İst. Ün. Ed. Fak. Tarih Dergisi*, Mart/1980-81, s. 3.

69. Dirimtekin, a.g.e., s. 219, 222; Celal Esad Arseven, *Eski İstanbul (Âbidât ve Mebânisi)*, İstanbul 1989, s. 58.

70. Geniş bilgi için bkz., Hüseyin Dağtekin, Cahit Baltacı, Ekrem Uykucu vd. *Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1977, s. 467-469.

71. Ekrem Uykucu, *Cumhuriyetin 50. Yılında İlçeleriyle Birlikte İstanbul*, İstanbul, 1973, s. 41.

Günümüzde turistlerin ilgisini çeken Atmeydanı'nda (Hipodrom) İbrahim Paşa Sarayı, Süleymaniye, Şehzade ve Cihangir camileri Kanuni döneminde yapılmıştır.

Venedik balyosu Alvario Gritti'nin sarayı Taksim civarındaydı. Soylu biri olduğu için kendisine "Bey Oğlu" denirdi. Gritti'nin oturduğu semte de aynı ad verilerek, bu isim günümüze kadar gelmiştir. Aynı şekilde Kasım Paşa, Piri Paşa, Ayas Paşa, Piyale Paşa mahallelerine burada oturan paşaların isimleri verilmiştir.[72]

Yabancıların "Mavi Cami" adını verdikleri Sultan Ahmed Camii'nin temelleri 4 Ocak 1610'da atılmıştır.[73]

Yapımı yarım kalan Eminönü'ndeki Yeni Camii 31 Ekim 1665'de ibadete açılmıştır.

Beşiktaş Sarayı yakınında bir kasır ile Beşiktaş sırtlarında bir saray yaptıran I. Mahmud, 19 Ocak 1749'da da Nur-u Osmaniye Camii'nin temellerini attırmıştır.[74]

Nitekim, 1792'de Halıcıoğlu semtinde Topçu ve istihkâm subayı yetiştirilmek üzere Humbarahane yapılmış, üç yıl sonra da aynı yere okulun gelişmiş bir şekli olan "Mühendishane-i Fünûn-ı Berr-ı Hümayun" kurulmuştur.[75]

İstanbul'da yaşanan önemli olaylardan bir tanesi de, II. Mahmud'un, kapatılan Nizam-ı Cedit yerine Sekban-ı Cedit adlı yeni bir ordu kurdurmasıdır.[76]

Sultan II. Mahmud devrinde Sadabad Sarayı yapılmış, Topkapı'daki Nusretiye Camii de ibadete açılmıştır.[77]

1829'da Beylerbeyi İstavroz Bahçesi'nde bir saray, Heybeliada'da Hendesehane Bahri ve Kasımpaşa'da Bahriye Hastanesi'nin yapımına başlanmıştır. Tamamlanan Selimiye Kışlası da 3 Temmuz'da hizmete açılmıştır.

Yıldız mahkemelerinde, Abdülaziz'in ölümüyle suçlanan paşaların duruşmaları yapılmıştır (1881).[78]

---

72. Ahmet Refik, *16. Asırda İstanbul Hayatı*, İstanbul, 1955, s. 49.

73. Uykucu, *a.g.e.*, s. 44.

74. Uykucu, *a.g.e.*, s. 49, 50.

75. Geniş bilgi için bkz., Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V., Ankara, 1983, s. 61-63

76. *Türkische Kunst und Kultur aus Osmanischer Zeit*, Essen-Recklinghausen, 1985, s. 55.

77. Uykucu, *a.g.e.*, s.52.

78. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, c. I, İstanbul 1940, s. 31.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

27 Nisan 1909'da toplanan Meclis-i Milli, Elmalılı Hamdi Efendi'nin fetvası üzerine II. Abdülhamit'i tahttan indirmiştir. Bir süre Selânik'de yaşayan sabık Sultan, beş yıl da İstanbul'da Beylerbeyi Sarayı'nda yaşamıştır.[79]

19 Ocak 1910'da Sultan Abdülaziz'in tamamlattığı Çırağan Sarayı yanmıştır.[80] Tamamıyla yanan ve uzun süre harap bir vaziyette bulunan saray geçtiğimiz yıllarda aslına uygun olarak tekrar inşa edilip, Türk turizminin hizmetine sunulmuştur.

212.4. Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul (1923-)

1926 yılından günümüze İstanbul'da 13 büyük yangın çıkmış ancak bu yangınlar Osmanlı devrinde yapılan saray ve kasırlara zarar vermemiştir.

İstanbul'a geldiğinde Dolmabahçe Sarayı'nda ikamet eden Atatürk, 10 Kasım 1938'de bu sarayda vefat etmiştir.

1950'li yıllarda İstanbul'un imarına önem verilmiştir, ancak daha sonraki yıllarda şuursuzca yapılaşma tarihi yalı, ev ve diğer kültür miraslarının harap olmasına hatta tamamıyla yıkılmasına sebep olmuştur.

2.2. Coğrafi Durumu

22.1. İstanbul'un Konumu

Türkiye'nin en büyük şehri İstanbul, Marmara Bölgesi'nde, kendi adını taşıyan Boğaz'ın güneyinde kurulmuştur.

İstanbul ismi, daha çok, şehrin Avrupa Yakası'nda, Haliç, Marmara Denizi ve surlar arasında kalan yarımada için kullanılır. Bugün, İstanbul'un büyük bir kısmı Avrupa Yakası'nda, geri kalanı ise Asya Yakası'nda yer alır. Asya Yakası'ndaki topraklar adalar ise 2088 km^2, Avrupa Yakası'ndaki topraklar ise 3302 km^2 dir.[81]

İstanbul, 28° 0' ve 29° 55' doğu boylamlarıyla 41° 33' ve 40° 28' kuzey enlemleri arasında yer alır.

---

79. Bayur, *a.g.e.*, s. 295-297.

80. Nuri Ünlü, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, İstanbul 1984, s. 329.

81. Cazibe Malik Sayar, "İstanbul ve Çevresinin Jeolojik yapısı", *İstanbul İl Yıllığı*, 1973, s. 76.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5391 km^2'lik bir alanı kaplayan İstanbul, kuzeyde Karadeniz, doğuda Kocaeli Sıradağları, güneyde Marmara Denizi ve batıda Ergene Havzası'nın su ayırım çizgisi ile sınırlıdır.[82]

İdâri olarak şehrin alanı doğu ve güneydoğudan Kocaeli'nin Karamürsel, Gebze, Merkez ve Kandıra ilçeleriyle, güneyden Bursa'nın Gemlik ve Orhangazi ilçeleriyle, batı ve kuzeybatıdan Tekirdağ'ın Çorlu, Çerkezköy ve Saray ilçelerinin yanısıra Kırklareli'nin de Vize ilçesi ile çevrilidir.

22.2. Yüzey Şekilleri

Kocaeli ve Çatalca Yarımadaları üzerine kurulu olan İstanbul'un arazisi birkaç yüz metreyi geçmeyen tepeler halindedir. Arazi meyli Marmara kıyılarında % 0-5 m. arasındadır. Boğaziçi ve Karadeniz kıyılarında ise % 5-10 m. arasında olup dikleşir.[83]

222.1. Dağlar ve Platolar

İlin alanı Marmara Havzası'nın Doğu Marmara bölümünde yer alan iki ana peneplen (yarıova) arasında sıkışmış Boğaz ve akarsu vadileri ile parçalanmış bir platolar topluluğudur.

Şehrin ve çevresinin arazisi jeolojik oluşumu bakımından I. Zaman (Paleozoik), II. Zaman (Mesozoik), III. Zaman (Senozoik)'in çeşitli devirlerine ait tabaka serilerinden oluşmuştur.[84]

İstanbul Boğazı'nın bulunduğu yerde, sularını biri Karadeniz'e, diğeri Marmara Denizi'ne boşaltan iki akarsu vadisi bulunmaktayken, II ve III. Zamanlar'da meydana gelen sıkışma ve yükselmelerle, batıda bulunan Avrupa kesimi güneye, doğusunda bulunan Asya kesimi ise kuzeye çarpılmıştır. Böylelikle akarsu vadilerinin kırılmasıyla İstanbul Boğazı oluşmuştur.[85]

2221.1. Dağlar

Akarsular Boğaz, Marmara ve Karadeniz yörelerinde platoları derin şekilde yardıklarından fazlaca dağlık alan bulunmaz. Trakya'da Ka-

82. İ. Hakkı Talas ve Sıtkı Dinç, *İstanbul*, İstanbul 1948, s.17.

83. Sayar, *a.g.m.*, s. 75-76.

84. Sayar, *a.g.m.*, s. 75-76.

85. Ajun Kurter ve Muzaffer Bener, "İstanbul ve Çevresinin Jeomorfolojisine Ait İlk Not", *İst. Ün. Coğ. Ens. Dergisi*, c. VII, sayı 13, İstanbul, 1963, s. 144-158.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

radeniz kesiminden sokulan Istranca (Yıldız) Dağları'nın uzantılarıyla, Anadolu Yakası'nda Kocaeli Sıradağları'nın batı uzantıları vardır. Bu uzantılar çeşitli vadilerin su bölüm çizgilerini oluşturan sırtlar şeklinde devam eder. Bu sırtlar Trakya Yakası'nın kuzeyinde ve Anadolu Yakası'nın güneyinde tek tek dağları oluşturur.

II. ve III. Zamanlar'da Boğaziçi ve Haliç vadilerinin kırılma ve aşınmasıyla Boğaz'ın her iki yakası ve Haliç çevresinde yükselmeler olmuş, Karadeniz'den Marmara'ya uzanan bu yükseltilerin, erozyonla kazılan ayakları arasında sırtlar ve küçük tepeler oluşmuştur. Şehir içinde kalan bu tepelerden dolayı İstanbul'a "Yedi Tepeli Şehir" denilmektedir

Bu tepeler:

– Marmara ile Haliç'in girişi arasında kalan İstanbul Yarımadası'nın en uç noktası Sarayburnu Tepe'sidir.

– Bugün üzerinde Nuruosmaniye Camii, Çemberlitaş'ın bulunduğu Nuruosmaniye Tepesi.

– İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu Bayezıd Tepesi.

– Unkapanı vadisinden sonra gelen Fatih Tepesi.

– Bayezıd'tan Fatih'e doğru uzanan sırtın Haliç'e bakan bölümünde Sultan Selim Tepesi.

– Tekfur Sarayı'nın bulunduğu tepe.

– Aksaray vadisinin batısında kalan bölgede Davutpaşa Tepesi.

İstanbul'un Yalova bölgesi dışındaki en yüksek yeri 537 m.'lik Aydos Dağı, adaların karşısında, kıyının arka tarafında bulunur.

Diğer dağ ve tepeler şunlardır:

– Kayış Dağı 438 m.

– Büyük Çamlıca Tepesi 261 m.

– Anadolu Kavağı'ndaki Yuşa Tepesi 201 m.

– Alemdağ 442 m.

İstanbul'un il sınırları içindeki en yüksek noktası Yalova ve Gemlik ilçeleri sınırında bulunan Beşpınar Tepesi (926 m.)'dir.

2221.2. Platolar

İl topraklarının % 74.4'ünü kaplayan platolar, Boğaz oluğunun doğu ve batısında simetrik değildir. Boğaz'ın batısında kalan gelişmiş platolar düz ve hafif dalgalı, doğudakiler ise az gelişmiş ve daha dalgalıdır.

Çatalca Yarımadası'nın kuzeybatısından Kilyos'a kadar düz uzanan Karadeniz çizgisi, buradan girintili çıkıntılı bir şekilde Rumeli Feneri'ne uzanır.[86]

Boğaziçi ve Haliç arasındaki platoya Beyoğlu Platosu adı verilir. Aşınma sebebiyle plato yöresinde çukurluklar ve bunların birleşmesinden vadiler oluşmuştur.

Haliç ve Marmara Denizi arasında kalan üçgen yarımadaya İstanbul Platosu adı verilir.

İstanbul'un Asya yakasındaki platolar, Boğaziçi'nde Marmara kıyılarından başlayarak basamaklar halinde yükselir. Bu basamaklar Küçük ve Büyük Çamlıca Tepeleri ile son bulur.

Üsküdar platosu da Beyoğlu ve İstanbul platoları gibi aşınma olukları ile birkaç bölüme ayrılmıştır.

222.2. Akarsular ve Göller

2222.1. Akarsular

2357 hektar alanı ile Marmara Havzası üzerinde bulunan İstanbul ili havzasının yaklaşık % 24'ünü kaplamaktadır.

Havza'nın yıllık su hacmi 5.800.000.000 m^3 dolayındadır. % 14'ü ova toprakları ile kaplı olup, bunun 237.000 hektarı sulanabilir özellikte-dir.

İstanbul'da yağış 500-1000 mm. arasında değişir. Yağış kuzeyde toprağa sızıp yeraltı sularını besler.

---

86. *Yurt An.* c. V., s. 3766, 3767.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

– Istranca Deresi

287km^2 su toplama alanı olan Istranca Deresi, sularını Terkos gölüne akıtır. Şeytandere ve Karamandere kollarından oluşur. Karamandere'den sonra Istranca Deresi adını alan akarsuyun ortalama debisi 2466 m^3/sn, yıllık ortalama su hacmi 105 milyon m^3 dolayındadır (Karamandere İstasyonu Ölçümüne göre).

– Sazlı Dere

84 km^2 yağış alanına sahip, 40 km uzunluğunda olan derenin Bosna İstasyonu'ndaki debisi 0,928 m^3/sn, yıllık ortalama su hacmi ise 35 milyon m^3 olup Küçükçekmece Gölü'ne dökülür.

– Nakkaş Deresi

43 km^2 yağış alanına sahiptir. Küçükçekmece Gölü'ne dökülen bu suyun debisi 0,344 m^3/sn, yıllık ortalama su hacmi ise 14 milyon m^3'tür.

– Karasu

Yağış alanı 175 km^2 olan Karasu 70 km uzunluğundadır. İnceğiz İstasyonu'nda ölçülen ortalama debisi 1452 m^3/sn olup, yıllık ortalama su hacmi 44 milyon m^3 civarındadır. Karasu, Büyükçekmece Gölü'ne dökülür.

– Sarısu

25 km uzunluğundaki Sarısu Deresi Karasu Deresi ile birleşir. 143 km^2 su toplama alanına sahiptir. Büyükçekmece İstasyonu'nda ölçülen debisi 1886 m^3/sn, yıllık ortalama su hacmi 86 milyon m^3'tür.

– Çakıl Deresi

133 km^2 yağış alanına sahip olan derenin Tepecik İstasyonu'nda ölçülen ortalama debisi 0,485 m^3/sn, yıllık ortalama su hacmi 16 milyon m^3'tür. Büyükçekmece Gölü'ne dökülür.

– Alibeyköy Deresi

50 km uzunluğundadır. Haliç'e dökülen dere üzerine Kâğıthane civarında Alibeyköy Barajı kurulmuştur. İstanbul'un büyük ölçüde su içme ihtiyacını karşılar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

– Kâğıthane Deresi

Yaz aylarında suyu azalan Kâğıthane Deresi Belgrat Ormanı'ndan Kemerburgaz'ı geçip Haliç'e dökülür.

– Riva Deresi

100 km uzunluğundaki derenin üzerinde Ömerli Barajı bulunur. 635 km^2 yağış alanına sahip olan Riva Deresi'nin Ömerli İstasyonu'ndaki ölçümlerine göre ortalama debisi 5491 m^3/sn, yıllık ortalama su hacmi ise 344 milyon m^3'tür.

– Hiciz Deresi

Anadolu Yakası'nda suyu bol, debisi düzenli, 50 km uzunluğundaki Hiciz Dere, Karadeniz'e dökülür. 208 km^2 yağış alanına sahiptir. Şile İstasyonu ölçümlerine göre debisi ortalama 4690 m^3/sn, yıllık ortalama su hacmi 169 m^3'tür.

– Göksu Deresi

70 km uzunluğundaki Göksu Deresi'nin 25 km'si il sınırlarındadır. Karadeniz'e dökülür.

– Sellimandra Deresi

Marmara Denizi'ne dökülen dere 81 km^2'lik su toplama alanına sahiptir. 40 km uzunluğundaki derenin Yalova İstasyonu'nda yapılan ölçümlere göre ortalama debisi 3943 m^3/sn, su hacmi 120 milyon m^3'tür.

– Yalak Deresi

Yalova'da Marmara Denizi'ne dökülen derenin uzunluğu 60 km'ye yaklaşır. 263 km^2 su toplama alanı vardır. Ortalama debisi 4585 m^3/sn olup, su hacmi 143 milyon m^3'tür.

2222.2. Göller

– Terkos Gölü

Yüzölçümü 25 km^2 olan göl İstanbul'un 50 km batısındadır. Denizden 2.75 m. yüksektedir. İstanbul'un içme suyunun önemli bir miktarını sağlar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

– Küçükcekmece Gölü

İstanbul'un 15 km batısında yer alan göl, 14 km^2'lik bir alanı kaplar. Deniz ile ilişkisi kesilmediğinden suyu yarı tuzludur. En derin yeri 20 m'dir.

– Büyükçekmece Gölü

10 km^2'lik bir alanı kaplayan gölün suyu yarı tuzludur. Küçükçekmece Gölü'nden 12 km uzaklıktadır. Derinliği 35 metreyi bulur.

– Alibeyköy Baraj Gölü

Temelden yüksekliği 29.50 m.'dir. Göl alanı 1.66 km^2'dir, Alibeyköy Dere'si üzerindedir.

– Ömerli Baraj Gölü

Temelden yüksekliği 54 m'dir. Göl alanı 23.1 km^2'dir. Riva Deresi'nde bulunur.[87]

222.3. Denizler, Boğaziçi ve Haliç

Şehrin Avrupa yakasında Karadeniz kıyıları ince bir şerit halindedir ve yer yer diktir. Boğaz'ın oluşumunda bu yakanın güneye doğru çarpılmasıyla, su bölüm çizgisi Karadeniz'e yaklaştığından yörede doğrudan denize dökülen akarsular oluşmamıştır. Karadeniz, ilin Asya yakasında daha az engebeli bir kıyı yaratmıştır. Boğaz'ın oluşunda yöre kuzeye doğru çarpıldığından, Karadeniz'e dökülen akarsular gelişmiştir.[88]

Şehrin Marmara Denizi kıyıları her iki yakada da fazla engebeli değildir.

İstanbul ve çevresindeki deniz sularının ortalama sıcaklığı 14.9°C, en düşük sıcaklığı 0.1°C, en yüksek sıcaklığı ise 31.8°C dolaylarındadır.[89]

---

87. *Yurt An.* c. V., s. 3768.

88. Geniş bilgi için bkz., Ernest Chaput, *Türkiye'de Jeolojik ve Jeomorfojenik Tetkik Seyahatleri*, çev., Ali Tanoğlu, İstanbul, 1976, s. 143-169, Erol Tümertekin, "İstanbul Şehri ve Çevresinde Sanayi", *İst. Ün. Coğ. Ens. Dergisi*, İstanbul, 1970, c. IX, sayı, 17, s. 48-54.

89. *Yurt An.* c. V., s. 3770.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Eski çağlardaki adlarıyla Pontus Euxinus (Karadeniz) ve Propontis (Marmara Denizi) arasında bulunan boğazın Asya ile Avrupa (Anadolu ve Rumeli) kıyılarının tamamına "Boğaziçi" denmektedir.[90]

İstanbul Boğazı, kuzey girişinden Büyükdere'ye kadar olan bölümünde ve güney girişi ile Çengelköy arasında uzanan kısımda Kuzey-Doğu, Güney-Batı yönünü izler. Paşabahçe-Yeniköy kısmının güneyinden sonra Çengelköy-Kuruçeşme'ye kadar, orta kısım, bazen bütünüyle Kuzey-Güney yönünü alacak şekilde Güney-Batı'ya yönelir. Bu kısım Çengelköy'den sonra bir dirsekle Güney parçaya geçer. Karadeniz girişi yakınlarında iki kıyı yavaş yavaş birbirinden uzaklaşır.

Girişten, Sarayburnu'na kadar olan kısım 29.9 km'dir. Boğaz'ın güney girişi dahil olmak üzere Ahırkapı Feneri-Kavak Burnu arasındaki mesafe 32.2 km'dir. Haliç dahil Rumeli Feneri ile Ahırkapı arasındaki Rumeli kıyısı 46 km., Anadolu Feneri ile Kızkulesi arası 34 km.'dir.

Boğaz'ın kuzeyinde her iki fenerler arasındaki mesafe 3600m., Rumelihisar (İskele) ile Anadolu Hisarı (Kırmızı Yalı) arası 698 m., Üsküdar Şemsipaşa ile Salıpazarı arası ise 1675 m.'dir.[91]

25 milyon m^2'lik bir alanı kaplayan Haliç; Karadeniz İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi'nin çevrelediği Çatalca Yarımadası'nda yer alır. 7,5 km. uzunluğunda bir menderestir. İç kesimlerde genişliği Kasımpaşa-Cibali arasında 700 m.'yi bulur. İstanbul Boğazı'na açılan ağız kesimi ise 1010 m.'dir. Galata ve Atatürk köprüleri arasındaki en derin yeri 42 m.'dir. Halıcıoğlu'ndan sonra 5 m.'den fazla derinlik yoktur.[92]

90. Yunan Mitolojisi'ne göre, bir ilah, öküz (bous) şekline girerek Boğaz'ı geçmiş ve ilk Grek kolonileri tarafından "Öküz Geçidi" manâsında "Bosforus" ve daha sonraları "Bosporus" ismini almıştır. Bu kelime Roma muharrirlerinde "Bosphorus" imlâsında görülür. Modern dillerde, Fransızcada Bosphore, İtalyancada Bosforo, Almancada Bosporus ifadeleri kullanılmaktadır. Türk kaynaklarındaHalic-i bahr-i rûm, Halic-i bahr-i siyah, Halic-i Konstantiniye, İskender Boğazı, Mecma'al-bahrayn, İslâmbol Boğazı, İstanbul Boğazı ve Boğaz ifadeleri kullanılmıştır (Besim Darkot, "Boğaziçi", *İslam Ansiklopedisi*, c. II, s. 666-667).

91. Besim Darkot, "Boğaziçi", *İslâm Ansiklopedisi*, c. II, s.666-695.

92. Talas ve Dinç, *a.g.e.*, s.18.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Haliç'in oluşumu, İstanbul Boğazı'nın oluşumuna bağlanmaktadır. Eski bir akarsu vadisi olan Haliç, II. ve III. Zamanlar'da ortaya çıkan yükselme ve sıkışmalarla, İstanbul Boğazı ile birlikte kırılmış, IV. Zamanda da denizlerin yükselmesiyle su altında kalmıştır.

222.4. Vadiler

İstanbul'da vadiler, doğuda Gebze'ye, batıda Silivri'ye kadar uzanırlar.

Asya yakasındaki vadiler Karadeniz, Avrupa yakasındakiler ise Marmara Denizi istikametine doğrudur. Karadeniz'e açılana kadar Boğaz'da; Avrupa yakasında, Ortaköy Deresi, Kuruçeşme, Arnavutköy Deresi, Bebek, Baltalimanı Deresi, İstinye, Büyükdere, Sarıyer ve Rumelikavağı vadileri, Asya yakasında da Kuzguncuk, Beylerbeyi, Çengelköy, Göksu, Küçüksu, Beykoz ve Keçilik vadileri bulunur.

İstanbul'un Avrupa yakasında Boğaz'a açılan Büyükdere Vadisi genişçe bir düzlük oluşturur. Gene aynı yakada Boğaz'a ya da Haliç'e açılanların haricinde kalan vadiler Terkos Gölü'ne, Büyükçekmece ve Küçükçekmece Gölleri'ne veya Marmara Denizi'ne açılırlar.

Istranca Deresi vadisi, şehrin en önemli vadi oluklarından biri olup Terkos Gölü'ne açılır (40 km.). Karasu, Sarısu ve Çakıldere Vadileri Büyükçekmece'ye doğru açılırlar. Anadolu yakasında bulunan Riva Deresi Vadisi, Hiciz Deresi Vadisi ve Göksu Vadisi Karadeniz'e açılır.

Gemlik ile Yalova arasında Selimendra ve Yalak Vadileri bulunur. Çınarcık'ın doğusunda kalan kısımlarda aralarında küçük tepecikler bırakarak birleşen vadiler Marmara'ya açılırlar.

222.5. Bitki Örtüsü

Marmara Havzası'nın bir kısmını oluşturan yerlerde çoğunlukla Akdeniz tipi bitki örtüsüne rastlanır. Orman ve fundalıklar geniş alanları kaplar. Boyları kısa, gövdeleri kalın, yaprakları sert ve koyu yeşil bitkiler Marmara Denizinin çevresini,İstanbul Boğazı' nın iki yakasını ve adaları kaplar. Vilayet dahilinde devlete ait 85 hektar koru, 65.625 hektar bataklık, 54.160 hektar maden ve 35.733 hektar orman vardır. Meşe, çınar, gürgen, kestane, ıhlamur ormanları 60.000 hektarlık alanı kaplar. Bütün ormanların yüzölçümü 265.452 m^2'dir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstanbul'un çevresinde Kermes meşesi, katran ardıcı, üvez, muşmula, kocayemiş, sandal, akçakesme, funda gibi birçok maki türleri bulunur. Şehrin kuzeybatı sınırını oluşturan Yalıköy-Çilingoz çevresinde, akçakesme, sakız, ladin gibi türlere de rastlanır.

Anadolu yakasında ormanaltı örtüsü orman gülü, kocayemiş, funda ve çalı türleri, muşmula, böğürtlen, ahududu, kızılcık, defne, fındık gibi çeşitlerden oluşur.Gene bu yakada meşe, gürgen, kestane, ıhlamur, kavak ve çınarlardan oluşan ormanlar bulunur.

Şehrin kuzeyinde kayın, meşe, kızılağaç, dişbudak, kestane gibi türlerden meydana gelen ormanlar yer alır.[93]

22.3. İklim

İklim şartları bakımından İstanbul yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı Akdeniz İklimi'nin, bir taraftan Karadeniz, diğer taraftan da Balkan ve Adadolu kütlelerinin arasında değişikliğe uğramış bir şekline bağlıdır.

Sonbahar ve kış aylarında Büyük Britanya adalarının güneydoğusunda (Gaskonya Körfezi'nde) oluşan hava kütlesi doğuya doğru gider. Orta Avrupa'yı aşıp Akdeniz'e inen hava akımı Cenova Körfezi'nde parçalanıp Adriyatik Denizi'ne, buradan Yunanistan'a geçer ve iki kola ayrılır. Bir kolu Ege ve Akdeniz kıyılarını, diğer kolu da Marmara ve Akdeniz'i etkiler. Bu ikinci kol İstanbul'un üzerinden geçerken basıncın düşmesine ve soğuk havaların oluşmasına sebep olur.

İstanbul'da değişik sıcaklıklar ölçülmektedir. Bu da iklimin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Anadolu yakasının sıcaklık değerleri, Rumeli'ninkilere göre biraz daha yüksektir. Yeşilköy'de ölçülen sıcaklık ortalaması 13.7°C'dir. En soğuk geçen aylar Aralık, Ocak, Şubat, en sıcak geçen aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur.[94]

Yağış rejimi, Akdeniz ve Karadeniz arasında bir geçiş şeklindedir. İstanbul bütün mevsimlerde aldığı yağışlarla Karadeniz yağış rejimine yaklaşmakla birlikte, yaz aylarında yağışın azlığı ile Akdeniz yağış rejimi özelliklerini gösterir. Yeşilköy'de ölçülen yıllık yağış ortalaması 691.4 mm.'dir. En çok yağış Aralık ve Ocak, en az yağış Temmuz ve Ağustos aylarında olur.[95]

---

93. *Turistik İstanbul*, s. 3.

94. *Köy Envanter Etüdlerine Göre İstanbul*, Köy İşleri Bakanlığı, Ankara, 1964, s. 119.

95. *Turistik İstanbul*, Türkiye Turizm Cemiyeti Yay., İstanbul, 1963, s. 3.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstanbul'da en fazla kuzeydoğu (poyraz) rüzgârı eser. Yıl içerisinde toplam 1401 defa esen bu rüzgâr soğuk ve sert olup, fırtına şeklindedir. Poyraz rüzgârları yaz aylarında havanın serin olmasına, kış aylarında ise yağmur ve kar yağışlarına sebep olur. Poyraz rüzgârlarından başka kuzey (Yıldız), kuzeydoğu (Yıldız-Poyraz) rüzgârları da eser. En hızlı esen rüzgâr saniyede 29.9 m. ile kuzey (Yıldız)'dir.[96]

2.3. Demografik Yapı

Bir arazi üzerinde yerleşik vaziyette yaşayan insanlar toplamına "nüfus" denmektedir. Bir memleketin ekonomik yapısı tahlil edilirken, tabii çevreden sonra incelenmesi gereken ikinci bir husus, o ülkenin nüfusudur. Çünkü ülke ekonomilerinin gelişmesinde sadece tabii zenginlikler değil beşeri şartlar da önemli rol oynar.[97]

Türkiye'nin nüfusu, 1985 yılı sayımlarına göre 50.664.458 iken, 1990 yılında 56.473.035 olarak tespit edilmiştir.

İstanbul'un nüfusu ise 1985 sayımlarına göre 5.842.985 iken, 1990 yılında 7.309.190 olmuştur. İlin yıllık nüfus artışı % 44.78'dir. İl ve ilçe merkezleri nüfusu 6.753.929, bucak ve köylerinin ise 555.261'dir.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi 5712 km2'lik yüzölçümlü ilde, 1985 yılında 1023 olan nüfus yoğunluğu 1280'e çıkmıştır.

İstanbul'un 25 ilçesinden Bakırköy, Türkiye'nin en kalabalık ilçesidir. Tablo 3'de görüldüğü gibi 1.328.276 kişinin yaşadığı bu ilçeyi nüfus çoğunluğu itibarıyla Kadıköy, Kartal, Küçükçekmece, Fatih ilçeleri izler.

Türkiye'nin en kalabalık şehri olan İstanbul'da dünyanın muhtelif ülkelerinde olduğu gibi köyden şehire yönelen göçler görülmektedir. En çok göç alan şehirler İstanbul, Ankara, İzmir, Edirne, Kocaeli ve Zonguldak'tır.

---

96. Tümertekin, *a.g.m.*, s. 21-37.

97. Haluk Cillov, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, 1972, s.25.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İLÇELER	Toplam Nüfus yoğunluğu	Şehirler Nüfusu	Köyler Nüfusu	Yüzölçümü km^2	
TOPLAM	7.309.190	6.753.929	555.261	5712	1280
01 ADALAR	19.413	19413			
02 BAKIRKÖY	1.328.276	1.382.276			
03 BAYRAMPAŞA	212.570	212.570			
04 BEŞİKTAŞ	192.210	192.210			
05 BEYKOZ	163.786	142.075	21.711		
06 BEYOĞLU	229.000	229.000			
07 EMİNÖNÜ	83.444	83.444			
08 EYÜP	211.986	200.045	11.941		
09 FATİH	462.464	462.464			
10 G.OSMANPAŞA	393.667	354.186	39.481		
11 KADIKÖY	648.282	648.282			
12 KAĞITHANE	269.042	269.042			
13 KARTAL	611.532	611.532			
14 K.ÇEKMECE	479.419	469.431	9988		
15 PENDİK	295.651	289.380	6271		
16 SARIYER	171.872	160.075	11.797		
17 ŞIŞLI	250.478	250.478			
18 ÜMRANİYE	301.257	242.091	59.166		
19 ÜSKÜDAR	395.623	395.623			
20 ZEYTİNBURNU	165.679	165.679			
21 B.ÇEKMECE	142.910	22.394	120.516		
22 ÇATALCA	64.241	11.550	52.691		
23 SİLİVRİ	77.599	26.049	51.550		
24 ŞİLE	25.372	7872	17.500		
25 YALOVA	113.417	65823	47.594		

Tablo 3. İlçelere Göre Şehir ve Köy Nüfusları ile İlin Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunluğu[98]

98. *Genel nüfus sayımı 1990*, BDİE, Ankara 1991, yayın no: 1457, İstanbul İli, s. 3.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yaptığımız araştırmalarda İstanbul nüfusunun 1990 yılı itibariyle cinsiyete göre dağılımının henüz açıklanmamış olduğunu tespit ettik. 1985 verilerine göre;

3.041.847 erkek (% 52)

2.801.138 kadın (% 48)

5.842.985 Toplam

Toplam nüfustan sadece 2.276.862'si (% 38.9) İstanbul doğumludur.[99]

Sanayileşme ile birlikte olan göçler bilhassa kır-kent göçü, bir göç politikası uygulanmamakla birlikte, kaçınılmaz olmaktadır. 1960-1965 döneminde 880.000 civarında olan bu göçün, 1970-1975 döneminde 2.8 milyona ulaştığı görülmüştür. Tabii ki göç eden nüfusun, bilhassa genç yaşlarda olması göç veren yörelerin yaş yapısını olumsuz yönde etkilemektedir.[100] Göç olayının İstanbul'da giderek arttığının en bariz işareti, yukarıda belirtildiği gibi, % 61'e varan taşralının İstanbul'da yaşamasıdır.

1989 yılı içinde 460.763 evlenmeden, 52.060'ı (% 11.3) İstanbul'da gerçekleşmiştir. Gene aynı yıl içinde 25.376 boşanmadan 4687'si (% 18.4) İstanbul'da ve 165.218 ölüm vakasından 39.119'u (% 23.6) İstanbul'da olmuştur.[101]

1990 genel nüfus sayımından evvel yapılan üç sayımın dökümleri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Sayım Yılı	Toplam
1975	3.904.588
1980	4.741.890
1985	5.842.985

Tablo 4. İstanbul İli'nin 1975, 1980, 1985 Genel Nüfusu[102]

99. Genel nüfus sayımı, *Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, Ankara 1985, Ankara Mayıs 1988, yay. no: 1237, s. 18.

100. Kubilây Baysal, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul 1984, s. 117.

101. *Türkiye İstatistik Yıllığı 1990*, BDİE yay., yay. no: 1510, Ankara, Mayıs-1992, s. 78, 80, 82.

102. *Genel nüfus sayımı* 1985, s. XXII.

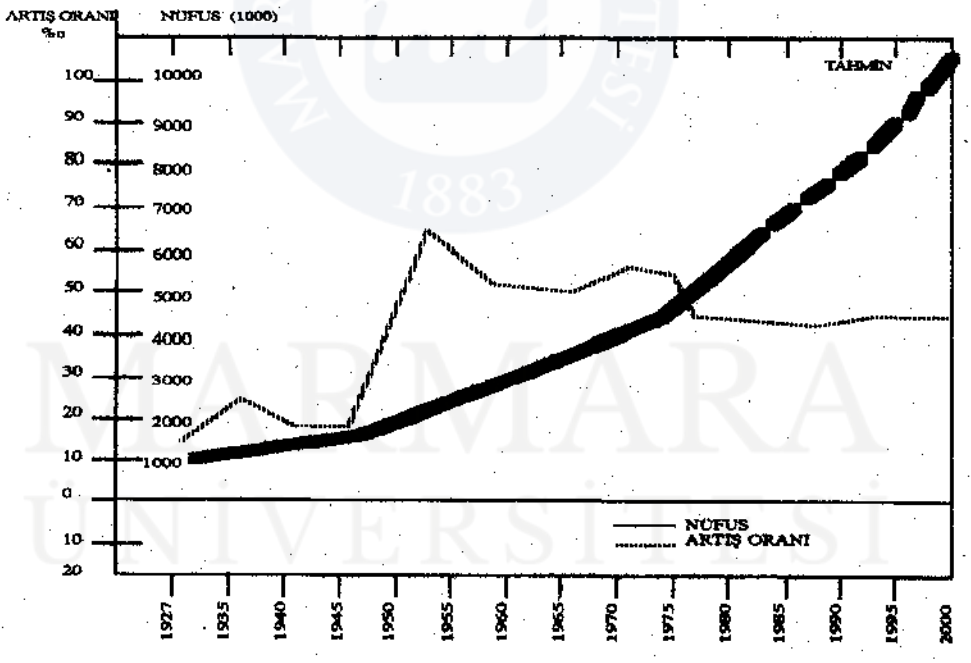
MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Buna göre, yıllık nüfus artışının % 4.5 olduğu nazarı itibara alındığında ilin 1990 nüfusu 7.128.440 kişi olarak çıkar. Oysa, 1990 sayımı 7.309.190 kişidir. İlk rakam gerçek rakama oldukça yakındır. Aynı yoldan gittiğimiz takdirde gelecek iki genel nüfus sayımını da tahmin etmek mümkün olabilir. Buna göre:

Sayım Yılı	Toplam
1990	7.309.190
1995	8.917.210
2000	10.878.95

Tablo 5. İstanbul'un 1990 ile 1995 ve 2000 Yıllarındaki Muhtemel Nüfusu

Yıllık artış oranına ve yaptığımız bu hesaba göre 1995 yılı muhtemel nüfus 9 milyon, 2000'de 11 milyon civarında olacaktır. Bunu aşağıdaki grafikte de görmek mümkündür.

Grafik 1. Sayım Yılına Göre Nüfus Ve Yıllık Artışı[103]

Başka bir deyişle bir çeyrek yüzyılda İstanbul'un nüfusu ortalama 7 milyon artmaktadır.

103. *Genel nüfus Sayımı* 1985, s.4.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstanbul'da 1985 yılında 102.113 bebek doğmuştur.[104] Bu rakam yıllık %4.4 artarak 124.213 olmaktadır. Yani 1990 yılında 124.213 doğum varsayımına karşın 1989 yılı resmi tespitlere göre ölüm vakası 39.119'dur. Doğumlardan ölüm rakamlarını çıkardıktan sonra 7.309.190 nüfusa karşılık doğum yoluyla çoğalma yılda ortalama 85.000 kişidir. Bu çoğalmanın nüfusa oranı % 1.1'dir. Ancak 1990 resmi kayıtlarına göre yıllık nüfus artışı %4.4 olduğuna göre, arada yıllık %3.3'lük artış bir fark olarak ortaya çıkmaktadır. İşte bu fark ki, yılda 240.000, günde 660 kişiye tekabül etmektedir. Hata ve yanılmalarımızı da göz önüne alırsak İstanbul'a günde 500-600 civarında kişi iş bulma, tayin, nakil v.b. sebeplerle göç etmektedir.

Bu noktada İş ve İşçi Bulma Kurumu'na yapılan başvurular ve işe yerleştirilenlerle ilgili bir tabloyu da ilave etmek istiyoruz.

A. İş isteyen, B. İşe yerleştirilen

		1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
İstanbul	A.	55.944	66.783	58.723	65.257	45.133	32.117	67.965	93.791
	B.	7107	5464	8921	10.740	12.059	11.414	12.462	23.115

Tablo 6. İş ve İşçi Bulma Kurumuna Yapılan Başvurular ve İşe Yerleştirilenler.[105]

Yukarıda görüldüğü gibi, 1985 yılında 58.723 işsizden ancak 8921'ine iş bulunabilmiş, 1990 yılında ise 93.791 iş arayandan 23.115'i işe yerleştirilebilmiştir. Başka bir ifade ile 1985 yılında iş bulabilme oranı %15.1, 1990'da ise bu oran %24.6'ya yükselmiştir. Oran, 5 yıl içinde her ne kadar %10 kadar yükselmiş gözüküyorsa da rakamların işsiz her dört kişiden ancak birinin İş ve İşçi Bulma Kurumu vasıtasıyla işe girebildiğinin gerçeği olduğu inancındayız.

Bu artış, sadece demografik yapıyı etkilemekle kalmayıp sosyal açıdan birçok problemleri de beraberinde getirmektedir.

Bunların en başta gelenlerinden biri de sağlık problemidir.

1990 yılı istatistiklerine göre Türkiye genelinde 857 kamu ve özel hastanede 120.738 yatak mevcuttur.

---

104. *Genel nüfus sayımı* 1985, s.10.

105. T.İ.Y. *a.g.e.*, s. 164.

İstanbul'da ise 100 kamu ve özel hastane 28.360 yatak ile hizmet vermektedir. 7 nolu tabloda görüldüğü gibi 1985-1990 yılları arasında 3'ü devlet olmak üzere, 6 tane de özel hastane hizmete açılmıştır.

A. Hastane sayısı, B. Yatak sayısı

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Genel Toplam A.	646	686	722	736	756	777	812	857
B.	99.396	100.496	103.918	107.152	111.135	113.010	116.061	120.738
Toplam Kamu A.	543	577	607	623	640	662	687	732
B.	94.849	95.927	99.044	102.257	105.928	107.541	110.222	114.508
Özel A.	103	109	115	113	116	115	125	125
B.	4547	4569	4874	4895	5207	5469	5839	6230
İstanbul Kamu A.	47	46	48	49	49	49	50	51
B.	22.036	22.128	22.772	23.677	24.713	24.173	24.223	24.785
Özel A.	38	42	43	41	43	43	50	49
B.	2629	2761	2768	2737	2939	2989	3402	3575

Tablo 7. İstanbul İli'ne Göre Kamu ve Özel Hastaneler[106]

Gene aynı beş yıl içinde 2820 yatak artmıştır. Hastane ve yatak sayıları itibariyle İstanbul, birinci sırayı işgal ederken bunu 41 hastane, 13.743 yatakla Ankara ve 35 hastane 7990 yatakla İzmir takip eder.

Sosyal Sigortalar Kurumu hastane ve yatak sayılarına göz atıldığında, toplam 93 hastánede 21.096 yatak bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda inceleneceği gibi bu hastanelerin 11 tanesi İstanbul'dadır ve 5618 yatağı mevcuttur.

A. Hastane sayısı, B. Yatak sayısı.

	1983		1984		1985		1986		1987		1988		1989		1990	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Toplam	78	17.352	77	17.713	77	17.820	77	18.220	83	18597	87	19.305	91	20.129	93	21.096
İstanbul	12	4574	11	4574	11	4682	11	5081	11	5081	11	5082	11	5081	11	5618

Tablo 8. İstanbul İline Göre SSK Kurumuna Bağlı Hastane ve Yatak Sayıları.[107]

1985-1990 Yılları arasında İstanbul'da hastane sayısında bir artış olmamakla birlikte, adı geçen kuruma ait olan hastanelerin yatak sayısında 937 adet artış olmuştur.

106. T.İ.Y., 1990, *a.g.e.*, s. 94-95.

107. T.İ.Y., 1990, *a.g.e.*, s. 99.

Türkiye'de 1990 yılı sayımlarına göre 142 sağlık merkezi vardır. Ve buralarda 113.657 kişi tedavi görmüştür. 9 nolu tabloda görüldüğü gibi İstanbul'da bir sağlık merkezinde 11.873 kişiye hizmet verilmiştir.

A. Sağlık merkezi, B. Tedavi Edilen

	1983		1984		1985		1986		1987		1988		1989		1990	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Toplam	93	542.434	103	610.347	121	619.097	94	440.894	95	662.122	111	725.954	119	823.331	142	913.675
İstanbul	2	16.865	2	20.462	2	18.498	1	5604	1	9346	1	10.290	1	10.843	1	11.873

Tablo 9. İstanbul İline Göre Sağlık Merkezleri ve Tedavi Edilenler.[108]

1985 yılında İstanbul'da iki sağlık merkezi bulunurken 1'e inmiş ve hasta sayısında düşme görülürken, 1990 yılında tedavi edilenlerin sayısı yeniden artarak 11.873' yükselmiştir.

Türkiye geneline göre en fazla mütehassıs hekim İstanbul'da bulunmaktadır (7869 hekim).

A. Mütehassıs hekim, B. Pratisyen hekim, C. Diş hekimi, D. Hemşire, E. Sağlık memuru, F. Ebe

		1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Genel Toplam	A.	19.140	20.031	20.878	21.023	21.411	22.318	23.750	24.900
	B.	13.123	14.164	15.549	16.419	17.418	20.184	22.958	25.739
	C.	7763	8133	8305	8410	8589	9639	10.132	10.514
	D.	29.316	30.261	30.854	32.452	34.855	38.903	43.374	44.904
	E.	10.704	10.456	10.525	11.684	12.352	18.831	18.869	21.547
	F.	14.570	15.506	17.987	19.127	21.982	25.665	27.805	30.415
İstanbul	A.	6713	6770	6955	6973	7668	7292	7702	7869
	B.	3271	3454	3666	3595	4011	3702	3979	4677
	C.	2458	2574	2480	2667	2601	2540	3386	3590
	D.	4220	4487	4851	4486	5806	5305	6706	6888
	E.	1502	1157	1134	1090	1575	1300	1247	1492
	F.	976	924	956	990	1538	1777	2042	2640

Tablo 10. İstanbul İline Göre Sağlık Personeli[109]

108. T.İY., a.g.e., s. 100.
109. T.İY., *a.g.e.*, s. 103...

İstanbul'da 1985-1990 yılları arasında sağlık personeli sayısında bariz artışlar vardır. Ancak 7.309.190 nüfuslu şehirde 5 yılda 914 mütehasıs hekim, 1011 pratisyen hekim, 1110 diş hekimi, 2037 hemşire, 358 sağlık memuru ve 1684 ebenin fazlalaşması, ilin yıllık nüfus artış hızına göre doğru orantıda olmadığı kanaatindeyiz.

1985-1990 yılları arasında eczane sayısında da artış olmuştur. Tablo 11'de eczane ve eczacı sayıları görülmektedir.

A. Eczane sayısı, B. Eczacı sayısı.

	1983		1984		1985		1986		1987		1988		1989		1990	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Toplam	8599	11.527	9192	11.586	9755	12.202	10.266	12.866	10.994	13.668	11.754	14.567	12.397	15.201	13.005	15.792
İstanbul	1889	2336	2025	2472	2133	2508	2272	2812	2416	3155	2589	3171	2754	3322	2893	3465

Tablo 11. İstanbul İline Göre Eczane ve Eczacılar[110]

1985 yılında 2133 eczane, 2508 eczacı varken, 1990 yılında 2893 eczane ile 3465 eczacı faaliyet göstermektedir.

Türkiye'de 1989-1990 öğretim yılında toplam 64.499 okulda 381.021 öğretmen 10.581.118 öğrenciye eğitim ve öğretim hizmeti vermiştir.[111]

İstanbul'da mevcut tüm okullar ile öğrenci öğretmen durumunu belirten tablo aşağıda belirtilmektedir.

/...Devlet hesabına ve serbest çalışan tüm sağlık personelini kapsar.

1) Pratisyen hekimler, asistan hekimleri de kapsar.

2) Hemşirelik Yüksek Okulu mezunu hemşire ve hemşire yardımcılarını da kapsar.

3) Sağlık Memuru, Sağlık Koleji, Sağlık Meslek Lisesi ve Köy Enstitüleri Sağlık Bölümü'nü bitirenleri kapsar.

4) Köy Ebesini de kapsar.

5) Milli Savunma Bakanlığı'nda görevli sağlık personeli, toplamda kapsanmıştır.

110. T.İ.Y., *a.g.e.*, s. 110.

111. Milli Eğitim İstatistikleri, *Özgün Eğitim 1989-1990*, B.D.İ.E., yay., no: 1491, Ankara Aralık 1991.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KADEME	TÜR	OKUL	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN
	Resmi İlkokul	803	652.661	16.606
	İlköğretim Okulu I. Kademe	222	173.989	4382
	Özel Eğitim Okulu	8	981	96
İLK	Resmi İlkokullar Toplamı	1033	827.631	21.084
OKULLAR	Özel Türk İlkokulu	54	16.969	856
	Özel Azınlık İlkokulu	34	2975	148
	Özel Yabancı İlkokulu	4	294	24
	Özel İlkokullar Toplamı	92	20.238	1028
	İlkokullar Genel Top. (R-Ö)	1125	847.869	22.112
	Bağımsız Genel Ortaokul	77	80.411	1822
	Bağımsız Akşam Ortaokulu	2	360	13
	Genel Lise Bün. Ortaokul	107	119.404	Lise Bün. Göst.
	Anadolu Ls. Bün. Ortaokul	17	7658	Lise Bün. Göst.
ORTA	İlköğretim Okulu II. Kademe	222	121.737	2903
OKULLAR	Mes. ve tek. Ls. Bün. O.O.	26	18.393	52 (öz.eğ.o.da.)
	Resmi Ortaokullar Toplamı	451	347.963	4790
	Özel Türk O.O. (1'i bağımsız.)	60	25.2694	(Bağ. O.O.)
	Özel Azınlık Ortaokulu	15	1229	15

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

	Özel Yabancı Ortaokulu	13	4722	30
	Özel Ortaokullar Toplamı	88	31.220	49
	Ortaokullar Toplamı (R+Ö)	539	379.183	4839
	Genel Lise	121	128.940	6486
	Akşam Lisesi	2	1484	42
	Fen Lisesi	1	271	44
	Anadolu Lisesi	17	6331	676
	Anadolu Güzel San. Lisesi	1	231	34
	Anadolu Öğretmen Lisesi	1	108	4
	Resmi Genel Liseler Top.	143	137.365	7286
LİSELER	Özel Türk Lisesi	59	16.575	2178
	Özel Türk Fen Lisesi	3	621	56
	Özel Azınlık Lisesi	12	817	82
	Özel Yabancı Lisesi	11	3262	295
	Özel Liseler Toplamı	85	21.275	2611
	Liseler Genel Toplamı (R+Ö)	228	158.640	9897
	Endüstri Meslek Lisesi	25	36.314	1611
	Teknik Lise (Erkek)	20	4468	23
	Kız Meslek Lisesi	21	6696	823
	Teknik Lise (Kız)	2	539	92
	Terzilik Meslek Lisesi	1	138	15
	Ticaret Lisesi	16	25.265	648
	Akşam Ticaret Lisesi	2	1058	22
	Mahalli İdareler Meslek Lisesi	1	34	Tic.L.Bün.Gös.
	Sağlık Meslek Lisesi	1	160	24
MESLEKİ	Sekreterlik Meslek Lisesi	1	89	–
VE	İmam-Hatip Lisesi	13	9366	711
TEKNİK	Anadolu Teknik (Erkek) L.	9	1678	117
OKULLAR	Anadolu Meslek (Erkek) L.	4	433	19
	Anadolu Meslek (Kız/ Li.	7	1115	89
	Anadolu Ticaret Lisesi	1	560	34
	Anadolu Dış Ticaret Lisesi	1	142	8
	Anadolu Sekreterlik M. L.	1	60	10
	Anadolu İmam-Hatip L.	2	199	37
	Anadolu Otelcilik Tur. M. L.	1	626	46

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

	Resmi ve Mes. Tek. L. T.	129	88.940	4329
	Özel Türk Mes. ve Tek L.	1	172	20 (Fat.-HEM.)
	Özel Otelcilik Turizm M.L.	3	865	64
	Özel Akşam Ticaret Lisesi	3	219	10
	Özel Anadolu Otel. T. M. L.	1	10	5
	Özel Azınlık Ticaret Lisesi	1	22	1
	Özel Yabancı Mes. Tek. L.	2	181	13
	Özel Mesleki-Tek. L. Top.	11	1469	113
	Mes. tek. Ok. Gen. T. (R+Ö)	140	90.409	4442
	Tüm Liseler Genel T. (R+Ö)	368	249.049	14.339
TÜM	Resmi Okullar Toplamı	1756	1.401.899	37.489
OKULLAR	Özel Okullar Toplamı	276	74.202	3801
TOPLAMI	Tüm Okul. Genel T. (R+Ö)	2032	1.476.101	41.290

Tablo 12. İstanbul İli Okul-Öğrenci ve Öğretmen Durumu (1991-1992)[112]

Buna göre Türkiye genelindeki 64.499 okuldan 2032 tanesi (% 3.1) İstanbul'dadır. 381.021 öğretmenden 37.489'u (% 9.8) İstanbul'da hizmet verirken 10.58.118 öğrencinin 1.401.899'u (% 13.2) da genel aynı ilde ortaöğrenim tahsili yapmaktadır.

Bu noktada şu açıklamayı yapmak istiyoruz. Türkiye geneli sayıları 1990 yılına, İstanbul geneli sayıları ise 1992 yılına aittir. Parantez içindeki veriler muhtemel yüzde değerlerdir.

Türkiye genelinde 1989-1990 öğretim yılında Yüksek Öğretim Kurumları'na bağlı 387 fakülte ve yüksekokulda 32.029 öğretim elemanı tarafından 644.835 öğrenci öğrenim görmüş, bunlardan 80.798 tanesi tiploma almıştır.

İstanbul'da mevcut üniversitelerdeki istatistiki bilgiler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

112. Bilgiler araştırmacı tarafından İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğünden temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

A: Fakülte ve yük. okul B: Öğretim Elemanı

C: Öğrenci D: Diploma Alan

Öğrenim kurumu	A	B	C	D
Boğaziçi Ün.	6	500	7646	910
İstanbul Ün.	21	3036	40.050	5472
İst. Tek Ün.	15	1694	17.595	3321
Marmara Ün.	14	1533	18.902	2933
Yıldız Ün.	6	789	14.569	2423
Diğer Eğt. Kurumları (X)	9	839	9006	1947
Toplam	71	8391	107.768	17.006

Tablo 13. 1989-1990 Öğretim Yılında İstanbul'daki Yüksek Öğretim Kurumlarında Öğretim Elemanları, Öğrenciler ve Diploma Alanlar[113]

Türkiye geneline göre fakülte ve yüksek okulların % 18.3'ü, öğretim elemanlarının % 26.2'si, öğrencilerin % 16.7'si İstanbul'dadır.

1990 yılı genel nüfus sayımına göre 7.5 milyon civarında olan İstanbul nüfusuna göre ildeki kütüphanelerden faydalananların sayısı sadece 1 milyon civarındadır. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi 45 kütüphanede 1.073.745 kitap mevcuttur.

113. T.İ.S., *a.g.e.*, s. 127. (X). Kara, Deniz, Hava Harp Okulları, Denizcilik Yüksek Okulu, Polis Akademisi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

			Kütüphaneden Yararlananlar			Personel		
İl ve İlçeler	Kütüphane	Kitap	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Memur	Hizmetli
İstanbul	45	1.073.745	915.769	514.541	401.228	303	183	120
Adalar	1	5601	7857	3843	4014	2	1	1
Bakırköy	5	43.260	77.699	40.800	36.899	23	15	8
Beykoz	1	4807	18.698	8374	10.324	3	2	1
Beyoğlu	1	141.760	58.374	32.005	26.369	57	25	32
Eminönü	7	589.325	264.822	166.439	98.383	108	73	35
Eyüp	3	20.040	12.637	7237	5400	4	2	2
Fatih	6	102.749	47.358	24.775	22.583	28	17	11
G.Osmanpaşa	1	8516	20.684	11.163	9521	3	2	1
Kadıköy	2	19.320	24.288	12.313	11.975	15	10	5
Kâğıthane	1	12.226	16.762	6553	10.209	2	1	1
Kartal	1	6965	29.279	16.134	13.145	8	5	3
K. Çekmece	1	6454	4450	2292	2158	2	1	1
Pendik	3	17.176	78.863	43.734	35.129	9	5	4
Şişli	2	14.482	95.673	49.444	46.229	8	5	3
Üsküdar	3	43.042	74.619	42.514	32.105	16	10	6
Zeytinburnu	1	4847	5573	2766	2807	3	2	1
Çatalca	1	5697	9603	4772	4831	1	1	–
Silivri	1	9693	11.818	7923	3895	2	1	1
Şile	2	6874	43.728	25.011	18.717	3	1	2
Yalova	2	10.911	12.984	6449	6535	6	4	2

Tablo 14. İstanbul İli ve İlçelerine Göre Kütüphane, Kitap, Kütüphaneden Yararlananlar ve Personel-1990[114]

Eminönü ve Fatih en fazla kütüphaneye sahip olan ilçelerdir.

1990 yılında İstanbul'da 978 matbaa faaliyet göstermektedir.

114. *Kültür İstatistikleri 1990*, BDİE yay., yay. no: 1508, Ankara Nisan 1992, s.17.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

	1987	1988	1989	1990
Toplam	3543	3701	3793	4197
İstanbul	662	701	718	978

Tablo 15. İstanbul İline Göre Matbaalar[115]

15 numaralı tabloda görüldüğü gibi toplam matbaalardan % 23.3'ü İstanbul'dadır.

İstanbul kültür faaliyetleri bakımından hareketli bir merkezdir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi Türkiye'deki 354 sinema salonundan 70'i İstanbul'da bulunmaktadır (% 19.7).

		Mülkiyet Durumu		
	Toplam	Kendi malı	Kira	Diğer
Toplam	354	129	219	6
İstanbul	70	22	45	3

Tablo 16. İstanbul İlindeki Sinema Salonları ve Mülkiyet Durumu[116]

1989-1990 sezonu içinde İstanbul ili bazındaki tiyatrolarla ilgili sayısal rakamlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

		İlk yapılış amacı		
	Tiyatro sayısı	Tiyatro olarak yapılan	Sinema olarak yapılan	Diğer
Genel Toplam	52	26	10	14
Resmi tiyatrolar toplamı	30	13	4	12
Devlet tiyatrolar toplamı	17	4	3	10
İstanbul	3	1	1	1
Resmi kur. tiyat. toplam	13	9	1	2
İstanbul	7	5	1	1

Tablo 17. İstanbul İline Göre Tiyatro Salonları ve İlk Yapılış Amacı[117]

115. Kültür İstatistikleri, *a.g.e.*, s. 3.

116. Kültür İstatistikleri, *a.g.e.*, s.81.

117. Kültür İstatistikleri, *a.g.e.*, s. 73.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu tabloya göre ilde 3 devlet, 7 resmi kurum ve 15 özel olmak üzere toplam 25 tiyatro mevcuttur.

Opera ve bale salonları ile ilgili sayısal veriler ise aşağıda belirtilmiştir.

		İlk yapılış amacı		
	Opera ve Bale sayısı	Opera ve bale olarak yapılan	Tiyatro olarak yapılan	Diğer
Operalar ve Baleler Toplamı	5	2	1	2
İstanbul	2	1	1	–

Tablo 18. İstanbul İline Göre Opera ve Bale Salonları ve İlk Yapılış Amacı[118]

Kültür faaliyetlerinde etkin rol oynayan 5 opera ve bale salonlarından 2'si İstanbul'dadır.

2.4. Ulaşım

24.1. Karayolları

Türkiye genelinde Karayolları 17 bölgeye ayrılmış vaziyettedir. Yerinde yaptığımız araştırmada 1. ve 17. bölgenin İstanbul'a ait olduğunu belirledik.

1. Bölge yani Küçükyalı bölgesinde toplam 3763 km. yolun; 2158 km.'si devlet yolu, 1432 km.'si il yolu, 143 km.'si trafiğe açık oto yolu ve 30 km.'si halen inşa halinde olan otoyollardır.

17. Bölge Zincirlikuyu Bölgesi'nin sorumluluğunda sadece 149 km.'lik bir otoyol bulunmaktadır.

Böylece, İstanbul'da her iki bölgenin mesuliyetinde çeşitli illere bağlantılı toplam 322 km.'lik otoyolu mevcuttur.

Türkiye genelinde toplam 414 km.'yi bulan otoyollar içinde İstanbulla ilgili otoyolların uzunluğunun oldukça önemli bir yer aldığı kanaatindeyiz.[119]

İstanbul ulaşımında motorlu kara taşıtları da önemli bir rol oynamaktadır.

118. Kültür İstatistikleri, *a.g.e.*, s. 73.

119. Bilgiler, araştırmacı tarafından ilgili birimlerden Eylül 1992'de mülakat yoluyla alınmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, yarım milyonu aşan toplam kara taşıt sayısının oldukça büyük bir kısmını otomobiller kapsamaktadır.

Toplam	Otomob.	Minibüs	Otobüs	Kamyonet	Kamyon	Motosiklet	Çekici	Arazi Taş.	Özel Amaçlı Taş.	Yol ve İş Mak.
545.797	411.331	5.790	11.677	53.819	28.150	10.095	4818	284	3960	10.873

Tablo 19. Motorlu Kara Taşıtları Cinslerinin İstanbul İline Göre Dağılımı[120]

Bunların yanı sıra 1990 yılında İstanbul ilinde vukubulan 32.000'e yakın kazadan 575 kişi hayatını kaybetmiştir.

A. Kaza, B. Ölü, C. Yaralı, D. Maddi Hasar "000" TL.

Toplam				Meskun Mahal				Meskun Mahal Dışı			
A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
31.591	575	13.208	79.124.180	28.344	510	11.218	69.463.140	3247	65	1990	9.661.040

Tablo 20. Trafik Kaza ve Sonuçları[121]

İstanbul nüfusu süratle armakla birlikte 1987 ve 1988 yıllarına göre trafik kazalarının azalması teselli vericidir.

İstanbul'un karayolu ulaşımında Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan Boğaziçi ve Fatih köprüleri önemli bir rol oynar. 1990 ve 1991 yılları içinde Fatih Köprüsü hakkında genel bilgi aşağıdaki tabloda verilmektedir.

A. Taşıt sayısı, B. Geçiş ücreti geliri (milyon TL.)

Tarih	Toplam	Taşıt Cinsi					
		Otomobil	Pikap, minib.	Otobüs	Beled-halk Ot.	Kamyon	Treyler
1990-A	16.621.662	11.514.866	1.702.012	185.092	25.068	2.899.400	295.224
B	95.301	28.644	4238	1186	228	41.240	19.764
1991-A	22.729.600	16.250.380	2.374.472	386.984	75.742	3.363.790	278.332
B	196.811	79.963	11.665	3911	411	72.637	28.224

Tablo 21. Fatih Köprüsü'nden Geçen Taşıtların Cinsleri ve Alınan Geçiş Ücret Gelirlerinin Dağılımı[122]

120. *Ulaştırma ve Trafik Kazaları İstatistikleri Özeti* 1989, Ankara Şubat 1991, yay. no: 1451. s.

121. *Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri*, 1990, Ankara Aralık 1991, DİE yay. no: 1489, s. 7.

122. *Aylık Ekonomik Göstergeler*, Ocak 1992, B. D. İ. Enst, yay., Ankara, Mart 1992, s. 41.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1990 yılında köprüden geçiş ücretlerinin toplamı 95.301.000 T.L. iken, bu rakam 1991 yılında 196.811.000 T.L'na yükselmiştir. 1990 yılına göre 1991 yılında geçen araç sayısında da 6 milyon civarında bir artış vardır.

İstanbul trafiğini bir ölçüde rahatlatan Boğaziçi Köprüsü'nden geçen vasıtalarla ve ücret gelirleriyle ilgili döküm aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

A. Taşıt sayısı, B. Geçiş ücreti geliri (milyon TL.)

Tarih	Toplam	Taşıt Cinsi					
		Otomobil	Pikap, minib.	Otobüs	Beled-halk Ot.	Kamyon	Treyler
1990-A	51.198.654	41.804.252	5.344.258	2.979.228	789.700	1.169.076	12.140
B	152.220	103.931	13.214	15.756	3557	24.994	768
1991-A	44.341.576	36.129.546	4.765.276	2.072.890	676.498	692.552	4814
B	239.634	176.435	23.113	23.935	3796	11.889	466

Tablo 22. İstanbul Boğaziçi Köprüsü'nden Geçen Taşıtların Cinsleri ve Alınan Geçiş Ücret Gelirlerinin Dağılımı[123]

1990 yılına göre 1991 yılında Boğaziçi Köprüsü'nden geçen taşıt sayısında bir azalma görülmektedir. 7 milyon civarında olan bu azalma Fatih Köprüsü'nden geçen araçların 6 milyon kadar fazlalaşmasıyla ilgili olup, ilk köprünün trafiğinin belirli saatlerde rahatlamasına sebep olmaktadır.

Seyahat acentalarının günübirlik olarak düzenledikleri Asya Turları'nda köprüler bilhassa yabancı turistlerin büyük ilgisini çekmektedir.

İstanbul şehiriçi karayolu ulaşımı İ.E.T.T ve Halk Otobüsleri vasıtasıyla da yapılmaktadır. İstanbul'un karayolu bağlantılarıyla bütün illere seyahat etmek mümkündür.

1991 yılında otobüs ve tünelle taşınan yolcu sayısı şöyledir.

İETT	36.941.764
Halk Otobüsleri	11.531.665
Tünel	7.016.698

Tablo 23. Otobüs ve Tünelle Taşınan Yolcu Sayısı[124]

123. Aylık Ekonomik Göstergeler, Ocak 1992, *a.g.e.*, s. 41.

124. *İstanbul Büyükşehir Belediyesi 1991, Tanıtım ve Çalışma Raporu*, İstanbul tarihsiz, s. 259.

Bu taşıtların haricinde 1992 yılı içinde Aksaray-Sirkeci semtleri arasında günde 150.000 kişi taşıyan hızlı tramvay seferleri hizmete girmiştir.

24.2. Havayolu

Türk Hava Yolları ve Türk Hava Teşkilatı'nın 46 uçağı ile 29 yurtiçi ve 54'de yurtdışı olmak üzere toplam 83 sefer yapılmaktadır. Yurtdışı seferleri Avrupa, Ortadoğu, Uzakdoğu, Afrika ve Amerika'ya olmak üzere 5 tanedir.[125]

1987-1989 yılları arasında iç ve dış hatlarda taşımanın Atatürk Hava Meydanı'na göre dağılımları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

A. Gelen, B. Giden.

	Hava Trafiği iniş-kalkış			Yolcu sayısı					Taşınan Yük				
	Toplam	Türk	Yabancı	Toplam	İç hat		Dış hat		Toplam	İç hat		Dış hat	
					A	B	A	B		A	B	A	B
1987	60.840	36.517	24.323	4.587.483	746.669	770.921	1.501.845	1.568.048	127.223.000	15.912.000	17.674.000	38.061000	55.576.000
1988	73.633	45.006	28.627	5.449.047	870.656	846.173	1.834.899	1.897.319	149.277.000	19.299.000	19.903.000	45.982.000	64.093.000
1989	80.984	49.755	31.229	5.840.532	932.065	931.227	1.933.915	2.043.325	177.782.000	20.310.000	33.761.000	52.327.000	71.384.000

Tablo 24. İç ve Dış Hatlarda Taşımanın Atatürk Hava Meydanına Göre Dağılımı.[126]

1989 yılı itibariyle toplam 5.840.532 kişi seyahat etmiştir.

24.3. Denizyolu

Coğrafi konumu itibariyle İstanbul limanlarının insan ve yük taşımacılığında önemli bir yeri vardır.Denizyolları işletmelerinin İstanbul'daki yolcu vapuru hatları şunlardır :

- Adalar, Yalova, Çınarcık
- Karaköy, Hardarpaşa, Kadıköy
- Eminönü, Kadıköy
- Üsküdar, Beşiktaş
- Eminönü, Üsküdar
- Beşiktaş, Kadıköy

125. *Skylife*, Eylül 1992., s. 127.

126. Ulaştırma, *a.g.e.*, s. 12.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Karaköy, Pendik
- Kartal, Yalova
- Boğaz hattı,
- Haliç hattı.

Araba vapuru seferleri ise şu hatlarda yapılmaktadır:

- Sirkeci, Harem
- Eskihisar, Topçular

Denizyolu ulaşımında deniz otobüsleri de faaliyet göstermektedir. Belediye Başkanlığı nezdinde çalışan deniz otobüsleri;

- Bostancı, Yenikapı, Karaköy, Ataköy, Kartal hatlarında çalışmakta olup Avşa Adası'na da tarifeli seferler yapmaktadır.[127]

İstanbul şehir hatlarında taşınan yolcu ve hizmetteki gemiler aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Yıl	Hizmetteki Gemi		İstanbul Şehir Hatları	
	Sayı	Gros ton	Taşınan yolcu (000)	Araba vapuru ile taşınan taşıt (000)
1987	95	60.746	112.152	2.783
1988	95	60.746	121.638	2.607
1989	95	61.215	113.576	3.054

Tablo 25. İstanbul Şehir Hatlarında Taşınan Yolcu ve Hizmetteki Gemiler [128]

1989 yılında 61.215 gemi ile 113.576.000 yolcu taşınmıştır.

Denizyolları işletmelerinin yurtiçi hatları şunlardır:

- İstanbul, Bandırma
- İstanbul, Marmara Adası, Avşa Adası
- İstanbul, İzmir
- İstanbul, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon[129]

Taşınan yük ve yolcu ile giren-çıkan gemilerin İstanbul iline göre dağılımı şöyledir.

127. *Denizin Sesi*, sayı, 93, Ağustos 1991, s. 48.
128. Ulaştırma, *a.g.e.*, s. 11.
129. *Denizin Sesi*, s. 1.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

A. Boşaltılan-Giren, B. Yüklenen-Çıkan

	Giren ve çıkan gemiler toplamı		Boş giren ve çıkan gemiler		Dolu giren ve çıkan gemiler		İndirilen Bindirilen	Boşaltılan Yüklenen						
	Sayı	Net Tonalito	Sayı	Net Tonilato	Sayı	Net Tona.	Yolcu	Akar yakıt	Maden Kôm.	Maden Cev.	Hayvan	Kereste m^3	İnşaat Malz.	Hububat
A	10.253	5.905.250	295	230.442	9958	5.674.808	471.473	2.011.147	233.180	247.045	-	5500	4.909.233	89.872
B	10.244	5.912.297	8697	3.763.705	1547	2.148.592	474.803	22.416	2860	69.545	-	600	26.999	15.150

Tablo 26. Taşınan Yük ve Yolcu ile Giren-Çıkan Gemilerin Dağılımı[130]

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı gibi, 1989 verilerine göre İstanbul'a boşaltılan-giren 10.253, yüklenen-çıkan 10.224 gemi olmuştur.

Uluslararası deniz taşımacılığında ise; taşınan yük ve yolcu ile giren-çıkan gemilerin limanlara göre dağılımı 27 numaralı tabloda belirtilmiştir.

A. Boşaltılan-Giren, B. Yüklenen-Çıkan

	Giren ve çıkan gemiler toplamı		Boş giren ve çıkan gemiler		Dolu giren ve çıkan gemiler		İndirilen Bindirilen	Boşaltılan Yüklenen						
	Sayı	Net Tonalito	Sayı	Net Tonilato	Sayı	Net Tona.	Yolcu	Akar yakıt	Maden Kôm.	Maden Cev.	Hayvan	Kereste m^3	İnşaat Malz.	Hububat
A	1082	2.553.797	273	556.964	809	1.996.833	11.116	181.981	25.412	130.269	2982	4695	180.594	306.392
B	1039	2.404.213	634	1.375.510	405	1.028.703	19.137	150	46.410	22.015	-	-	7812	60.991

Tablo 27. Taşınan Yük ve Yolcu ile Giren-Çıkan Gemilerin Limanlara Göre Dağılımı[131]

1989 verilerine göre 19.137 yolcu indirilmiş ve bindirilmiştir.

İstanbul Tescil Dairesi'ne, cinslerine ve tonilatolarına göre gemiler aşağıda belirtilmiştir.

Tescil Daireleri	Genel Toplam		Toplam			
			18-299		300 +	
	A	B	A	B	A	B
Toplam	4262	3.699.872	3459	227.413	803	3.442.459
İstanbul	2568	3.430.040	1810	134.530	758	3.295.510

Tablo 28. İstanbul Tescil Dairesine, Cinslerine ve Tonilato Gruplarına Göre Gemiler [132]

Yukarıda görüldüğü gibi 4262 gemiden 2568 tanesi İstanbul Tescil Dairesi'ne kayıtlıdır.

---

130. Ulaştırma *a.g.e.*, s. 9.

131. Ulaştırma, *a.g.e.*, s. 10.

132. *Deniz Taşıtları İstatistikleri 1990*. B.D.İ. yay., yay. no : 1481, ankara, Kasım 1991, s. 10.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

24.4. Demiryolu

Cumhuriyet döneminden önce yabancı şirketler tarafından inşa edilerek işletilen demiryollarından bir kısmı geniş ve dar hat olmak üzere yaklaşık 4000 km.'lik hat, Cumhuriyet döneminde anlaşma ve satın alma suretiyle devlete intikal etmiş, yapılan yeni hatlar ile cari hat uzunluğu 8401 km.'ye yükselmiştir.

Kilometre	1975	1980	1986
Anahatlar	8338	8397	8401
Tali hatlar	1663	1747	1927
Toplam	10.001	10.144	10.328
Elektrikli hatlar	272	464	567

Tablo 29. Demiryolu Uzunlukları (km.) [133]

Kuruluşça işletilmekte olan anahat uzunluğu 231 km.'si, ikinci ve üçüncü hat olmak üzere 8401 km'dir. Buna, 1927 km. uzunluğundaki tali hatların da ilavesiyle toplam hat uzunluğu 10.328 km.'ye ulaşmaktadır.

Modern demiryolu işletmeciliğinin ekonomik bir işletme sistemi olan elektrikli işletmeciliğe 1955 yılında Sirkeci-Halkalı, 1969'da Haydarpaşa-Pendik, daha sonra Pendik-Gebze-Adapazarı kesimlerinde perdeypey geçilmiş ve 1984'de de Halkalı-Çerkezköy hattı elektrikli işletmeye açılmıştır.

Demiryolu ile ilgili İstanbul'daki liman trafiği aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Liman	1983	1984	1985	1986
Haydarpaşa Limanı	1857	2065	2526	2953[1]

Tablo 30. İstanbul'daki Liman Trafiği (1000 ton) [134]

İl içi Sirkeci-Halkalı, Haydarpaşa-Gebze banliyö trenleri dışında yurtiçi seferleri aşağıda belirtilmiştir.

133. Bilgiler araştırmacı tarafından Haydarpaşa Gar Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.
134. *T.C.D.D. İşletmesi Genel Müdürlüğü*, Ankara 1987, s. 13, 22, 24.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Haydarpaşa Kalkışlı Trenler	
Tren Adı	Güzergah
Fatih Ekspresi	Haydarpaşa-Ankara
Mavi Tren (Gece)	Haydarpaşa-Ankara
Mavi Tren (Gündüz)	Haydarpaşa-Ankara
Boğaziçi Ekspresi	Haydarpaşa-Ankara
Anadolu Ekspresi	Haydarpaşa-Ankara
Ankara Ekspresi	Haydarpaşa-Ankara
Pamukkale Ekspresi	Haydarpaşa-Denizli
İç Anadolu Mavi Treni	Haydarpaşa-Karaman
Meram Ekspresi	Haydarpaşa-Konya
Toros Ekspresi	Söğütlüçeşme-Gaziantep
Sirkeci Kalkışlı Trenler	
Ekspres	Sirkeci-Uzunköprü
Ekspres	Sirkeci-Kapıkule
Ekspres	Sirkeci-Uzunköprü1

Tablo 31. İstanbul Garlarından Anadolu ve Trakya'ya Yapılan Seferler[135]

İstanbul'dan hareketle vardıkları şehirlerden, yurdun muhtelif bölgelerine seyahat etmek mümkündür.

TCDD'nin uluslararası bağlantılar vasıtasıyla İstanbul'dan Selanik ile Sofya'ya ve Sofya'dan da Moskova ve Orta Avrupa'yı geçerek Londra'ya kadar yolculuk yapmak mümkündür.

Gene İstanbul'dan hareketle Van üzerinden Tahran'a, Kars üzerinden de Moskova'ya seyahat edilebilir.

2.5. Ekonomik Yapı

Coğrafi konumu itibariyle İstanbul, Doğu ve Batı mallarının karşılıklı olarak sevkedildiği oldukça eski bir ticaret ve liman şehridir. Dolayısıyla şehir, Türkiye ekonomisi içinde oldukça önemli bir rol oynar.

135. Bilgiler Haydarpaşa Gar Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

25.1. Tarım

1991 genel tarım sayımı muhtarlık anketi geçici sonuçlarına göre İstanbul ve Türkiye açısından nüfusun tarım ile ilgili istatistikleri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

	TOPLAM HANE HALKI	TARIMSAL FAALİYETTE BULUNMAYAN HANE HALKI	TARIMSAL FAALİYETTE BULUNAN HANE HALKI	BİTKİSEL ÜRETİMİ VE HAYVANCILIK YAPAN HANE HALKI	YALNIZ HAYVANCILIK YAPAN HANE HALKI
TÜRKİYE	4.741.818	675.575	4.066.243	3.918.590	147.653
İSTANBUL	152.475	114.719	37.756	35.259	2.497

Tablo 32. Türkiye ve İstanbul İli Bazında Nüfusun Tarım İle İlgili İstatistikleri[136]

İstanbul'un genel olarak arazi kullanımı aşağıda belirtildiği gibidir.

Tarla arazisi	106.994 hektar
Bağ-bahçe arazisi	13.191 hektar
Çayır-mera	15.000 hektar
Orman arazisi	260.000 hektar
Ürün getirmeyen	31.000 hektar
Sanayi alanı	52.000 hektar
Yerleşim alanı	92.815 hektar
Göller alanı	88.800 hektar[1]

Tablo 33. İstanbul'un Arazi Kullanımı[137]

İstanbul ili içinde tarla ürünlerinin ekilen, hasat edilen alan ile üretim ve verimi aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

136. *İstanbul 1992 Turizm Envanteri*, İstanbul 1992, s. 107.

137. Envanter 1992, *a.g.e.*, s. 108.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ürünler	Alan		Üretim	Verim
	Ekilen	Hasat Edilen	(Ton)	(Kg./Hektar)
Genel Toplam	103.981	103.937	451.262	–
Tahıllar	73.793	73.791	339.196	–
Buğday	56.174	56.172	295.102	5254
Arpa	1979	1979	11.184	5651
Yulaf	12.263	12.263	16.107	1313
Mısır	2977	2977	15.850	5324
Pirinç	400	400	953	2383
Baklagiller	2971	2935	649	–
Bakla	200	200	100	500
Bezelye	10	10	10	1000
Nohut	95	95	138	1453
Fasulye	300	299	340	1137
Fiğ	2366	2331	61	26
Endüstriyel Bitkiler	245	245	8455	–
Şeker pancarı	245	245	8455	34.510
Yağlı tohumlar	24.497	24.491	43.405	–
Ayçiçeği	24.497	24.491	43.405	1772
Yumru Bitkiler	2475	2475	59.557	–
Soğan	2111	2111	54.842	2598
Sarmısak	36	36	69	1917
Patates	302	302	4256	14.093
Hayvan pancarı	26	26	390	15.000

Tablo 34. Tarla Ürünlerinin Ekilen, Hasat Edilen Alanı ile Üretim ve Verimi[138]

İstanbul ili içinde hasat edilen toplam 103.262 ton tarla ürününün içinde 295.102 ton ile buğday birinci sırayı almaktadır. Bunu, 54.842 tonla soğan, 43.405 tonla ayçiçeği takip eder.

Meyve üretimine ilişki veriler "Meyveler, Kesin Ürün Karnesi" ile Eylül-Ekim aylarında toplanmaktadır, Meyve ağaçları sayısı ve meyve üretimine dair bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

138. *Tarımsal Yapı ve Üretim 1989*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1505, Ankara, Nisan 1992, s. 181.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Meyveler	Ağaç Sayısı			Üretim
	Toplam	Meyve veren yaşta	Meyve vermeyen yaşta	(Ton)
Genel Toplam	1.946.787	1.776.702	170.085	98.295
Yumuşak çekirdekliler	1.040.055	974.898	65.157	82.987
Armut	247.625	225.300	22.325	11.636
Ayva	66.063	59.881	6182	1495
Elma	718.467	682.217	36.250	69.789
Muşmula	7900	7500	400	67
Taş çekirdekliler	474.362	419.309	55.053	7593
Erik	120.739	109.709	11.030	2036
İğde	1120	1100	20	17
Kayısı	18.520	17.020	1500	318
Kiraz	82.675	72.025	10.650	1489
Kızılcık	1200	600	600	6
Şeftali	82.058	75.235	6823	1931
Vişne	35.780	31.500	4280	459
Zerdali	3150	3050	100	60
Zeytin	129.120	109.070	20.050	1277
Sert Kabuklular	334.171	290.261	43.910	2161
Ceviz	22.337	20.977	1360	576
Badem	5749	5699	50	63
Fındık	274.880	233.480	41.400	555
Kestane	31.205	30.105	1100	967
Üzümsü meyveler	98.199	92.234	5965	5554
Çilek	5	5	-	42
Dut	40.465	38.440	2025	847
İncir	49.509	46.699	2810	1622
Nar	3920	3670	250	51
Trabzon hurma	4305	3425	880	34
Üzüm	368	368	–	2958

Tablo 35 Meyve Ağaçları Sayısı ve Meyve Üretimi[139]

En fazla üretilen meyve elmadır. (69.789 ton). Bunu, 11.6363 tonla ayva ve 2958 tonla da üzüm izler.

İstanbul'da 5548 hektar alana yem bitkisi ekilidir. Aşağıdaki tablo-da ürünlerin cinsi ile üretim miktarı görülmektedir.

139. Tarımsal Yapı ve Üretim 1989, *a.g.e.*, s. 182

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ürünler	Alan		Üretim (Ton)			
	Ekilen	Hasat Edilen	Dane	Hasıl	Yeşilot	Kuruot
Toplam	5548	5553	–	136.050	10.262	3916
Mısır	2977	2977	–	136.050	–	–
Fiğ	2366	2331	–	–	9530	2213
Yonca	193	193	–	–	613	1963
Korunga	12	12	–	–	119	20

Tablo 36. Yem Bitkileri[140]

En fazla istihsal edilen Mısır 136.050 tonla birinci sıradadır.

İstanbul'da sebze üretimine gelince, aşağıdaki tablo incelendiğinde toplam 246.225 tonluk ürün içinde en fazla üretilen domatestir (84.750 ton).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

140 Tarımsal Yapı ve Üretim 1989, a.g.e., s. 183.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sebzeler	Üretim (Ton)
Toplam alan (hektar)	12.127
Toplam Üretim	246.225
Yaprağı yenen sebzeler	34.422
Lahana (baş)	10.197
Lahana (yaprak)	7468
Enginar	–
Kereviz	–
Marul (kıvırcık)	4875
Marul (göbekli)	670
Ispanak	3690
Pırasa	6968
Pazı	196
Semizotu	358
Baklagil sebzeleri	13.650
Fasulye	8400
Bezelye	1657
Bakla	2650
Barbunya fasulye	943
Meyvesi yenen sebzeler	193.386
Kavun	3059
Karpuz	64.006
Balkabağı	1105
Kabak (sakız)	8220
Hıyar	11.773
Patlıcan	11.007
Bamya	1659
Domates	84.750
Biber (dolmalık)	4762
Biber (sivri)	3045
Soğansı, yumru ve kök sebzeler	4027
Sarmısak (taze)	290
Soğan (taze)	2507
Havuç	990
Turp (bayır)	185
Turp (kırmızı)	55
Yerelması	–
Diğer sebzeler	740
Karnıbahar	740
Kuşkonmaz	–

Tablo 37. Sebzelerin Ekim Alanı ve Üretimi[141]

141. Tarımsal Yapı ve Üretim 1989, *a.g.e.*, s. 183.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yaprağı yenen sebzeler içinde lahana, baklagil sebzeler içinde yeşil fasulye, meyvesi yenen sebzeler içinde domates ve karpuz, soğansı, yumru ve kök sebzeler içinde ise soğan en fazla üretilenlerdendir.

İstanbul'un tarımında XI. yüzyıldan beri yapılmakta olan çiçekçilik de önemli bir yer tutar. Yalova ilçesi ile Üsküdar ve Beykoz semtleri çiçek üretilen merkezler olarak gösterilebilir.

İstanbul'da süs bitkileri ile kesme çiçek yetiştiriciliği de yapılmaktadır. 4109 dekarlık sahada yapılan çiçek yetiştiriciliği ile Türkiye'nin çiçek üretiminin %40'ı karşılanır.

Beykoz, Çengelköy, Levent, Kadıköy, Yalova, Kartal, Tuzla, Silivri ilçelerinde yapılan çiçek yetiştiriciliğiyle özellikle karanfil, gül, glayöl, kasımpatı, lale, sümbül, frezya, vd. çiçekler üretilmektedir. Bunun yanısıra Yalova ve Florya'da açılan modern sera tesisleriyle saksı çiçekçiliği de önem kazanmıştır.

Türkiye'deki çiçek üreticilerinin ortak olduğu 2 çiçekçilik kooperatifinin merkezleri İstanbul'dadır. Kooperatifler vasıtasıyla üretilen çiçekler pazarlanmaktadır.

Aşağıdaki tabloda 2 çiçekçilik kooperatifinin 1991 yılı itibariyle üretim ve satış tutarları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

	ÇİÇEK YETİŞTİRME VE SATIŞ KOOP.	FLORA ÇİÇEKÇİLİK ÜRETİMİ VE PAZARLAMA KOOP.
Gül (Adet)	7.160.000	36.421.039
Karanfil (Adet)	10.100.000	40.656.779
Gladiol (Glayöl) (Ad.)	10.060.000	31.100.391
Kasımpatı	2.600.000	10.618.103
Diğer	3.599.060	7.887.021
TOPLAM	33.519.060	126.683.333

Tablo 38. Çiçek Üretimi ve Satış Tutarları[142]

Her iki kooperatifin satış tutarları 126.683.333.000 TL'dir.

142. Envanter 1992, *a.g.e.*, s. 107.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

25.2. Hayvancılık

1989 yılı itibariyle İstanbul'da hayvan tür ve sayıları aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Hayvan Türleri	1985	1989
Koyun	144.760	113.100
Kuzu	42.790	36.350
Kılkeçi	28.240	20.500
Kılkeçi oğlağı	9010	4830
Tiftik keçi	130	180
Tiftik keçi oğlağı	60	80
İnek	71.270	67.738
Öküz	1149	301
Sığır (boğa)	5921	5116
Dana	43.530	35.270
Manda (inek)	10.103	7373
Manda (öküz)	200	221
Manda (boğa)	617	221
Malak	4680	3090
At	6530	7150
Katır	520	510
Eşek	2200	1590
Deve	240	180
Domuz	1500	900

Tablo 39. İstanbul'daki Hayvan Tür ve Sayıları[143]

Koyun (113.100) ve inek (67.138) en çok beslenen hayvanlardandır. 1985 ile 1989 yılları mukayese edildiğinde at ve manda dışında hayvan sayısında baş olarak düşme görülmektedir.

40 numaralı tablo ile yukarıdaki tablo mukayese edildiğinde İstanbul'da 1989 yılında 113.000 baş koyun beslenmesine rağmen, 1.075.560 baş koyun kesilmiştir. Başka bir ifadeyle beslenen ve tüketilen koyunların oranı adet itibariyle %10.5'tir.

1989 yılında kesilen hayvan sayısı, et ve deri üretimleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

143. Tarımsal Yapı ve Üretim 1989, *a.g.e.*, s. 183.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hayvan Türleri	Kesilen Hayvan sayısı- Baş	Et Üretimi Ton	Deri Üretimi Adet
Koyun	1.075.560	16.360	1.167.350
Kılkeçi	4750	65	5020
Tiftik Keçi	–	–	–
Sığır	152.410	25.625	165.660
Manda	9200	1870	10.030
Deve	–	–	–
Domuz	5230	470	–
Toplam	1.247.150	44.390	1.348.060

Tablo 40. 1989 Yılı Kesilen Hayvan Sayısı. Et ve Deri Üretimleri[144]

1989 yılında İstanbul'da 1.247.150 baş hayvan kesilerek 444.390 ton et, 1.348.060 adet de deri üretilmiştir.

İlde yapılan kümes hayvancılığı arıcılık ve ipek böcekçiliğinin 1989 yılı itibariyle dökümü aşağıda belirtilmiştir.

	Adet
Tavuk-Horoz	1.663.951
Hindi	27.020
Arı kovanı	23.746
Açılan ipek böceği kutusu	42

Tablo 41. 1989 Yılı Kümes Hayvanları, Arıcılık ve İpek Böcekçiliği[145]

Bu hayvanlardan üretilen hayvansal ürünler ise 42 nolu tabloda belirtilmiştir.

	Ton
Bal	481
Balmumu	20
Yumurta (Tavuk) (bin adet)	180.302
Japon kozası	1

Tablo 42. 1989 Yılı Hayvansal Ürünler[146]

İstanbul'da tarım ile hayvancılık daha ziyade Silivri, Çatalca, Şile ve Kartal ilçelerinde yapılmaktadır.[147]

144. Tarımsal Yapı ve Üretim, *a.g.e.*, s. 378.
145. Tarımsal Yapı ve Üretim, *a.g.e.*, s. 378.
146. Tarımsal Yapı ve Üretim, *a.g.e.*, s. 378.
147. Envanter 1992, *a.g.e.*, s. 109-110.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

25.3. Balıkçılık

Ülkemizde açık deniz balıkçılığından çok sahil balıkçılığı yapılmaktadır. Marmara Denizi'nde balık avcılığı son yıllara kadar oldukça yaygındı. Özellikle İstanbul Boğazı'nın üst ve alt cereyanlarına kapılan balıklar mevsime göre Karadeniz ve Marmara Denizi'ne geçer. Sonbaharda Karadeniz'den Marmara'ya balık akını olur. İlkbaharda ise Marmara'dan Karadeniz'e geçiş yapılır.[148]

Deniz balıkçılığı Türkiye'de Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yapılır. Marmara Bölgesi'nin balıkçılık merkezi ise İstanbul'dur. Su ürünleri üretiminin hemen hemen yarısı İstanbul'da yapılmaktayken, 1950'den sonra birincilik sırasını Doğu Karadeniz'e kaptırmıştır. Bununla birlikte bu ürünlerin iç ve dış piyasalarda pazarlanması vb. işlerin merkezi gene İstanbul'dur.

BALIK TÜRÜ	Kg.
İstavrit (Karagöz)	4323
Barbunya	29
Kolyoz	340
Lüfer	257
Palamut	951
Hamsi	6777
Uskumru	88
Kefal	139
Kalkan	138
Sardalya	640
Torik	42
Diğer	5606
Toplam	19.330

Tablo 43. Balık Türleri İtibariyle 1991 Yılı Hasılatı (Kg.)[149]

Yukarıda cinsi belirtilen bir çok balık türü, çevre ve özellikle deniz kirliliği, yanlış, bilgisizce ve kaçak avlanma vd. sebeplerden nesli azalarak veya tamamen tükenerek avlanamamaktadır. Bilhassa Karadeniz ve Marmara Denizi'nde bazı mevsimlerdeki avlanma yasağı ile balık nesillerini koruma altına alınmaya çalışılmaktadır.

148. Cillov, a.g.e., s. 25.

149. Envanter 1992, a.g.e., s. 110.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstanbul'da su ürünleri hali müdürlüğünde 83 adet komisyoncu yazıhanesi bulunur. 1991 yılında hale gelen 11.266.549 kg, 1.588.625 adet ve 956.254 kasa muhtelif su ürününden 577.910 kg.si ihraç edilmiştir.[150]

25.4. Sanayi

İstanbul sanayiinin Türkiye sanayi içindeki yerini D.İ.E. ve İ.S.O. verilerine dayanarak vermekteyiz.

	İŞYERİ	ÇALIŞANLAR	YARATILAN KATMA DEĞERİ (Milyon TL)
TÜRKİYE			
TOPLAM	5422	955.217	26.424.212,-TL
Devlet Sek.	417	262.148	9.168.831,-TL
Özel Sektör	5005	693.069	17.255.381,-TL
İSTANBUL			
TOPLAM	2262	284.124	7.230.572,-TL
Devlet Sek.	29	20.316	728.143,-TL
Özel Sektör	2233	263.808	6.502.429,-TL

Tablo 44. D.İ.E. Göre 1988 Yılı İmalat Sanayii Karşılaştırılması[151]

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Türkiye'deki toplam 5422 işyerinden 2262'si İstanbul'dadır (% 52.2).

Türkiye'deki imalat sanayii işyerlerinin %41.7'si, çalışanların %29.7'si, yaratılan katma değerin %27.4'ü İstanbul'dadır.

İstanbul sanayiinin 2262 işyerinin kendi içindeki dökümü ise şöyledir.

150. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 1991, *a.g.e.*, s. 120.

151. Envanter 1992, *a.g.e.*, s. 104.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SANAYİ GRUPLARI	İŞYERİ	ÇALIŞANLAR	KATMA DEĞER (Milyon TL.)
Gıda, İçki, Tütün	129	24.240	1.026.888.-
Dokuma, deri, giyim	828	101.584	1.553.215.-
Orman ürünleri, mob.	40	2909	33.707.-
Kâğıt ve mamül, basın	117	12.967	311.600.-
Ana Kimya, Petrol, Las.	286	32.106	1.413.389.-
Taş ve Toprağa Dayalı San.	74	14.423	382.406.-
Metal Ana Sanayii	122	11.359	372.148.-
Metal eşya, Makine, Taşıt Aracı alet, teçhizat v.s.	615	80.738	2.094.281.-
Diğer	51	3798	42.939.-
TOPLAM	2262	284.124	7.230.572.-

Tablo 45. 1988 Yılı İtibariyle İstanbul'daki Sanayi Gruplarıyla İşyeri, Çalışanlar ve Katma Değerler[152]

Tabloda görüldüğü gibi toplam 2262 işyerinde 284.124 kişi çalışmaktadır.

İstanbul'daki muhtelif sektörlerin gayri safi yurt içi hasıla içindeki yeri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

152. Envanter, 1992, *a.g.e.*, s. 105.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SEKTÖRLER	1983	1984	1985	1986
1- TARIM	1.02	0.99	1.09	1.09
a. Çiftçilik ve Hayvancılık	0.85	0.80	0.88	0.81
b. Ormancılık	0.04	0.04	0.04	0.04
c. Balıkçılık	0.14	0.15	0.17	0.23
2- SANAYİ	34.83	36.04	35.46	35.94
a. Madencilik ve Taşocakçılığı	0.51	0.48	0.54	0.46
b. İmalat Sanayi	32.43	33.40	31.98	32.64
c. Elektrik, Gaz ve Su	1.89	2.16	2.94	2.84
3- İNŞAAT	1.04	1.39	2.24	3.11
4- TİCARET	31.93	31.95	31.21	30.39
5- ULAŞTIRMA	10.94	10.42	10.33	10.00
6- MALİ MÜESSESELER	2.85	3.24	3.17	3.11
7- KONUT GELİRLERİ	5.76	5.64	5.50	5.48
8- SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	5.92	5.91	5.94	5.87
9- (EKSİ) İZAFİ BANKA HİZMET MASRAFLARI	1.42	1.62	1.58	1.55
10- DEVLET HİZMETLERİ	4.42	3.31	2.94	2.94
11- İTHALAT VERGİSİ	2.71	2.73	3.71	3.62
12- GAYRİ SAFİ YURTİÇİ HASILA (Alıcı Fiyatlarıyla)	100.00	100.00	100.00	100.00

Tablo 46. İstanbul'daki Üretim Faaliyet Kollarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Yeri (Cari Üretici Fiyatlarıyla) (%) [153]

İstanbul ilinin, sektörler bazında üretim faaliyet kollarına göre gayri safi yurtiçi hasıla rakamları incelendiğinde yapı olarak sanayinin yoğun olduğu gözlenir.

Ancak yatırımların azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Özellikle imalat sanayii düşüş trendindedir. Bu eğilim tarım ve sanayi gibi temel üretim kesimlerinde diğer alt sektörlerden daha fazladır. (Bu eğilimin olduğu dönemlerdeki fiyat artışlarını gözönüne alarak). Fiyat artışları yatırılabilir kaynakların ekonominin üretim dışı kesimlerinde kullanımına yol açmaktadır. başka bir ifade ile yatırımlardaki azalmanın sebebi enflasyondaki hızlı artıştır.

Tarım ve sanayi sektörlerinde bu azalma daha önce başlamakta, sektörleri fiyat artışlarına bağlı olarak bir kaç sene sonra ulaştırma, konut, inşaat gibi özel sermaye yatırımlarının nisbi-yoğun olduğu hizmet kesimleri izlenmektedir. Bu süreçte, taşınır ve taşınmaz mal ticareti çok kârlı bir duruma geldiğinden kaynaklar bu alana akar.

153. *Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının İller İtibariyle Dağılımı*, İstanbul Sanayi Odası Araştırma Dairesi, İstanbul, Mayıs 1988, s. 169.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstanbul ili olarak GSYİH'dan yapılan devlet hizmetlerinin her yıl gittikçe azaldığını görmekteyiz. Nüfusu yıldan yıla değil aydan aya büyük farklılıklar gösteren İstanbul'un bu sektördeki azalışa tahammülü tartışılabilir.

İ.S.O. kayıtlarına göre İstanbul'daki ilçelerin imalat sanayi bakımından % olarak yoğunluklarını gösteren tablo şöyledir: (1989).

İLÇELER	İŞYERİ SAYISI	İŞYERİ SAYISI PAYI(%)	ÜCRETLE ÇALIŞAN(%)	SAB.SER.YAT. DAĞILIMI(%)	KATMA DEĞER. DAĞILIMI(%)
BAKIRKÖY	1151	17.8	23.2	17.6	20.4
BAYRAMPAŞA	66	1.0	0.4	0.4	0.2
BEŞİKTAŞ	149	2.3	1.6	1.3	2.4
BEYKOZ	23	0.4	1.8	1.6	1.3
BEYOĞLU	595	9.2	5.4	4.2	5.9
EMİNÖNÜ	538	8.3	4.7	5.2	3.3
EYÜP	704	10.9	10.5	7.7	9.4
FATİH	139	2.1	1.3	1.0	0.9
G.O.PAŞA	268	4.1	2.2	1.2	1.2
KADIKÖY	170	2.6	2.7	1.6	3.0
KAĞITHANE	57	0.9	0.4	0.3	0.2
KARTAL	534	8.2	11.1	12.4	10.0
K.ÇEKMECE	61	0.9	0.7	0.5	0.3
PENDİK	16	0.2	0.2	0.4	0.1
SARIYER	54	0.8	0.9	0.8	0.9
ŞİŞLİ	1017	15.7	14.6	17.1	18.7
ÜMRANİYE	31	0.5	0.3	0.2	0.1
ÜSKÜDAR	125	1.9	2.3	2.0	2.5
ZEYTİNBURNU	707	10.9	12.7	20.5	13.6
B.ÇEKMECE	11	0.2	0.1	0.2	-
ÇATALCA	37	0.6	1.2	2.0	2.4
SİLİVRİ	13	0.2	0.4	0.4	0.2
YALOVA	10	0.1	1.3	1.3	3.0
TOPLAM	6476	100	100	100	100

Tablo 47. 1989 Yılı İtibariyle İstanbul'daki İlçelerin İmalat Sanayi Bakımından % Olarak Yoğunlukları [154]

Yukarıdaki tabloda % olarak verilen değerlerden ücretle çalışanlar 345.156 kişi, sabit sermaye yatırımları 1.384.126 milyon TL. ve yaratılan brüt katma değer ise 12.999.255 milyon TL'dir.

154. Envanter 1992, *a.g.e.*, s. 106.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

25.5. Ticaret

Konumu itibariyle İstanbul Türkiye'nin en önemli ithalat merkezi durumundadır. İthalat ve ihracat ile ilgili değerler aşağıda verilmektedir.

	İHRACAT	İTHALAT
GENEL TOPLAM (TÜRKİYE)	12.959.000,-	21.904.000,-
İSTANBUL TOPLAMI	5.156.269,-	8.889.297,-

Tablo 48. 1990 Yılı İtibariyle İstanbul Gümrüklerinden Yapılan İhracat ve İthalat (1000 $)[155]

1990 yılında yapılan 21.904.000 $'lık ithalatın 8.889.297 $'lık kısmı yani %40.6'sı İstanbul'da gerçekleşmiştir.

12.959.000 $ olan ihracatın ise 5.156.269 $ %39.8'i İstanbul'dan yapılmıştır.

25.6. Madencilik

İstanbul 25 ilçesiyle birlikte kömür haricinde üretime yönelik herhangi bir madene sahip değildir. Ancak kömür üretiminde değer olarak Zonguldak'tan sonra ikinci sırada yer almaktadır. İstanbul'da her yıl 5.000.000 ton civarında kömür üretimi yapılmaktadır. Bu üretimde %25-50 kapasite artışı ile birlikte 2020 yılı hedef alınmıştır. Yani 2020 yılına kadar yetecek rezerv vardır.

İstanbul'un ısıtma amaçlı kullanımı halen 6.500.000 ton dolayındadır. Üretim ile ihtiyaç arasındaki 1.500.500 tonluk fark Türkiye Kömür İşletmeleri'nin çevre illler (Çanakkale, Bursa, Bolu, Tekirdağ) bölge üretiminden sağladığı kömürle karşılanır.[156]

155 Envanter 1992, *a.g.e.*, s. 111.

156 Envanter, 1992, *a.g.e.*, s. 109.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

25.7. Enerji

1913 yılında elektriklendirilen[157] İstanbul'da 1989 yılı itibariyle elektrik kurumuna abone sayıları aşağıdaki gibidir.

Mesken	1.830.397
Ticaret	336.552
Resmi Daire	5327
Sanayi	109.489
Diğer	24.942
Toplam	2.306.714

Tablo 49. 1989 Yılı Elektrik Abone Sayıları[158]

1989 yılı itibariyle İstanbul'da toplam 2.306.714 abone mevcuttur.

Elektrik enerjisi tüketimi İstanbul il bazında sektörlere göre dağılımı ise şöyledir.

Sektörü	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Sanayi	2.501.166	2.837.407	3.104.068	2.971.454	3.235.433	3.800.051	4.064.586
Mesken	994.070	1.075.459	1.073.105	1.276.799	1.551.497	1.779.868	2.042.100
Ticaret	623.166	701.138	652.611	777.012	722.599	750.071	941.496
R. Daire	84.743	96.712	103.058	121.496	134.283	132.864	131.617
Genel Ayd.	42.920	48.387	51.892	146.529	165.375	125.843	126.964
Diğer	508.396	423.157	443.162	382.128	407.596	395.593	429.950
Toplam	4.754.461	5.182.260	5.407.896	5.675.418	6.216.783	6.984.290	7.736.713
Artış %'si	–	9.0	4.4	4.9	9.5	12.3	10.8
Nüfus	5.383.930	5.608.763	5.842.985	6.124.325	6.419.211	6.728.296	7.052.263
KWH/Kişi	883	924	926	927	968	1038	1097
İl Tük.Top.P.	194	188	182	176	169	176	179

Tablo 50. Elektrik Enerjisi Tüketiminin Yıllar İtibariyle İl Bazında Bazı Tüketim Sektörlerine Göre Dağılımı[159]

İl Tüketiminin Toplam Tüketimdeki Payı Binde Olarak Hesaplanmıştır.

157. *Türkiye Elektrik İstatistikleri Özeti 1989 Yılı Sonu*, T.E.K. Genel Müdürlüğü, şehir ismi yok, Ağustos 1990, s. 48.

158. *Türkiye Elektrik Enerjisi Tüketim Analizi* 1983-1989, Türkiye Elektrik Kurumu Araştırma ve Koordinasyon Daire Başkanlığı, yayın yeri belli değil, Ocak 1991, s. 35.

159. Türkiye Elektrik Enerjisi Tüketim Analizi, *a.g.e.*, s. 35.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tabloda görüldüğü gibi en fazla elektrik enerjisi sanayi sektörünce tüketilmektedir. Bunu meskenler takip eder. 1987 yılında kişi başına tüketilen 968 kw/h iken, 1989'da bu rakam 1097 kw/h'e çıkmıştır.

Ayrıca İ.E.T.T. Genel Müdürlüğü Gaz Daire Başkanlığı'nca 1991 yılında 35.457.600 m3 gaz üretilmiştir.[160]

2.6. Turizm Açısından

İstanbul'un asırlar boyu süregelen muhtelif medeniyetlere ait çok zengin bir arkeolojik eser ve kültürel miras potansiyeli vardır. Ayrıca son yıllarda büyük katliamlara uğramasına rağmen oldukça etkileyici tabii güzelliklere de sahiptir.

26.1. İstanbul'u Ziyaret Eden Yabancılar

1990 yılı itibariyle, Türkiye genelinde giriş kapılarının bağlı olduğu illere göre gelen yabancılar içinde İstanbul 1.121.376 kişi ile Edirne'den (1.266.231) kişi) sonra ikinci sırayı almaktadır. Edirne'ye giriş yapan yabancı turistlerin hemen hemen hepsinin İstanbul'u da ziyaret ettiği kanaatindeyiz.

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Toplam	1.506.557	1.855.337	2.190.217	2.397.282	2.906.065	4.265.197	4.516.077	5.392.835
İstanbul	554.092	686.306	720.727	712.074	873.564	1.174.318	1.146.373	1.121.376

Tablo 51. İstanbul İline Gelen Yabancılar[161]

Netice olarak yukarıdaki görüldüğü gibi Türkiye'ye gelen toplam turist sayısının 1/4'e yakın bir kısmı önce İstanbul'a gelmektedir.

T. Toplam. A. Hava. B. Demir, C. Kara. D. Deniz

	Ay											
	Toplam	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
İstanbul	1.121.376	45.006	51.079	810.392	102.368	118.529	107.556	138.820	136.901	124.287	99.214	64.697	65.527
Atatürk A	920.945	42.249	47.989	73.911	90.254	94.581	86.005	114.712	105.975	91.822	70.011	52.389	50.947
Galata D	15.160	305	216	300	732	2192	1296	1607	2040	2989	2381	784	338
Günübirlik	185.251	2452	2874	7181	11.382	16.756	20.255	22.501	28.886	29.376	26.822	11.524	5242

Tablo 52. Gelen Yabancıların İstanbul Kapılarında Giriş Yolu ve Aylar[162]

160. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 1991, *a.g.e.*, s. 260.
161. T.İ.Y., *a.g.e.*, s. 364.
162. *Turizm İstatistikleri 1990*, D.İ.E. yay., yay. no: 1476, Ankara Eylül 1991, s. 3.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu tablodan da anlaşılacağı gibi İstanbul'u ziyaret eden yabancıların oldukça büyük bir kısmı havayoluyla gelmektedir.

Ayrıca en yoğun ziyaretçi akını Temmuz ve Ağustos aylarında olmaktadır.

1983-1990 yılları arasında İstanbul'da çıkış yapan yabancılar aşağıdaki tabloda görülmektedir.

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Toplam	1.464.197	1.890.135	2.235.061	2.410.557	3.075.075	4.216.661	4.519.863	5.318.120
İstanbul	513.234	685.274	742.090	714.136	1.068.602	1.160.370	1.260.448	1.194.594

Tablo 53. İstanbul İline Bağlı Çıkış Kapılarından Giden Yabancılar[163]

Çıkış yapılan en kalabalık il Edirne iken, İstanbul ikinci sırada yer almaktadır.

Dış ülkelere seyahat eden vatandaşlardan hemen hemen 1/3'ü İstanbul'dan çıkış yapmaktadır.

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Toplam	2.049.068	2.073.905	1.848.702	1.734.841	2.084.625	2.278.681	2.590.844	2.926.771
İstanbul	450.145	497.843	486.093	515.606	586.453	700.833	846.511	984.004

Tablo 54. İstanbul İline Bağlı Çıkış Kapılarından Dış Ülkelere Giden Yurttaşlar[164]

54 numaralı tablodan anlaşıldığı gibi çıkış yapılan iller sıralamasında İstanbul Edirne'den sonra ikinci sırayı almaktadır.

163. T.İ.Y., *a.g.e.*, s. 367.

164. T.İ.Y., *a.g.e.*, s. 369.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

26.2. Muhtelif İmkânlar

262.1. Yat Turizmi

İstanbul'da yatların bağlanacağı, çekileceği, bakımlarının yapılacağı koy ve limanlar yetersiz bir vaziyettedir.

1987 yılı Aralık ayı itibariyle koy ve limanlar ile, bağlanan teknelerin sayısı aşağıda belirtilmektedir.

Liman Yeri	İşleten Kuruluş	Bağlanan Yat Sayısı
Tarabya Koyu	İşleten kuruluş yok. Yatlara özel bakıcılar hizmet veriyor	40
Çubuklu	Yamanel Kardeşler	Çekek Yeridir
İstinye Koyu	Yok. Öz. bakıcı. hizmet veriyor	50
Kanlıca Koyu	Yok. Öz. bakıcı. hizmet veriyor	10
Bebek Koyu	Yok. Öz. bakıcı hizmet veriyor	80
Moda Koyu	Yok. Öz. bakıcı. hizmet veriyor	8
Fenerbahçe Koyu	Yok. Öz. bakıcı. hizmet veriyor	900
Küçüksu	Açıkdeniz Turizm A.Ş.	200 (Çekilen yat)
Kuruçeşme	Deniz Turizm Tek. Donatım	20
Kalamış Yat Limanı	Fenerb. Marin. Tur. Tes. A.Ş.	55
Süreyya Plajı	Ahş. Tek. ve Kışl. Bakım	50
Maltepe Kum. De.	Cihan Yatçılık Tur. A.Ş.	55
Pendik Koyu	Beden Ter. G. Md. Kürek Fed,	200
Ataköy Yat Limanı	İnşa halindedir	–

Tablo 55. İstanbul'daki Koy ve Limanlar ile Bağlı Yat Sayıları[165]

Görüldüğü gibi İstanbul'da Küçüksu ve Çubuklu'da teknelerin kışın çekilebileceği iki çekek yeri mevcuttur. Buraları yatların denizden bağlanmasına uygun olmayıp, kış mevsimini karada geçirmelerine imkân sağlarlar.

Yukarıda bahsedilen koy ve limanlarda, "Yat Turizmi Geliştirilmesi Hakkındaki Yönetmelik" hükümlerine göre yat limanı özelliğini kapsayan hizmetler verilmemektedir. Koyların bir çoğu, bir işletme kuruluşu tarafından değil, kimlikleri resmi kayıtlara geçmemiş şahıslar tarafından işletilmektedir.

165. Envanter, *a.g.e.*, s. 75.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

262.2. Av Turizmi

Boğaz'ın kuzeybatı ve kuzeydoğu yönlerinin ormanla kaplı olmasına rağmen, çevre kirliliği ve bilinçsiz avlanma sebebiyle karaca, sülün, yaban domuzu gibi av hayvanları azalarak nesilleri tükenmektedir. Bundan dolayı, bu yöre "Milli Park' ilan edilerek, hayvanlar koruma ve üretme programına alınmıştır.

Silivri ve Şile ilçeleri dahilindeki ovalik ve açık arazilerde avlanan bıldırcın, çil ve keklik gibi av kuşları, yakın civarlardaki tarlaların işlenmesi ve zirai mücadele sırasında yapılan ilaçlar ve suni gübrelerden etkilenmiş ve nesilleri azalmıştır.

262.3. Sağlık turizmi

İstanbul ilinde sağlık turizmi ile ilgili bölgeler az sayıda olmakla birlikte, buralar, bilhassa yurtiçi turizm hareketlerinde önemli yer tutar.

2623.1. Termalizm

-Yalova Kaplıcaları

Yalova Kaplıcaları, ilçenin 11 km. batısında ormanlık bir boğaz içinde yer alır. Dere yatağının iki tarafında sıralanmış kaynakların en yukarıda olanı "Esas Kaynak"tır. Az aşağıda "Valide Hamam kaynağı" - şimdiki adıyla "Yeni Kaplıca" - ve derenin karşısında Göz Kaynağı bulunur. En aşağı tarafta kaçak kaynakların kapte edildiği, suyunun Termal ile Kurşunlu Hamamı'na verildiği üstü kapalı bir kaptaj yeri daha bulunur.

-Tuzla İçmeleri

İki ayrı kaynak halinde olan içmeler, İstanbul'un Anadolu Yakası'nda, Tuzla'ya yakın bir mevkide olup iki ayrı kaynak halindedir. Denize yakın olanı ve mineralizasyonu daha fazla olanı "Büyük İçme", denizden 300 m. kadar içeride ve tren istasyonuna daha yakın olanı "Küçük İçme" olarak bilinir.

2623.2. Klimatizm

İstanbul il sınırı dahilinde, güneş ve deniz tedavisi için bütün plaj-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lardan faydalanmak mümkündür. Akciğer tedavisi için gerekli olan orman havasından yararlanmak için Adalar, Çamlıca ve Süreyyapaşa'da bu gayeyle kurulmuş sanatoryumlar mevcuttur.

262.4. Gençlik Turizmi

Gençlik turizmi ile ilgili olarak İstanbul'da iki acenta faaliyet göstermektedir. Her iki acenta ISTC (International Student Travel Conference) -uluslararası talebe seyahat birliği- üyesidir. Acentalar, Türk talebelerine öğrenci ve hostel (yurt) kartı vermektedir. Bu kart ile gidilen yabancı ülkelerde sağlanan muhtelif indirimlerden faydalanan gençler ayrıca sağlık sigortasına da sahip olmaktadır.

Yurt dışındaki çalışma kamplarında, talebeler, yol parası, yazışma ve bazı durumlarda yatak ve yemek ücretlerini yüklenerek, çalışmalarının karşılığında belirli bir ücret alabilme imkânına da sahiptirler.

İngiltere ve Fransa'da 4-24 aylık anne yardımcılığı servisi ile Amerika'da 9 hafta süren yaz okulu niteliğindeki kamplarda yöneticilik, beynelmilel öğrenci kartları ile mümkün olmaktadır.

262.5. Kongre Turizmi

Kendine bağlı ünitelerde kârlılık ve verimi arttıran, kongreye katılan delegelerin kalite ve harcamalarının yüksek olduğu dikkate alındığında ülke tanıtımına ve döviz girdisine katkıda bulunan ve ayrıca, turizm sezonu dışında düzenlenebilmesinden dolayı âtıl kapasitelerin değerlendirilmesi bakımından kongre turizmi günümüzde oldukça önem kazanmıştır.

Tarih ve tabiat güzelliklerinin beraberce yarattıkları görünümler bugün turistin beklentileri arasında bulunan birçok fantazi normlarına belki en mükemmel tatmini getirebilecek özelliktedir.[166]

Tabii ve tarihi güzellikleri, konumu ve ulaşım imkânlarıyla İstanbul, Türkiye'nin kongre turizmine en uygun illerden biridir.

---

166. Yılmaz Özen, *Kongre Turizmi ve Kongre Organizasyon Tekniği*, Ankara 1986, s.81.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1976-1983 yılları arasında 240 milli kongreden 7'si, milletlerarası 150 kongreden 80'i İstanbul'da tertip edilmiştir. Daha çok Eylül-Ekim ve Nisan-Mayıs aylarında düzenlenen kongreler sırasıyla; 5 veya daha fazla gün, 4 gün, 1 gün olarak gerçekleşmiştir,[167]

262.6. Konaklama İmkânları

Yapımları son yallarda hızla sürdürülen muhtelif sınıflardaki konaklama tesislerinin, İstanbul'un otel açığını büyük ölçüde kapatacağı tahmin edilmeketidr

Aşağıdaki tabloda ilde bulunan turizm işletmesi belgeli tesisler görülmektedir.

TÜRÜ	SAYISI	ODA	YATAK
OTELLER			
APART	2	20	81
ÖZEL	10	363	715
LÜKS*****	12	4076	8561
1. SINIF****	12	4188	8785
2. SINIF***	38	2857	5581
3.SINIF**	89	4127	7463
4.SINIF*	53	1800	2760
MOTELLER			
1.SINIF	2	59	112
2.SINIF	3	98	195
PANSİYONLAR	8	176	328
OBERJ	1	40	74
TOPLAM	230	15.455	30.061
PLAJ-BÜFE	1		

Tablo 56. İstanbul'da Bulunan Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler[168]

İstanbul'da toplam 230 tesisin 15.455 odasında 30.061 yatak mevcuttur. İlde turizm işletmesi belgeli gazino ve lokantalar şöyledir.

167. Envanter, 1992, *a.g.e.*, s.78 79.

168. Envanter 1992, *a.g.e.*, s.87.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TÜRÜ	SAYISI	KAPASİTE
ÖZEL BELGE	34	6688
GAZİNO	15	4272
LOKANTA		
LÜKS	6	1405
1. SINIF	11	2970
2. SINIF	80	12.260
Toplam	147	27.172

Tablo 57. İstanbul'daki Turizm İşletmesi Belgeli Gazino ve Lokantalar[169]

Toplam 147 gazino ve lokanta 27.172 kapasitelidir. Kampinglerin durumu ise aşağıda belirtilmiştir.

KAMPİNG	SAYISI	KAPASİTE
1. SINIF	1	750
2. SINIF	1	373
3. SINIF	1	600
TOPLAM	3	1723

Tablo 58. İstanbul'daki Turizm İşletmesi Belgeli Kampingler[170]

Muhtelif sınıftaki toplam 3 kamping 1723 kişi kapasitelidir.

Bilindiği gibi günümüzde turizm olayına katılan kitlelerin çoğunluğu turlar vasıtasıyla gezilerini yapmaktadır. Turizm organizasyonu yapan ve organizasyonun ayrılmaz bir parçası olan seyahat acentalarının da %50'den fazlası İstanbul'dadır. İstanbul'da bulunan 561 acentadan (280 A, 160 A.G, 69 B, 52 C Grubu) 440 adedi yurt dışı tur düzenleyen A ve B acentalardır.[171]

---

169. Envanter 1992, *a.g.e.*, s. 87.
170. Envanter 1992, *a.g.e.*, s. 87.
171. Envanter 1992, *a.g.e.*, s. 113.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

26.3. Tarihi Eserler

İstanbul'da bulunan tarihi yer ve eserlerin tetkikine girmeden önce konumuzu yakından ilgilendirdiğinden ve çalışmamızda sık sık adı geçen tarihi eser (eski eser) kavramının üzerinde durmakta fayda görüyoruz.

Tarihi eser, tarihten önce ve sonra ortaya çıkmış uygarlıklardan bugüne kalmış olan bir toplumun kültür ve sanatını yansıtan kalıntılardır.

6 Mayıs 1973 tarih ve 1710 sayılı kanun (Eski Eserler Kanunu) bu tanımı daha değişik ve ayrıntılı bir biçimde açıklamaktadır. Bu kanunun 1. maddesine göre:

"Tarihten önceki devirlerle tarihi devirlere ait olup, bilim, kültür, din veya güzel sanatlarla ilgili bulunan, yerüstünde, yeraltında veya su içindeki bütün yapılara taşınır ve taşınmaz mallara ve aynı nitelikteki her türlü belgeye eski eser denir".

Yukarıdaki tanıma göre eski eserler;

1. Taşınmaz eski eserler
2. Taşınır eşyalar

şeklinde ikiye ayrılır.

Yurdumuzda muhtelif özelliklere göre, başlıca eser tipleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

1. Anıt
2. Külliye
3. Sit
   a. Tarihi sit
   b. Arkeolojik sit (Ören Yeri)
   c. Tabii sit (Doğal sit).

Önemli tarihi olaylara sahne olan veya arkeoloji, tarih, sanat bakımından önemi haiz, korunması ve değerlendirilmesi gerekli her türlü taşınmaz mimari eserlere ve aynı nitelikteki heykelleri "Anıt" denir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mimari tarz ve üslupları, birimleri ve çevrelere katkıları bakımından korunma ve değerlendirilmeleri gerekli olan, ayrı veya birarada bulunan yapı gruplarına "Külliye" denir.

Homojen oluşları ve özellikleri tarihi, artistik, bilimsel, arkeolojik, edebi veya efsanevi önemleri açısından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken, tabiatın veya tabiatla insanların ortak eseri olan topografik bölgelere "sit" denir.

Kanun, sitleri de üç gruba ayırmıştır.

1. Önemli tarihi olayların vuku bulduğu, bu nedenle korunması gereken yerlere tarihi sit adı verilir.

2. Antik bir yerleşim bölgesinin veya eski bir uygarlığın kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya ortaya çıkarılan yerlere arkeolojik sit veya ören yeri denir.

3. Korunmaya alınması gereken tabiat güzellikleri ile tabii ve jeolojik olayların meydana getirdiği güzel görünüşlere, asırlık ağaç ve koruluklara tabii sit denir.

Yukarıda zikredilen üçünün de değerlendirilerek korunması esastır.[172]

263.1. Bizans Devri Eserleri

2631.1. Saraylar

Bizans devrinden bugüne kalabilmiş başlıca tarihi eserleri aşağıdaki şekilde özetleyerek sıralamak mümkündür.

- Büyük Saray

İstanbul'un ilk büyük sarayıdır. Topkapı Sarayı gibi geniş bir bahçe içinde, Sultahahmet'ten Küçük Ayosofya'ya kadar olan alanı kaplayan ve denize kadar uzanan saray 4. y.y.'dan 10. y.y.'a kadar devamlı tamir görmüştür. Günümüze bazı cephe kalıntıları ile döşeme mozaikleri kalmıştır. Bugün mozaik Müzesi olarak bilinmektedir.

172. Mustafa Sağcan, "Turizm Çevre İlişkileri ve Turizm Kaynaklarının Korunması", özel ihtisas yazısı, *Turizm Yıllığı-1985*, Ankara 1986, s. 137.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hormisdas Sarayı (Çatladıkapı Bizans Sarayı)

Deniz kenarında Küçük Ayasofya'nın yanında Büyük Saray Köşkü'nün bugünkü kalıntılarıdır. 4. y.y.'da İstanbul'a sığınan Sasani Prensi Hormisdas'ın ikâmet ettiği saraydır.

- Tekfur Sarayı

Tekfur Sarayı, Bizans İmpardatorları'nın Edirnekapı'daki ikinci saray kompleksinden günümüze kalan pavyondur. Ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber, en uygun tarih 12. y.y.'a aittir. Bir zemin kat ve iki tam kattan müteşekkildir.

2631.2. Kiliseler

Bu bölümde Bizans'tan kalan kiliseler, camiye ve müzeye dönüştürülen kiliseler ele alınmaya çalışılmıştır.

-Studios Manastır Kilisesi (İmrahor İlyas Bey Camii)

Vaftizci Johannes'e ithaf edilen yapı Samatya Yedikule arasında olup, 463 yılında inşa edilmiştir.

-Sergios-Bakhos Kilisesi (Küçük Ayasofya Camii)

İmparator Justinianus tarafından 527-536 yılları arasında yaptırılmışı ve 1500 yılında camiye dönüştürülmüştür.

-Hagia Eirene (İrene) Kilisesi

Topkapı Sarayı'nın birinci avlusundadır. İstanbul'un ilk hıristiyan eserlerindendir. Fetihten sonra silah deposu olarak kullanılmıştır. Abdülmecid zamanında Fethi Ahmet Paşa tarafından (1850) silah ve eski eser müzesi olarak hizmet veren kilise halen Ayasofya Müzesi'ne bağlı vaziyette, konser salonu olarak kullanılmaktadır.

- Pantakrator Manastır Kilisesi (Zeyrek Kilise Camii)

Üç kiliseden meydana gelen yapı 1118-1143 yılları arasında yaptırılmıştır. Fetihten sonra bazı bölümleri medreseye çevrilmiştir.

- Hagios Theodoros Kilisesi (Vefa Kilise Camii)

11. y.y.'a ait olan, Yunan haçı planlı kilise, fetihten sonra Molla Gürani tarafından camiye çevrilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Nyrelaion Manastır Kilisesi (Bodrum Camii)

1501'de Mesih Ali Paşa tarafından camiye çevriltilen kilise Laleli semtindedir.

- Eglise D. hagia Thekla (Atik Mustafa Paşa Camii)

9. y.y.'a bina, fetihten sonra Mustafa Paşa tarafından camiye çevrilmiştir. Camii Ayvansaray'dadır.

- Gül Camii

Cibali'de bulunan ve II. Selim zamanında kadar silah deposu olarak kullanılan kilise, daha sonraları camiye dönüştürülmüştür.

- Pantepoptes Manastır Kilisesi (Eski İmaret Camii)

Haç planlı yapı, Fatih semtinden Haliç'e inen sırtta bulunur.

- Lips Manastırı Kilisesi

Birbirine bitişik üç yapıdan meydana gelen bina Vatan Caddesi'ndedir.[173]

- Koca Mustafa Paşa Camii

1248'de eski bir kalıntının üzerine inşa edilen kilise, Osmanlılar döneminde camiye çevrilirken birçok değişikliğe de uğramıştır.

- Moukhliotusa veya Panaghiotissa Kilisesi

1261'de inşa edilen ve Fener'de bulunan kilise, Bizanslılar'dan itibaren, hâlâ ortodoksların elinde bulunan mabed olması itibariyle önem taşımaktadır.

- Khora Manastırı (Kariye Camii)

Köy veya şehir harici manasına gelen Chora (yunanca), Konstantinopeles surları dışındayken, II. Theodosius tarafından yaptırılan ve bugün hâlâ mevcut surların inşaasından sonra şehir içinde kalmıştır.

Cumhuriyet Devri'nde, bina Vakıflar İdaresi tarafından onartılmıştır. Daha sonraları da müzeye dönüştürülmüştür.[174]

---

173. Envanter, *a.g.e.*, s. 15-20.

174. Çelik Gülersoy, *Kariye (Chora)*, İstanbul, 1980, s. 4-14, Envanter, a.g.e., s. 21-34.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Ayasofya

324 yılında ibadete açılan ilk bina ahşap bir bazilika iken, 404 yılında ihtilalciler tarafından yıkılmış ve 415 yılında II. Theodosius tarafından yeniden yaptırılmıştır. 532 yılında çıkan Nika isyanından sonra ünlü mimarlar Aydınlı Anthemius ile Miletli İsodor tarafından yeniden yapılmıştır.

1847-1849 yılları arasında yapılan onarımlarda mozaiklerin üstü açılmış ve resimleri çizilerek tekrar kapatılmıştır. 1922'den itibaren Amerika Bizans Enstitüsü tarafından mozaikler tekrar ortaya çıkarılmıştır.

- Petra Theotokos Kilisesi (Odalar Camii)

İlk yapı 7. y.y.'da inşa edilmiş, 12. y.y.'da yeraltı mahzeni ile birlikte yeniden yapılmıştır. 1203'de bir yangın geçiren yapı restore edilmiştir. 1640'da Başvezir Kemankeş Mustafa Paşa tarafından camiye çevrilmiştir. Bugün harap vaziyettedir.[175]

2631.3. Su Tesisleri

Roma devrine ait İstanbul'daki su tesislerinin, Bizans döneminde hangi tarihe kadar kullanıldığı meçhuldür. Bizans dönemi su yolları hakkında fazla bilgi sahibi olunmamakla beraber, şehre gelen suyun beş havuza girdiği ve yeraltı kanallarıyla şehre yayıldığı bilinmektedir.

Valens (Bozdoğan) kemerinin deniz seviyesinden en yüksek yeri 63.5 m., topraktan itibaren en yüksek yeri ise 20 m.'dir. 971 m. orijinal uzunluğa sahip olan kemerin bugünkü uzunluğu Fatih ile Şehzade Camii arasındaki mesafe kadardır (593 m.). Eni 3.4 m. ile 5.56 m. ile arasında değişir.

Bizanslılar'dan kalma başka bir kemer ise Mahmudiye Köyü yakınlarındaki Mazlum Kemeri'dir. 368 yılında yapılan kemer 104 m. yüksekliğinde ve 4.65 m. genişliğindedir.

---

175. Saray ve Kiliselerle ilgili geniş bilgi için bkz., Arseven, *a.g.e.*, s. 108-169; Peter Killer, "Byzantinische Denkmaeler in Istanbul" *Die Kulturelle Monatsschrift*, November 1971, s.. 826.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aynı devre ait diğer bir eser de Kemerburgaz Kemeri'dir. (Eğri Kemer). Kemerburgaz'ın 1,5 km. güneyinde kalan 35 m. yükseklikteki Eğri Kemer, 1183-1195 yılları arasında yapılmıştır.

İstanbul'daki sarnıçlar, daha ziyade şehrin kuşatılması sırasında su ihtiyacının giderilmesi için basit fakat sağlam bir şekilde inşa edilmiştir. Üzerleri tuğla kemer ve tonozlarla süslü olarak kapalı olan sarnıçlar kare veya dikdörtgen şeklindedir.

Günümüzde Vefa Stadı'nın bulunduğu çukurluk. Aetius Sarnıcı'dır. 244 m x 85 m boyutundaki sarnıç 8 m. derinliğindedir.

Hekimoğlu Ali Paşa Camii ile Millet Caddesi arasında kalan ve halen top sahası olarak kullanılan Movius Sarnıcı (Çukur Bostan) 170m x 147 m. ebadında ve 10.5 m. derinliğindedir.

Bir diğer açık sarnıç da Aspar Sarnıcı'dır. Sultan Selim Camii civarındaki bu sarnıç 152 m x 152 m. olup, 10.80 m. derinliğindedir.

Kapalı sarnıçlar içerisinde, imparator tarafından yaptırıldığı kabul edilen Binbirdirek Sarnıcı (Senatör Philoxenes)'nin eni 5.65 m., boyu 65 m., yüksekliği ise 14 m.'dir. Sultanahmet ile Cağaloğlu arasındaki bu sarnıcın üstü manastır tonozu ve kemerlerle örtülüdür. Sarnıçta 224 sütun mevcuttur.

I. Konstantin (306-377) tarafından yaptırılan ve I. Justinianus (527-565) zamanında onarılıp, genişletilen 336 sütunlu sarnıç 6.5 m. toprağın altında kalmıştır.

Diğer bir başka kapalı sarnıç da İsa Sarnıcı adıyla bilinen Büyük Postane'nin arka tarafında bulunan sarnıçtır.

Bu sarnıçlar haricinde, Saraçhane'deki, şimdiki adıyla Atatürk Bulvarı Sarnıcı, Karagümrük Stadı'nın bulunduğu yer -sarnıç- ile Sarayburnu Sarnıçları Bizans döneminde ait sarnıçlardır.[176]

176 Leyla Tonguç, *The Basilica Cistern And The Other Cisterns of İstanbul*, İstanbul, 1988, s. 11-13; Arseven, *a.g.e.*, s. 186, 187; Envanter, *a.g.e.*, s. 34-36; İrfan Unutmaz, "*The Aqueducts of İstanbul*, ICOC, Issue: 28, İstanbul, 1990, s. 40-47.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2631.4. Diğer Eserler

- Anıtlar ve Hipodrom

Gülhane Parkı'nda bulunan, muhtemelen 4. y.y.'a ait Gotlar Sütunu, Cerrahpaşa Semti'ndeki 403 yılında dikilen Arkadius Anıtı, 450-452 yılları arasında yapılan ve halen Fatih semtindeki Markianus Anıtı (Kız Taşı), Sultan III. Mustafa (1695-1704) döneminde demir çemberlerle desteklenen, Konstantin'in 328'de diktirdiği ve adını bugünkü semte veren Çemberlitaş İstanbul'daki Bizans dönemine ait önemli anıtlardır.

Bizans'ın eğlence yerlerinin en önemlisi olarak bilinen Hipodrom, bugünkü Sultanahmet Meydanı'nda, Marmara Üniversitesi Rektörlük binasının önünden ana caddeye kadar uzanan alanda yer alır.

Septim Sever zamanında inşasına başlanan Hipodrom, Konstantin devrinde tamamlanmıştır. 118.5 m. x 370 m.'lik bir sahaya kurulan 100.000 kişilik bir seyirci kapasitesine sahipti. At Meydanı olarak da anılan Hipodrom, Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir çok zafer alaylarına da sahne olmuştur.

Yabancı turistlerin ilgisini çeken At Meydanı'ndaki anıtlardan günümüze sadece üç tanesi kalmıştır.

Eski bir Mısır eseri olan ve M.Ö. 1547'de Firavun III. Tutmosus (Touthmesis) adına Heliopolis'te dikilen anıt, Bizans İmparatoru I. Theodisius tarafından 390 yıllarında bu alana dikilmiştir. Kaidesi ile birlikte 26 m.'yi bulan anıtta hiyeroglif yazılar vardır.

944 yılında dikilen 32 m. yüksekliğindeki diğer bir anıtın üzerindeki levhalar Latin istilası sırasında yağmalanmıştır.

4. y.y.'da Delphi'deki Apollon tapınağından getirilen Yılanlı Sütun (Burmalı Sütun), birbirine sarılı üç yılan tasvirinden müteşekkil olup, esas yüksekliği 8 m.'dir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Kız Kulesi

İstanbul limanında, Boğaz'a girişte, Üsküdar'a yakın bir kayanın üzerine inşa edilmiştir. Halen deniz feneri olarak kullanılmaktadır. XII. y.y.'da yaptırılan Kız Kulesi, 1719'da tekrar taştan inşa edilmiştir. Bugün turizm gayesi ile kullanımı için çalışmalar yapılmaktadır.

- Galata Kulesi

Kulenin her ne kadar Bizans İmparatoru I. Anastas tarafından yaptırıldığı zannediliyorsa da, Galata civarını çeşitli saldırılardan korunmak gayesiyle Cenevizliler tarafından surlarla birlikte inşa ettirildiği tezi daha doğrudur.

1348 yılıda yapımı biten kule, Osmanlılar döneminde rasathane olarak kullanılmıştır. 55 m. yüksekliğindeki kule çeşitli zamanlardaki restorasyonlarla bugünkü halini almıştır. Bilhassa gece turlarında tercih edilen lokallerden biri olarak turizme hizmet vermektedir.

263.2. Osmanlı Devri Eserleri

2632.1. Saraylar ve Müzeler

- Topkapı Sarayı

İstanbul'daki ilk Osmanlı Sarayı'nın temeli Fatih Sultan Mehmed tarafından, Bayezid semtinde attırılmıştır. 1454-1458 yılları arasında ahşap olarak yapılan Eski Saray'ın haremlik ve selamlık bölümleri mevcuttu.

Yeni Saray (Topkapı Sarayı)'ın yapımına 1466 yılında başlanmış ve 1478'de bitirilmiştir. Topkapı Sarayı'nın diğer Avrupa saraylarından ayrılan önemli bir özelliği, tek bir binada olmayıp, çeşitli köşk ve dairelerden ayrı ayrı yapılar halinde inşa edilmesidir.

İlk olarak yapılan Çinili Köşk-Saray'dır (1472). İki katlı olan bina Orta Asya mimarisi karakterindedir. Binanın içi ve dışı çok kıymetli çinilerle bezenmiştir. Çinili Köşk'ten sonra Kubbealtı, Arz Odası, Has Oda, Hazine, Kiler, Seferliler gibi bölümlerle mutfaklar, hasta odası, hamam, Ağalar Camii, ahır v.s. binalar ilave edilmiştir. Son olarak saray surları ile Sultanahmet yönündeki asıl kapının (Bab-ı Hümayun) yapımı ile Topkapı Sarayı'nın inşası tamamlanmıştır.

Sarayın harem bölümü III. Sultan Murad döneminde yapılmıştır (1574-1595). İnşaat tamamlandıktan sonra Bayezid'da ikamet eden Harem halkı buraya taşınmıştır.

Saraya zamanla Enderun Mektebi, Hekimbaşı Odası, Enderun Eczanesi, Sarayburnu'ndaki köşklerle, camiler, kütüphane ve ahırlar ilave edilmiştir.

IV. Murad (1623-1640) zamanında Revan ve Bağdat Köşkleri, Sultan İbrahim (1640-1648) devrinde Sünnet Odası, İtfaiye Köşkü ve sonraları Mustafa Paşa Köşkü, Hırka-i Şerif Dairesi, Kütüphane, Alay Köşkü, Mecidiye Köşkü gibi yapılar inşa edilmiştir.

Topkapı Sarayı 700.000 m^2'lik bir alanı kaplamaktaydı. Burada 10 cami, 3 namazgâh, 8 koğuş binası, 14 hamam, 2 hastane, 2 eczane, 5 okul, 12 kütüphane, 7 hazine dairesi, 6 kule, 22 çeşme, 11 kuyu, 2 sarnıç, 6 havuz, 2 su terazisi, 1 asma bahçe, 20 kubbeli mutfak, 348 oda ve salon ile Sarayburnu'nda yazlık köşkler bulunmaktaydı.[177]

Topkapı Sarayı, Bakanlar Kurulu kararıyla 3 Nisan 1924'de müzeye çevrilerek, aynı yılın 9 Ekim'inde ziyaretçilere açılmıştır.

Sürekli ve geçici 20 sergi salonu, 86.000 parça eski eseri ile dünyanın en büyük ve en zengin saray-müzelerindendir.

Günümüze intikal eden ve halen iç ve dış turizme açık olan Osmanlı Sarayları, araştırmamızın Milli Saraylar başlığı ve bölümü altında ileride tek tek alınıp, daha teferruatlı olarak incelenmeye çalışıldığından, burada, bu saraylardan bahsedilmemektedir.

İstanbul'da kültür turizmine hizmet veren bu müzeler yerli ve yabancıların ilgisini çekmektedir.

İstanbul ilindeki bu müzeler aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

177. Envanter, *a.g.e.*, s. 41-43.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

	Toplam	Arkeoloji ve Tarih	Etnoğrafya ve Antropoloji	Genel
Genel toplam	154	69	37	48
İstanbul	14	9	4	1

Tablo 59. İstanbul İlindeki Müzeler - 1990.[178]

Tabloya göre toplam 154 müzeden 14'ü İstanbul'dadır.

1990 yılında müzelerdeki mevcut eserler aşağıda belirtilmiştir.

A. Toplam, B. Envanteri yapılmış, C. Envanteri yapılmamış.

	Toplam	Arkeolojik	Etnoğrafik	Sikke	Tablet	Mühür ve mühür baskısı	Arşiv vesikaları	Şer'i mahkeme sicilleri	El yazması kitap	Diğer
A	817.008	62.993	101.081	526.206	73.270	819	23.349	2739	20.331	6220
B	424.680	62.993	101.081	148.351	63.271	819	23.349	2739	20.331	1746
C	392.328	–	–	377.855	9999	–	–	–	–	4474

Tablo 60. İstanbul İli Müzelerinde Yıl Sonunda Mevcut Eserler - 1990.[179]

İstanbul'daki 14 müzede envanteri yapılmış ve yapılmamış toplam 817.008 eser mevcuttur.

İstanbul'daki müzelerle ilgili sayısal veriler aşağıda belirtilmiştir.

T. Toplam, A. Arkeoloji ve Tarih, B. Etnoğrafya ve Antropoloji, C. Genel

	Ziyaretçiler					Gelir				
		Yerli		Yabancı			Yerli		Yabancı	
	Toplam	Paralı	Parasız	Paralı	Parasız	Toplam	Giriş Ücreti	Fotoğraf ve film çekim ücretleri	Giriş Ücreti	Fotoğraf ve film çekim ücretleri
Genel Toplam	14.576.376	2.234.441	3.246.969	8.801.754	293.212	68.287.409.159	7.523.965.059	92.946.700	60.613.578.400	7.009.000
İstanbul T	3.678.714	343.458	526.111	2.799.845	9300	25.586.966.800	2.190.776.600	69.870.700	23.320.187.440	6.152.000
A	1.708.134	91.064	282.490	1.325.280	9300	11.581.962.450	161.535.000	3.505.450	11.410.770.000	6.152.000
B	1.964.171	249.023	243.621	1.471.527	–	13.997.018.550	2.026.482.560	63.218.650	11.907.317.440	–
C	6409	3371	–	3038	–	8.005.800	2.759.100	3.146.700	2.100.000	–

Tablo 61. İstanbul İline Göre Müze ve Müzeye Bağlı Halka Açık Örenyeri Ziyaretçi ve Gelirler - 1990[180]

Tabloya göre toplam 14.576.376 yerli ve yabancı ziyaretçilerden 2.234.441'i İstanbul müzelerini ziyaret etmiştir.

178. Kültür İstatistikleri, *a.g.e.*, s. 45.

179. Kültür İstatistikleri, *a.g.e.*, s. 47.

180. Kültür İstatistikleri, *a.g.e.*, s. 63.

İstanbul'da bulunan müzeler, özellikle "Kültür Turizmi'ne" hizmet verdikleri gibi, Türkiye'nin tanıtımında da önemli rol oynarlar.

Topkapı Sarayı Müzesi yukarıda ele alındığından, burada ayrıca bahsedilmektedir.

Türkiye'nin en eski müzesi olan Arkeoloji Müzesi, Gülhane Parkı ile Topkapı Sarayı arasında bulunmaktadır. 1846 yılında Damat Ferit Paşa tarafından temelleri atılan müze 1881 yılında, Osman Hamdi Bey tarafından "Asar-ı Atika Müzesi" adı altında tamamlanmıştır. Yunan, Roma ve Bizans eserlerinden müteşekkil müzede 650.000'e yakın sikke, 67.000 tablet ve 50.000 arkeolojik eser mevcuttur.

Gene Arkeoloji Müzesi'nin karşısındaki Çinili Köşk'te Fatih Sultan Mehmed'in eşyaları sergilenmektedir.

Vatan Caddesi'nde Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan medrese, 1968 yılında Türk Yazı Sanatları Müzesi'ne dönüştürülmüştür.

Saraçhanebaşı'ndaki Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi 1697-1702 yılları arasında Hüseyin Paşa tarafından medrese olarak yaptırılmıştır. 1967'de müze olarak açılan binada, inşaatla ilgili muhtelif eşyalar sergilenmektedir.

Dolmabahçe Sarayı Veliaht Dairesi'nde Atatürk'ün emriyle 20 Eylül 1937'de Resim ve Heykel Müzesi açılmıştır.

Sultanahmet Semti'ndeki Mozaik Müzesi 1953 yılında açılmıştır. Mozaik panoları oldukça ilgi çekicidir.

İstanbul'daki Bizans Eserleri Bölümü'nde bahsedilen Ayasofya Müzesi, 1092 sene hıristiyan ve 482 sene de İslâm aleminde mabed olarak kullanılmıştır.

Beşiktaş'ta Barbaros Türbesi yanında yer alan Deniz Müzesi 1897'de açılmıştır. Bu müzede Türk deniz tarihi ile çeşitli kadırga, kayık, harita, minyatür, maket ve kıyafetler sergilenmektedir.

1966 yılında Harbiye'de açılan Askeri Müze'de Türk askeri tarihinin çok değerli eserleri sergilenmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Atatürk'ün İstanbul'da ikamet ettiği 3 katlı kâgir ev 1942 yılında müzeye dönüştürülmüştür. Şişli'deki müze, halen tamirat sebebiyle geçici olarak kapalıdır.

Yıldız Sarayı Çadır Köşkü'nden, 1987'de Gülhane Parkı'na taşınan Tanzimat Müzesi'nde; padişahların yağlıboya resimleri, fermanlar, gravürler, mektuplar, madalyalar, nişanlar, cam ve porselen eşyalar sergilenir.

Saraçhanebaşı'ndaki Belediye Müzesi 1945'de açılmıştır. Bu müzede İstanbul tarihi ile ilgili mimari ve şehircilikle ilgili eserler bulunur.

Aşiyan, diğer bir adı ile Edebiyat-ı Cedide Müzesi Bebek ile Rumelihisarı arasındadır. 1945 yılında Belediye tarafından müze haline getirilen bu evde Şair Tevfik Fikret ömrünün son 9 yılı geçirmiştir.

Edirnekapı'daki Kariye Müzesi'nden, Bizans devri bölümünde bahsedildiğinden burada söz edilmemektedir.

Yedikule'de bulunan Yedikule Müzesi'nde muhtelif tarihi olayların cereyan etmesi, burayı ilgi çekici bir hale getirmiştir. Son yıllarda yapılan restorasyonlarla burası İstanbul Festivali'nin kullanımına açılmıştır.

Sultanahmet Meydanı'ndaki İbrahim Paşa Sarayı, bugün Türk-İslâm Eserleri Müzesi olarak faaliyet göstermektedir. 1983 yılı başında bu sarayda açılan müzenin yedi ayrı bölümünde 40.000'i aşkın eser ziyaretçilere sergilenir.

1988 yılında açılan Basın Müzesi Çemberlitaş'tadır. Matbaa, dergi, gazete koleksiyonları ile beş adet sergi salonu mevcuttur.

Sultanahmet semtindeki Sağlık Müzesi 1939 yılında yeni şekli ile düzenlenmiştir.

Büyükdere'de açılan Sadberk Hanım Müzesi ise özel bir müzedir.[181]

181. Envanter, *a.g.e.*, s. 51-53.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2632.2. Çarşılar

- Kapalı Çarşı

1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından bir bedesten veya kumaş endüstrisi maddelerinin satışı için yapılan mahal Kapalı Çarşı"nın çekirdeğini oluşturmuştur. Aynı dönemde bir bedesten (Sandal Bedesteni) daha yapılarak, dükkân sayısı 950'ye çıkarılmıştır.

Günümüzde 1 cami, 4 mescid, 5 çeşme, 4 kuyu, 15 han, 2 bedesten, 1 sebil, 1 şadırvan, civar handakilerle birlikte 3800 dükkân vardır.

Yabancı ziyaretçilerin oldukça ilgisini çeken Kapalı Çarşı'nın 10'u büyük olmak üzere, toplam 18 kapısı 65 sokağa açılır. Kapalı Çarşı, postanesi, lokantaları, bankaları, muhallebicileri, mescidi, dükkânları, bedestenleri ve çeşmeleri ile adeta küçük bir şehir görünümündedir.

- Sandal Bedesteni (Yeni Bedesten-Bedesten-i Cedid)

140.20 m. x 42.20 m. ölçülerindeki Sandal Bedesteni ahşap bölmelerle ayrılmış ve mezat, mücevher, halı salonları ile birkaç kuyumcu dükkânını ihtiva eder.

- Cevahir Bedesteni (İç-Eski Bedesten, Bedesten-i Atik)

43.3 m. x 29.5 m. ölçülerindeki bedestende kuyumcular, gümüşçüler ve antika eşya satıcıları çalışır.

- Mısır Çarşısı

IV. Mehmed'in annesi Hatice Sultan tarafından Yeni Cami'e vakıf olarak yaptırılan (1660) Mısır Çarşısı, "L" harfi şeklinde, yanyana dizili 86 dükkândan meydana gelmektedir.

- Kuleli Camii Kapalı Çarşısı

Laleli Cami altındaki dükkânlar restore edilerek, yedi koridorda hizmet verir. 50 dükkânı barındıran çarşının 4 çıkış kapısı vardır. Ayrıca caddeye bakan çıkışlarda 16 dükkân vardır.

- Bakırcılar Çarşısı

İstanbul Üniversitesi Merkez binası bahçesinin doğu ve kuzey duvarları altında kalan dükkânlarda, çeşitli bakır işleri döğme tekniği ile yapılmaktadır. Burada imal edilen kazan, kepçe, tava, sahan, leğen, ibrik, bakraç, güğüm, sini, şamdan, kova, vs. mamüller özellikle yabancıların ilgisini çekmektedir.

2632.3. Kuleler

- Bayezid Kulesi

İstanbul Üniversitesi merkez binasının bulunduğu yerdeki bina (Eski Saray) II. Mahmud döneminde Seraskerlik (Milli Savunma Bakanlığı) olarak kullanılmaktaydı. Seraskerliğin avlusundaki ahşap kule yangın gözcüleri için kullanılırken yıktırılarak 1828'de kâgir olarak tekrar inşa edilmiştir. 50 m. yüksekliğindeki kuleye ahşap merdivenle çıkıldığında, yukarıda sahanlıktan şehrin büyük bir kısmı kuşbakışı seyredilebilir.[182]

Galata Kulesi ile Kız Kulesi, çalışmamızın İstanbul'daki Bizans Devri'ne ait eserler bölümünde verilmiştir.

2632.4. Çeşme ve Sebiller

İstanbul'un fethinden sonra, şehrin yeniden imarı sırasında 1000'den fazla çeşme ve sebil inşa edilmiştir. Günümüze sadece 500 kadar çeşme ile 70'e yakın sebil kalmıştır ve bunların çoğu harap vaziyettedir.

Bu bölümde turistik açıdan önemi haiz bazı çeşme ve sebillere yer verilmiştir.

- Sultanahmet Çeşmesi (III. Ahmet Çeşmesi)

1728'de Sadrazam İbrahim Paşa tarafından hediye olarak yaptırılan çeşme Topkapı Sarayı'nın Bab-ı Hümayun kapısı önündedir.

182. Envanter, *a.g.e.*, s. 54-56.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Üsküdar III. Ahmed Çeşmesi

Üsküdar'daki 7.80 m. x 7.80 m. ölçülerindeki çeşme 1728 yılında yapılmıştır. Beyaz mermerlerle yüzlerinden üçünde sivri kemerli süslü birer çeşme ve yalak vardır.

- Alman Çeşmesi

Sultahahmet Meydanı'nda parkın içinde kalan çeşme. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u ikinci defa ziyaret etmesi anısına, Almanya'da yaptırılarak, İstanbul'da monte edilmiştir. 1 Ocak 1901 tarihinde açılış töreni yapılan Alman Çeşmesi'nin üç kubbesi altın mozaiklerle kaplıdır.

- Tophane Çeşmesi

Tophane Meydanı'ndaki çeşme 1732'de I. Mahmud tarafından yaptırılmıştır.

2632.5. Türbeler

İstanbul'da bulunan mimari eserler arasında türbe ve hisarlar önemli bir yer tutar. Türbeler daha çok Osmanlılar döneminde dini ve siyasi alanlarda hizmet vermiş kimseler için inşa edilmişlerdir.

- Ayasofya Türbeleri

Ayasofya Müzesi'nin güney avlusunda yer alan padişah türbeleri Türk mimari sanatının nadide örneklerindendir.

- II. Selim Türbesi

Türbe, Mimar Sinan tarafından 1577 yılında II. Selim için yapılmıştır. Kare planlı yapı tamamen mermer kaplıdır.

- III. Murad Türbesi

1599 yılında III. Murad için yaptırılan türbe altıgen bir yapı tarzındadır. Çok değerli çinilerle bezeli türbede III. Murad, Safiye Sultan ile bir çok şehzade ve sultanın mezarları bulunur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- III. Mehmed Türbesi

1607 yılında tamamlananan türbe sekizgen planlıdır. Mermer kaplı ve çinilerle süslü türbede, III. Mehmed'in kabri haricinde III. Ahmed'in annesi Handan Sultan ve III. Ahmed ile IV. Murad ailesinden gelen şehzade ve sultanların kabirleri vardır.

- Mimar Sinan Türbesi

Süleymaniye Camii avlusundaki bu türbe bizzat Mimar Sinan (öl. 1588) tarafından kendisi için inşa edilmiştir.[183]

- Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi

Beşiktaş İskele meydanındaki türbe 1541'de Mimar Sinan tarafından Barbaros'un isteği üzerine inşa edilmiştir. Çokgen bir yapıya sahip türbenin yakınına 1946 yılında bir anıt dikilmiştir.

- Sultan II. Mahmud Türbesi

1840'da Sultan II. Mahmud için yapılan türbe Süleymaniye Camii mezarlığındadır. Sekizgen biçimindeki türbeye II. Mahmud'dan başka Abdülaziz, II. Abdulhamid ile Bezmialem Valide Sultan ve Prens Yusuf İzzeddin defnedilmiştir.[184]

2632.6. Hisarlar

- Anadolukavağı Ceneviz Kalesi

Bizanslılar'ın Boğaz'ın girişinde, Anadolu yakasında yaptıkları kale, bir zaman sonra Cenevizliler tarafından tamir edildiğinden dolayı "Ceneviz Kalesi" adıyla anılır.

---

183. Envanter, *a.g.e.*, s. 60, 61.

184. Geniş bilgi için bkz., Necdet İşli, *İstanbul'da Sahabe ve Makamları*, Ankara, tarihsiz s. 23.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Anadolu Hisarı

Niğbolu Seferi'nden dönen Yıldırım Bayezid, İstanbul'un fethi hazırlıkları sırasında, Boğaz'ın en dar bölümünde bir hisar yaptırmıştır.

Rumeli Hisarı inşa edilirken, Sultan II. Mehmed 1452'de burayı dış sur duvarlarıyla takviye ederek toplar yerleştirmiştir.

İlk zamanlar Güzelcehisar, Yeni Hisar, Yenice Hisar ve Akça Hisar gibi isimlerle tanınan hisar bugün Anadolu Hisarı adıyla bilinir.

- Rumeli Hisarı

Boğaz'ın kontrolü gayesiyle üç ay gibi kısa bir zamanda tamamlanan (1452) Boğazkesen Kalesi (Rumeli Hisarı), Boğaz boyunca güneyden kuzeye 250 m. boyunda, doğudan batıya 125 m. enindedir. Hisarın üç büyük kulesi vardır.

16. ve 18. y.y.'da hapishane olarak kullanılan Rumeli Hisarı, bugün müze ve sanat faaliyetleri için hizmet vermektedir.

- Yedikule Hisarı

Yedikule Hisarı, Bizans şehir surlarının Marmara'ya yakın bir bölgesinde yer alır.

Yedikule Hisarı'nın önemli olan bir özelliği, bir devlete savaş ilan edildiğinde, o devletin elçilerinin barış yapılıncaya kadar bu hisarda göz altında tutulmalarıdır.

2632.7. Camiler

Çalışmamızın bu bölümde konumuzla ilgili olarak, sadece turizm açısından önemi haiz camilere temas etmeyi uygun gördük. Aşağıda bahsi geçen camiler dünyanın muhtelif yerlerinden gelen turistlerin ilgisini çekmekte ve bu eserler sanatımızı ve kültürümüzü tanımalarına ve dış tanıtımımıza katkıda bulunmalarına yardımcı olmaktadır.

- Sultanahmet Camii

1609-1616 yılları arasında Sultan I. Ahmed tarafından Sedefkar Mehmed Ağa'ya yaptırılan Sultanahmet Camii'nin kareye yakın bir planı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

vardır. Caminin 6 minaresinden 4'ünün boyları birbirine eşittir. Diğer eşit yükseklikteki 2 minarenin yükseklikleri ise diğer 4 minareye göre daha kısadır. Çinilerinin renginden dolayı Sultanahmet Camii yabancılar tarafından "Mavi Cami" adıyla da tanınır.

- Süleymaniye Camii

Fatih Külliyesi'nden sonra en büyük kompleks olan Süleymaniye Külliyesi'nde altı medrese, tabhane, imaret, kervansaray, hamam, mektep, oda ve dükkânlar bulunur. Bu külliyede birkaç tane de türbe vardır.

1550-1557 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan cami 69 m. x 63 m. ölçülerindedir. Kubbenin çapı 27.25 m., yüksekliği 53 m.'dir. Kubbe 4 fil ayağına dayanan 4 kemer üzerine oturur.

- Şehzade Camii

Saraçhane'de, Belediye Sarayı karşısındaki camii, Kanuni'nin 1543'de vefat eden oğlu Mehmed'in anısına yaptırılmıştır (1544-1548).

- Rüstem Paşa Camii

Cami 1561 yılında Rüstem Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Eminönü cami dikdörtgen planlıdır. 16 y.y. İznik çini örnekleri olan karanfil, lale, papatya, gül, zambak gibi çiçek motifleriyle cami, yerli ve yabancı ziyaretçilerin alakasını çekmektedir.

- Bayezid Camii

Fatih Sultan Mehmed'in oğlu II. Beyezid tarafından 1501-1506 yılları arasında yaptırılan cami, kendi adıyla anılan meydandadır.

- Eyüp Sultan Camii

İstanbul'un fethinden sonra İstanbul'da yapılan bu cami Eyüp semtindedir. 1458 yılında bir türbe ile birlikte inşa edilen cami 1800 yılında eski caminin minareleri hariç olmak üzere, yıktırılarak şimdiki haline dönüştürülmüştür. Ortada merkezi kubbenin etrafından dördü büyük, dördü de küçük olmak üzere sekiz kubbesi vardır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Fatih Camii

Fatih semtindeki cami, 1463-1471 yılları arasında vakıflarıyla birlikte bir külliye halinde inşa edilmiştir.

- Yeni Camii

Eminönü'ndeki Yeni Cami'nin inşasına 1597 yılında başlanmış ve ancak 1663'te tamamlanabilmiştir. Üçer şerefeli iki minaresi vardır.

- Nuruosmaniye Camii

Kapalı Çarşı'nın Nuruosmaniye girişindeki caminin yapımına 1748 yılında başlanmış ve 1755'de tamamlanmıştır. Çıkıntılı olan cami kare planlıdır.[185]

26.4.Tabii Güzellikler

Müsait iklim şartları, su varlıkları ve topografik özelliklerinden dolayı İstanbul, tabii güzellikler bakımından dünyanın en güzel yerlerinden biri olarak tanınır. Ancak, şu husus da belirtmekte fayda görüyoruz ki, şehir nüfusunun gitgide artması, yeşil sahaların azalması, deniz sularının kirlenmesi, hava kirliliği vb. sebepler şehrin tabii güzelliklerini hızlı bir şekilde bozmaktadır.

264.1. Mesire Yerleri

Yeşil alanların süratle azalarak, yerlerini beton yığınlarına bırakması, mesire yerlerinin de yok olmasına sebep olmuştur. Az sayıda olsa bile aşağıda sıralayacağımız mesire yerleri İstanbul halkı tarafından, özellikle hafta sonu tatillerinde dinlenme ve eğlenme gayesiyle sıkça ziyaret edilir.

İstanbul'daki mesire yerlerini üç gruba ayırarak, kısaca incelemeye gayret edeceğiz.

---

185. Envanter, *a.g.e.*, s. 64-68; Halil Ethem, *Camilerimiz*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s. 5-99.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Asya Yakası Mesireleri

Kuzeyde Karadeniz kıyısındaki Riva'dan, güneyde Paşabahçe'ye kadar uzanan alan hemen hemen tamamıyla mesire yeri olma özelliği taşır.

Beykoz'un 2 km. kuzeyindeki Yalıköy ile 3 km. kuzeyindeki Kaymakdonduran ve Yalıköy'ün arkasında yer alan Beykoz Çayırı halkın dinlenmek için geldikleri alanlardır.

Yuşa Tepesi (201 m.) diye anılan tepenin eteklerindeki Tokat Bahçesi İstanbul'un fethinden sonra imar edilen ilk bahçedir. İçinde bir köşkün de bulunduğu bahçenin ismi daha sonraları değiştirilerek "Macar Bahçesi" ismini almış ve mesire yerine dönüştürülmüştür.

Alemdağ ve Taşdelen, Sırmakeş Suları'nın bulunduğu yerler halkı cezbeden ayrı köşelerdir.

Ömerli Barajı, Beykoz yöresindeki Abraham Paşa Korusu ve Anadolu Kavağı da İstanbullular'ın günübirlik ziyaret ettikleri yerlerdendir.

İstanbullular'ın sıkça ziyaret ettikleri mesire yerlerinden birisi de Polenezköy'dür.

İncirköy mesiresi, Çubuklu Bahçesi ve bahçenin içinde Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın köşkü bu mevkiidedir. Kanlıca Körfezi, Küçüksu Çayırı, Göksu ve Baruthane Çayırları da bu bölgeye dahildir.[186]

Büyük Çamlıca Tepesi'nden (261 m.) İstanbul'un Avrupa yakası profilini izlemek mümkündür. Türkiye Turing Otomobil Kurumu'nun düzenlemiş olduğu yeşil saha ile kahvehane yerli ve yabancı ziyaretçilerin alakasını çekmektedir.

Kısıklı'dan sağa dönülünce Küçükçamlıca'ya varılır. Burada lokanta ve çay bahçeleri çevre halkının günübirlik ziyaretlerinde hizmet verirler.[187]

---

186. *Yurt An.*, c. V., s. 3781.

187. Jos. von Hammer. *Constantinopolis und der Bosphorus*, c. 1., Osnabrück, 1967, s. 63.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara kıyısı boyunca Kadıköy, Feneryolu, Moda, Kalamış, Göztepe, Caddebostan, Bostancı, Küçükyalı ve Maltepe semtlerindeki yoğun çevre kirlenmesi, halkın buralardan faydalanmasını engellemektedir. Son yıllarda İstanbul Belediyesi'nin gayreti ile çevre düzenlemeleri yapılarak bazı bölgeler halkın istifadesine açılmıştır. Kartal'a kadar açılan yeni sahil yolu üzerinde gezinti yerleri ve parklarda halkın kısa süreli dinlenmeleri sağlanmıştır.

Kalamış Koyu, Fenerbahçe ve Moda'da düzenlemeler yapılarak yeşil sahaların yaratılmasına çalışılmaktadır.

- Avrupa Yakası Mesireleri

Avrupa Yakası'ndaki mesire yerleri sadece yerli halkın değil yabancı ziyaretçilerin de ilgisini çekmektedir. Açılan küçük çaptaki dinlenme tesisleri, çay bahçeleri ile lokantalar buraları cazip hale getirmişlerdir.[188]

- Boğaziçi Civarı

Kuzeyde Rumelikavağı'ndan güneye Büyükdere'ye kadar olan kesimi kapsar. Yol üzerinde Tellibaba ve Sarıyer ile Kilyos ünlü piknik yerleridir. Çırçır ve Hünkâr suları tarihi değeri olan mesire yerleridir. Sarıyer'in güneyinde Büyükdere civarında Fatih Ormanı ile Sarıyer'in batısını ve kuzeybatısını kaplayan Belgrat Ormanı halkın dinlenmek için tercih ettiği yerlerdendir.

Büyükdere'den güneye doğru kıyı şeridi boyunca Kireçburnu, Tarabya Yeniköy, İstinye ve Emirgân semtleri gezinti yerleri olarak sayılabilir. Bu civarda bulunan Sait Halim Paşa Yalısı ile Emirgân Parkı yerli ve yabancıların ilgisini çeker.

Son yıllarda yapılan düzenlemelerle Beşiktaş, Kuruçeşme, Arnavutköy ve bilhassa Ortaköy ile Yıldız Parkı ve Korusu, Maçka Parkı ve Korusu sayılmaya değer gezinti merkezlerindendir.

---

188. *Yurt An.*, c. V., s. 3781.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Taksim ve Dolmabahçe Civarı

Taksim'den başlayarak Elmadağ'da biten Taksim Gezisi ve Cihangir'deki Cennet Bahçesi bu yörede bulunur.

- Haliç Yöresi

Topkapı Sarayı bahçesi içinde hayvanat bahçesinin bulunduğu Gülhane Parkı gezinti yerlerindendir.

Ayrıca Yeşilyurt, Yeşilköy, Florya ve Florya'nın batısında kalan Haramidere tanınmış mesire yerlerindendir.

264.2. Mağaralar

Mağaralar, Asya yakasındaki Şile ilçesinin batısında yer alan Kızılcaköy Mağaraları (Ksenefon), Avrupa yakasında Halkalı'daki Yarımburgaz Mağaraları ile Çatalca yöresinde bulunan İnceğiz Mağaraları isimleriyle tanınırlar.

264.3. Kaplıcalar ve İçmeler

Yalova Kaplıcaları Fenikeliler, Bizanslılar ve Osmanlılar tarafından şifalı sular olarak kullanılmıştır. Hatta, Cumhuriyet döneminde gittikçe önem kazanan Yalova kaplıcaları Atatürk'ün de dikkatini çekerek burada bir Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nün yapılmasına vesile olmuştur. Kaplıca sularının asıl kaynaktaki sıcaklığı 60° - 65°C, içme kaynağında ise 64°C'dir.

Tuzla İçmeleri, Tuzla'da birbirinden 200-300 m. mesafede bulunan kaynaklardan denize yakın olan Büyük İçme, mineral bakımından daha zengindir.[189]

189. *Yurt An.* c. V., s. 3782-3785.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

264.4. Plajlar ve Yüzme Havuzları

İstanbul'un çeşitli semtlerinde yer alan tabii ve suni plajlar bulunmaktadır. Ancak, bu plajlar her geçen yıl daha da kirlenmekte, kullanılmaz duruma gelmektedir. Kirlilik oranlarının yüksek olmasına rağmen bu plajlar rağbet görmektedir.

- Bakırköy Belediyesi Sınırları İçindeki Plajlar

- Ataköy Halk Plajı, C Motelleri Plajı, Demirköy Tatil Sitesi Plajı (Ataköy)

- Yeşilyurt Plajı, Hasır Plajı, Röno Park Plajı (Yeşilyurt)

- Yeşilköy Moteli Plajı, Çiroz Halk Plajı (Yeşilköy)

- Belediye Kampüsü, Güneş Plajı, Büyük Plaj (Florya)

- Yeni Plaj, Halk Plajı (Menekşe)

- Baler Moteli Plajı, Bakırköy Belediye Plajı (Menekşe)

- Küçükçekmece Belediye Plajı, Derman Plajı (Küçükçekmece)

- Yeşilyurt Yüzme Havuzu (Yeşilyurt, yarı olimpik olup su sporları yapımında müsaittir.

- Sarıyer Belediyesi İçindeki Plajlar :

- Kilyos Halk Plajı, Gümüşdere Plajı, Kısırkaya Plajı (Kilyos)

- Tarabya Plajı (Tarabya), Yeniköy Plajı (Yeniköy), Keçiburnu Plajı (Sarıyer)

- Altınkum Plajı (Kavaklar), Rumeli Kavağı Plajı (Rumeli Kavağı)

- Tarabya Oteli Yüzme Havuzu (Tarabya)

- Beykoz Belediyesi İçindeki Plajlar :

- Poyraz Halk Plajı, Riva Halk Plajı, Kanlıca Halk Plajı, Küçüksu Halk Plajı (Beykoz)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Adalar Belediyesi Sınırları İçindeki Plajlar :

- Değirmen Plajı, Yörükali Plajı, Nakibey Halk Plajı, Büyükada Halk Plajı (Büyükada)

- Seferoğlu Yüzme Havuzu, Büyükada Su Sporları yüzme havuzu (Büyükada)

- Kınalıada Su Sporları yüzme havuzu (Kınalıada) - Burgazada su Sporları Kulübü (Burgazada).

Bu plajların haricinde ayrıca, Kınalıada'da Manastır Koyu'nda, vapur iskelesi yanında ve Kayaburnu civarında, Burgazada'da Mezarlık burnu, Melaki Burnu civarında, Heybeliada'da, Yeşil Burun, Çam Limanı, Yeni İskele yanındaki Askeri plajdan, Sedef Adası'ndan Sedef Plaj'dan denize girme imkânları vardır.

Son senelerde gittikçe artan deniz ve çevre kirliliği sebiyle şehrin her iki yakasındaki plajların çoğu kapatılmıştır.[190]

264.5. Adalar

Adalar, İstanbul'un bir ilçesi olup, jeolojik yapı bakımından bir çöküntü ile Kocaeli Yarımadası'ndan kopmuş toprak parçalarıdır.

Marmara Denizi'nde, Bostancı'dan Kartal'a kadar uzanan kıyı şeridinin karşısındaki adalar on tanedir. Adaları iki kümede toplamak mümkündür. Kıyının tam karşısındaki 1. Grupta; kuzeyden güneye doğru Kınalı Ada, Burgaz Adası, Kaşıkadası, Heybeli Ada, Büyük Ada, Pide Adası, Tavşan Adası ve Sedef Adası, daha açıkta olan 2. Grupta ise; Sivriada ve Yassıada bulunur.[191]

190. Envanter, *a.g.e.*, s. 74.

191. Geniş bilgi için bkz., Besim Darkot ve Metin Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul, 1981, s. 120.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3. BÖLÜM: TÜRK SARAYLARI-HUKUK DÜZENLERİ İLE MİLLİ SARAYLAR VE MÜŞTEREK MESELELERİ

3. TÜRK SARAYLARI-HUKUK DÜZENLERİ İLE MİLLİ SARAYLAR VE MÜŞTEREK MESELELERİ

3.1. Tarih Boyunca Türk Sarayları

Eski Farsça kökenli saray (seray)[192], ev, devlet başkanlarının oturmasına yarar büyük konak, hükümet konağı, halk işlerinin içinde görüldüğü büyük yapı manâlarında kullanılmaktadır.

Saraylar, sadece hükümdarların değil, vali, eyalet beyleri gibi devlet adamlarının ikâmet ettikleri yerlerdir.

Saray kelimesi, "büyük ve özenli yapı" ile "iktidar merkezi" kavramlarının birleşmesiyle bir manâ ifade etmektedir.[193]

Orta Asya Türk Sarayları ile Osmanlı-Türk Sarayları arasında mimari plan ve program açısından büyük benzerlikler bulunur. Mimari karakterlerinin değişikliği ise, malzeme ile iklim farklılıklarından kaynaklanır.

Osmanlı Sarayları'nı tarih sırasıyla aşağıdaki şekilde sayabiliriz:

Bursa'da, Kale İçi ve Çekirge mevkilerindeki saraylar, Edirne'de Yeni ve Eski Saraylar, İstanbul'da Bayezid semtindeki Eski Saray, Sarayburnu'ndaki Yeni Saray (Topkapı Sarayı), Beşiktaş yolu üzerindeki Dolmabahçe Sarayı, Beşiktaş-Ortaköy yolu üzerindeki Çırağan Sarayı, Beşiktaş sırtlarındaki Yıldız Sarayı.[194]

---

192. Ferhengi Ziya, *Farsça Türkçe Lügat*, Ankara 1984, s. 1180.

193. Afife Batur, Nezih Eldem, C.S. Sılan, Muzaffer Sudalı, Atilla Yücel, "Türkiye ve Kültürel Belge Olarak Milli Saraylar", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, Bildiriler, İstanbul 1985, s. 200; Barthold W., *İslâm Ansiklopedisi*, c. X., İstanbul, 1967, s. 205-207.

194. Feridun Akozan, "Tarih Boyunca Türk Sarayları-Milli Saraylar", *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 28.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu sarayların haricinde, devletin idare merkezi olarak sayılmayan Dimetoka ve Manisa Sarayları da vardır. Bu iki sarayla birlikte İstanbul'daki Eski Saray, Bursa ve Edirne Sarayları yok olmuşlardır. Topkapı Sarayı, Dolmabahçe Sarayı ve Yıldız Sarayı günümüze intikal eden saraylardır.

Topkapı ile Yıldız Sarayları mimari açıdan incelendiğinde büyük benzerlik gösterirler. Ancak, Dolmabahçe Sarayı, geleneksel Osmanlı saraylarına, başka bir ifadeyle "Tarih Boyunca Türk Sarayları"na benzemez.

Tam teşkilatlı Osmanlı-Türk saraylarının yanısıra, eksik teşkilatlı kasır ve köşkler de inşa edilmiştir. Bunlardan günümüze kadar kalabilenlerden bazıları; Beylerbeyi Sarayı, İhlamur Kasrı, Aynalıkavak Kasrı, Küçüksu Kasrı'dır.

Padişahın ikâmet ettiği, devlet işlerinin yürütüldüğü bu saraylardan başka, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanları'nın ikâmet ettikleri köşkler de vardır. Bu köşkler "Milli Saraylar" adıyla anılan; Yalova Atatürk Köşkü, Florya Köşkü ile Çankaya Köşkü'dür.

Milli Saraylar (Palais Nationaux) deyimi Türkçe'ye, Fransızca'dan geçmiştir.[195] Palais, saray manasına gelir. Latince Palatin, Roma'nın yedi tapınağından biridir, halen kral saraylarının harabelerinin bulunduğu, Roma'nın en eski yerleşim yeridir.[196]

Fransızlar Milli Saraylar deyimini iki şekilde açıklarlar:

-İdare hukuku bakımından Milli Saraylar, Elysée Sarayı, Louvre Sarayı, Grand Palais, Luxembourg Sarayı gibi devlet arazisinde yer alan muhteşem yapılardır.

-Tarih bakımından Milli Saraylar, Fransa krallarının ikâmet ettikleri yerlerdir.[197]

Topkapı Sarayı haricinde kalan saray, köşk ve kasırlar, ülkemizde Milli Saraylar adıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlı olarak toplanmıştır.

---

195. Akozan, *a.g.t.*, s. 28-29.

196. *Knaurs Lexikon*, München, 1975, s. 638.

197. Akozan, *a.g.t.*, s. 29.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3. 2. Milli Saraylar'ın Hukuk Düzeni

32. 1. Osmanlı Sarayları'nın Türk Milleti'ne Geçişi

3 Mart 1924'te çıkarılan 431 sayılı kanunla halifelik kaldırılmış, yurt dışına çıkarılan Osmanlı hanedanının mal varlıklarıyla birlikte saray ve kasırlar da millete intikal etmiştir.[198]

Osmanlı İmparatorluğu parçalandıktan sonra, yerine kurulan yeni devletler, padişahların mallarını kendilerine mal etmişlerdir. Nitekim aynı durum Türkiye Cumhuriyeti için de geçerli olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti toprakları içinde kalan saray, köşk ve kasırlar şunlardır:

-Alay Köşkü -İstanbul-Topkapı Sarayı Soğuk Çeşme kapısının solunda.

-İbrahim Paşa Sarayı -İstanbul Sultanahmet Camii karşısında.

-Babıâli -İlk ismi Paşakapısı -İstanbul Valiliği ve Defterdarlık binası

-Bahariye Yalısı -İstanbul-Eyüp'te Bahariye semtinde.

-Beylerbeyi Sarayı -İstanbul Boğazı -Beylerbeyi semtinde.

-Beykoz Kasrı -İstanbul -Beykoz'da.

-Çırağan Sarayı -İstanbul -Beşiktaş'la Ortaköy arasında

-Davutpaşa Kasrı -İstanbul -Davutpaşa'da

-Dolmabahçe Sarayı -İstanbul -Dolmabahçe'de.

-Edirne Sarayları -Eski Saray- (II. Murad'dan kalma), Yeni Saray- (Fatih'ten kalma).

-Eski Saray -İstanbul -Bayezid -Üniversite sahası

-Fatih Külliyesi -İstanbul -Fatih Camii çevresi.

-Fer'iyye Sarayları -İstanbul -Beşiktaş ile Ortaköy arası.

-Galatasaray -İstanbul -Galatasaray Lisesi.

---

198. Bk. Ekler, T.B.M.M.'ndeki pano.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

-Küçüksu Kasrı -İstanbul -Anadoluhisarı.

-Serasker Kapısı -İstanbul -Bayezid -Üniversite Kapısı.

-Süleymaniye Külliyesi -İstanbul -Camii, Darülhadis, dört medrese, bir Darüşşifa, bir nekâhethane, bir tıp medresesi, bir hamam, bir okul.

-Topkapı Sarayı -İstanbul -Topkapı.

-Yıldız Sarayı -İstanbul -Yıldız Parkı.

-Abdurrahman Paşa Köşkü ve Korusu -İstanbul -Beykoz.

-Adile Sultan Sarayı -İstanbul -Kandilli Kız Lisesi.

-İzmit Av Köşkü -İzmit -Hükümet Konağı.

-Ayazağa Kasrı -Sarıyer -Süvari Okulu.

-Aynalıkavak Kasrı -İstanbul -Haliç -Hasköy.

-Balmumcu Kasrı -İstanbul -Yapı Usta Okulu -Balmumcu.

-Balmumcu Köşkü -İstanbul -Jandarma Okulu -Balmumcu.

-Baltalimanı Kasrı -İstanbul -Kemik Verem Hastanesi.

-Fıstıklı Köşkü -İstanbul -İlkokul -Beşiktaş.

-Hatice ve Fehime Sultanlar'ın Köşkleri -İstanbul -İlkokul -Beşiktaş.

-Ihlamur Köşkü ve Çağlayan Kasrı -İstanbul.

-Kalender Köşkü -İstanbul.

-Maslak Kasrı -İstanbul.

-Tophane Kasrı -İstanbul.

-Zekiye Sultan Kasrı -İstanbul.

-Yalova Köşkleri -Cumhuriyet Dönemi'nde yapılmışlardır. Köşk'ün bulunduğu yerdeki Av Köşkü Osmanlılar'dan kalmadır.[199]

199. Ziya Payzın, *Milli Saraylarımız'ın Temel Sorunları*, Ankara, 1977, s. 7, 8.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

32. 2. Milli Saraylar Müdürlüğü Yönetiminin Kuruluşu

431 sayılı kanunla Hazine'ye geçen Milli Saraylar, Bakanlar Kurulu'nun 8 Ocak 1341 (1925) tarih ve 1371 sayılı kararnamesi ile kabul edilen bir yönetmelikle Maliye Bakanlığı'nın idaresine verilmiştir.

12 Mayıs 1341 (1925) -1371 Sayılı Kararname

"Madde 1. -Sakıt hanedan tarafından işgal edilmekte iken 3 Mart 1340 (1924) tarihli (431 s.k.) kanunun mevkii tatbika vazı üzerine "Sarayları tesbit ve muhafaza komisyonları" namıyla teşkil olunan komisyonlar marifetiyle mevcudu tahrir edilmekle beraber tahtı muhafazaya aldırılmış olan mebaniden Topkapı Sarayı müze ittihaz olunmak üzere müzeler idaresine ve Dolmabahçe, Beylerbeyi Sarayları, "Milli Saraylar" nami altında muhafaza edilmek ve Aynalıkavak ve Tophane Kasırları da kongre ve konferanslara ve içtimaata tahsis olunmak üzere idaresi bu sarayların mevaddı atiye mucibince teşekkül edecek "Milli Saraylar Müdürlüğü"ne tevdi ve aksam ve müştemilatı muhtelifesinden her birinin vaziyeti başkaca tayin olunmak üzere Yıldız Sarayı müteferriatı da muvakkaten bu müdüriyete ilhak ve bunların haricinde kalacak mebanide icar ve füruht gibi takdir olunacak süveri muhtelife ile mucibi istifade bir hale konulması zımmında İstanbul Vilâyeti emlâki milliye müdüriyetine terk olunmuştur."[200]

Belirtildiği gibi yönetmeliğin 1. maddesine göre; Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları'nı Milli Saraylar olarak muhafazasını, Aynalıkavak ve Tophane kasırlarının kongre, konferans ve toplantılara tahsisini zorunlu kılarak teşekkül edecek Milli Saraylar Müdürlüğü yönetimine vermiştir. Yıldız Sarayı ve teferruatı, muvakkaten Mlli Saraylar Müdürlüğü yönetimine verilmiştir. Sonradan; Ihlamur Kasrı (10 Haziran 1341 -1925 tarihli Vekiller Heyeti K.), Küçüksu (18 Teşrinisani 1341 -1925 tarihli Vekiller Heyeti K.), Yalova Köşkleri (24 Temmuz 1930 tarihli Vekiller Heyeti K.), Yıldız Sarayı'nın yalnız Merasim Dairesi, uluslararası konferans ve kongrelere tahsis edilmek üzere Milli Saraylar Müdürlüğü'nün yönetimine verilmiştir. Böylelikle 1925 yılından 1932 mali yılının sonuna kadar yedi yıl Maliye Vekâletine bağlı olarak Milli Saraylar Müdürlüğü'nce yönetilen birimler şunlardır:

200. Payzın, *Milli Saraylarımız 'ın Temel Sorunları*, s. 8.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dolmabahçe Sarayı

-Beylerbeyi Sarayı

-Yıldız, Şale Köşkü

-Küçüksu Kasrı

-Aynalıkavak Kasrı

-Yalova Köşkü

Milli Saraylar Müdürlüğü, 1933 mali yılı Bütçe Kanunu ile T.B.M.M. bütçesine eklenmiş, genel yönetimi de T.B.M.M. Başkanlık Divanı'na geçmiştir. T.B.M.M. Başkanlık Divanı da eskisine benzer bir kararname çıkarmıştır.[201]

32. 3. Sarayların Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarınca Kullanılması

Milli Saraylar'ın millete intikal etmesi hususundaki kanunda sarayların ne şekilde kullanılacağı açıklanmamıştır. Atatürk 1 Temmuz 1927'de İstanbul'a geldiğinde Dolmabahçe Sarayı'nda kalmış ve bu tarihten itibaren 1950 Demokrat Parti yönetimine kadar saray, Devlet Başkanları'nın ikâmetgahı olarak kullanılmıştır.

19 Mart 1877 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda ilk Meclisi Mebusan toplanmıştır. 1923 yılından 1938 yılına kadar T.B.M.M. saraylarda toplantı ve çalışma yapmamıştır.[202]

Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanları çeşitli dönemlerde sarayları konut olarak kendileri kullanmışlar, misafirlerine konaklama yeri olarak veya misafirleri ile birlikte kullanmışlardır.[203]

201. Payzın, Milli Saraylarımız'ın Temel Sorunları, s. 9, 10.

202. Ziya Payzın, Milli Saraylar Restarasyonu Master Planı Hazırlık Raporu, Ankara, 1976, s. 4, 5.

203. Ziya Payzın, T.B.M.M., Dolmabahçe Sarayları İçin Fonksiyon Çözüm Önerisi, Ankara, Mart 1977, s. 8.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

32. 4. Milli Saraylar'ın Hazine'ye Devir Çalışmaları

1950'de Demokrat Parti iktidarında Milli Saraylar'ın Hazine'ye devri için girişimler yapılmıştır. T.B.M.M. Başkanlık Divanı 5 Haziran 1950'deki toplantısında;

".....Milli Saraylar'ın bundan böyle Hazine'ye devri ve idare şekli hakkında icabeden hukuki hususlar tekemmül ettirilerek gereken kanun tasarısının Hükümetçe hazırlanıp yüksek Meclis'e gönderilmesi hususunun Başbakanlığa bildirilmesine....."[204]

kararı alınmıştır.

Bu çalışmalara başlanmakla birlikte, Milli Saraylar'ın Avrupa'daki büyük saraylar seviyesine getirilme çabaları başarılı olmamıştır.

1961 Anayasası'nın kabulünden sonra T.B.M.M. iki meclisten oluşmuş ve Milli Saraylar Müdürlüğü Millet Meclisi Başkanlık Divanı'na bağlanmıştır. Yeni Anayasa, yasama, yürütme, yargılama görevlerini birbirinden ayırmıştır. Meclisler yasama görevini yüklenirken, yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ile Bakanlar Kurulu'na verilmiştir. Bu durumda, Milli Saraylar'ın bakım, tamirat, koruma, tanıtma görevi yasama değil, yürütme'ye ait olduğundan, Millet Meclisi'nin görevi ile bağdaştırılamamış ve Milli Saraylar Müdürlüğü'nün, Millet Meclisi Başkanlık Divanı'ndan alınarak, M.E.B. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlanması uygun görülmüştür.

25.4.1973'de 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu çıkmış ve Milli Saraylar'ın tamamı, taşınmaz ve taşınır mallarıyla bu kanun kapsamına girmiştir. Kanunun 79, 21 ve 24. maddeleri, koruma, denetleme, müze kurma (teşhir etme) yetkilerini Milli Eğitim Bakanlığı'na vermiştir. Kanunun 19. maddesi de, restorasyon, bakım, onarım işlerinde kolaylıklar sağlamıştır.[205]

---

204. Payzın, *Milli saraylarımız'ın Temel Sorunları*, (*T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, c. VI, s. 23-24'den naklen), s. 11.

205. Payzın, *Milli Saraylarımız'ın Temel Sorunları*, s. 11, 14.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

32. 5. Günümüzde Milli Saraylar'ın T.B.M.M. Teşkilatındaki Yeri

Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Aynalıkavak Kasrı, Ihlamur Kasrı, Küçüksu Kasrı, Yıldız Sarayı-Şale Köşkü ile Yalova Atatürk Köşkleri'nin bakımı, onarımı, korunması ve tanıtılması ile ilgili çalışmalar, 1983 yılında çıkarılan 2919 sayılı T.B.M.M. İdari Teşkilatı Kanunu ile "Milli Saraylar Daire Başkanlığı" adıyla kurulan teşkilat tarafından yürütülmektedir.

1984 yılında, Milli Saraylar ile ilgili hizmetlerin daha iyi bir şekilde yürütülmesi gayesiyle T.B.M.M. Vakfı kurulmuştur. Bu vakıf, bakım, onarım, tanıtım, restorasyon çalışmalarında yurtiçi ve yurtdışı kurum ve kuruluşlarla irtibata geçerek, daha iyi hizmet verebilmesi için gayret göstermektedir.

T.B.M.M. Başkanlığı'nın girişimleriyle, 15-17 Kasım 1984 tarihinde Yıldız Sarayı-Şale Köşkü'nde Milli Saraylar Sempozyumu tertip edilmiştir. Bu sempozyuma ilim adamlarıyla, çeşitli kurum ve kuruluşların mensupları katılarak yetmişin üzerinde tebliğ vermişlerdir. Getirilen tekliflerin ışığında, T.B.M.M. Başkanlık Divanı, Mayıs 1985'te 55 sayılı karar ile, Milli Saraylar'ın kullanımı, tanıtılması ile işletilmesi hususunda, ana ilkeleri belirlemiştir.

Bu ilkeler doğrultusunda, Milli Saraylar teşkilatı içinde düzenlemeler yapılmış ve nitelikli personel istihdam edilmiştir. Çıkarılan bazı yönetmeliklerle Milli Saraylar'ın birer müze-saray olarak işletilmeleri ve tanıtılmaları sağlanmıştır.

T.B.M.M. Başkanlığı, Milli Saraylar ile ilgili çalışmalarda uzman personel çalıştırılmasına büyük önem vermekte, mevcut personelin de yurtiçi ve yurtdışında eğitilmelerine gayret göstermektedir.[206]

33. 6. Milli Saraylar'ın Yönetimi

Milli Saraylar'da 323'ü kadrolu olmak üzere 700 civarında personel görev yapmaktadır. Daire Başkanı'na, Daire Başkan Yardımcısı, Satınalma Komisyon Başkanlığı ile Sivil Savunma Uzmanı bağlıdır. Daire Başkan Yardımcısı'na ise, İdari Şube Müdürlüğü, Teknik ve

206. Mehmet Çelebi, "Milli Saraylar'ın TBMM Teşkilatı İçindeki Yeri", *Milli Saraylar Dergisi*, sayı 1, İstanbul, 1987, s. 8, 9.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Destek Hizmetler Grup Başkanlığı ile Saray ve Köşkler Grup Başkanlığı sorumludur.

Kültür, Bilim, Tanıtım Merkezi, Yangın Söndürme Amirliği, Dolmabahçe Sarayı Müdürlüğü, Beylerbeyi Sarayı Müdürlüğü, Yıldız-Şale Köşk Amirliği, Ihlamur Kasrı Amirliği, Maslak Kasrı Amirliği, Yalova Atatürk Köşk Amirliği, Küçüksu Kasrı Amirliği, Aynalıkavak Kasrı Amirliği, Florya Atatürk Köşk Amirliği, Saray ve Köşkler Grup Başkanlığı'na bağlıdır. Ayrıca Dolmabahçe ile Beylerbeyi Sarayları'nın birer müdür yardımcıları vardır.

Teknik ve Destek Hizmetler Grup Başkanlığı'na ise; Bakım ve Onarım Şube Müdürlüğü, İşletme Şube Müdürlüğü ile Park ve Bahçeler Şube Müdürlüğü bağlıdır. Park ve Bahçeler Şube Müdürlüğü'ne bağlı Park ve Bahçeler Bölümü de mevcuttur. İşletme Şube Müdürlüğü'ne, Elektrik Bölümü, Sıhhi Tesisat Bölümü, Santral Bölümü, Garaj Amirliği dahildir. Bakım ve Onarım Şube Müdürlüğü'ne ise, Mimari Büro, Şantiye Bölümü, İnşaat Bölümü, Kalemkâr Bölümü, Marangoz Bölümü, Boya Bölümü, Döşeme Bölümü, Demir-Teneke Bölümü, Avize Bölümü, Kurşun Bölümü, Cam ve Ayna Bölümü bağlıdır.

İdari Şube Müdürlüğü'ne, Özlük Bölümü, Tahakkuk Bölümü, İç Hizmetler Evrak ve Yazı İşleri Bölümü, Sağlık Bölümü ile Mal Saymanlığı Bölümü dahil edilmiştir. Mal Saymanlığı'na, Ayniyat ve Demirbaş Eşya Bölümü ile Ambar Bölümü bağlanmıştır.[207]

3.3. Milli Saraylar

Milli Saraylar'ı ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayıları ile gelirleri, 1988 ve 1990 yıllarına ait resmi verilerdir. Bu veriler her birimin sonunda alt başlıklar halinde verilmiştir.

33.1. Dolmabahçe Sarayı

331.1. Konumu

Dolmabahçe Sarayı, Karaköy'den İstanbul Boğazı'na uzanan sahil şeridinin Kabataş ile Beşiktaş arasında kalan kısmın sağ tarafından, Marmara Denizi'nden Boğaziçi'ne denizyoluyla girişte sol tarafta, Üsküdar'ın karşısında yer alır.

---

207. Tevfik Pülten, "Milli Saraylar'ın Yönetimi", *Milli Saraylar Dergisi*, s. 10, 11.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Başka bir ifadeyle saray, Tophane-Ortaköy-Yıldız üçgeni arasındaki sit alanının dahilinde bulunan bir merkezdir.[208]

Dolmabahçe Sarayı müştemilatı ile birlikte, Beşiktaş ilçesine bağlı kendi adını taşıyan Dolmabahçe semtindedir.

331. 2. Semtin Tarihi

Dolmabahçe, 16. y.y.'da Kabataş yamaçlarındaki Kara Bâli (Karaabalı Mehmed Paşa) Bahçeleri ile Beşiktaş Bahçesi arasında kalan bir körfezdi.

Osmanlı Donanması sefere çıkmadan evvel, Kapudan Paşa'nın emriyle bu civarda toplanarak tertip edilen büyük veda şenliklerine katılırdı.

Bu körfez, Nasuh Paşa'nın sadaretinde ve Halil Paşa'nın ikinci kapudanlığı hizmetinde iken (1614) I. Ahmed'in emriyle doldurulmaya başlanmıştır. Evliya Çelebi'ye göre bu doldurma işi II. Osman'ın devrinde de devam etmiştir.[209]

Denizden kazanılan alan önceleri padişahların mesire yeri olarak kullanılmış, daha sonraları sahil boyuna padişahların geçici ikâmetleri için kasır ve saraylar yapılmıştır.[210]

Fatih Sultan Mehmed'in kurduğu Tophane semti daha sonraları Kanuni Sultan Süleyman tarafından genişletilmiştir. Sahilde esas yerleşim bu padişahın dönemine rastlar.[211]

Yöredeki yamaçların kuzeybatısında Kanuni devrinde yapılan Bayıldım Kasrı (Kasr-ı Cihannüma-Sâyeban-i Hümayun), Dolmabahçe Sarayı'nın bilinen en eski örneklerindendir.[212]

Bu devirden sonra bilinen diğer eski bir yapı da, Evliya Çelebi'nin bahsettiği II. Selim Köşkü'dür. Ancak, bu köşk, Nasuh Paşa'nın sahil doldurtma çabasından önce yapıldığından, diğer kasır gibi konum itibariyle kara taraflarındadır.

---

208. İ. Yücel ve S. Öner, *Dolmabahçe Sarayı*, Ankara, tarihsiz, s. 5.

209. *İslâm Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1967, s. 467.

210. Akşit ve Baskan, *a.g.e.*, s. 81.

211. Doğan Kuban, "Osmanlı Çağında Boğaziçi Yerleşmesi", tebliğ, *İstanbul Boğaziçi ve Çevresi Sorunları Sempozyumu*, İstanbul, 1975, s. 129.

212. *Türk Ansiklopedisi*, C. XIII., s. 486.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

I. Ahmed (1603-1617) tarafından sahilde yaptırılan bir köşk, Beşiktaş Sarayı'nın ilk binası olarak bilinir.

IV. Mehmed (1648-1687), denize uzanan bir rıhtım üzerinde, içi ve dışı çinilerle kaplı, yedi kubbeli, pencerelerinin önünde çeşmeler bulunan meşhur "Çinili Köşk'ü" yaptırmıştır. 1678'de yapılan bu köşkten sonra, 1715'de III. Ahmed (1703-1730) Beşiktaş Sarayı'nı genişlettirmeye başlamıştır.

I. Mahmud (1730-1754) buraya iki büyük bina daha ilave edip (1741), yazlık olarak kullanmıştır. III. Osman (1754-1757) zamanında da yeni ilavelerle genişleyen Sahil Sarayları zamanla harap olmuş ve III. Mustafa (1757-1774)'nın emriyle onarılıp, kâgir kısımların üzerine yeni kasırlar yapılmıştır.[213]

Şimdiki Dolmabahçe Sarayı'nın yerine III. Selim (1789-1807) zamanında mimar Meling tarafından ahşap bir saray yapılmıştır. Sarayın deniz tarafından iki direk üzerine yapılan köşkün bir bölümünün döşemesinden açılan küçük bir kapak vasıtasıyla padişahın balık tutma imkânı sağlanmıştı.

1815'de çıkan bir yangında kül olan bu sarayın yerine II. Mahmud (1808-1839) yeni bir ahşap saray yaptırarak, çevresini de sürekli ikâmet gayesiyle yeniden düzenlettirmiştir.[214]

Bu padişah devrinde, burada büyük bir silah tamirhanesi faaliyet göstermekteydi. Denizden istifade edilerek doldurulmuş olan bu alan da, Nizam-ı Cedit askerlerinin talim yeri olarak kullanılmıştır.

Dolmabahçe Sarayı'nın inşasından evvel bugünkü Dolmabahçe semti Galata'da ikâmet edenlerin büyük rağbet ettiği eğlence merkezi durumundaydı. Her sene Hıdrellez'de, sadrazam Dolmabahçe'de büyük bir ziyafet verirdi. Kaptan Paşa'nın Akdeniz'i kontrol maksadıyla dolaşmaya çıkması (cevelâna) sebebiyle verilen bu ziyafet büyük ilgi görürdü.[215]

213. Nilüfer Ağat, *Boğaziçi'nin Turistik Etüdü*, ş.a.y., 1963, s. 17.

214. Celal Esad Arseven, *Türk Sanat Tarihi*, İstanbul, tarihsiz, s. 629.

215. Kömürcüyan, *a.g.e.*, s. 265.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sultan Abdulmecid (1839-1861) döneminde yeni sarayın yapımı sebebiyle hummalı bir faaliyet hüküm sürmüştür.

Sultan Abdülaziz (1861-1876) devrinde de Dolmabahçe sahillerinde her biri yirmi-otuz altına giydirilen genç kayıkçıların çektiği masal kuşu şeklindeki büyük kayıklarla deniz gezileri tertip edilmiştir.

II. Abdülhamid (1876-1909) zamanında Dolmabahçe semti eski önemini kaybetmişti. Yıldız'a taşınan padişah Dolmabahçe Sarayı'na fazla itibar etmemiştir. Ancak, Yıldız'dan hareket eden Sadaret Alayı, Dolmabahçe üzerinden Babıali'ye geçerdi.

Yukarıda zikredildiği gibi Kurtuluş Savaşı'ndan sonra şehrin Türk Ordusu'na teslim törenleri Dolmabahçe'de olmuştur.

Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan rıhtım, Türkiye'yi ziyaret eden resmi misafirlerin karşılanmalarında kullanılmaktadır

XIX. y.y.'ın son yıllarında Dolmabahçe'de kurulan gaz fabrikası buradan kaldırılmış, boşalan alan İnönü Stadyumuna ilave edilmiştir.[216]

331. 3. Sarayın Tarihi

18. y.y.'ın ikinci yarısına doğru, Türk mimarisinde batı tesirleri görülmüş ve "Türk Rokokosu" denilen süsleme şekli, gene batı tesiri altında kalarak yapılan köşk, kasır ve sebillerde kendini göstermeye başlamıştır.

III. Selim, Boğaziçi'nde batı tarzında ilk binaları inşa ettiren padişahtır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi mimar Melling'e Beşiktaş Sarayı'nda bir kasır yaptırmış, lüzum gördüğü diğer yapılarda da genişlettirme çalışmaları yaptırmıştır.

II. Mahmud, Topkapı Sahilsarayı'ndan başka,Beylerbeyi ve Çırağan bahçelerinde batı tarzında iki büyük saray yaptırmıştır. Bu devirlerde Yeni Saray (Topkapı Sarayı) fiilen olmasa bile, terkedilmiş sayılırdı. Beylerbeyi'ndeki saray, Ortaköy'deki mermer sütunlu Çırağan, eski Beşiktaş Sarayı ile Dolmabahçe'deki kasırlar II. Mahmud'un mevsimlere göre değişen ikâmetgahlarıydı.

---

216. Ahmed Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, İstanbul, 1985, s. 255.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Abdülmecid de babası gibi Yeni Saray'a fazla itibar etmemekteydi, orada sadece kış mevsiminde birkaç ay kalıyordu. Kırkı aşkın çocuklarının hemen hemen tamamı Boğaziçi saraylarında dünyaya gelmiştir.

Osmanlılar'da değişme ve gelişme, sadece fikir, görüş ve düşüncede değil, teknik, mimari, sanat vb. konularda da olmaktaydı. Tanzimatla birlikte, bilhassa İstanbul'da, devlet ricali ile zenginler arasında yayılan ve tutulan "Batı Tarzı Hayat" oldukça revaçtaydı.

Abdülmecid, eski Beşiktaş Sarayı'nda bir müddet oturduktan sonra, şimdiye kadar tercih edilen klasik saraylar yerine, ikâmet, sayfiye, misafir kabul ve ağırlama, devlet işlerini yürütme gayesiyle, avrupai plan ve üslupta bir sarayın inşaatına karar verdi.[217]

Abdülmecid, esasında diğer şehzadeler gibi köklü bir eğitim görmemesine rağmen, batıya dönük bir sultandı. Batı müziğini ve batı üslubuyla yaşamayı seven padişah, anlaşabilecek kadar da Fransızca biliyordu.

200 yıl kadar önce denizden kazanılmış toprağın tekrar ortaya çıkarılması için, şu andaki Dolmabahçe Sarayı'nın yerinde bulunan köşklerin yıkılması işlemlerinin kesin olarak hangi tarihte başladığına dair bir bilgi yoktur. 1842'de eski sarayın yerinde olduğu ve bu tarihten sonra yeni sarayın inşaatına başlandığı tahmin edilmekle beraber[218] gene bu tarihlerde inşaat arazisinin genişletilmesi için çevredeki tarla ve mezarlıkların satın alınarak istimlak edildiği belirtilir. İnşaat bitim tarihini de değişik kaynaklar çeşitli tarihlerde vermektedir. Ancak, 1853 yılı sonunda saray inşaatını gezen bir Fransız'dan, sarayın halen süslemelerinin yapıldığını, mobilyaların henüz yerleştirilmediğini anlamaktayız.[219]

1855 yılında tamamıyla bitirilen Dolmabahçe Sarayı'nın açılış töreni Ruslar'la yapılan Paris Antlaşması[220] (30 Mart 1856)'dan sonra olmuştur.

---

217. Haluk Y. Şehsuvaroğlu, "İstanbul Sarayları", *T.T.O.K.* Yayınları, ş.a.y., Eylül/1955, s. 3-5.

218. Mustafa Cezar. "Sanatta Batıya Açılışta Saray Yapıları ve Kültürün Yeri", tebliğ. *Milli Saraylar Sempozyumu*, s.63.

219. Çelik Gülersoy. *Dolmabahçe*, İstanbul. 1984, s. 53.

220. Geniş bilgi için bk., Ateş, *a.g.e.*, s. 364.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dolmabahçe Sarayı ile ilgili yaptığımız araştırmalardan birkaç tanesi hariç olmak üzere bütün eserlerde sarayın Garabet Balyan ile oğlu Nigogos Balyan'a yaptırıldığı belirtilmektedir.[221] Biz, bu noktada Balyanlar'la birlikte çalışan bina emini Altunizade İsmail Zühtü Efendi (Paşa)'nın adını zikretmekte fayda görüyoruz.[222]

1806 (H. 1221)'de dünyaya gelen İsmail Zühtü Efendi (Altunizade), Fatih Kurşunlu Medresesi'nden mezun olduktan sonra, 1831'de Enderun'dan mezun olmuştur.

Mekteb-i Tıbbiye, Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi)'lerin nezareti ile birlikte kendisine "Mimar Ağalığı" ünvanı verilir. Dolmabahçe Sarayı'nın inşaasına da padişahın iradesi ile başlar.

İnşaat için gerekli malzemelerin alınması ve işlerin düzenli yürütülmesi için, yetkili ve bilgili kişilerden oluşan bir komisyon kurar. 1841'de "İhtisap Ağalığı Mimar Ocağı" adlı bir fen heyeti teşkil eder. Bu ocağın vazifesi, inşa edilmekte olan bütün binaların kontrol, bakım ve hesap işleriyle ilgilidir. Ayrıca 16 kişilik bir heyet de inşaatla ilgili araştırmalar yapmak üzere İsmail Zühtü Efendi tarafından Avrupa'ya gönderilir. Bu esnada, o devrin en kabiliyetli usta ve kalfalarını yanına alarak çalışmalarına başlar. Bunlar; Garabet Kalfa, Serkis Bey, Yeğen Nigogos, Ördek Minas, Resimci Yanko, Fenerli Dimitri, Balatlı Kiryako'dir.

7 Şevval 1272 (11 Haziran 1856) tarihli Ceride-i Havadis adlı gazetede, sarayın 7 Haziran 1856'da resmen açıldığı haberi verilmiştir.[223]

Sarayın açılışı ile birlikte barışın da kutlandığı bu muhteşem törende önce Abdülmecid Marşı, sonra da Fransız ve İngiliz Milli Marşları çalınmıştır. 37 kalemden oluşan ziyafet üç saat sürmüştür.[224]

Abdülmecid döneminde üç milyon kese altın olan sarayın borcu, Maliye Hazinesi'ne aktarılınca, zor durumda kalan maliye aylıkları, ay başı yerine ay ortalarında, sonraları da 3-4 ayda bir ödemek durumunda kalmıştır.[225]

---

221. Haluk Y. şehsuvaroğlu, *İstanbul Sarayları*, İstanbul, 1944, s. 17.

222. E. Taşkın Taşçıoğlu, "19. Yüzyıl Saraylarının ve Çeşitli Devlet Yapılarının Yapımında Görev Almış Olan Altunizade İsmail Zühtü Paşayla İlgili Belgeler", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 80-85-84.

223. Yücel ve Öner, *a.g.e.*, s. 9.

224. Gülersoy, *Dolmabahçe*, s. 54.

225. Gülersoy, *Dolmabahçe*, s. 60.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5.000.000 altına mal olan Dolmabahçe Sarayı'nda Sultan Abdülmecid sadece altı ay yaşayabilmiştir.[226]

Ekonomiyi tam bir iflas halinde devralan Sultan Abdulaziz devrinde sarayda israf son haddini bulmuştur. 5320 kişinin hizmet verdiği sarayda yıllık masraf 2.000.000 sterlini bulmaktaydı.

Abdülaziz'in, ölen kardeşi kadar batıya hayranlığı yoktu. Alaturka bir hayat tarzını tercih eden padişahın pehlivan güreşleri ile horoz döğüşlerine merakı vardı.

Dolmabahçe Sarayı'nda Fransız İmparatoriçesi Eugenie'ye büyük bir ziyafet verildi (13 Ekim 1868). Ayrıca bu ziyaret için eski ahşap saray yıktırılarak, ileride bahsedeceğimiz Beylerbeyi Sarayı inşa edilmiştir.

Saray, Abdülaziz'in son dönemlerinde, yüksek dereceli memurların usulsüz atanmalarına, azillere, entrikalara ve rüşvetlere sahne olmuştur. Ve nihayet padişahın, istikraz işinden menfaat beklediğini açıkça ifade etmesi ile ordu ödeneğinden seksen bin altın talep etmesi tahttan indirilmesine sebep olmuştur.[227]

30 Mayıs 1876'da V. Murad, saraydaki dairesinden alınarak Bab-ı Serasker'e götürüldü ve kendisine Serasker Kapısı'nda (Üniversite Merkez Binası) biat töreni yapıldı.

V. Murad Sirkeci'den Dolmabahçe'ye saltanat kayığıyla dönerken, aynı saatlerde Abdülaziz başka bir kayıkla Topkapı Sarayı'na götürülmekteydi. Saraya getirilen V. Murad'a Mabeyn Dairesi'nin üst kat sofrasında ikinci bir biat merasimi tertip edilmiştir.

V. Murad'dan sonra tahta çıkan II. Abdülhamid şerefine bütün şehir fenerlerle aydınlatılırken, Dolmabahçe Sarayı'nda sadece bir odada ışık yanmaktaydı; padişah anayasa metni üzerinde çalışıyordu.[228]

Devamlı suikast endişesi duyan padişah Dolmabahçe Sarayı'nda oturmaktan vazgeçerek, Yıldız Sarayı'na taşınmıştır. Böylece, bu padişah, sarayda sadece 236 gün kalmıştır.

---

226. Şehsuvaroğlu, *a.g.e.*, s. 16, 19.

227. Gülersoy, *a.g.e.*, s. 51, 62, 63.

228. Gülersoy, *Dolmabahçe*, s. 75, 76, 83.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Büyük masraflarla inşa ettirilen saray, 33 yıl boyunca yılda iki defa Büyük Muayede Salonu'nda tertip edilen bayram merasimlerinde kullanılmıştır.

V. Mehmed Reşad saltanatında sarayın kadrosu azaltılmış, yurt dışında çok önemli olaylar cereyan ederken, saray içinde, sekiz yıl zarfında az sayıda kayda değer olay vuku bulmuştur; 9 Mart 1910'da 90 kişiye verilen bir ziyafet, aynı yılın 23 Mart'ında Sırp Kralı Petro'nun bir hafta süren ziyaret törenleri, Veliaht Max'ın ziyareti ve Avusturya İmparatoru Karl ile İmparatoriçe Zita'nın şerefine düzenlenen ziyafet.

Yorgun ve yaşlı padişahın vefatı Dolmabahçe Sarayı'nda değil, Yıldız Sarayı'nda olmuştur.

VI. Mehmed ünvanıyla tahta çıkan Vahidettin Yıldız'da oturmayı tercih etmiş, ancak vatanı Dolmabahçe Sarayı'ndan terk etmiştir.[229]

T.B.M.M. Reisi Gazi Mustafa Kemal tarafından imzalanmış telgrafı (19. 11. 1338) alan Abdülmecid Efendi halife ilan edildi. Yeni halife T.B.M.M.'den gelen heyeti Dolmabahçe'nin Mabeyn Dairesi Salonu'nun üst katında kabul etmiştir.

Hilafetin kaldırılmasıyla Abdülmecid Efendi maiyyeti ile birlikte Dolmabahçe Sarayı'nı terk etmiştir (1924).[230]

Boşalan saraya Atatürk üç yıl hiç uğramamıştır. O'nun döneminde saray iki yönden önem kazanmıştır; yabancı konukların bu mekânda ağırlanmaları, kültür ve sanat bakımından saray kapılarının dışarıya açılması.

İran Şahı Pehlevi, Irak Kralı Faysal, Ürdün Kralı Abdullah, Afgan Kralı Amanullah, özel ziyaret için gelen İngiliz Kralı Edward ve Yugoslav Kralı Aleksandr, Mustafa Kemal Atatürk tarafından Dolmabahçe Sarayı'nda ağırlanmışlardır.

27 Eylül 1932'de Muayede Salonu'nda Birinci Türk Tarih Kongresi açılmış, 1934'de de Birinci ve İkinci Türk Dil Kurultayları burada toplanmıştır.

229. Gülersoy, *Dolmabahçe*, s. 99, 104, 115.

230. Gülersoy, *Dolmabahçe*, s. 121.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Turing kurumlarının dünya kuruluşu Alliance İnternationale de Tourisme'nin Avrupa toplantısı Dolmabahçe Sarayı'nda tertip edilerek, sarayın turizme ilk açılışı sağlanmıştır (1930).

10 Kasım 1938'de Atatürk, sarayın 71 numaralı odasında hayata gözlerini kapamıştır. Muayede Salonu'nda kurulan katafalka konan naaşı önünden son saygı geçişi yapılmıştır.

Saray, Atatürk'ten sonra Cumhurbaşkanlığı sırasında İnönü tarafından, İstanbul'a gelişlerinde kullanılmıştır.

Tek partili dönemden sonra saray, yabancı misafirleri ağırlamak gayesiyle hizmete açılmıştır. Alman Cumhurbaşkanı Gronchi, Irak Kralı Faysal, Endonezya Başbakanı Sukarno, Fransa Başbakanı General de Gaulle şereflerine törenler tertip edilip, ziyafetler verilmiştir.

1952'de Dolmabahçe Sarayı, Millet Meclisi İdare Amirliği'nce haftada bir gün olmak üzere halka açılmıştır.

10.7.1964 tarihinde Millet Meclisi Başkanlık Divanı'nın toplantısıyla resmi açılışı yapılmış, Millet Meclisi İdare Amirliği'nin 14.1.1971 tarihli yazısıyla bir ihbar sebep gösterilerek kapatılmıştır.

25.6.1979'da 554 sayılı Millet Meclisi Başkanı emriyle turizme açılan Dolmabahçe Sarayı, aynı yılın 12 Ekim'inde gene bir ihbar üzerine kapatılmıştır. İki ay kadar sonra Millet Meclisi Başkanı'nın telefon emriyle tekrar turizme hizmet vermeye başlamıştır.

M.G.K. İcra Daire Başkanlığı'nın 16.6.1981 tarih ve 1473 sayılı kararıyla saray ziyaretçilere tekrar kapatılmış ve bir ay sonra 1750 sayılı M.G.K. Genel Sekreterliği'nin emriyle açılmıştır.[231]

Günümüzde müze-saray hüviyetini taşıyan Dolmabahçe Sarayı yerli ve yabancı ziyaretçiler tarafından ilgiyle gezilmektedir.

331. 4. Mimari Üslubu

Dolmabahçe Sarayı'nın kendine has, belirli ekollere giren bir mimari üslubu yoktur. Fransız Baroku, Alman Rokokosu, İngiliz Neo-Klasizmi, İtalyan Rönesansı karışık bir şekilde uygulanmıştır. Bu hususta 1852'de sarayı bitmek üzere iken gezen Fransız yazar Gautier:

---

231. Gülersoy, *Dolmabahçe*, s. 130-134.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"...Bu saray, mimar olmayan bir süsleme ustasının işçi kalabalıklığını, zamanı ve masrafı düşünmeden yaptırabileceği bir eser."[232]

Saray, batı anlayışıyla çağdaşlaşma gayretleri içinde bulunan toplumun sanatta da Batı'nın tesiri altında kalarak, Osmanlı saray ihtiyaçlarını da dikkate alıp, o asır bünyesinin sanat atmosferi içinde yapılmış bir eserdir. Nitekim, 19. yüzyıl köşk ve saraylarına dikkat edildiğinde, onların, içinde yaşanılan yüzyılın sanat olaylarına değil, toplumun ve tekniğin gelişmesini de izah ettiği farkedilebilir.[233]

331. 5. Özellikleri

Deniz tarafından görünüşü batılı olmasına karşılık, bahçe tarafı yüksek duvarlarla çevrili ve ayrı ayrı birimlerden oluşması itibariyle doğulu görünümündeki Dolmabahçe Sarayı 600 m. uzunluğunda mermer bir rıhtım üzerinde inşa edilmiştir. Mabeyn Dairesi (bugün Resim Heykel Müzesi)'nden Veliahd Dairesi'ne kadar olan uzaklığı 284 m.'dir. Bu mesafenin ortasında yüksekliği ile dikkat çeken Merasim (Muayede) Dairesi bulunur.

Dolmabahçe Sarayı; Selamlık (Mebayn-i Hümayun), Muayede (Taht Salonu) ve Harem-i Hümayun adlarıyla tanınan üç ana bölümden oluşur. Harem-i Hümayun Dairesi'nin yan tarafında, ayrı vaziyette Veliaht Dairesi (bugün Devlet Resim Heykel Müzesi) bulunmaktadır. Mabeyn-i Hümayun ile Muayede'nin kesiştiği yerden arka cepheye doğru dikey bir vaziyette Camlı Köşk uzanır.

Ayrı birimler halinde, saray harreminde, Hazine-i Hassa, Gedikli Cariyeler, Paşalar, Muhasipler, Baltacılar, Akağalar, Mefruşat, Hususi Hazine Daireleri yer alır.

Saray Haremi'nin dış tarafında ise, Saray Tiyatrosu, Istabl-ı Âmire, Hamlacılar, Atiyye-i Seniyye Anbarları, Kuşhane Mutfağı, Eczahane, Pastahane, Tatlıhane, Fırınlar, Un Fabrikası, Bayıldım Köşkleri bulunmaktaydı.[234]

---

232. Gülersoy, *Dolmabahçe*, s. 157, 158.

233. Cezar, *a.g.t.*, s. 65.

234. Nurhan Atasoy, "Dolmabahçe Sarayı'nın Türk Karakteri", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 88.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dolmabahçe Sarayı yaklaşık olarak 250.000 m^2'lik bir alanda yer almaktadır.[235]

Saray, müştemilatının hemen hemen tamamı ile birlikte deniz doldurularak, bu zemin üzerine 35-40 cm. çapında, 40-45 cm. satrançvari aralıklarla, meşe kazıklar çakılarak üzerine takviye edilmiş yatay hatıllarla bütünleştirilmiş 100-120 cm. kalınlığında oldukça sağlam horasan harçlı döşek (radyojeneral) üzerine kâgir olarak inşa edilmiştir.

Kazık boyları 7.00-27.00 m. arasında değişmektedir. Yatay peşteban hatıllar ise 20 x 25- 20 x 30 cm. dikdörtgen kesitindedir.

Horasan döşekler esas kütlenin 1.00-2.00 m. dışına taşacak (ampatman) şeklinde oluşturulmuşlardır. Yıktırılan eski sarayların temel döşekleri tamir ettirilerek yeniden kullanılmıştır. Gayet sağlam olduklarından, hiçbiri tasman yapmamış, çatlama ve yarılma olmamıştır.

Sarayın temel ve dış duvarları, masif taştan, bölme duvarları harman tuğlasından, döşeme tavan ve çatılar ahşap olarak yapılmıştır. Beden duvarlarında takviye gayesiyle demir gergiler kullanılmıştır. Masif taşlar; Haznedar, Safraköy, Şile, Kandıra ve Sarıyer'den getirilmiştir.

Stuka mermer ile kaplanan tuğla beden duvarları, somaki mermer plak veya kıymetli ağaçlardan faydalanılarak lambrilerle örtülmüştür.

Pencere doğramaları meşe kerestesinden yapılmış, kapılar maun, ceviz veya daha kıymetli kerestelerden imal edilmiştir. Çıralı çam keresteler Romanya'dan, meşe dikme ve hatıllar Demirköy ve Kilyos'tan, kapı, lambri ve parke keresteleri de Afrika ve Hindistan'dan getirilmiştir.[236]

Alttan kızdırmalı alaturka stilinde inşa edilen kâgir kubbeli hamamlarda Marmara mermeri, Hünkâr hamamında ise Mısır alabaster cevheri kullanılmıştır.

---

235. Gülersoy, *Dolmabahçe*, s. 158.

236. Merey, *a.g.t.*, s. 262, 263.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Pencerelerde özel imalat ile ultraviyole ışınlarını geçirmeyen camlar kullanılmıştır.

Özellikle padişahın kullanımında olan yerlerdeki duvar ve tavan süslemeleri diğer mekânlardakilere nazaran daha fazladır.

Çatılarda toplanan kar ve yağmur suları dere ve oluklarla kanalizasyona bağlanmıştır.

Kanalizasyon şebekesi kâfi miktarda borularla kurulmuş, atık sular çeşitli işlemlerle temizlenerek, dört ayrı yerden denize akıtılması sağlanmıştır.[237]

331. 6. Süslemeleri

Dolmabahçe Sarayı'nın iç ve dış süslemeleri Batı'nın çeşitli sanat dönemlerinden alınan motiflerin birarada kullanılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Barok, Rokoko ve Ampir özelliğindeki motifler içiçe kullanılmıştır. Sarayın inşaatında Marmara adalarından çıkarılan maviye benzer bir renkteki mermer kullanılmış, iç süslemede ise su mermeri, billur, somaki gibi kıymeti haiz mermer ve taşlarla çalışmalar yapılmıştır.[238]

Dış cephelerdeki süslemelerde olduğu gibi iç tezyinatta da eklektik (seçmeci) anlayış hakimdir. Sarayın duvar ve tavan süslemeleri İtalyan ve Fransız sanatçılar tarafından yapılmıştır.[239] İç süslemelerde çoğunlukla altın tozu kullanılmıştır. Resimler sıva ve alçı üzerine yapılmış, duvar ve tavan süslemelerinde perspektifli mimari kompozisyonlarla boyutlu yüzeyler meydana getirilmiştir.[240]

Sarayın iç dekoru, tarih akışı içinde ilaveler yapılarak zenginleşmiştir, özellikle yabancı devlet adamı ve kumandanların hediyeleri ile salon ve odalar ayrı bir değer kazanmıştır.[241]

237. Merey, *a.g.t.*, s. 263.

238. Şehsuvaroğlu, *a.g.e.*, s. 19.

239. F. Fumelli, *The Palace of Dolmabahçe, Instituto Geografico De Apostini*, Novara, 1956.

240. Yücel ve Öner, *a.g.e.*, s. 16.

241. Walter Hotz, *Byzans-Konstantinopl*, München, 1978, s. 181.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Séchan isimli yabancı bir sanatkâr sarayın dekore edilmesinde ve döşenmesinde çalışmıştır. Avrupai stilde (Regence, XV. Louis, XVI. Louis, Viyana-Thonet) ve Türk tarzındaki mobilyaların yanısıra, saray odalarında görülen minder, döşek ve şilteler alaturka hayat tarzının devam ettirildiğini göstermektedir. 1857 tarihli belgelerde Séchan'a başarısından dolayı nişan verildiği ve kendisine üç milyon frank hakkının ödenmesi gerektiği açıklanmıştır.[242]

Döşemelik ve perdelik kumaşların tamamı yerli olup, sarayın dokumahanelerinde üretilmiştir.

Sarayın parkelerinin üzerini -yaklaşık 4500 m^2'lik bir alanı- 141 halı ve 115 seccade süslemektedir. Halıların büyük bir kısmı Hereke fabrikalarındaki tazgâhlarda imal edilmiştir.

Bohemya, Bakara ve Beykoz avizelerinin toplam sayısı 36'dır. Ayaklı şamdanların, bazı şöminelerin, billur merdiven korkuluklarının ve bütün aynaların malzemesi kristaldir. Sarayda ayrıca 581 tane kristal ve gümüşten yapılmış şamdan mevcuttur.

Toplam 280 vazodan 46 tanesi Yıldız Porseleni, 59'u Çin, 29'u Fransız Sevr, 26'sı Japonya, geri kalan diğerleri de muhtelif Avrupa ülkelerinin porselenleridir.

Herbirinin ayrı bir özelliği olan 158 adet saat sarayın oda ve salonlarını süslemektedir.

Yaklaşık 600 adet tablo, Türk ve yabancı ressamlar tarafından yapılmıştır. Bunlar arasında saray başressamı Zonaro'nun 19, Abdülaziz döneminde İstanbul'a gelen Ayvazovsky'nin 28 tablosu da bulunmaktadır.[243]

331. 7. Duvar ve Kapıları

Dolmabahçe Sarayı'nın kara tarafındaki aşılması oldukça güç duvarların ne zaman yapıldığına dair kesin bir bilgi olmamakla beraber, sarayın yüksek duvarlarıyla ilgili araştırmamızda, bugünkü duvarların, yazlık olarak kullanılan Beşiktaş Sarayı ile Dolmabahçe'de bulunan eski saray zamanlarında yaptırıldığı hususunda yabancı bir kaynak tesbit edebildik.

---

242. Feryal İrez, "Milli Saraylarımızın Mobilya Yönünden Tanıtılması", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 160.

243. Yücel ve Öner, *a.g.e.*, s. 19-21.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Dolmabahçe Duvarlarının Yapımı

Dolmabahçe adıyla meşhur padişah bahçesinin duvarı harabeye dönmüş, böylece içindeki muhteşem binalarda devamlı toz duman içinde kalınca, çalışkan ve gayretli vezir-i azam diğer bahçelerden daha fazla ihtişama layık buranın böylesine çirkin bir vaziyette olmasının sarayın şan ve şerefine zarar getireceği fikrindedir. Çünkü, burası gerek kara ve gerekse deniz yoluyla İstanbul'a gelen misafirlerin, yolcuların ister dost, ister düşman olsun-dikkatlerini çeken ilk yerdir. Bu duvarın onarımı ve yapımı ile sarayın Beşiktaş'ta bulunan diğeri ile bütünleşebileceği, böylelikle eski itibarını koruyacağı bir ferman vasıtasıyla inşaatın yönetici ve idarecilerine bildirilmiştir. Vezir-i Azam'ın üstün gayretleriyle saraydan Kabataş'a kadar bir duvar çekilmiştir. Fındıklı sakinleri daha önceleri Arap iskelesi ile Dolmabahçe ve Beşiktaş'a gitmekteyken, iskele yerine bir liman yapılmış, halk da Dolmabahçe'den geçmeye izinli olmuştur."[244]

Bu yazarın faydalandığı kaynaklar 17. y.y.'ın ikinci yarısına aittir. Bu durumda, inşa edilen büyük duvarın da bu yıllara tekabül etmesi gerekmektedir.

Dolmabahçe Sarayı'na gösterilen ihtimam, kara ve deniz tarafında bulunan kapılarda da görülmektedir. Çok süslü ve heybetli bir görünüme sahip kapılar sarayla bütünlük sağlar.

Hazine kapısı, bugün idare binası olarak kullanılan Hazine-i Hassa ile Mefruşat Dairesi arasında bulunur. Yuvarlak kemerli ve beşik tonozlu bölümü bu kapının esas girişini oluşturur. Kapının iki kanadı demirden imal edilmiştir. Kapının girişinde her iki tarafta, yüksek kaideler üzerinde ikiz sütunlar vardır. Hazine Kapısı'nın sağ ve solundaki kapılardan Hazine-i Hassa ve Mefruşat Daireleri'nin avlularına giriş sağlanmıştır. Kapının taçlandırılmış üst tarafında bulunan madalyonda (oval şekilli) I. Abdülmecid'in tuğrası ve bunun altında da Şair Ziver'in 1855/1856 tarihli kitabesi yer alır. Kitabenin hattatı Kazasker Mustafa

244. Hammer, *a.g.e.*, s. 190, 191.

Efendi'dir.[245]

Hazine kapısının süslemesi daha ziyade kartuşlar, askı çelenk, inci, yumurta dizileri, istiridye kabukları motiflerinden oluşmaktadır.

Üzerine Abdülmecid'in tuğrasının bulunduğu Saltanat Kapısı koridorlu iki yüksek duvar arasında bulunur. Bir taraftan Bayıldım Bahçesi'ne diğer taraftan da Hasbahçe'ye bakan kapının demirden yapılmış iki kanadı vardır. Abidevi bir görünüme sahip olan kapının girişinde her iki tarafta da birer sütun vardır. Kapı büyük panolar içine alınmış madalyonlardan sonra ikiz sütunların kullanılmasıyla taçlandırılmıştır. İçte ve dışta ikişer kulesi vardır.

Saltanat Kapısı, yabancı ziyaretçilerin de ilgisini çekmektedir. Gerek Dolmabahçe Sarayı'nı ziyarete gelenler, gerekse Boğaz turuna katılanlar tarafından hatıra fotoğrafları çekilmektedir.

Bu iki görkemli kapıdan başka Koltuk, Kuşluk, Valide ve Harem Kapıları da sarayın kara tarafında özenle yapılmış kapılardır.

Dolmabahçe Sarayı'nın deniz tarafına bakan cephesinde ise; taçlı, demir kanatlı, madalyonlu, bitki motifleriyle süslü, birbirlerine dilimli parmaklıklarla bağlanmış beş yalı kapısı vardır.

331. 8. Bahçeleri

Beşiktaş Hasbahçesi ile Kabataş'taki Karabâli (Karaabalı) bahçeleri arasında kalan koy doldurularak bahçeler birleştirilmişti. Bu bahçelerin arasına inşa edilen Dolmabahçe Sarayı'nın deniz ile kara tarafındaki yüksek duvar arasında kalan alanda oldukça bakımlı bahçeleri bulunur.

---

245. Yücel ve Öner, a.g.e., s. 27.
"Zeki ayine veş seng-i musalkaydan bina kaldı
Ser-i Abdülmecid Han anda görsün çok sefay-ı nev
Müzeyyen eylesün Ziver güherveş bâbını tarih
Makam-ı şevket oldu mes'adette bu saray-ı nev."
Tercümesi: Dr. Mustafa Meral Çörtü tarafından yapılmıştır:
Zeki cilalı taştan ayna gibi güzel bina inşa etti
Abdülmecid Han Hazretleri orada çok rahat etsin diye
Ziver! Kıymetli taşlardan yapılmış kapıyı tarih süslesin
Bu yeni saray padişahın makamı olma saadetine erişti.

Hazine kapısı ile saray girişi arasındaki kareye yakın dikdörtgen şeklindeki Has Bahçe, Mabeyn veya Selamlık Bahçesi adlarıyla da tanınmaktadır. Avrupai tarzda düzenlenmesi yapılan bahçenin ortasında büyük bir havuz bulunur.

Muayede Salonu'nun kara tarafında kalan Kuşluk Bahçesi ise adını Kuşluk Köşkü'nden almıştır.

Dolmabahçe Sarayı'nın Harem Dairesi'nin kara tarafında bulunan Harem Bahçesi'nde oval havuz ve geometrik şekillerle tanzim edilmiş tarhlar bulunur.

Deniz tarafındaki bahçeler Has Bahçe'nin devamı sayılır. Büyük Yalı Kapısı'nın iki yanında yer alan tarhların ortasında birer havuz vardır.[246]

Tarhların geometrik şekillerle düzenlenmesi, süslemede fener, vazo, heykel gibi objelere yer verilmesi, bahçelerin de ana yapı gibi batı tesiri altında kalındığını gösterir. Sarayın bahçelerinde daha ziyade Avrupa ve Asya kökenli bitkiler kullanılmıştır.[247]

331. 9. Bazı Salon ve Odaları

Dolmabahçe Sarayı'nın 1856'da resmen açılmasına rağmen her yıl Ramazan ayının 15. gününde geleneksel Hırka-i Şerif Ziyareti, Topkapı Sarayı'nda yapılmaya devam etmiştir. Bunun haricindeki dini tören ve resmi kabullerin yanısıra, içinde yaşanılan tarihi olaylar ve tezyinatı ile salon ve odalarıyla saray, yıllar boyu ehemmiyetini korumuştur.[248]

Mabeyn-i Hümayun (Mabeyn Dairesi), erkeklere mahsus, devlet işlerinin yürütüldüğü, padişahın devlet ricalini ve elçileri kabul ettiği mekânlardır. Daire, zemin ve birinci katında ardarda üç büyük salon ve köşe odalarından oluşan bir plandadır.

Birinci Salon; Medhal (giriş) salonudur. 10 sütunlu 4 çıkma ile genişletilen mekânın sahanlığı Abdülmecid Efendi tarafından siyah ve beyaz mermerlerle kaplatılmıştır. Girişin sağındaki oda sadrazama, solundaki ise şeyhülislam'a aittir.

---

246. Yücel ve Öner, *a.g.e.*, s. 30, 32.

247. Yücel ve Öner, *a.g.e.*, s. 32.

248. Zarif Orgun, "Dolmabahçe Sarayı'nın Salon ve Odaları Üzerine", *TBMM Dergisi*, sayı 1, İstanbul, 1987, s. 107, 108.

İkinci Salon; kristal merdivenlidir. Deniz tarafındaki çıkma (14 no.), kâtiplerin çalışma ve dinlenme salonu, kara tarafındaki çıkma (12 no.) ise yemekhanedir.

Bu kattaki üçüncü salon "Cihateyn- Binek" (iki taraflı giriş, binek, Farsça gözbebeği) salonudur. Deniz tarafındaki çıkmalar Barok merdivenlerle koltuk kapılarına açılır. Burada yaverlerin yatak odası (20 no.), seryaverin yatak odası (24 no.), mescid (21 no.) bulunur.[249]

Birinci kat, zemin katla aynı temel çizgidedir. Burada Süfera Salonu bulunur. Süfera Salonu, sefirlerin kabul edildiği mekândır. Dört köşesi, alt kısımları çini, üstleri kesme kristal ve altın yaldız kabartmalı şöminelerle tezyin edilmiştir. Salonu, ikişer sütunlu üç çıkıntı kara, deniz ve bahçe taraflarına doğru ayırır. Harf inkılâbı çalışmalarının[250] yapıldığı bu salonda kristal (Bakara) bir avize asılıdır.

Sefirlerin bekleme odasına girişi (27 no.) mütercimlere aittir.Tavanı Gotik mimari tarzında süslü odanın taban kaplaması açık ve koyu renkli parkelerle zikzaklar şeklinde dizilerek örtülmüştür. Burada sefirlerin bekleme odasına (28 no.) geçilir. Kapının iki yanında kristal şömine ve aynalar vardır. Sefirlerin Kabul Odası'na (31 no.) kırmızı rengin hakim olması sebebiyle "Kırmızı Oda" da denmektedir. Odanın kornişleri yekpare ahşap üzerine altın yaldızla çalışılarak yapılmış, perdeler ve koltuklar aynı desenli kumaşlarla döşenmiştir. Yerde yekpare bir halı üzerinde mermer masa bulunur. Masanın üzerinde gümüş ayaklı şamdan ve vazo odanın kıymetli süslerindendir. Kapının iki yanında kırmızı kristalden imal edilmiş şömine ve şöminelerin ön taraflarında III. Napolyon'un hediye ettği iki sehpa yer alır.

Somaki Oda'nın (42 no.) tavanı kasetlerle bölünmüş, içi somaki taklidi taşlarla süslenmiştir. Son Osmanlı padişahları misafirlerini bu odada ağırlamışlardır. V. Murad, tahta çıkış tebriklerinin bir kısmını burada kabul etmiştir. V. Mehmed Reşad döneminde burada, iki Balkan hükümdarı ve Bulgaristan Kralı Ferdinand ile Kraliçe'ye konserler verilmiştir. Aynı odada Sırp Kralı Kara Yorgovic'e piyano konseri verilmiş (3 Nisan 1910), 4 Ekim 1933'de Atatürk ile Yugoslavya Kralı Aleksandr görüşmelerde bulunmuştur. 4 Eylül 1936 tarihinde Atatürk Somaki Oda'da İngiliz Kralı VIII. Edward'ı ağırlamıştır.[251]

249. Yücel ve Öner, *a.g.e.*, s. 37.

250. Akşit ve Baskan, *a.g.e.*, s. 86.

251. Akşit ve Baskan, *a.g.e.*, s. 90.

Zülvecheyn Salonu (39 no.), deniz ve kara tarafında cepheleri bulunan (iki cepheli) salon manasındadır. Tavanı üç bölüm olup, altın yaldızlı kabartma motiflerle süslüdür. Deniz tarafındaki kısımda altın yaldız kabartmalı ve Abdülmecid tuğralı aynalar ve konsollar karşılıklı yer alır. Hereke halısının üzerinde oymalı bir masa ve onun da üzerinde 18. y.y.'a ait pembe desenli Çin kâse dikkat çeker. Bu salonun sağ köşesinde Halife Abdülmecid döneminde kütüphane haline getirilmiş üç oda vardır (43-44-45 no.). Salonun kara tarafındaki bölümde, deniz tarafında olduğu gibi mavi-beyaz Çin vazoları bulunur. Köşeye yerleştirilmiş piyano, burada konserlerin verildiğinin bir işareti sayılabilir.

Zülvecheyn Salonu daha ziyade mevlit, nikâh, teravih namazı gibi dini mahiyetteki taplantıların tertip edildiği yerdir.

Bu salonda Mehmed Reşad, Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'ya ve Bulgar kralı ile kraliçesine ziyafet vermiştir. Halife Abdülmecid zamanında da burada sultan ve şehzadelere iki ziyafet verilmiş, bir de mevlit okutulmuştur. Atatürk'ün İstanbul'a ilk gelişinde Zülvecheyn, yemek salonu olarak düzenlenmiştir.

Ünlü ressamların tablolarının yer aldığı uzun bir koridor (57 no.) demir bir kapı ile kesilir. Selamlık ile Harem'in ayrıldığı bu kapıdan mavi salona kadar uzanan ikinci bir koridor vardır. Koridorun deniz tarafı camları içeriyi göstermeyecek şekilde mavi renklidir, sol tarafta yarım daire şeklindeki demir pencereler, haremdeki kadınların, Muayede Salonu'ndaki törenleri seyredebilmelerinde kullanılmıştır.

Valide Sultan'ın Yatak Odası (63 no.)'nın sağ tarafında ahşap karyola altın yaldızlı, kabartma süslemelidir. Bu odada, sedef kakmalı, bronz süslü mücevher çekmecesi Yıldız Sarayı atölyelerinde imal edilmiştir. Bu odadaki diğer bir kapı, deniz cephesinden bahçeye kadar uzanan bir salona açılır.[252]

67 numaralı salonun perde, duvar ve tavan süslemelerine mavi renk hakim olduğundan, bu salon Mavi Salon adıyla tanınmaktadır. Mavi Salon her iki cephesindeki üçer pencere ile aydınlanır. Tavan kasetlere ayrılmış ve kasetlerin her birinde, altın yaldızlı, oyma süslü çerçevelerle kaplanmıştır. Bu çerçevelere sonradan, vazoda çiçek motifleri

252. Akşit ve Baskan, *a.g.e.*, s. 94, 95.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ile çeşitli manzaralar monte edilmiştir.Salonun ortasında kırmızı-beyaz kristalden imal edilmiş 54 mumlu muhteşem bir avize asılmıştır. Koridordan salona girişte kapının yanlarında aynalı konsollar konulmuştur. Salonun deniz tarafındaki kısım, altın yaldızlı bir oturma takımı ile döşenmiştir. Bu bölümün ortasında, yaldız kabartmalı mermer masanın üzerinde 6 Şubat 1869 tarihli Fransız Bakara Vazosu bulunmaktadır. Dört bir köşesinde kristal sütunlu şamdanların yer aldığı Mavi Salon'un ortasında Avrupa menşeli bir halı serilidir. Halının üzerindeki masada büyük bir Yıldız Vazo bulunur. Salonun aydınlık boşluğunun ortasına, Atatürk'ün hastalığı sırasında bir asansör yapılmıştır.[253]

Mavi Salon, Sultan Abdülmecid döneminden itibaren birçok tarihi törenlere sahne olmuştur. Abdülmecid'in eş ve çocuklarıyla bayramlaşmaları, Abdülaziz'in sultan ve eşlerinin kabulü, II. Abdülhamid ile V. Mehmed Reşad'ın cülusları bu salonda olmuştur.

Padişahlar sarayın 71 numaralı odasını kışlık olarak kullanmışlardır. Atatürk, hastalığı sırasında bu odada tedavi görmüş ve burada vefat etmiştir.[254] Odada, cibinlikli bir ceviz karyola, gene cevizden imal edilmiş dolap ile aynalı bir konsol ve bir şezlong bulunmaktadır. Bu odadan 106 numaralı Pembe Salon'a geçilir.[255]

İsmini duvarlarının renginden alan Pembe Salon (106 no.)'un tavanı renkli kalem işlemeleriyle süslüdür. Harem kadınlarının toplandığı bu salonda, altın yaldız kabartmalarla süslü konsol ve aynalar bulunmaktadır. Yere serili Hereke halısının üzerinde Abdülmecid tuğralı bir masa vardır. Tavanda 60 mumlu bir avize asılıdır. salondaki iki camlı gardroplardan birisinin kapısı banyo dairesine açılır. Bu gizli yol Atatürk tarafından yaptırılarak kullanılmıştır.[256]

Sultan Reşad'ın yatak odasının girişinde, solda, maun, ceviz kaplama, "MR" işlemeli bir karyola vardır. Aynı marka komodinin üzerindeki saatte de görülmektedir. Odada ayrıca, kristal bir avize, altın yaldızlı bir masa ile aynalı konsol ve sigara sehpası bulunur.

253. Haluk Y. Şehsüvaroğlu, *Asırlar Boyunca İstanbul*, İstanbul, 1954, s. 241.

254. Haluk Y. Şehsuvaroğlu, "Tarihi İstanbul", *Yeni İstanbul Gazetesi*, İstanbul, 1969, s. 75.

255. Akşit ve Baskan, *a.g.e.*, s. 95, 96.

256. Akşit ve Baskan, *a.g.e.*, s. 96.

Sultan Abdülaziz'in odasında büyük, oymalı bir karyola sağ tarafta bulunur. Tuğralı koltuğu, padişahın iriliği gözönüne alınarak hususi olarak yapılmıştır. Bunların yanısıra odada. kristal aynalı konsollar, altın yaldızlı dolap ve kıymetli vazolar bulunur.

Sultan Abdülmecid'in odası, diğer padişahların odasına nazaran, üç yönden ışık alması itibariyle daha aydınlıktır. Gümüş kaplama ve sedefli karyolası, girişin karşısındaki duvara yerleştirilmiştir. Kırmızı-beyaz-yeşil kristallerden imal edilmiş avizeden başka, odayı, iki aynalı lavabo, altın yaldızlı konsol ile elbise dolabı süslemektedir.[257]

Adını, bayramlaşma manasına gelen "muayede" kelimesinden alan Muayede Salonu, Dolmabahçe Sarayı'nın Mabeyn Dairesi ile Harem'i birbirine bağlayan, yüksek kubbeli, en geniş mekânıdır.

Salon, denize dik eksen üzerine uzunlamasına gelen dikdörtgen bir orta mekânla birlikte çevre koridorları ve köşe odalarından müteşekkil bir plana sahiptir. Dört ayak üzerindeki pandantif (üçgen alınlık) ler üzerine 36 m. yüksekliğindeki kubbe oturur.

İç Muayede'de padişah, kadınların tebriklerini kabul ederdi.[258]

II. Abdülhamid'in bir bayramlaşmasında vuku bulan depremde salonda asılı 4,5 ton ağırlığındaki avizenin alt kısmı düşerek parçalanmıştır. İngiltere Kraliçesi tarafından hediye edilen 750 mumlu avizeden düşen parçanın 700 kg. olduğu sonradan tesbit edilmiştir.[259]

Muayede Salonu'ndan sola dönüldüğünde, Haritalı Salon'a gelinir. Bu salon ismini orada asılı Osmanlı Devleti'nin sınırlarını gösteren haritadan alır. Bu salondaki merdivenler vasıtasıyla yukarı kata çıkılabilir. Salonda kıymetli Fransız Bakara ve Yıldız vazolar, altın yaldızlı kristal aynalar ve kristal bir avize bulunur.[260]

Padişahtan sonra onun yerine tahta çıkacak veliaht tarafından kullanılan Veliaht Dairesi'nin inşa tarihi tam olarak bilinmemektedir. Sarayın ana yapısının dışında bağımsız bir bölüm olan bu dairede süsleme açısından esas yapıyla benzerlik gösterir. Bodrumu ile birlikte üç

257. Akşit ve Baskan, *a.g.e.*, s. 109.

258. Orgun, *a.g.m.*, s. 109.

259. Ayşe Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid*, İstanbul, 1960, s. 73, 74.

260. Akşit ve Baskan, *a.g.e.*, s. 105.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

katı olan Veliaht Dairesi'nde salonlara bakan odalar ile salonları birbirine bağlayan koridorlar mevcuttur.[261]

Kubbe dışarıdan çatı ile örtülüdür. 56 sütunlu orta mekânın köşelerindeki odalardan, kara tarafında bulunanların üstleri kubbe, deniz tarafındakilerin üstleri ise çatıyla örtülmüştür. Deniz tarafında kalan odalar bir taraftan Mabeyn Dairesi'ne, diğer taraftan da Harem'e bağlanırlar. Zemin katta bulunan çıkmaların yerini, üst katta, orta mekâna kemerlerle açılan galeri almıştır. Salonun tabii aydınlığı, zemin kattaki pencereler ve galerideki ikiz pencereler vasıtasıyla olmaktadır. Kubbeyi üç boyutlu, Barok kompozisyonlar ile avrupai üslupta çiçek ve motifler süslemektedir. Salonun döşemesi ise, geometrik kompozisyonlu parkelerle kaplıdır.[262]

Muayede Salonu'nda tertip edilen törenlerde sultanlar, kadınefendiler, elçiler ile birlikte yabancı misafirler sandalyede otururlardı. Topkapı Sarayı'ndan getirilen altın taht bahçe tarafındaki kısma yerleştirilirdi. Tahtın tam karşısında kordiplomatların locası yer alırdı.

Dini bayramlarda, namazdan sonra köşe odalarında dinlenen padişahlar, daha sonra salona geçerek, sadece, hanedan mensuplarını, vekilleri ve yüksek dereceli memurları sırayla kabul ederlerdi.[263]

Abdülmecid, Muayede Salonu'nda Fransız Mareşali Pélissier'in onuruna muhteşem bir ziyafet vermiş, Macaristan İmparatoru François Joseph şerefine de resmi kabul tertip etmiştir.

II. Abdülhamid döneminde bu salonlardaki bayramlaşmalarda, sağ tarafta, veliaht Mehmed Reşad ile yaş sırasına göre şehzadeler bulunurdu. Gene burada, evlenme ve tarihlerine göre paşalar, beyler ve yaş sırasına göre sultanzadeler dizilirdi. Padişahın sağ ön tarafında, şeyhülislam, Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri, ulema ve payeli ulemalar, sol tarafında ise, sadrazam, nâzırlar, vezirler, müşirler, mülki ve askeri rical ile askeri erkân hazır olurdu.

---

261. Yücel ve Öner, *a.g.e.*, s. 48.

262. Akşit ve Baskan, *a.g.e.*, s. 42.

263. Orgun, *a.g.m.*, s. 108.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

331. 10. Hamamları

Sarayın selamlık kısmında bulunan Somaki Hamam'ın dinlenme odasındaki iki pencere denize bakar. Çini soba, masa ve koltuk takımlarının bulunduğu bu odadan, tavanı haçvari motifli filgözleriyle kaplı antreye geçilir. Sol tarafta tuvalet ve karşıda somaki mermerden yapılmış çeşme bulunur. Antrenin sağından masaj odasına geçilir. Buranın aydınlanması iki büyük pencere ile filgözleriyle sağlanmıştır. Gece aydınlatmalarının, masaj odasına geçilen kapının sağ ve sol taraflarındaki camekan bölmelere konulan lambalarla yapıldığı görülmektedir. Barok tarzda yapılan hamamın duvarları yaprak, kıvrımlı dal ve çiçek motifleri ile süslenmiştir. Girişin sağ ve solunda somaki kurnalar vardır, ayna taşlarının işçiliği dikkat çeker.

Haremde bulunan Çinili Hamam'a küçük bir koridordan geçilir. Sağda, hamamın tuvaletine girilen antrede, ayna taşı çiçek motifleriyle süslü, bronzdan yapılmış bir çeşme bulunur. Sade bir tuvaleti vardır. Koridorun sonunda iki büyük pencereli ve tavandaki filgözleriyle aydınlanması sağlanan masaj odasında oturma yerleri vardır. Ayrıca burada, Kütahya yapımı, sıraltı tekniğiyle imal edilmiş, sekiz çini parçasından oluşan ve her bir çini parçasında şamdan bulunan bir masa mevcuttur. Geceleri sekiz adet mumla bu mekânın aydınlatıldığı anlaşılmaktadır. Masaj odasının duvarları 20 x 20 cm. çiçek demetleri desenli seramiklerle kaplıdır. Girişin sol tarafındaki mermer kurnanın ayna taşı Barok tarzındadır. Sıcaklık bölümüne geçilirken kapının iki tarafındaki duvar içinde kalan cam bölmeler kandiller için yapılmıştır. Buradaki üç kurnadan, sağ ve soldakilerinin ayna taşları mermer oymalı olup Barok tarzındadır. Girişin karşısında bulunan bronz çeşmeli kurna diğerlerinden daha büyüktür. Tavandaki geometrik şekillerle meydana getirilen filgözleri mekânın aydınlatılmasını sağlar. Duvarlar papatya desenli seramiklerle kaplanmıştır.[264]

Harem Dairesi'nde, simetrik şekilde yapılan hamamlar Çifte Harem Hamamları adıyla bilinir. Bu hamamların birbirlerine geçişleri yoktur. Koridordan girilen hamamın antresinin sağında tuvalet, solunda ise yatak odası bulunur. Masaj odasında, ayna taşı sade yapılmış mermer bir çeşme bulunur. Buradan, sol tarafında duvar içindeki camekan-

264. Şenay Arifzade, "Saray Hamamları", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 134.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

da lamba bulunan kapıdan sıcaklığa geçilir. Girişin karşısında küvete benzeyen yıkanma yeri bulunur. Bronz çeşmeli iki mermer kurnası olan hamamın aydınlanması tepedeki camlar vasıtasıyla olur.

Alt katta bulunan diğer bir hamam da Harem Hamamı adıyla tanınır. Aydınlanması tepe camlarıyla sağlanan hamamın sıcaklığında üç kurna vardır. Bu kurnalardan birinin işçiliği, diğerlerinden daha güzeldir.

Banyo şeklindeki Atatürk'ün hamamına salondan girilir. Yıkanma yerinin sağ tarafında bir küvet, sol tarafında ise musluk ile tuvalet bulunmaktadır. Girişin karşısında kurşun vitraylı pencere bulunmaktadır. Soldan dinlenme odasına geçilir. Burada ilaç dolabı, masa ve bir sedir bulunur. Sol tarafta ayna taşı çiçek motifleriyle süslü bir çeşme ile gene sol tarafta koridora bir çıkış vardır.[265]

Toplam 237 adet salon, oda, koridor, hamam, vb. kapalı mekânlardan oluşan Dolmabahçe Sarayı'nın salon ve odalarının listesi ekte sunulmuştur.[266]

331. 11. Aydınlatma ve Isıtma

İnönü Stadyumu'nun bugünkü bulunduğu yerde Gazhane, Dolmabahçe Sarayı'nın aydınlatma ve ısıtılması için kullanılmıştır.

Dolmabahçe Gazhanesi, 1873'e kadar Hazine-i Hassa tarafından yönetilirken, daha sonraları Fransız Havagazı Şirketi'ne devredilmiştir. Bir müddet sonra da şirketin yönetimi Belediye'ye geçmiştir. Havagazı ile aydınlatma sadece sarayda olmamış, İstanbul'un bazı semtleri de Gazhane'den faydalanmıştır.

Muayede Salonu'nun ısıtılması değişik bir teknikle yapılmaktaydı. Salonun bodrumunda ısıtılan hava, gözenekli sütun kaidelerinden içeriye veriliyor, böylelikle kubbeli büyük mekânda 20°C'ye varan bir sıcaklık elde ediliyordu.

Sultan Reşad döneminde, saraydaki gazlı lambaların asli görünümleri korunarak, elektrikle çalışır hale dönüştürülmüştür.[267] Bu

265. Arifzade, *a.g.t.*, s. 134, 135.

266. Geniş bilgi için bk., Ekler, s. 215.

267. Yücel ve Öner, *a.g.e.*, s. 22.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

neme kadar ısıtma da, şömineler, çini sobalar, mangallar vasıtasıyla olurken, bunların yerini kalorifer almıştır.[268]

331. 12. Dolmabahçe Camii

Dolmabahçe Saat Kulesi'nin karşısında, deniz kenarında bulunan Dolmabahçe Camii, Sultan Abdülmecid'in annesi Bezmiâlem Sultan tarafından yaptırılmıştır. Denize bakan mihrap duvarında tuğralı ve 1853 tarihli kitabede, camiin, annesinin ölümünden sonra Abdülmecid tarafından tamamlattırıldığı belirtilmektedir. Ortaköy ve Mecidiye Camileri tipinde olup, pencereleri Cihangir Camii'ne benzer.

Camii, tek büyük kubbeli olup, iki minarelidir. Cadde tarafındaki girişte, son cemaat mahalli yerine iki katlı hünkâr kasrı yer alır. Kıble tarafında beş, diğer cephelerinde ise altışar pencereleri vardır, bu pencerelerin yanısıra, üç tarafta, tavus kuşu kuyruğuna benzer üçer pencere bulunur. Camii içindeki nakış ve yağlıboya kalem işleri batı motifleri ile süslenmiştir.Mihrabı ve minberi kırmızı somaki mermerden yapılan Dolmabahçe Camii'nin kubbesinde büyük bir avize asılıdır. Camii, sarayın bir parçası olarak kabul edilmektedir.[269]

331. 13. Dolmabahçe Saat Kulesi

Dolmabahçe Saat Kulesi, Bezmi Âlem Valide Sultan Camii ile Saltanat Kapısı arasındaki alanda bulunur. 1890-1894 yılları arasında II. Abdülhamid tarafından yaptırılan saat kulesi, birmilyonikiyüzonbinbeşyüzelli kuruşa mal olmuştur. Mimarının kim olduğu kesin olarak bilinmeyen kule eklektik bir üslupta yukarıya doğru daralarak, dört katlı ve dört köşeli olarak inşa edilmiştir.[270]

40 m. kadar yüksekliğindeki kulenin 94 basamağı vardır, merdiven sahanlıklarının zemini renkli taşlarla, geometrik şekiller verilerek yapılmıştır.

12 x 12 m. ölçülerindeki mermer platforma, kule sütunları ile 8.50 x 8.50 m. ebadındaki yapı oturur. Kulenin her kenarında altışar basamaklı merdiven ve köşelerde iki katlı birer fiskiye bulunur.

---

268. Akşit ve Baskın, *a.g.e.*, s. 82.

269. Gülersoy, *Dolmabahçe*, s. 19.

270. Vahide Gezgör, "Dolmabahçe Saat Kulesi", *Milli Saraylar Dergisi*, sayı 1, İstanbul, 1987, s. 124.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Zemin kat cephelerinin üçünde pencere, diğerinde ise kapı vardır ve her yüzeyde kemer kavislerin içinde barometre bulunur. Kapı ve pencerelerin iki yanında çifte sütunlar bu katı süsler.

7.40 x 7.40 m. ebadındaki birinci katın cepheleri çok süslüdür. Deniz ve kara taraflarındaki cephelerde II. Abdülhamid Devri Osmanlı armaları bulunur.

İkinci kat (6.00m. x 5.00m.), birinci kata nazaran daha sadedir. Üçüncü kata parmaklıklı balkonla geçiş sağlanmıştır. Her bir cephesinde saat bulunur. Saatler Fransız imalatıdır, deniz tarafındaki saat ayrı kurulurken, diğer üçünün kurulması birlikte olur.[271]

331. 14. 1984-1989 Yılları Arasında Dolmabahçe Sarayı'nda Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar

Dolmabahçe Saat Kulesi ve çevresinde mekân düzenleme çalışmaları tamamlanmış ve buraya servis hizmetleri kulübesi, bahçe tanzimi ile birlikte oturma yerleri de yapılarak yerli ve yabancı ziyaretçilerin dinlenme imkânı sağlanmıştır. Burada kurulan açık bir kafeterya, basit ihtiyaçları karşılayacak niteliktedir. Milli Saraylar'la ilgili yazı ve broşürlerin bulunduğu panolar yerleştirilmiş ve bakımları yapılarak, ilgi çekiciliğinin devamı sağlanmıştır (1986).

Mefruşat Dairesi ve Avlusu düzenlenmiş, Kalorifer Dairesi ile Demirhane taşınmıştır. 1985-1986 yıllarında bu bölümde Hazine Kapısı elden geçirilmiş, santral, işçi yemekhanesi ve mutfak değişik yerlere alınmıştır.

Bu mekânlarda, açık ve kapalı kafeteryalar mükemmel servis verir hale getirilmiş, ziyaretçi giriş ve çıkışlarının düzenli bir şekilde olabilmesi için tedbirler alınmış, eşya emanet bölümü kurulmuş, ayrıca gene ziyaretçilerin faydalanabileceği Audio-Visuel Gösteri Salonu ile Satış Yeri hizmete sokulmuştur.

---

271. Gezgör, *a.g.m.*, s. 125-128.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mefruşat Dairesi'nin üst katı Kültür-Bilim-Tanıtım Merkezi halinde faaliyet göstermekte ve araştırma izni alanlara, gerekli bilgiler bu merkezden verilmektedir. Bu dairenin üst katı Sergi Salonu olarak tefriş edilmiş, müzik yayını ile çekici hale getirilmiştir. Sergi Salonu'nun bulunduğu yerlerdeki odalar T.B.M.M. Vakfı bürolarına tahsis edilmiştir. Bir fotoğraf atölyesinin de bulunduğu bu dairenin daha rahat bir ortamda hizmet verebilmesi için, ambarın taşınması, arşiv ve diğer alanların yeniden düzenlenmesi hususundaki çalışmalar yürütülmektedir.

Mabeyn-i Hümayun Dairesi, saray-müze olarak ziyarete açılmış, 000 numaralı kilerin mekân düzenlenmesi yapılarak, buraya teşhir vitrinleri yerleştirilmiştir. Böylece, burası I. Değerli Eşyalar Sergi Salonu olarak değerlendirilmiştir (28 Kasım 1985). Aynı vaziyette 79 numaralı ofis de düzenlenerek, ikinci bir sergi salonu elde edilmiştir (24 Ekim 1986).

Mabeyn Bahçesi, gezi yolu içinde değerlendirilerek, gezi alanı haline getirilmiş, çevre duvarı onarım çalışmaları da plan dahiline alınmıştır.

Kuşluk Köşkü ve Kuşhane'nin mekân restorasyonu yapılarak, Temmuz 1985'te geziye açılmıştır. Aynı tarihte Kuş Hastahanesi de açılarak, çeşitli kuşlar satın alınmış ve bakımları sağlanmıştır. Bu birim de ziyaret edilebilir hale getirilmiştir.

Ekim 1988'de İtfaiye Teşkilatı'nın kullandığı koridorun restorasyonuna başlanmış ve burası galeri mekânı olarak değerlendirme projesine alınmıştır.

Açılacak kuş sergisi ile ilgili malzeme birikimi sağlanmış ve halen bu malzemenin asılarak sergilenmesi çalışmaları devam etmektedir. Bu seksiyonda yapılacak çalışmalar içinde elektrik tesisatının döşenmesi de vardır.

Kuşluk Bahçesi 1985'de düzenlenerek, açık kafeterya olarak hizmet vermektedir.

Camlı Köşk'ün dış cephesinin boyanması tamamlanmış (Ekim 1988) ve müze olarak hizmet verebilmesi için hazırlıkları sürdürülmektedir. Altın varak çalışmalarıyla iç restorasyonuna başlanan bu seksiyon, Kuşluk girişinden, Kuşluk Bahçesi ve çevresi içinde değerlendirilecektir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Camlı Köşk'ün koridoru sergi mekânı olarak değerlendirilip, bir galeri haline getirilerek, "Sarayda Manzara Resim Sergisi" ziyarete açılmıştır.

Harem-i Hümayun'un eşya düzenlenmesi yapılarak müze-saray haline getirilmiştir. 28 Kasım 1985'te bir bölümü ziyarete açılmıştır. Harem'in diğer bölümünün de açılması planlanmıştır.

Cariyeler Dairesi'nde küçük restorasyonlar yapılarak, mekân düzenleme işleri tamamlanmıştır. Müze fonksiyonu kazanacak bu yerin büyük restorasyonu, mekân düzenlemeleri, tefrişi ile dış cephe boyanması devam etmektedir.

Gedikli Cariyeler Dairesi'nde restorasyona başlanmıştır. Halen restorasyon ve mekân düzenleme çalışmalarının devam ettiği dairede, yeni sergi alanlarının hizmete açılarak değerlendirilmesi planlanmıştır.

Saray atölyelerinin İstabl-ı Âmire'ye taşınmasından sonra, sergi mekânı olarak düzenleme çalışmalarına başlanacaktır.

Valide Kapısı Girişli Harem Galerileri'nin yapılabilmesi için gerekli hazırlıklar, bu bölümün projelerine dahil edilmiştir.

Harem Bahçesi'nin restorasyonuna başlanmıştır. Bahçedeki diğer yapıları da içine alacak bir biçimde, Yeni Harem Gezisi adıyla ziyaretçilere sunulacak gezi programının, Mabeyn ve Harem Dairesi'nin kapalı olduğu günlerde yapılması düşünülmektedir. Valide Kapısı ile çevresinin düzenleme çalışmaları da bu plana dahil edilmiştir.

Veliaht Dairesi'nin dış cephe restorasyonu ve bahçe düzenlenmesi tamamlanmıştır. İç restorasyon çalışmalarının yapılacağı Veliaht Dairesi, halen Mimar Sinan Üniversitesi'nin kullanımında olup, Resim-Heykel Müzesi olarak faaliyet göstermektedir.

1986 Ekim'inde Sünnet Köşkü restore edilmiştir.

Veliaht Serası eskisine sadık kalınarak, yeniden inşa edilmiştir. Burası halen kafeterya olarak hizmet vermektedir.

Veliaht Bahçesi'nin bahçe düzenlenmesi tamamlanmış, Veliaht Dairesi, Seralar, Hareket Köşkleri programı çerçevesinde, gezi programı içine alınmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

I. ve II. Hareket Köşkleri restore edilip, bahçe düzenlemesi tamamlanarak, sergi mekânı olarak ziyarete açılmıştır.

Hareket Köşkleri Serası'nın düzenleme çalışmaları bitmiş ve ziyarete açılmıştır. Burada yoğun bir kültür ve sanat çevresinin yaratılması planlanmaktadır.

Musahiban Dairesi (Kaymakamlık)'nin devri için İçişleri Bakanlığı ile yazışmalar yapılmıştır. Buranın, Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na devri gerçekleştiğinde müze olarak değerlendirilmesi düşünülmektedir.

Bendegân ve Agevat Daireleri (Deniz Müzesi Arşivi)'nin devri için de Genel Kurmay Başkanlığı ile yazışmalar yapılmış, müsbet netice olduğu taktirde, müze olarak kullanımı projelendirilmiştir.

Matbah-ı Âmire (Devlet Malzeme Ofisi)'nin de aynı şekilde hizmet verebilmesi gayesiyle, devri için Başbakanlık ile yazışmalar yapılmıştır.[272]

331. 15. Dolmabahçe Sarayı ve İlgili Birimlerinin 1988 ile 1990 Yılları İtibarıyla Ziyaretçi ve Hasılat Dökümleri

Araştırmamızın bu bölümünde sarayın 1988 ve 1990 yıllarına ait ziyaretçi ve ziyaretçi gelir durumları ile ilgili genel dökümlerini vermekteyiz.

ZİYARETÇİ DURUMU										
	ÜCRETLİ ZİYARETÇİ						ÜCRETSİZ ZİYARETÇİ			
	YERLİ ZİYARETÇİ				YABANCI ZİYAR.	ÜCRETLİ TOPLAM	MİS.	PRO.	ÜCRETSİZ TOPLAM	GENEL TOPLAM
	ÖĞR.	HALK	TAM	TOP.						
1988	53.193	11.300	19.934	84.427	219.435	303.826	7594	2369	9963	313.825
1990	65.212	19.863	18.212	103.287	193.931	297.218	6002	2268	8270	305.488

Tablo 62. Dolmabahçe Sarayı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu[273]

272. 1990 yılına ait bilgiler araştırmacının şahsi gayreti ile, ilgili dairelerden temin edilmiştir.

273. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1988 yılında Toplam 303.862 kişiden 219.435'i (%72.2) yabancı, 84.427'si (%27.8) ise yerli ziyaretçidir. Bundan, 1988'de saraya yabancıların yerlilere göre daha fazla rağbet ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

1990 yılında Dolmabahçe Sarayı'nı toplam 305.488 kişi ziyaret etmiştir. Gene iki sene öncesi gibi ücretli ziyaretçilerin önemli bir bölümü yabancılardır (193.131 kişi-%65.2).

Aynı yıl içinde elde edilen gelir aşağıdaki tabloda verilmiştir.

ZIYARETÇİ GELİR DURUMU						
	YERLİ ZİYARETÇİ			YERLİ	YABANCI	GENEL
	ÖĞRENCİ TL.	HALK TL.	TAM TL.	TOPLAM TL.	ZİYARETÇİ TL.	TOPLAM TL.
1988	5.319.300	28.250.000	99.670.000	133.239.300	1.097.175.000	1.230.414.300
1990	13.042.400	99.315.000	182.120.000	294.477.400	1.939.310.000	2.233.787.400

Tablo 63. Dolmabahçe Sarayı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu[274]

Yukarıda görüldüğü gibi yabancı turistler Dolmabahçe Sarayı'nı ziyaret ederek 1.097.175.000 TL. karşılığı döviz bozdurmuşlardır.

1990 yılında 2.233.787.400 TL.'nin oldukça önemli bir bölümü (1.939.310.000 TL.) yabancılar tarafından ödenmiştir (% 86.8).

Her iki yılı mukayese edecek olursak, 1988'e göre 1990 yılında ücretli yabancı sayısında düşme (%11.6-25.504 kişi) olmakla beraber, ücretli yerli sayısında artma (18.860 kişi) görülmektedir. Son iki yılda ücretli toplam düşme (6644 kişi) olmakla beraber, gelirde 1.003.373.100 TL.'lik bir artış vardır. Kısaca, 1988 ile 1990 yıllarındaki ziyaretçi sayısında %2.66'lık bir düşüş, gelirinde ise %81.5'luk bir artış olmuştur.

Dolmabahçe Sarayı'nın Kuşluk Dairesi'ni ise 1988 yılı içinde 7373 kişi ziyaret etmiştir. Aşağıdaki tabloda Kuşluk Dairesi'nin ziyaretçi durumu belirtilmiştir.

274. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ZİYARETÇİ DURUMU										
	ÜCRETLİ ZİYARETÇİ						ÜCRETSİZ ZİYARETÇİ			
	YERLİ ZİYARETÇİ				YABANCI ZİYAR.	ÜCRETLİ TOPLAM	MİS.	PRO.	ÜCRETSİZ TOPLAM	GENEL TOPLAM
	ÖĞR.	HALK	TAM	TOP.						
1988	797	-	2488	3285	4088	7373	-	-	-	7373
1990	7109	4955	2068	4.132	5088	19.220	-	-	-	19.220

Tablo 64. Kuşluk Dairesi'nin 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu[275]

Daireyi gezen toplam 7373 kişiden 4088'i (%55.45) yabancı, 3285'i (%44.55) ise yerli ziyaretçidir.

1990 yılında Kuşluk Dairesi en fazla Türkler tarafından ziyaret edilmiştir (14.132 kişi-%73.5).

Aynı dairenin ziyaretçi gelir durumu ise aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

ZİYARETÇİ DURUMU						
	YERLİ ZİYARETÇİ			YERLİ	YABANCI	GENEL
	ÖĞRENCİ TL.	HALK TL.	TAM TL.	TOPLAM TL	ZİYARETÇİ TL.	TOPLAM TL.
1988	398.500	-	1.244.000	1.642.500	2.044.000	3.686.600
1990	1.421.800	2.477.500	2.068.000	5.967.300	5.088.000	11.055.300

Tablo 65. Kuşluk Dairesinin 1988 ve 1990 Yılları'na ait Ziyaretçi Gelir Durumu[276]

1988 yılında Kuşluk Dairesi'nden toplam 3.686.600 TL. gelir sağlanmıştır.

1990'da ise yerli ziyaretçilerden yabancılara nazaran 1.000.000 TL. kadar fazla gelir elde edilmiştir ancak 1990'da yerli ziyaretçilerin sayısı toplam ziyaretçi sayısının %73.5'i olduğu halde bilet gelirinde ancak 1.000.000 lira kadar fark vardır. Öğrencilerden ve halk günlerinden elde edilen indirimli bilet fiyatları sayı ve gelir arasında mantıklı bir dağılımı sağlamaktadır.

275. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'nden temin edilmiştir.
276. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1988 ile 1990 yıllarındaki ziyaretçi sayısı %160.8, geliri ise %199.8 artmıştır. 1988'e göre 1990 yılında yabancı turist sayısında %24'lük bir azalma olmuştur.

Sarayda bulunan Hareket Köşkü'nü 1990 yılında ziyaret eden ücretli ve ücretsiz ziyaretçilerin durumu aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

ZİYARETÇİ DURUMU										
	ÜCRETLİ ZİYARETÇİ						ÜCRETSİZ ZİYARETÇİ			
	YERLİ ZİYARETÇİ				YABANCI ZİYAR.	ÜCRETLİ TOPLAM	MİS.	PRO.	ÜCRETSİZ TOPLAM	GENEL TOPLAM
	ÖĞR.	HALK	TAM	TOP.						
1988	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1990	1398	-	1389	2787	647	3434	-	-	-	3434

Tablo 66. Hareket Köşkü'nün 1990 Yılına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu[277]

Köşkü ziyaret edenlerin %18.84'ü yabancı, %81.16'sı ise yerlidir.

Hareket Köşkü'nün 1990 yılında ziyaretçi gelir durumu ise aşağıda belirtilmiştir.

ZİYARETÇİ DURUMU						
	YERLİ ZİYARETÇİ			YERLİ	YABANCI	GENEL
	ÖĞRENCİ TL.	HALK TL.	TAM TL.	TOPLAM TL	ZİYARETÇİ TL.	TOPLAM TL.
1988	-	-	-	-	-	-
1990	279.600	-	-	279.600	-	279.600

Tablo 67. Hareket Köşkü'nün 1990 Yılına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu[278]

Aynı yıl içinde Köşk'ten 279.600 TL. gelir elde edilmiştir.

Dolmabahçe Sarayı, Kuşluk Dairesi ve Hareket Köşkü'nün ücretli-ücretsiz ziyaretçi sayısı ve genel gelir toplamları aşağıda tablo halinde verilmektedir.

277. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

278. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

YER	ZİYARETÇİ SAYISI		GELİRLER TL.	
	1988	1990	1988	1990
DOLMABAHÇE SARAYI	313.825	305.488	1.230.414.300	2.233.787.400
DOLMABAHÇE SARAYI VAKIF GELİRLERİ	-	-	-	632.107.360
KUŞLUK DAİRESİ	7373	19.220	3.686.600	11.055.300
KUŞLUK DAİRESİ VAKIF GELİRLERİ	-	-	-	2.585.000
HAREKET KÖŞKÜ	-	3434	-	279.600
HAREKET KÖŞKÜ VAKIF GELİRLERİ	-	-	-	407.200
GENEL TOPLAM	321.198	328.142	1.234.100.900	2.880.221.800

Tablo 68. Dolmabahçe Sarayı, Kuşluk Dairesi ile Hareket Köşkü'nün 1988 ve 1990 Yılları İtibariyle Genel Dökümleri[279]

Yukarıda görüldüğü gibi 1988 yılında saray ve ilgili birimlerini toplam 321.198 kişi ziyaret etmiş ve 1.234.100.900 TL. gelir elde edilmiştir.

1990 yılında ise aynı yerler 328.142 kişi tarafından ziyaret edilerek vakıf gelirleriyle birlikte toplam 2.880.221.800 TL. gelir sağlanmıştır. 1990 yılına ait vakıf gelirlerine ait bilgiler temin edilebildiğinden, bilet gelirlerine vakıf gelirleri ilave edilerek veriler yukarıdaki tabloda ayrı ayrı gösterilerek sunulmuştur.

279. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

33.2. Beylerbeyi Sarayı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

332. 1. Saray ve Semtin Tarihi

Beylerbeyi Sarayı, Anadolu Yakası'nın Üsküdar-Beykoz sahil yolunda, Boğaziçi Köprüsü'nün altında bulunur. Sarayın bulunduğu alan, Büyük Konstantinius'un diktirdiği bir haçtan dolayı, İstanbul'un fethinden XIX. yüzyılın başına kadar, padişahlara ait emlak arsasında, "İstavroz Bahçesi" ismiyle geçer.[280]

Bu bahçenin içinde, tepede yapılan Şevkâabad Kasrı civarına I. Ahmed zamanında bir cami ile memurlar için daireler inşa edilmiştir.

IV. Murad ve IV. Mehmed devirlerinde İstavroz Bahçesi en parlak devrini yaşamıştır.

Bu kıyılarda, Kaptan Mustafa Paşa'nın Ferhadâbad adıyla tanınan yalısı da meşhurdu.

XVIII. y.y.'ın sonunda İstavroz Bahçesi'nin arazisi bölünerek halka satılmıştır. Böylece burası padişahların yazlık yeri olmaktan çıkmıştır.

II. Mahmud, Beşiktaş Sarayı ile birlikte Beylerbeyi'nde bir saray yapılmasını istemiştir. Arazi sahiplerinin rızası ile istimlâklar yapılarak, ahşap sarı boyalı iki katlı bir sahil sarayı inşa edilmiştir. Sarayın yapımı altı yıl sürmüştür (1826-1832).

Büyük törenlerle saraya gelen II. Mahmud, daha sonraları burada kendisini ziyarete gelen yabancı prens ve veliahdlara ziyafetler vermiştir.

Abdülaziz tahta çıktıktan sonra, bazı eski saraylarla birlikte Beylerbeyi Sarayı'nı da yıktırmıştır. Padişah aynı yere bir saray yapılması için Serkis Kalfa'yı memur etmiştir.[281]

İnşaatı biten Yeni Beylerbeyi Sarayı'nın açılışını Abdülaziz 21 Nisan 1865'de büyük törenlerle yapmıştır.[282]

---

280. *Beylerbeyi Sarayı Broşürü*, T.B.M.M. Yayınları.

281. İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, İstanbul, 1977, C. II, s. 166.

282. Şehsuvaroğlu, *İstanbul Sarayları*, s. 23, 24.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu sarayda Sultan Abdülaziz'in kendine alıştırdığı bir arslanı beslediği de belirtilmektedir. Yaz günleri padişah saraya gittiğinde aslanı kafesten çıkartıp, şakalaştığı ve bundan da etrafındakilerin korktuğu zikredilir.[283]

Beylerbeyi Sarayı'nda birçok ünlüler ağırlanmakla birlikte, Fransa İmparatoriçesi Eugénie'nin ziyareti, o günleri yaşayan İstanbullular için bir olay olmuştur. Sultan Abdülaziz'in Fransa ziyaretini III. Napolyon adına iade eden İmparatoriçe Eugénie büyük törenlerle bizzat padişah tarafından karşılandıktan sonra Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirilmiştir. Şehrin her tarafını gezen İmparatoriçe için Sultan Abdülaziz hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır.

Eugénie'den başka Beylerbeyi Sarayı'nda Avusturya İmparatoru François Joseph, İran Şahı Nasıreddin, Karadağ Prensi Nikola misafir edilmiştir.

II. Abdülhamid döneminde saray kapalı kalmış, tahttan indirildikten sonra da Selanik'e götürülmüş, Balkan Harbi'nde de Selanik tehlikeye düşünce Beylerbeyi Sarayı'na nakledilmiştir. Sarayın mimarisini beğenmediğini her fırsatta tekrarlayan sabık padişah, 10 Şubat 1910'da burada vefat etmiştir.[284]

V. Mehmed Reşad, kardeşi Vahidedden Efendi ile sadrazam Hakkı Paşa'yla birlikte 10 Mayıs 1910'da sarayda bir öğle yemeği yemiştir. Gene burada aynı yılın 28 Mayıs'ında mebuslara ziyafet verilmiştir.[285]

Sarayın son misafiri Atatürk ise Harem dairesinde iki defa kalmıştır.[286]

332. 2. Mimari Özellikleri ve Süslemesi

Beylerbeyi Sarayı, Rönesans ve Barok gibi batı üslupları ile doğu üsluplarının karışımıyla inşa edilmiştir. 1861-1865 yılları arasında beşbin kişinin çalışmasıyla, mermer ve kûfeki taşlardan yapılan sarayda altı salon ve yirmialtı oda bulunur.

Taban döşemeleri rutubete ve sıcağa dayanıklı olması düşüncesiyle Mısır'dan getirilen hasırlarla kaplanmışır.

283. Semiha Ayverdi, *Boğaziçi'ne Dair*, İstanbul, 1966, s. 173.
284. *Türk Ansiklopedisi*, "Beylerbeyi Sarayı", C. VI., s. 292.
285. Şehsuvaroğlu, *Tarihi İstanbul*, s. 75.
286. Konyalı, *a.g.e.*, s. 185.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mimari tarzı ile birlikte, mobilyalarında da 19 y.y.'ın batı eklektizmi görülür. Sarayın tefrişi için 1863 ve 1864 yıllarında İstanbul'da bulunan Mösyö Briston ile Mösyö Perşon aracılığıyla Avrupa'dan mobilyalar getirilmiştir. Harem-i Hümayun Dairesi için 7000 Frank'a altı takım kumaşsız kanepe ve sandalye ile 6000 Frank'a altı çift konsollu ayna satın alınmıştır. Bunların yanısıra 9000 Frank'a iki takım kumaşsız kanepe ve sandalye ile iki çift konsollu ayna ve iki de avize alınmıştır.[287]

Saray'ın onaltı numaralı odasındaki yazıhanenin, Yıldız'da yapıldığı, eşyanın ön kapağındaki tâlik hatlı yazıdan anlaşılmaktadır. Gene aynı odada neo-rönesans tarzında imal edilmiş dolabın ön tarafındaki plakada da "Tamirhane-i Hümayun 1322" yazılıdır.

1909 tarihli belgelerden İstanbul'da Nişantaşı semtinde Narlian Mefruşat Fabrikası'nın sahibi Nerses Narlian'ın Beylerbeyi Sarayı'nın tefrişi için Dolmabahçe Sarayı'na davet edildiği anlaşılmaktadır.

Beylerbeyi Sarayı'nın döşemesine 45.000 altın lira sarfedilmiştir.[288]

Türk divan ve koltuklarının yanısıra, Avrupa mobilyalarının her çeşidine rastlanabilen sarayın salon ve odaları çok gösterişlidir.

332. 3. Bazı Salon ve Odaları

Beylerbeyi Sarayı, orta kısmını meydana getiren altlı üstlü iki salonun yanlarındaki çeşitli salon ve odalardan müteşekkil iki daireyi ihtiva eder.[289]

Saraya giriş, harem, selamlık ve koltuk kapılarından olmak üzere üç taraftan olur. Selamlık kapısının önünde yarım daire şeklindeki mermerlerden barok stilde yapılmış merdivenler bulunur. Buradan Selamlık Salonu'na girilir.

Hereke halısıyla döşeli Selamlık Salonu'nun ortasında Sévres porseleninden yapılmış büyük bir vazo bulunur. Kalem işi tezyinatla süslü tavanda bohem, mavi-beyaz kristal avize asılıdır. Salonun sol tarafından birkaç basamakla küçük bir antreye geçilir. Sol tarafta içinde Hereke kumaşları ile döşenmiş koltuk takımları ve kristal avizenin asılı olduğu Yaverlik Odası bulunur (16 no. oda).

---

287. İrez, *a.g.t.*, s. 160-162.
288. Şehsuvaroğlu, *Tarihi İstanbul*, s. 75.
289. Şehsuvaroğlu, *a.g.e.*, s. 247.

Antrenin karşısındaki Bekleme Odası'nda, ortasında sedef kakmalı masa Şam imalatıdır ve üstünde bir Berlin vazosu yer alır. Antreden Havuzlu Salon'a girilir.

Onaltı mermer sütunla çevrili Havuzlu Salon'un ortasında fiskiyeli mermer bir havuz bulunur. Havuzun üzerinde renkli Bohemya kristal avizeler ile dört köşeye yerleştirilmiş ayaklı kristal şamdanlar salona ihtişamlı bir görünüm sağlar. Salonun kara tarafında yerde serili 1910 imal tarihli ipek halı, 1911'de Paris'te yapılan Dünya Halıcılık Sergisi'nde birincilik almıştır. Tepesinde ok atan Eros heykelinin bulunduğu mermer ve bronz süslü kaidenin üzerine oturan küre şeklindeki saat bu salonun kıymetli eşyalarındandır. Ayrıca altın yaldızlı konsol ve aynalar ile mavi ve beyaz vazoların da yeraldığı bu salonda Rachals markalı piyano da dikkat çeker. Salondan çift taraflı merdivenlerle üst kata çıkılır.

Havuzlu Salon'un deniz tarafındaki ilk oda Kaptan Paşa'nın odasıdır. Karşılıklı aynalı ve altın yaldızlı konsollar üzerinde 1869 tarihli Bakara vazoları bulunur. Odadaki koltuk takımı kırmızı ipekli kumaşlarla döşenmiş, orta masa ve kornişlerle birlekte halat motifleri ile süslenmiştir. Bohemya kristal avizenin asılı olduğu odanın tavanı ile duvardaki tablo deniz manzaralıdır.

Salonun deniz tarafındaki 13 numaralı oda Resmi Kabul Odası'dır. Ortada, alt tarafı oyma ve kakmalı, üstü ise dalgalı mermer kaplı bir masa bulunur. Koltuk takımları ağır oymalı ve süslü olup, perdeler ile aynı kumaştandır. Tavana iki renkli manzara resmedilmiştir. Odada ayrıca kırmızı-yeşil kristalden yapılmış bir avize asılıdır.

Deniz üzerindeki 12 numaralı oda, Harem'in yemek odasıdır. Odadaki büyük masanın erafındaki sedef kakmalı, kûfi yazı ile Abdülhamid yazılı sandalyeler bulunur.

II. Abdülhamid'in yatak odası uçta, deniz tarafındadır. Yanındaki oda, eşi Müşfika Hanım'a aittir.

Harem'in girişindeki Avrupa tarzı merdivenlerden Sedefli Salon'a çıkılır. Sedefli Salon Şam işi sedef kakmalı eşyalarla tefriş edilmiştir. Duvarın bir tanesine silahlık olarak kullanılan sedef kakma işçiliği ile imal edilmiş bir dolap konmuştur.[290]

290. Akşit ve Baskan, *a.g.e.*, s. 113-116.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hamamın yanındaki oda Valide Sultan'ın odasıdır. Odayı kuş motifli koltuk takımı ile renkli bir Bohem avize süsler.

25 numaralı Çalışma Odası'nın tavanında, oval madalyonlar içinde gemi resimleri bulunur. Altın yaldızlı, aynalı konsollar, vazolar, odayı süsleyen eşyalardandır. Bu odanın karşısında Fransa İmparatoriçesi Eugénie'nin kaldığı yatak odası vardır.

Yatak odasının tavanındaki oval panolarda deniz ve gemi resimleri vardır. Girişin solundaki aynalı konsolun üzerinde rokoko üslubunda imal edilmiş, Fransız malı bir saat bulunur. Yatak gül ağacından imal edilmiş, sedef kakmalı, bronz süslüdür.

Dini törenlerin tertip edildiği Mavi Salon mermer taklidi sütunlarla çevrilidir. Paşabahçe avizeleri ile köşelerdeki kristal şamdanlar vasıtasıyla aydınlatılan salonun deniz ve karaya cepheleri vardır. Kara tarafında Tebriz, ortada Hereke, deniz tarafında ise Goblen taban halıları serilidir. Boull işi masanın üstünde 60 kg. ağırlığında, som gümüşten yapılmış bir saat bulunur. Deniz tarafındaki konsolları Avusturya vazoları yerleştirilmiştir. Kara tarafında kalan bölmede ise, Fransız yapımı saatler ile ilk Türk porselenlerinin sergilendiği ahşap, yaldızlı vitrinler bulunur.

Mavi Salon'un sağ köşesinde, deniz tarafında kalan oda Sultan Abdülaziz'in Kabul Odası'dır. Duvarları armut ağacı ve maunla kaplıdır. Tavandaki panolarda, deniz ve gemi resimleri vardır. Tavandan şahane bir avize sarkar. Ortadaki mermerli masanın üzerinde, opalin ve Yıldız vazolar ile kuş motifli koltuk takımı odayı süsleyen eşyalardandır.

332. 4. Hamamı

İkinci katta bulunan hamamın yıkanma yeri kurna önü sonraları yerini küvete bırakmıştır. Küvet, kapının sağında olup, düz beyaz fayanslarla kaplıdır. Kapının sağ tarafında bir duş, karşı köşesinde ise tuvalet vardır. Sol tarafta, pencere önünde 20 cm. yüksekliğindeki oturma yeri mavi ve beyaz seramiklerle döşenmiştir. Girişin karşısında ve solundaki iki pencere vasıtasıyla, hamamın aydınlatılması sağlanmıştır.

20 x 20 cm. ebadındaki, yere döşeli seramiklere klasik Türk deseni olan "çintimani" hakimdir. Bu motif, çeşitli çiçek şekilleriyle batı desen tarzını almıştır.[291]

291. Arifzade, *a.g.t.*, s. 133.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

332. 5. 1984-1989 Yılları Arasında Beylerbeyi Sarayı'nda Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar

Günümüzde Beylerbeyi Sarayı'nın Mabeyn-i Hümayun ile Harem-i Hümayun bölümleri müze olarak faaliyet göstermektedir.

"Set Bahçeleri"nin düzenlemeleri yapılarak, 5 Temmuz 1985'te ziyarete açılmıştır. Bu düzenlemeler çerçevesinde, buraya bir açıkhava kafeteryası da ilave edilmiştir. Aynı yılda "Mermer Köşk" de ziyarete açılmıştır. Köşkün arka cephesinde bölümün kafeterya olarak değerlendirilmesi planlanmıştır.

"Ahır Köşkü"nün sürekli sergi mekânı olarak deneme çalışmaları yapılmaktadır. Ziyarete açık Köşk'de, Tarihi Türk Evleri Sergisi'nin açılması için hazırlıklar devam etmektedir.

"Sarı Köşk"ün restorasyonu tamamlanarak, tefrişi yapılmıştır. Köşk'ün, mutfak, gösteri salonu ile satış yerinde restorasyon çalışmaları da bitirilmiştir. 25 Ekim 1986'da açılışı yapılan Sarı Köşk'ün 1. Katı müze, zemin katı ise kültür merkezi (toplantı, gösteri salonları), satış bölümü, kafeterya mutfağı olarak fonksiyon göstermektedir.

Beylerbeyi Sarayı'nın tünel'inde PTT ve İSKİ çalışmaları tamamlanmıştır. 1988 Ekim'inde tünel, sergi vitrinleriyle açılmış ve burada kıymetli porselenler teşhir edilmiştir.

Tünel'in saray giriş yolu olarak kullanılması için gerekli çalışmalar devam etmektedir. Yazlık Satış Bölümü'nün açılma çalışmaları ile tanıtım panolarının yerleştirilmesi bitmek üzeredir.[292]

332. 6. Beylerbeyi Sarayı'nın 1988 ile 1990 Yılları İtibarıyla Ziyaretçi ve Hasılat Dökümleri

1988 yılı içinde Beylerbeyi Sarayı'nı toplam 83.403 kişi ziyaret etmiştir. 1990 yılında ise ziyaretçi sayısı 117.390 kişiye çıkmıştır. Aşağıdaki tabloda her iki yıla ait ziyaretçi durumu verilmektedir.

292. Bilgiler Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ZİYARETÇİ DURUMU										
	ÜCRETLİ ZİYARETÇİ						ÜCRETSİZ ZİYARETÇİ			
	YERLİ ZİYARETÇİ				YABANCI ZİYAR.	ÜCRETLİ TOPLAM	MİS.	PRO.	ÜCRETSİZ TOPLAM	GENEL TOPLAM
	ÖĞR.	HALK	TAM	TOP.						
1988	22.851	4963	7037	34.851	47.813	82.664	557	182	739	83.403
1990	26.553	7481	3964	37.998	77.882	115.880	979	531	1510	117.390

Tablo 69 Beylerbeyi Sarayı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu[293]

1988 yılında 82.664 ücretli (%57.8) toplamının %57.84'ü yabancı, %42.16'sı yerlidir. 1990 yılında sarayı ücretli olarak gezen 115.880 kişinin 77.882'si (%67.21) yabancı, 37.998'i (%32.79) ise yerlidir. 1988 ve 1990 yıllarında Beylerbeyi Sarayı'nın geliri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

ZİYARETÇİ DURUMU						
	YERLİ ZİYARETÇİ			YERLİ	YABANCI	GENEL
	ÖĞRENCİ TL.	HALK TL.	TAM TL.	TOPLAM TL.	ZİYARETÇİ TL.	TOPLAM TL.
1988	2.285.100	4.963.000	14.074.000	21.322.100	95.626.000	116.948.100
1990	5.310.600	22.443.000	23.784.000	51.537.600	467.292.000	518.829.600

Tablo 70. Beylerbeyi Sarayı'nın 1988 ve 1990 yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu[294]

1988 yılında toplam 83.403 kişiden 116.948.100 TL. bilet geliri elde edilmiştir.

1990 yılında sarayı ziyaret edenlerin içinde en fazla gelir yabancılardan sağlanmıştır (%90.07).

1988 ve 1990 yıllarını mukayese edecek olursak, Beylerbeyi Sarayı'nı ziyaret edenlerden yabancılarda %62.89'luk bir artış görülmektedir.

293. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

294. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gelir durumunda ise; 116.948.100 TL. (1988)'lık gelir, 1990 yılında bilet ve vakıf gelirleriyle %413.57 artarak 600.606.100 TL.'ye yükselmiştir.

33.3. Yıldız Sarayı-Şale Köşkü

333.1. Yıldız Sarayı'nın Tarihi

Beşiktaş'ın tepesinden, Ortaköy'e uzanan korularla kaplı yamaçlar Hazine-i Hassa'ya (Osmanlı Sarayı ve hanedanına) aitti. Kanuni Sultan Süleyman devrinden itibaren mesire yeri ve av sahası olan bu alana I. Ahmed zamanında küçük bir köşk yapılmıştır. Bu köşk o civarda inşa edilen ilk binadır. IV. Murad zamanında da koru ile köşk rağbet görmüştür. Sultan III. Selim döneminde buraya annesi Mihrişah Sultan için başka bir köşk yapılmış ve adına "Yıldız Köşkü" (Yıldız Kasrı) denilmiştir. Aynı yere, dört cephede dört musluklu, orta büyüklükte bir çeşme yaptırılmıştır (1804-1805). Osmanlı ile Rokoko karışımı bir üslupta yapılan çeşmenin saçak süslemelerinin altında, dört cepheye yazılmış bir kitabe ile III. Selim'in altın yaldızlı tuğraları bulunur.[295]

II. Mahmud korunun tepesine başka bir köşk yaptırmıştır (1834-1835). Bir kaynakta bu köşkün adının "Yıldız" olduğu belirtilir.[296]

Sultan Abdülmecid, 12 yıl sonra bu köşkü yıktırıp, yerine annesi Bezm-i Âlem Valide Sultan için "Kar-ı Dilküşa" adlı köşkü yaptırmıştır (1842).[297] Bu köşkün isminin de "Yıldız" olduğu başka bir kaynakta da zikredilir. Kaynağa göre; Sultan Abdülmecid'in gözde cariyesi Yıldız'ın adı, yaptırılan bu yeni köşke verilmiştir.[298]

Sultan Abdülaziz zamanında, bugün Yıldız Parkı'nın bulunduğu yere Malta ve Çadır Köşkleri ile, asıl saray kısmında Büyük Mabeyn ve Çit Kasrı yaptırılmıştır.

V. Murad burada ikamet etmesine rağmen, başka yapılar inşa edilmemiştir.

---

295. Fuad Ezgü, *Yıldız Sarayı Tarihçesi*, İstanbul, 1962, s. 1, 2.

296. Arifzade, *a.g.t.*, s. 132.

297. *Yıldız Sarayı Vakfı*, 1986, sayfa numarasız.

298. Ülkü Altınoluk, "Yıldız Sarayı Harem Bahçesi", *TTOK* yay., sayı 70, Ekim/1983, s. 21.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

II. Abdülhamit 7 Nisan 1927'de Yıldız Sarayı'na taşınmıştır.[299] Onun döneminde sarayda büyük çapta inşaatlar yapılmıştır. Şehzadeler için yapılan köşklerin yanısıra, tiyatro[300], hayvanat bahçesi, müze, hamam, tamirhane, eczahane, demirhane, marangozhane, kütüphane gibi ek binalar da inşa edilmiştir.

Yıldız Sarayı, II. Abdülhamid'in saltanatı sırasında 33 yıl devletin idare merkezi (Yıldız Saray-ı Hümayun) olmuştur. Bu durum Sultan Mehmed Reşad ile Sultan Vahidettin zamanlarında da devam etmiştir.[301]

17 Kasım 1922'de Sultan Vahidettin'in yurt dışına gitmesinden sonra, bir süre boş kalan saray, Silahlı Kuvvetler'in çeşitli kademeleri tarafından kullanılmıştır. Özellikle Harp Akademileri tarafından kullanılan saray kompleksine Akademilerin 1976'da yeni binaların taşınmasıyla, buraya birçok resmi kuruluşlar talip olmuştur.[302]

1978'de Kültür Bakanlığı'na devredilen Yıldız Sarayı kompleksinin restorasyonuna hemen başlanmıştır.

1982 yılında kurulan Yıldız Sarayı Vakfı, Yıldız Sarayı'nın "Yıldız Kültür, Sanat ve Turizm Merkezi" olarak faaliyet göstermesine gayret etmektedir.[303]

Yıldız Sarayı Kompleksine Ait Yapıların Bugünkü Kullanımlarına Göre Dağılımı:

"Yıldız Sarayı kompleksine ait yapılar aşağıda isimleri belirtilen çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından kullanılmaktadır.

1. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı, Yıldız Sarayı Müdürlüğü'nün idaresindeki yapılar: (Asıl Saray Kısmı)

---

299. Şehsuvaroğlu, *a.g.m.*, s. 62.

300. Yıldız Saray Tiyatrosu, *Airport Magazin*, ş.a.y., Mayıs/1987, yıl 2, sayı 11, s. 28, 29.

301. Geniş bilgi için bk., *Belgelerle Yıldız Sarayı Rehberi*, yıl 1, sayı 2, İstanbul, tarihsiz, s. 2-9.

302. Ezgü, *a.g.e.*, s. 78.

303. *Yıldız Sarayı Vakfı*, Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları, Mart 1986, no: 2, s. numarasız.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

-Büyük Mabeyn Köşkü

-Arabacılar Dairesi

-Güzel Sanatlar Binası

-Marangozhane-Kilithane

-Cihannüma Köşkü

-Küçük Mabeyn Köşkü

-Limonluk Köşkü

-Saray Tiyatrosu

-Usta Kalfalar Dairesi

-Gedikli Cariyeler Dairesi

-Müsahipağalar Köşkü

-Sera

-Kızlarağası Köşkü

-Harem Binaları (3 Köşk)

-Cariyeler Köşkü

-Agavat Köşkü (Devlet Konservatuarı)

-Kilâr-ı Hümayun

2. Yıldız Sarayı Vakfı ile İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın ortak olarak kullanımında olan yapı:

-Dış Karakol Binası (Yıldız Kültür ve Sanat Merkezi)

3. İslâm, Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi'nin kullanımında olan yapılar:

-Seyir Köşkü (Set Köşkü)

-Çit Kasrı

-Yaveran Köşkü

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4. Yıldız Üniversitesi'nin kullanımında olan yapılar:

-Hünkâr Dairesi (Valide Sultan Köşkü)

-Çukur Saray

-Şehzadeler Köşkleri

5. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kullanımında olan yapı:

-Şale Köşkü

6.Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kullanımında olan yapı:

-Yıldız Camii (Hamidiye Camii)[304]

7. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kullanımında olan yapılar:

-Orhaniye Kışlası

-Karakol Binası (Seferberlik Dairesi)

8. İstanbul Belediye'sinin kullanımında olan kısım:

-Yıldız Parkı (Saray Dış Bahçesi)

9. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun kullanımında olan yapılar:

-Malta Köşkü

-Çadır Köşkü

10. Sümerbank Genel Müdürlüğü'nün kullanımında olan yapı:

-Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası

11. Başbakanlığın kullanımında olan yapılar:

-Arabalık Binası

-Güvercinlik Köşkü (Saray Eczanesi)[305]

T.B.M.M. kullanımındaki Şale Köşkü, Yıldız Sarayı kompleksi içinde bulunan 19. y.y. Osmanlı sivil mimarlığı'nın en güzel ve en bakımlı yapılarındandır.

---

304. Yıldız Sarayı Vakfı, *a.g.e.*, no: 2, s. numarasız.

305. Yıldız Sarayı Vakfı, a.g.e., s. numarasız.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yıldız Parkı içindeki köşk alanı, Fransızca Dağ kulübesi manasına gelen "Chalet" kelimesinden almıştır.

İki bölümden meydana gelen Şale Köşkü, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u ziyaretlerinde ikameti için inşa edilmiştir.

İkinci binanın yapımında Raimond d'Aranco ile Vallaury gibi zamanın ünlü mimarları görevlendirilmiştir.

Şale Köşkü'nün birinci bölümü 1889'da, ikinci bölümü ise 1898'de tamamlanmıştır. Köşk, bodrumuyla birlikte üç katlı, yarı kâgir-yarı ahşap olarak inşa edilmiştir.

64 odalı köşkün, karşılıklı altı, bir de yan tarafta olmak üzere toplam yedi kapısı vardır. Alt ve üst katları birbirine bağlayan üç merdiven ahşap olarak yapılmıştır.

Şale Köşkü'nün süslemelerinde Barok, Rokoko ile İslâm etkileri görülür. Süslemeler, kalem işleri, geometrik şekiller ve manzaralı panolardan oluşmuştur.

Tören Salonu'nun zeminini 400 m^2'lik bir Hereke halısı kaplar. Salonun tavanı altın yaldız panolarla, duvarları ise büyük boy aynalarla süslenmiştir.

Kapıları sedef kakma tekniğiyle yapılan Sedefli Salon'da doğu etkileri dikkati çeker.

Sarı Salon'un en büyük özelliği tavandaki manzara resimleridir.

Şale Köşkü Cumhuriyet Dönemi'nde kısa bir süre, lüks kumarhane olarak işletilmiştir. Daha sonraları devlet konukevi olarak hizmete açılmıştır. İran Şahı Rıza Pehlevi, Ürdün Kralı Hüseyin, Endonezya Cumhurbaşkanı Sukarno, Etiopya Kralı Haile Selasiye, Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle Şale Köşkü'nde ağırlanan devlet konuklarındandır.

Şale Köşkü 1985'den itibaren müze-saray olarak faaliyet göstermektedir.[306]

306. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

333. 2. 1984-1989 Yılları Arasında Şale Köşkü'nde Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar

Kalemişi restorasyonu ve eşya düzenlemesi tamamlanan Şale Köşkü 5 Temmuz 1985'de ziyarete açılmıştır.

Kuşluk'un restorasyonu bitirilerek, personel binası olarak faaliyete geçmiştir.

Köşkün Bahçe'si gezi programına dahil edilmiştir. Seraların canlandırılması ile ilgili proje çalışmaları ile İstabl-ı Âmire-i Ferhan binalarının onarımı devam etmektedir.

333. 3. Şale Köşkü'nün 1988 ile 1990 Yılları İtibarıyla Ziyaretçi ve Hasılat Dökümleri

Yerli-yabancı ücretli ile ücretsiz ziyaretçilerin sayısal durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

ZİYARETÇİ DURUMU										
	ÜCRETLİ ZİYARETÇİ						ÜCRETSİZ ZİYARETÇİ			
	YERLİ ZİYARETÇİ				YABANCI ZİYAR.	ÜCRETLİ TOPLAM	MİS.	PRO.	ÜCRETSİZ TOPLAM	GENEL TOPLAM
	ÖĞR.	HALK	TAM	TOP.						
1988	10.259	7492	6023	23.774	6210	29.984	457	132	589	30.573
1990	13.512	10.523	3553	27.588	7152	34.740	830	293	1123	35.863

Tablo 71. Şale Köşkü'nün 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu[307]

1988'de Köşkü ziyaret eden 29.984 kişiden %79.29'u yerli, %20.71'i ise yabancıdır. 1990 yılında Köşkü 35.863 kişi ziyaret etmiştir. Ücretli ziyaretçilerden (34.740 kişi) 7152'si (%20.58) yabancı, 27.588'i (%79.41) ise yerlidir.

1980 ve 1990 yılları itibarıyla ziyaretçi gelir durumları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

307. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

ZİYARETÇİ GELİR DURUMU						
	YERLİ ZİYARETÇİ			YERLİ	YABANCI	GENEL
	ÖĞRENCİ TL.	HALK TL.	TAM TL.	TOPLAM TL	ZİYARETÇİ TL.	TOPLAM TL.
1988	1.025.900	3.649.800	5.744.600	10.420.300	6.210.000	16.630.300
1990	2.702.400	10.523.000	7.106.000	20.331.400	14.304.000	34.635.400

Tablo 72. Şale Köşkü'nün 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu[308]

1988'de Köşkün gelir toplamının %62.66'sı yerli, %73.34'ü ise yabancılardan temin edilmiştir. 1990 yılında ise Köşkün toplam gelirinin %41.3'ü yabancılardan, %58.7'si yerli turistlerden sağlanmıştır. 1988 ile 1990 yılları mukayesesinde ziyaretçi sayısında genel toplamda %14.75'lik, ücretli toplamında %13.69'luk artış, bilet ve vakıf gelirlerinde ise %140.53'lük artış görülmektedir.

33. 4. Küçüksu Kasrı

334. 1. Kasrın Yeri, Mimari Özellikleri ve Tarihi

Küçüksu Kasrı, Göksu ile Küçüksu Dereleri arasında, Boğaziçi'nde, Üsküdar-Beykoz sahilyolu üzerinde, Küçüksu semtindedir.

Eski adı "Göksu Kasrı" olan bu yapı, padişahların, Boğaziçi kıyılarındaki biniş kasırlarından biridir. Kasırlar, sadece hünkârların malı sayılan ve sarayların haricinde inşa edilen, köşkten büyük binalardır. Devamlı ikamet için kullanılmayan kasırlar, padişahların dinlenmeleri için vakit geçirdikleri yerdi.[309]

Küçüksu Kasrı, kâgir, iki katlı ve yığma tekniği ile inşa edilmiştir. Tuğla ve taş kullanılarak yükseltilen bina, ortalama 15 m. x 27 m.'lik bir alanda yer alır.

Alt ve üst katlarda dörder odası ile bodrum katında mutfak ve servis bölümleri bulunur.

308. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.
309. Konyalı, *a.g.e.*, s. 223.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Her oda, hem hole, hem de arkasındaki diğer bir odaya açılır. Denize bakan odalarda iki, kara tarafındakilerde ise bir şömine bulunur.[310]

Osmanlı tarihine Lale Devri adıyla geçen dönem, yeniçeri ayaklanmasıyla kanlı bir şekilde sona erdikten sonra, Kâğıthane'de bulunan saray, köşk, yalı vb. binalar yağmalanıp, yakılmıştır.

Bu hareket bir halk ayaklanması niteliğinde olmadığından kısa bir süre sonra her şey eski haline dönmüştür. İşte, böyle bir ortamda tahta çıkan II. Mahmud, Kâğıthane ve civarını imar etme yerine, Boğaziçi kıyılarında dinlenmeyi ve eğlenmeyi tercih etmiştir. Küçüksu, padişahın Boğaz'da en fazla sevdiği bir semt olmuştur.

Sadrazam Divitkâr Emin Mehmed Paşa, padişahın bu yöreyi çok sevdiğini farkedince, kendisine burada bir kasır yapılmasını teklif etmiş ve olumlu cevap alınca da, sarayın yapılması için gerekli emirleri vermiştir.

Mühendis ve Şehremini Yusuf Efendi, bir plan hazırlayarak, Küçüksu'da ahşap bir bina inşa etmeye başlamıştır.[311]

Kasır 1751'de büyük törenlerle açılmıştır.[312] Kandilli yamaçlarında kuyular kazılmış, terazilerle kasra su getirilmiştir. Getirilen su kasrın ihtiyacını karşılamakla birlikte, havuz ve sebiller için de kullanılmıştır.

Sadrazam, kasrın döşeme masraflarını, Kethüda Bey, Defterdar Efendi, Reis Efendi, Çavuş Başı, Yeniçeri Ağası, Cebeci Başı, Darphâne Nazırı, Gümrükçü ile Buğdan Voyvodası arasında paylaştırmıştır.[313]

III. Selim döneminde Küçüksu Kasrı tamamen tamir ettirilmiş, kasrın önüne büyük bir çeşme yapılmıştır. Kasrın diğer bir onarımı da II. Mahmud devrinde olmuştur.

Sultan Abdülmecid döneminde yıktırılan ahşap kasrın yerine Nigogos Balyan'a bugünkü kâgir bina yaptırılmıştır (1856).[314]

---

310. Çelik Gülersoy, *Küçüksu*, Istanbul, 1985, S. 86.

311. Şehsuvaroğlu, *Istanbul Sarayları*, S. 28.

312. Nebil Fazıl Alsan, *Şair, Edip ve Tarihçi Kalemiyle İstanbul*, Istanbul 1973, s. 33.

313. Gülersoy, *Küçüksu*, s. 88.

314. Akşit ve Baskan, *a.g.e.*, s. 127.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yeni Küçüksu Kasrı da bir Biniş Kasrı'dır. Bu kasır, günübirlik ziyaretler için, Dolmabahçe Sarayı dışında yapılan deniz gezilerinde kullanılmak üzere inşa edilmiştir.

Yatak odaları olmayan bu kasırda Sultan Abdülaziz, İngiliz veliahtına bir öğle yemeği vermiştir. Bu yemek, padişahın yabancı bir hanedan mensubu ile aynı masaya oturması itibarıyla önem taşır.

Birleşik Memleketler adıyla bilinen Eflak-Boğdan'ın Prensi Coura ile Süveyş Kanalı'nın açılış merasimleri için Mısır'a giden ve İstanbul'a da uğrayan Prince of Wales heyeti de bu kasırda ağırlanmışlardır.

V. Murad devrinde önemli bir olaya sahne olmayan Küçüksu Kasrı, II. Abdülhamid döneminde boş kalmıştır. V. Mehmed Reşad ile Halife Abdülmecid zamanlarındaki ziyaretlerle kasır, hareket kazanmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde Atatürk, 1930'lu yıllarda yaptığı Boğaz gezintilerinde en çok Küçüksu'ya uğramıştır.

Demokrat Parti döneminde de Küçüksu Kasrı parti yöneticileri tarafından itibar görmüştür.[315]

Bir süre devlet konukevi olarak kullanılan Küçüksu Kasrı son yıllarda müze-saray olarak ziyaretçilerin hizmetine girmiştir.[316]

334. 2. Odaları

Küçüksu Kasrı'nın girişi arka kapıdandır. Orta holün iki tarafından bodruma iki merdiven iner. Gene iki taraftan yükselen çok süslü merdivenlerle üst kata çıkılır.

Denizden girişe göre sağ tarafta kalan odaya, yeşil camlı kapıdan süzülen ışıktan dolayı yeşil renginin çeşitli tonları hakimdir. Gri şöminenin üzerinde sabit bir ayna bulunur.

Kara tarafındaki odaya da, deniz tarafındaki gibi, yeşil renk hakimdir. Sütlü kahverenkli mermer şöminenin üzerinde büyük bir ayna vardır. Yaprak şeklindeki avize ile, iki kanepe bu odayı süsleyen eşyalardır.

---

315. Konyalı, *a.g.e.*, s. 226, 227.

316. Şenay Kalkan, "Milli Saraylar", *Euroclub*, İstanbul, Kış/1988, Yıl 3, s. 13.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ortadaki holün tavanına, dört köşeye, dört manzara resmedilmiştir.

Denizden girişe göre sol tarafta bulunan odadaki şöminelerin mermerleri beyazdır. Üzerlerinde elips şeklinde aynalar vardır.

Arka bahçeye bakan odanın şöminesi sarı mermerden imal edilmiştir, altın çerçeveli ve elips şeklindeki aynası da mevcuttur. Odanın duvarlarını üç natürmort tablo süsler.

Üst kata çıkan merdiven boşluğunun tavanı muhteşem bir görünüme sahiptir. Çok süslü bu tavandan sarkan avize, bronz ve kristal taşlardan yapılmıştır.

Üst kattaki orta holde kollu bir avize asılıdır. Duvarlarda asılı iki tablodan birisi Ayvazovski'ye, diğeri de muhtemelen bir Osmanlı primitiv ressamına aittir

Deniz tarafındaki odanın tabanı, papatya biçimli, yuvarlak desenli parkelerle kaplanmıştır. Şömineler, somaki mermerden beyaz ve kül rengi karışımındadır.

Kara tarafındaki odanın şöminesi, altınlanmış mermerden yapılmıştır. Buradaki iki yatak ile üçlü aynalı gardrop sonradan konmuştur. Yerde, büyük bir Hereke halısı serilidir.

Deniz tarafında kalan diğer odanın avizesi bronz kolludur. Odanın şöminelerine beyaz hakim olmakla birlikte diğer renklerdeki mermerlerle uyum sağlamıştır. Kenara yerleştirilen çalışma masası Atatürk'e aittir.

Kara tarafındaki odanın taban kaplaması parkedir. Parkeyi döşeyen ustanın, Dolmabahçe Sarayı'nın Zülvecheyn Salonu'nun taban döşemesini yapan usta olduğu zannedilmektedir. Şömine gri mermerden yapılmıştır. Diğer odada olduğu gibi, bu odaya da bir yatak ile büyük bir gardrop sonradan konmuştur.[317]

334. 3. 1984-1989 Yılları Arasında Küçüksu Kasrı'nda Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar

Halen müze olarak hizmet veren Küçüksu Kasrı'nın bahçesi için de çalışmalar yapılmaktadır. Bahçenin genişletme projeleri yapılmış ve gezi programına dahil edilerek, ziyarete açılmıştır. Bu çalışmaların devamı için, Maliye ve Gümrük Bakanlığı ile gerekli yazışmalar yapılmıştır.

317. Gülersoy, *Küçüksu*, s. 92, 93.

Ziyaretçilerin basit ihtiyaçlarını giderebilmeleri için bir kafeterya açılması konusu da planlanmıştır.

Küçüksu Kasrı'nın vibrasyon çalışmaları sürmektedir. Çevreden gelen sarsıntıların binaya zarar vermemesi için tahkimat yapılmaktadır.

334. 4. Küçüksu Kasrı'nın 1988 ile 1990 Yılları İtibarıyla Ziyaretçi ve Hasılat Dökümleri

Kasrı ziyaret eden ücretli ve ücretsizlerin sayısal vaziyeti aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

ZİYARETÇİ DURUMU										
	ÜCRETLİ ZİYARETÇİ						ÜCRETSİZ ZİYARETÇİ			
	YERLİ ZİYARETÇİ				YABANCI ZİYAR	ÜCRETLİ TOPLAM	MİS.	PRO.	ÜCRETSİZ TOPLAM	GENEL TOPLAM
	ÖĞR.	HALK	TAM	TOP.						
1988	7801	3889	4017	15.707	2585	18.292	282	21	303	18.595
1990	9416	5852	3426	18.694	1841	20.535	227	100	327	20.862

Tablo 73. Küçüksu Kasrı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu[318]

1988 yılında Kasrı gezen 18.290 ücretli ziyaretçinin çoğunluğu (%85.87) Türk'tür. Yabancıların sayısı 2585'te (%14.13) kalmaktadır. 1990 yılında Kasrı ücretli ziyaret edenlerden %8.97'si yabancı, %91.03'ü ise yerli turisttir.

Her iki yıl içinde ziyaretçilerin gelir durumları aşağıdaki tablodaki gibidir.

ZİYARETÇİ GELİR DURUMU						
	YERLİ ZİYARETÇİ			YERLİ	YABANCI	GENEL
	ÖĞRENCİ TL.	HALK TL.	TAM TL.	TOPLAM TL	ZİYARETÇİ TL	TOPLAM TL.
1988	780.100	583.350	1.205.100	2.568.550	775.500	3.344.050
1990	1.883.200	2.926.000	3.426.000	8.235.200	1.841.000	10.076.200

Tablo 74. Küçüksu Kasrı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu[319]

318. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

319. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'nden temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1988'de 3.344.050 TL.'lik hasılatın büyük bir kısmı (%76.81) yerli turistlerden sağlanmıştır. Yabancı ziyaretçilerin TL. olarak payı ise %23.19'dur.

1990'da genel toplam içinde yerli ziyaretçilerin %81.73, yabancıların ise %18.27 payı vardır. 1988 yılına nazaran 1990 yılında Kasrı ziyaret eden yabancı sayısında bir düşme görülmektedir (%28.78). Buna karşılık yerli ziyaretçilerde artış göze çarpmaktadır (%19).

Her iki yılın sayısal mukayesesinde 1990 yılında vakfın gelirleriyle Kasrı toplam geliri 11.651.200 TL.'dir. 1988 yılı ile kıyaslandığında gelirde %248.42'lik bir artış söz konusu olmaktadır.

33. 5. Ihlamur Kasırları

335.1. Yeri ve Tarihi

Ihlamur Kasırları, Beşiktaş, Yıldız, Nişantaş üçgeni içinde Balmumcu ile Yenimahalle yamaçlarının çevrelediği ağaçlık bir vadide yer alır.

Kasır, Ihlamur Mesiresi adıyla bilinen bir dinlenme yerinin içine bina edilmiş iki yapıdan oluşur.

Sultan III. Ahmed döneminde bu arazi, bir Hasbahçe'ye dönüştürülmüştür. I. Abdulhamid ve III. Selim zamanlarında burada çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.[320]

Sultan Abdülmecid, Dolmabahçe Sarayı ile birlikte, Ihlamur Kasrı'nı da müştemilatı ile birlikte yaptırmıştır. Kasır, Ihlamur Bahçesi'nin eski sahibi olan Hacı Hüseyin Efendi'nin hatırasına binaen, Hacı Hüseyin Bağı Kasrı ile Sultan Abdülmecid'in koyduğu Nüzhetiye adlarıyla da tanınır.

Ihlamur Kasrı inşa edilmeden önce, padişah burada sade bir köşkte, meşhur Fransız yazarı Alphonse de Lamartine (d. 1790-ö. 1869)'i[321] kabul etmiştir (1846).

---

320. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

321. Şehsuvaroğlu, *İstanbul Sarayları*, s. 30-34.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1849-1856 yılları arasında yapılan yeni kasır, Topkapı Sarayı'ndaki Mecidiye Köşkü üslubunda inşa edilmiştir. İki taraflı merdivenlerle çıkılan sofanın sağ ve solunda birer salon bulunmaktadır. Alt katta ise bendegâna (padişah hizmetinde olanlar) ait odalar mevcuttur, bu köşk merasim köşkü adıyla da tanınmaktadır.

Köşkün tavan ve duvarları yaldız ve nakışlarla süslüdür. Sofada ve odalarda şömineler bulunur. Bina ayrıca, ipekli Hereke kumaşlarıyla kaplı yaldızlı takım ve aynalarla tezyin edilmiştir.

Maiyet Kasrı olarak bilinen diğer bir kasır, Merasim Kasrı'na göre daha küçüktür. Dış süsleme bakımından daha sadedir.

Abdülmecid devrinden itibaren Ihlamur ve Nişantaşı civarlarında birçok istimlaklar yapılmış ve Ihlamur Kasrı'nın arazisi genişletilmiştir. Esas genişletme çalışmaları Sultan düğünleri sebebiyle 1858'de yapılmıştır.

Sultan Abdülaziz, meraklı olduğu koç ve horoz döğüşlerini bu bahçelerde tertip ettirmiş, V. Mehmed Reşad da buralara rağbet ederek eğlencelere katılmıştır.

Bulgar Kralı 23 Mart 1910'da, Sırp Kralı da aynı yılın 3 Nisan'ında Yusuf İzzettin Paşa tarafından Ihlamur Kasrı'nda büyük merasimlerle karşılanmışlardır.

Yeni kurulan alaylara sancakları, Ihlamur Kasrı'ndaki taş merdivenlerin üzerindeki sofada bizzat V. Mehmed Reşad tarafından verilmiştir. Bu törene şeyhülislam ile vükela da katılmışır. Alaylar, yemin töreninden sonra sahanlıkta yer alan hükümdar ile vükelanın önünde bir geçit resmi de yapmışlardır.[322]

1924'de halifeleğin kaldırılmasıyla Ihlamur Kasırları terkedilmiş ve 1951 yılında da Belediye'ye geçmiştir. 1952'de Maiyyet Köşkü "Tanzimat Müzesi", Merasim Köşkü de "Köşk Tarih Müzesi" adıyla ziyarete açılmıştır. Sonraları kapanan müzeler, 1966'da Milli Saraylar statüsüne bağlanmıştır.[323]

322. Şehsuvaroğlu, *İstanbul Sarayları*, s. 30-34.
323. Akşit ve Baskan, *a.g.e.*, s. 127.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

335. 2. 1984-1989 Yılları Arasında Ihlamur Kasırları'nda Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar

Merasim Köşkü'nün restorasyonu tamamlanmış, tefrişi de yapılarak 28 Kasım 1985'de müze olarak ziyarete açılmıştır.

Maiyet Köşkü de aynı yılda hizmete girmiştir. Kapalı kafeterya, mutfak, gösteri salonu, satış bölümü ve tuvaleti ile birlikte ziyaretçilerin faydalanabileceği bir hale getirilmiştir.

Bahçenin düzenleme çalışmaları bitmiş ve burada bir açıkhava kafeteryası hizmete girmiştir. Bahçe, çocukların sanat etkinlikleri için yararlanabilecekleri bir alan haline getirilmiştir.

Lojman binası boşaltılarak düzenlemeler yapılacak, böylece burası personel binaları ve çocuk sanat atölyeleri olarak faaliyet gösterecektir.

335. 3. Ihlamur Kasırları'nın 1988 ile 1990 Yılları Ziyaretçi ve Hasılat Dökümleri

Ihlamur Kasırları'nı ziyaret eden yerli ve yabancıların sayısal durumları aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

ZİYARETÇİ DURUMU										
	ÜCRETLİ ZİYARETÇİ						ÜCRETSİZ ZİYARETÇİ			
	YERLİ ZİYARETÇİ				YABANCI ZİYAR	ÜCRETLİ TOPLAM	MİS.	PRO.	ÜCRETSİZ TOPLAM	GENEL TOPLAM
	ÖĞR.	HALK	TAM	TOP.						
1988	4829	3336	3074	11.239	1393	12.632	210	146	356	12.988
1990	4938	3155	1519	9612	512	10.124	88	31	119	10.243

Tablo 75. Ihlamur Kasırları'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu[324]

1988 yılında ücretli olarak 12.632 kişi ziyaret etmiştir. Bunun %88.97'si yerli, %11.03'ü ise yabancıdır.

1990 yılında Kasırları toplam 10.243 kişi gezmiş ancak 10.124'ü ücret ödemiştir. Ücret ödeyenlerin %95.001'i yerli, %4.998'i ise yabancılardır.

324. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Her iki yılda ziyaretçilerden sağlanan gelir aşağıda belirtilmiştir.

ZİYARETÇİ GELİR DURUMU						
	YERLİ ZİYARETÇİ			YERLİ	YABANCI	GENEL
	ÖĞRENCİ TL.	HALK TL.	TAM TL.	TOPLAM TL	ZİYARETÇİ TL.	TOPLAM TL.
1988	482.900	500.400	922.200	1.905.500	417.900	2.323.400
1990	987.600	1.642.000	1.350.000	3.979.600	512.000	4.491.600

Tablo 76. Ihlamur Kasırları'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu[325]

1988'de 2.323.400 TL.'lık hasılatın %82.01'i yerliler, %17.99'u yabancı ziyaretçiler tarafından ödenmiştir. 1990 yılında Kasırlar'da kesilen bilet geliri 4.500.000 TL. civarındadır. Bunun %11.4'ü yabancılardan, %88.6'sı ise yerli ziyaretçilerden temin edilmiştir.

1988 yılında elde edilen bilet hasılatı %93.3 artarak 1990'da 4.491.600 TL.'ye ulaşmıştır. Ancak vakıf gelirleriyle artma çok daha fazladır (31.560.350 TL.- %1258.37).

Diğer bir ifadeyle bilet gelirleri 4.500.000 iken fotoğraf-video çekimleri, yayın, hatıra eşya, kafeterya v.s. gelirlerinin toplamı 27.000.000 tutmaktadır.

33.6. Aynalıkavak Kasrı

336.1. Yeri ve Tarihi

İstanbul fethedildiğinde Okmeydanı yamaçları büyük bir koruluktu. Bu koruluk sahile doğru inmekteydi.

I. Selim döneminde, Haliç sahilleri tersane inşaatıyla önem kazanmış ve bu büyük koruluk, bahçeleriyle birlikte, "Tersane Bahçesi" adıyla anılmaya başlanmıştır.

I. Ahmed Edirne'deyken, Kaptan-ı Derya Kayserili Halil Paşa Tersane Bahçesi'nde matetemmuat bir Kasr-ı Âli (padişaha layık bir saray) yapılmasını emretmiş ve 1613'de sarayın ilk binaları tamamlanmıştır.

325. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

IV. Murad ve Sultan İbrahim Tersane Sarayı'na rağbet ederek, ilave binalarla sarayı genişletmişlerdir. Saray IV. Mehmed zamanında çıkan yangın sebebiyle tamamen harap olmuş ve yeniden yapılmıştır. Haliç'den bakıldığında sarayın bütün daireleri görünebiliyordu. İki katlı Harem Dairesi'nin alt katı baştan başa bir camekânla örtülü vaziyette olan sarayın, Harem ve Mabeyn Daireleri'nin çevresinde çeşitli binalar da mevcuttu. 1730 yılında sarayda bazı onarımlarla birlikte yeni bir Hasbahçe Köşkü de yapılmıştır.[326]

III. Ahmed, Tersane Sarayı'nda zaman zaman oturmuş, Okmeydanı'nda yaptırdığı sünnet düğününden sonra da haremiyle burada kalmıştır.[327]

1715 Osmanlı Venedik Muharebesi'nden sonra Venedikliler III. Ahmed'e büyük boyda, kıymetli aynalar hediye etmişler, padişah da bu aynaları Tersane Sarayı'nın çeşitli salon ve odalarına yerleştirtmiştir. Bu tefrişten dolayı saray, önceleri "Aynalı kavak saray", daha sonraları ise "Aynalı Kavak Sarayı" adıyla tanınmıştır.

18. y.y.'ın sonunda, I. Abdülhamid döneminde harap bir vaziyette bulunan saray, Sadrazam Koca Yusuf Paşa tarafından tamir ettirilmiştir.

III. Selim'in saltanatı sırasında, Haliç Tersanesi'nde yeni tip gemilerin yapılması sebebiyle, saray arazisinin büyük bir kısmı tersanenin kullanımına terkedilmiştir. Bahçelerin yerini, havuz, tezgâh ve kızaklar alınca, III. Selim, 1791'de bugün Hasbahçe Köşkü adıyla bilinen binayı duvarla korumaya aldırmıştır. Bu tarihten sonra Tersane Sarayı'nın arazisine yeni tesisler kurulmuştur.

Has Bahçe Köşkü iki katlıdır. Üst katında bir taht odası ile bir divanhane, üçşirvanlı ve sade bir oda bulunur. Kasrın kapısı üzerinde:

"Buyur şevketlu sultanım bu letafet bahş eyvane
Amudu sahih olmuş âsitanı bâb kâşane
Açıldıkça misalı âşıktan feryad eder amma
Güler mısraları gûya dehanı şevki canane"[328]

yazısı bulunur.

326. Şehsuvaroğlu, *İstanbul Sarayları*, s. 21.
327. Ünlü, *a.g.e.*, s. 283.
277. Şehsuvaroğlu, *İstanbul Sarayları*, s. 11, 34.
328. Şehsuvaroğlu, İstanbul Sarayları, s. 11, 34.
Tercümesi Dr. Mustafa Meral Çörtü tarafından yapılmıştır.
Azametli sultanım, letafet ve güzellik saçan sağlam direkli, muntazam eşikli kapı, açıldıkça, âşıklar gibi feryat eder, gene de sevgilinin neşe veren ağızına benzeyen kapı kanatlarının oluşturduğu saraya lütfedip buyur!

I. Abdülhamid döneminde bu köşkte Kaynarca Antlaşması'nın maddelerinin tenkid ve izahı maksadıyla bir konferans tertip edilmiştir. 9 maddelik bir senet 1779'da imzalanmıştır.

1787'de Osmanlı-Rusya Muharebesi sırasında, Sadrazam Koca Yusuf Paşa ile İngiliz elçisi arasında gizli bir görüşme Aynalıkavak Kasrı'nda yapılmıştır.

Kırım'ı elimizden çıkaran Yaş Antlaşması Aynalıkavak Kasrı'nda III. Selim tarafından imzalanmıştır.

III. Selim Napoléon Bonaparte'ın birinci konsüllüğünde General Sebestiani ile gönderdiği mektubu bu kasırda almıştır.[329]

23 Aralık 1876'da büyük devletlerin heyetlerinin katıldığı konferansın açılışı yapılmıştır. Bu konferans tarihe "Tersane Konferansı" adıyla geçmiştir.

Aynalıkavak Sarayı, 19 Mayıs 1924'de Türk-İngiliz Musul Konferansı'na sahne olmuştur. Bir netice alınamayan bu konferanstan sonra 29 Mayıs akşamı İngilizler'e bir ziyafet verilmiştir.

Üst katta deniz cephesindeki büyük salonun eşyaları Cumhuriyet'in ilk yıllarında resmi dairelere gönderilmiştir.[330]

336. 2. 1984-1989 Yılları Arasında Aynalıkavak Kasrı'nda Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar

Aynalıkavak Kasrı'nın eşya düzenlemesi yapılarak, 1985 yılında müze olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.

Kasrın bodrumunun restorasyon ve düzenlemeleri yapılarak, burası "Sergi Mekânı" olarak değerlendirilmiştir. 1987'de "Türk Çalgıları Sergisi" halkın ziyaretine açılmıştır.

Müze ile ilgili olarak, müzik tarihine ilişkin belgeler ile çalgı toplama çalışmaları devam etmektedir.

---

329. Şehsuvaroğlu, *İstanbul Sarayları*, s. 43.
330. Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, Fasikül 10, s. 75.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aynalıkavak Kasrı'nda bir Araştırma Merkezi ile Satış Bölümü'nün açılması planlanmıştır.

Kasrın Alt Bahçesi'nin düzenlenmesi bitmiş, konser alanı haline getirilen bu açık mekânda, 1985'ten itibaren Klasik Türk Müziği Konserleri tertip edilmektedir.

Üst Bahçe restorasyonu tamamlandıktan sonra, burası da konser alanı olarak faaliyet gösterecektir. Buraya, ayrıca bir kafeterya yapılması da düşünülmektedir.[331]

336. 3. Aynalıkavak Kasrı'nın 1988 ile 1990 Yılları İtibarıyla Ziyaretçi Hasılat Dökümleri

Aynalıkavak Kasrı'nı ücretli-ücretsiz yerli ve yabancıların sayısal durumları aşağıda verilmektedir.

	ZİYARETÇİ DURUMU									
	ÜCRETLİ ZİYARETÇİ						ÜCRETSİZ ZİYARETÇİ			
	YERLİ ZİYARETÇİ				YABANCI ZİYAR.	ÜCRETLİ TOPLAM	MİS.	PRO.	ÜCRETSİZ TOPLAM	GENEL TOPLAM
	ÖĞR.	HALK	TAM	TOP.						
1988	2124	1883	1977	5984	740	6724	81	64	145	6869
1990	3722	1904	1027	6653	467	7120	35	60	95	7215

Tablo 77. Aynalıkavak Kasrı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu[332]

1988'de kasrı 6869 kişi ziyaret etmiştir. 6724 ücret ödeyenlerden 740'ı (%11) yabancı, 5984'ü (%89) ise yerli ziyaretçidir. 1990 yılında öğrenciler de dahil olmak üzere 6653 yerli, 467 yabancı, 95 de ücretsiz toplam 7215 kişi kasrı ziyaret etmiştir. 7120 ücretli içinde yabancıların payı %6.6, yerlilerin ise %93.4'tür.

331. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

332. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

Her iki yılda ziyaretçilerin gelir durumları aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

ZİYARETÇİ GELİR DURUMU						
	YERLİ ZİYARETÇİ			YERLİ	YABANCI	GENEL
	ÖĞRENCİ TL.	HALK TL.	TAM TL.	TOPLAM TL.	ZİYARETÇİ TL.	TOPLAM TL.
1988	212.400	282.450	593.100	1.087.950	222.000	1.309.950
1990	744.400	952.000	1.027.000	2.723.400	467.000	3.190.400

Tablo 78. Aynalıkavak Kasrı'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu[333]

1988 yılında ziyaretçilerden 1.309.950 TL. bilet geliri sağlanmıştır. Bu gelirdeki yabancıların payı %16.95, yerlilerin ise %85.05'tir. 1990 yılında 7120 ücretli ziyaretçiden 3.190.400 TL. gelir sağlanmıştır. Bu hasılatın %14.64'ü yabancı, %85.36'sı da yerli ziyaretçilerden elde edilmiştir.

Ayrıca fotoğraf, video, film çekimleri vasıtasıyla 1990 yılında 590.000 TL.'lik vakıf gelirleri de sağlanmıştır.

1988 ile 1990 yılları mukayese edildiğinde ziyaretçi genel artışında %5, ücretli ziyaretçi artışında ise %5.9'luk bir artış görülmektedir.

33. 7. Maslak Kasırları

337. 1. Yeri ve Tarihi

Kasırlar, Maslak'tan Ayazağa Köyü'ne giden yolun solunda, Haznedar Çiftliği içinde yer alır.

Maslak Kasırları'nın ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı hususunda kesin bir kayıt olmamakla beraber, Sultan Abdülaziz döneminde inşa ettirildikleri zannedilmektedir.

Kasr-ı Hümayun, Mabeyn-i Hümayun ve Limonluk, Çadır Köşkü ile Paşalar Dairesi günümüze intikal eden yapılardır.

333. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Boğaziçi'nin Karadeniz'e açıldığı noktayı görebilen bir konumda bulunan Maslak Kasırları 19. y.y.'ın sonlarına ait Osmanlı mimarlığı ve süslemeciliğinin örneklerindendir.[334]

337. 2. 1984-1989 Yılları Arasında Maslak Kasırları'nda Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar

Kasr-ı Hümayun'un restorasyon ve tefrişi tamamlanarak 1. katı 1986'da müze olarak ziyarete açılmıştır.

Zemin Katı, Gösteri Salonu şeklinde düzenlenerek Audio-Visuel tekniği ile ziyaretçilerin hizmetine sunulmuştur. Aynı kattaki salon da Sergi Salonu haline getirilmiştir.

Mabeyn-i Hümayun'un restorasyonu ile mekân düzenleme çalışmaları yapılarak gezi programına dahil edilmiş, bir de kafeterya istifadeye sunulmuştur.

Limonluk'un restorasyonu ile sera düzenlemesi tamamlanarak kafeterya ile bağlantısı sağlanmıştır.

Paşalar Dairesi'nin restorasyonu bitirilmiş, hamam, mutfak ve tuvaleti açılmıştır.

1. Bahçe ziyaret edilebilir hale getirilmiş, açıkhava kafeteryaları, gişe, polis-bekçi kulübeleri ile kalorifer dairesi kullanılır hale getirilmiştir.

2. Bahçe (Milli Egemenlik Bahçesi)'nin milli ve milletlerarası alanda, çocukların dinlenme ve oyun alanı olarak faaliyet gösterebilmesi için yapılan proje çalışmaları sürdürülmektedir.

Orman temizliği ile aydınlatma projesi yapılan 2. Bahçe'den Türk ve yabancı çocukların faydalanabilmeleri için yol, havuz, tiyatro, karagöz evi, Şirinler Köyü, sera, oyun-dinlenme alanlarının yapımı ve düzenleme faaliyetleri sürdürülmektedir.

Kasırları çevreleyen duvarların bir bölümü tamamlanmış, diğerlerinin yapımı devam etmektedir. Parmaklıkların tipoloji araştırması yapılıp siparişleri verilmiştir.

---

334. Kalkan, *a.g.m.*, s. 14.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Otoparkın bir bölümü betonlanmış, elektrik kabloları döşenmiş ve burada yol, kulübe, aydınlatma için gerekli çalışmalar devam etmektedir.

337. 3. Maslak Kasırları'nın 1988 ile 1990 Yılları İtibariyle Ziyaretçi ve Hasılat Dökümleri

Maslak Kasırları'nı ziyaret edenlerin sayısal dökümleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

ZİYARETÇİ DURUMU										
	ÜCRETLİ ZİYARETÇİ						ÜCRETSİZ ZİYARETÇİ			
	YERLİ ZİYARETÇİ				YABANCI ZİYAR.	ÜCRETLİ TOPLAM	MİS.	PRO.	ÜCRETSİZ TOPLAM	GENEL TOPLAM
	ÖĞR.	HALK	TAM	TOP.						
1988	3493	6517	5783	15.793	550	16.343	188	54	242	16.585
1990	2411	4856	1753	90.020	228	9248	520	5	525	9773

Tablo 79. Maslak Kasırları'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu[335]

1988 yılında Maslak Kasırları'nı toplam 16.585 kişi ziyaret etmiş ve bunlardan 16.343 kişisi ücret ödemiştir. Ücretli ziyaretçilerin %96.63'ü Türk, %3.337'si ise yabancıdır. 1990 yılında ise Kasırları ziyaret eden 9773 kişiden 9248'i ücret ödemiştir. Ücretlilerden %97.53'ü yerli, %2.47'si ise yabancıdır.

Her iki yılda ziyaretçi gelir durumu ise şöyledir.

ZİYARETÇİ GELİR DURUMU						
	YERLİ ZİYARETÇİ			YERLİ	YABANCI	GENEL
	ÖĞRENCİ TL.	HALK TL.	TAM TL.	TOPLAM TL	ZİYARETÇİ TL.	TOPLAM TL.
1988	349.300	1.565.150	2.702.500	4.616.950	270.600	4.887.550
1990	482.200	2.428.000	1.753.000	4.663.200	228.000	4.891.200

Tablo 80. Maslak Kasırları'nın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu[336]

335. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.
336. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ziyaretçilerden toplam 4.887.550 TL.'lık bilet hasılatı sağlanmıştır. Bu hasılat içinde yerlilerin payı %94.46, yabancıların ise %5.54'tür. 1990 yılında elde edilen hasılatın %4.7'si yabancı, %95.34'ü yerliler tarafındandır.

1988-1990 yılları mukayesesinde ücretli ziyaretçi sayısında düşme (%41.44) görülmekle birlikte, bilet gelirleri her iki yılda da hemen hemen aynıdır.

Gelirlerin eşitliğinin sebebi de ziyaretçi sayısının azalmasına rağmen artan bilet fiyatlarıdır.

1990 yılında elde edilen 5.000.000 TL.'lik bilet hasılatının yanısıra vakıf gelirlerinden de 20.318.600 TL. gelir elde edilmiştir. Bilet gelirleriyle vakıf gelirleri toplamının 1988 bilet geliriyle mukayesesinde artışın %415.8 olduğu ortaya çıkar.

33. 8. Yalova Atatürk Köşkü

338. 1. Yeri ve Tarihi

Atatürk, Yalova'ya geldiğinde, önceleri satın aldığı Baltacı Çiftliği'nde çadırda kalmış, bir süre sonra da Termal Oteli'nin karşısında bir köşk yapılmasını istemiştir. Yalova Millet Çiftliği'nde 1929 yılında yapılan bu köşk dörtgen planlı, iki katlı, yarı kâgirdir.

Köşkün yapıldığı yeri beğenmeyen Atatürk, inşaat yerini değiştirtmiştir. Bu yüzden halk arasında "Yürüyen Köşk" adıyla da tanınmaktadır. Alt katta geniş bir salon, üst katta Atatürk'e ait yatak odası vardır. İki ay içinde bitirilen Köşk'e kaplıca yolu yapılmış ve yol her iki tarafa dikilen çınar ağaçlarıyla süslenmiştir. [337]

338. 2. 1984-1989 Yılları Arasında Atatürk Yalova Köşkü'nde Kültür ve Turizm İle İlgili Çalışmalar

Yalova Atatürk Köşkü 1984'te müze olarak ziyarete açılmıştır. Genel Sekreterlik Binası'nın yeniden yapımı için projeler hazırlanmış ve buranın sosyal tesis olarak T.B.M.M. personeli tarafından kullanılması planlanmıştır.

---

337. Nuri Temer, *Her Yönüyle Yalova*, İstanbul, 1984, s. 132.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

338. 3. Atatürk Yalova Köşkü'nün 1988 ile 1990 Yılları İtibarıyla Hasılat Dökümleri

1988 ve 1990 yılları itibarıyla Köşkü ziyaret edenlerin sayısal dökümleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

ZİYARETÇİ DURUMU										
	ÜCRETLİ ZİYARETÇİ						ÜCRETSİZ ZİYARETÇİ			
	YERLİ ZİYARETÇİ				YABANCI ZİYAR.	ÜCRETLİ TOPLAM	MİS.	PRO.	ÜCRETSİZ TOPLAM	GENEL TOPLAM
	ÖĞR.	HALK	TAM.	TOP.						
1988	9060	7676	12.189	28.925	1373	30.298	429	59	488	30.786
1990	10.317	16.184	8267	34.768	1024	35.792	545	232	777	36.569

Tablo 81. Atatürk Yalova Köşkü'nün 1988 ve 1990 yıllarına Ait Sayısal Ziyaretçi Durumu[338]

1988'de Atatürk Yalova Köşkü'nü ziyaret eden 30.786 kişiden 30.298'i ücretlidir. Ücretli toplamının %4.53'ü yabancı, %95.47'si yerlidir.

1990'da Atatürk Yalova Köşkü'nü gezen 36.569 kişiden 35.792'si ücret ödemiştir. Ücretlilerin %2.86'sı yabancı, %97.14'ü ise yerli ziyaretçidir.

Köşkü ücretli gezenler vasıtasıyla sağladığı gelirler ise aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

ZİYARETÇİ GELİR DURUMU						
	YERLİ ZİYARETÇİ			YERLİ TOPLAM TL	YABANCI ZİYARETÇİ TL.	GENEL TOPLAM TL.
	ÖĞRENCİ TL.	HALK TL.	TAM TL.			
1988	906.000	1.151.400	3.656.700	5.714.100	411.900	6.126.000
1990	2.063.400	8.092.000	8.267.000	18.422.400	1.024.000	19.446.400

Tablo 82. Atatürk Yalova Köşkü'nün 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi Gelir Durumu[339]

6.126.000 TL.'lik toplam gelirin %6.72'si yabancılardan, %93.28'i de yerli ziyaretçilerden elde edilmiştir. 1990 yılında Köşkün 19.446.400 TL.'lik geliri olmuştur. Bu gelirin %94.7'si yerli ziyaretçilerdendir.

338. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.
339. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1988 yılına nazaran 1990 yılında ziyaretçi sayısında artma (genel toplamın artışı %18.78, ücretli toplamının artışı %18.13) olmuştur. 1988 yılında 6.126.000 TL. gelir, 1990 yılında %217 artarak 19.446.400 TL. olmuştur. 1988 bilet gelirleriyle, 1990 bilet ve vakıf gelirleri %390 artarak 30.018.400 TL. olmuştur.

Araştırmamızın umumi akışı içinde "Türkiye'nin Turizm Potansiyeli" 1.7. alt başlıklı kısımdaki 1 ve 2 no'lu tablolarda görüldüğü gibi ülkemiz 1988 yılında 4.265.197, 1990'da da 5.392.835 kişi ziyaret etmiş ve 1988'de 2.355 milyon, 1990'da 3.225 milyon A.B.D. doları gelir temin edilmiştir.

Konumuzu doğrudan ilgilendiren turist girişleri ve gelirleri 1987-1990 arası itibariyle aşağıdaki tablolarda görüldüğü gibidir.

Yıl	Toplam	Türkiye girişindeki payı
1987	692.354	%24.2
1988	993.986	%23.8
1989	1.020.427	%22.9
1990	1.120.566	%20.8

Tablo 83. 1987-1990 Yılları İtibariyle İstanbul'a Turist Girişleri [340]

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi İstanbul'u 1987'de 692.354 kişi ziyaret etmiş. 1990 ise bu rakam 1.120.566 kişiye yüklenmiştir.

Söz konusu yıllarda döviz gelirleri ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

(Dolar)

Yıl	Döviz girdileri
1987	416.510.000
1988	560.560.000
1989	585.445.000
1990	688.147.200

Tablo 84. 1987-1990 Yılları İtibariyle İstanbul'un Turizm Gelirleri [341]

340. Bilgiler araştırmacı tarafından Turizm Bakanlığı İstanbul Bölge Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.

341. Bilgiler araştırmacı tarafından Turizm Bakanlığı İstanbul Bölge Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Buna göre 1987'de 416.510 milyon A.B.D. doları turizm geliri elde edilmişken, 1990'da bu rakam 687.147 milyon dolara çıkmıştır.

İstanbul ili itibariyle turist sayısı ve temin edilen gelirlerle ilgili yukarıdaki veriler kesin olmayıp yaklaşık rakamlardır.[342]

Milli Saraylar'ın genel toplamların ile ilgili rakamlar aşağıda tabloda görüldüğü gibidir.

Ziyaretçi Durumu				Ziyaretçi Gelir Durumu TL.		Vakıf Gelirleri TL.	Ziyaretçi ve Vakıf Gelirleri Toplam TL.
1988		1990		1988	1990	1990	1990
520.997		566.057		1.385.670.250	2.840.683.100	782.365.410	3.623.048.510
Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı				
236.810	284.187	277.285	288.772		-	-	-

Tablo 85. Milli Saraylar'ın 1988 ve 1990 Yıllarına Ait Ziyaretçi, Ziyaretçi Gelir ve Vakıf Gelirleri Durumu[343]

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 1990 yılında ziyaretçi sayısında artış görülmektedir (45.060 kişi-%8.6). Ziyaretçi gelir durumunda ise artış %105'tir.

Milli Saraylar'dan özellikle Dolmabahçe Sarayı'nda günlük ziyaretçi sayısının sınırlı tutulması tabii olarak gelirin de artmamasına neden olmaktadır. Gelirlerin fazlalaşması ancak bilet ücretlerinin artması ile vakıftan elde edilen gelirler vasıtasıyla olmaktadır.

Milli Saraylar ile ilgili verilerin 1988 ve 1990 yıllarının turizm gelirlerinin içindeki payını tespit edebilmek için 1988 ve 1990 yıllarının turizm gelirleri esas alınmıştır.

Türkiye, İstanbul ve Milli Saraylar'ın her iki yıla göre turizm gelirlerinin dökümü aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

342. Veriler, araştırmacı tarafından Turizm Bakanlığı İstanbul Bölge Müdürlüğü'nden temin edilmiş olup, verilen rakamların yetkililerce yaklaşık olduğu ifade edilmiştir.

343. Bilgiler araştırmacı tarafından Milli Saraylar Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(Dolar)

Yıl	Türkiye	İstanbul	Milli Saraylar
1988	2.355.000.000	560.560.000	975.823
1990	3.225.000.000	688.147.000	1.389.738

Tablo 86. 1988 ve 1990 Yılları İtibariyle Türkiye, İstanbul ve Milli Saraylar'ın Toplam Turizm Gelirleri[344]

Buna göre: 1988'de İstanbul'un muhtemel turizm gelirlerinin, Türkiye Turizm gelirlerinin içindeki payı %23.80'dir. Milli Saraylar'ın gelirlerinin Türkiye'nin turizm gelirlerine göre oranı %0.041'dir. Milli Saraylar'ın gelirlerinin İstanbul'un turizm gelirleri içindeki payı ise %0.174'tür.

1990'da İstanbul turizm gelirlerinin Türkiye turizm gelirleri içindeki payı %21.34'tür. Milli Saraylar'ın gelirlerinin Türkiye turizm gelirlerinin içindeki payı %0.043 olarak görülmektedir. Milli Saraylar gelirlerinin İstanbul turizm gelirlerinin içindeki payı ise %0.020'dir.

Milli Saraylar'ı İstanbul'daki diğer müzelerle kısa bir mukayese yapacak olursak; ilde 1990 yılı itibarıyla 14 arkeoloji, tarih, etnografya ve antropoloji müzesi mevcuttur. (Bkz. Tablo 59).

Müzeleri ziyaret eden toplam 3.678.714 kişinin 2.799.845'i yabancıdır (%76.11). 83 nolu tabloda görüldüğü gibi 1990'da Milli Saraylar'ı ziyaret eden yabancıların oranı %51.015'tir.

Aynı yılda müzelerin gelir toplamları fotoğraf ve film çekimleri ile 25.586.986.800 TL. iken, Milli Saraylar'dan 3.623.048.514 TL. gelir temin edilmiştir.

344. Bu tablo ile ilgili kaynaklar araştırmanın içinde verilmiştir. Milli Saraylarla ilgili veriler T.L. olarak temin edilebildiğinden, bu rakamların $ olarak gösterilebilmesi için *Dünya Gazetesi İstihbarat Bölümü*'nden 1988 ve 1990 yıllarında $'ın T.L. olarak karşılığı öğrenilmiştir. Buna göre 1988'de 1 $=1420.76 T.L., 1990'da ise 1 $=2607.62 T.L.'den hareketle T.L. olan veriler $'a çevrilerek oranlar tespit edilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3.4. MİLLİ SARAYLAR'IN MÜŞTEREK MESELELERİ

34.1. Milli Saraylar'ın Tanıtımı ve Turizm Gayesiyle Kullanımı Hakkında Çeşitli Görüşler

Milli Saraylar gerçek fonksiyonlarını zamanla kaybetmişlerdir, onlara bu fonksiyonların tekrar kazandırılması da imkânsızdır. Sarayların en çok tercih edilen yeni fonksiyonu, müze olarak kullanımıdır.

Ancak, pasif bir kullanım biçimi olan sadece müzecilik yerine, çağdaş bir yaklaşımla, bahçe ve ek binalarında kültür faaliyetleri ile birlikte, turizme dönük çalışmaların yapılması da araştırılabilir.

Müze olarak kullanılması zorunlu olmayan ve daha çok turizme dönük aktif kullanma biçimleri benimsenmeli, binalarda, karakterleri bozulmadan, plan özelliklerine uygun bir biçimde değişiklikler yapılarak faaliyete geçirilmelidir.[345]

341. 1. Milli Saraylar'ın Tanıtımı

"Tanıtmanın ilk koşulu kuşkusuz, tanımak, tanıyabilmektir. Bir şeyi tanımayan, bilmeyen birini, o şeyi tanıtması olanaksızdır. Hele konu, ülkemizin tanıtılması, dolayısıyla tanınması olduğuna göre, her şeyden önce, bizim kendimizi bilmemiz, tanımamız sözkonusudur. Kendimizi tanımamız söz konusu olunca da, tanıtmaya değer neyimiz, nelerimiz olduğunu açık seçik kestirmemiz gerekir."[346]

Milli Saraylar'ın tanıtılmasının iki yolu vardır; biri saray, köşk ve kasırlarımızı göstermek, diğeri ise onlar hakkında yayın yapmak ve yaptırılmasını sağlamaktır.

Saray, köşk ve kasırları teşhir etmek de iki şekilde mütalaa edilir; kullanarak ve gezdirerek.[347]

---

345. Fikret Evci, "Milli Saraylar'ımızın Günümüzdeki Yeri ve Zamanımızda Kullanılma Olanakları", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 234.

346. Suha Arın, "Tanıtmada Çağdaş İletişim Araçlarının Rolü", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 440.

347. Muharrem Nuri Birgi, "Saraylarımızın Tanıtılması, Günümüzdeki Durumlarının Belirlenmesi, Kültür, Sanat ve Turizm Ortamına Katkıları", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 227-230.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kullanımda temel ilke, az insanın uzun süre ve yıpratıcı bir şekilde kullanması yerine, çok insanın kısa sürede yıpratıcı olmayan kullanımın tercih edilmesidir.

Sadece Milli Saraylar değil, Türkiye sınırları içinde bulunan bütün saray, köşk ve kasırların yerli ve yabancı ziyaretçilere açılması gerekir. Avrupa ülkelerinin birçoğu, bu muhteşem yapılar vasıtasıyla önemli miktarda gelir sağlar.

Fransa'da konaklama, yeme-içme hizmetleriyle birlikte, birçok şato-otel, saray-otel "5C" niteliği ile faaliyet gösterir. Bu çeşit otellerin nitelikleri şunlardır:

Caractére	: Tarihi eser niteliği
Courtoisie	: Olağanüstü nezaket, zerafet
Confort	: Hayatı tatlı kılmak
Calme	: Sükunet ve yumuşama
Cuisine	: Ağız tadı.

Bu tip oteller 9 ülkede, 337 tesiste ve 9700 odalıdır. İngiltere, Fransa, İtalya, İsveç, Avusturya, Belçika ve Hindistan'da her yıl yüzbinlerce kişi, tarihi yapılarda ağırlanıp, eğlendirilmektedir.[348]

Ülkemizde kültür ile ilgili turizm faaliyetleri, özellikle büyük şehirlerde, mesai bitimi ile sona ermektedir. Sinema, tiyatro ve akşam konserleri haricindeki faaliyetlerden yerli ve yabancılar faydalanamamaktadır.[349]

Milli Saraylar'ın tanıtımı, özellikle, ziyaret ettiği ülke halkının kültürüne ilgi duyan yabancılara sunulacak aktiviteler vasıtasıyla kolaylaşabilir. Türk el sanatları sergileri, halk oyunları, konserler, açık büfede verilen çeşitli yörelere has Türk yemekleri, alış veriş yerleri, v.b faaliyetler saray, köşk ve kasırların müsait muhtelif yerlerinde tertip edilebilir. Bu çeşit uygulamalar yapılırken, çeşitli ihtiyaçlar için ilave edilecek küçük inşaatların, sarayların estetiğini bozmamasına da dikkat edilmelidir.[350]

---

348. Turgut Bolu, "Milli Saraylar'ın Turizm ve Tanıtma Amacı ile Değerlendirilmesi", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 383.

349. Sümer Atasoy, "Saraylarımızın Kültür, Sanat ve Turizm Ortamına Katkıları" tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 378.

350. Atasoy, *a.g.t.*, s. 378, 379.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kullanarak gösterilmede ayrıca, kongreler, tertip edilecek çeşitli merasimler de yararlı olur.

Tanıtımda, sarayları gezdirme tekniğinin önemi büyüktür. Halen alındığı gibi tedbirlerin devamı, grupların çok iyi yabancı dil bilen rehberler vasıtasıyla gezdirilmesi, güvenlik görevlilerinin tarihi v.b konularda konuşmamaları şarttır.

Tanıtma neşriyatını, ister yazıyla, isterse göze ve kulağa hitab eder şekilde olsun, iki şekilde yorumlamak mümkündür; biri ilmi neşriyat, diğeri ise propaganda neşriyatı (vulgarisation neşriyatı)'dır.[351]

Her iki çeşit neşriyatın tanıtımında etkin ve güvenilebilir olması için dikkat edilmesi gerek bazı hususlar vardır:

Milli Saraylar'la ilgili, dolaylı veya dolaysız bütün yayınların tarih, sanat tarihi, ansiklopedi, roman, tarihi roman, hikâye, şiir, güzel sanatlar ve mimari alanlarda yazılmış kitaplar, yayınlanmış broşürler, araştırmalar, makaleler, bildiriler, üniversite çalışmaları, tezler, v.b.'nin temini.

Saray ve müze arşivlerinde kapalı bulunan eski Türkçe her tür kitap, defter, yazılı belgeler, kayıtlar, vakfiyelerin edinilmesi, yeni Türkçeye çevrilmesi, incelemeye hazır hale getirilmesi gerekmektedir.[352]

Saray ve müzelerde teşhir edilen belge, kıyafet, saray hayatında yer alan her türlü eşya, süs, takı, ihtiyaç eşyalarının, hançer, kılıç, tüfek, tabanca gibi çeşitli silahların foto, slayt ve metinlerle tesbitinin yapılması gerekir.

Saraylarımıza ve yaşayışımıza ait, yabancı müellifler, araştırmacılar, ziyaretçiler tarafından şimdiye kadar yapılan her türlü yayının ve yazıların ve neşredilen mektupların, incelemelerin, değerlendirmelerin toplanarak tercüme edilmesi lazımdır.

Milli Saraylar Kütüphanesi'nin süratle kurulması için tedbirlerin alınması gereklidir.

---

351. Birgi, *a.g.t.*, s. 227-230.

352. Muhittin Güven, "Saraylarımızın Tanıtılması ve Günümüzdeki Durumlarının Belirlenmesi", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 393.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Milli Saraylar'ın gerek göstermek, gerekse neşriyat yollarıyla yapılacak tanıtımlarında bazı kişi, kurum ve kuruluşların öncülüklerine ihtiyaç vardır.

T.B.M.M. Başkanlık Divanı ve milletvekilleri, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Bakanlıklar, Genel Kurmay Başkanlığı, Kuvvet Komutanlığı ve ona bağlı kuruluşlar, Milli Eğitim, Gençlik, Spor, Kültür ve Turizm Bakanlıkları, Üniversiteler, Yüksek Okullar, Sanat Okulları, İlk ve Orta Öğretim Okulları, T.R.T. ve Basın, Ticaret, Sanayi ve Meslek Odaları, Barolar, Mesleki Kuruluşlar, Dernekler, diğer finans kuruluşları, turizm büro ve acentaları vasıtasıyla gerçek bir manada tanıtım olabilir.[353]

341. 2. Milli Saraylar'ın Kullanımı Hakkında Bazı Görüşler

1984 yılında Yıldız-Şale Köşkü'nde yapılan Milli Saraylar Sempozyumu'na katılanlar, saray, köşk ve kasırların kullanımı hakkında birbirlerinden farklı da olsa bazı görüşler ortaya koymuşlar ve bu görüşlerle birlikte birçok teklif ve tavsiyeleri de beraberlerinde getirmişlerdir.

Sonuç bölümünde kendi görüş ve tavsiyelerimizi takdim edeceğimizden, adı geçen sempozyumda verilen tebliğlerden konumuzu ilgilendiren bazılarını, özlerine sadık kalarak zikretmeye gayret edeceğiz.

Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi, makro açıdan, Milli Saraylar'ın ne şekilde kullanılması gerektiğini, ilgili kanun maddeleri ile açıklamıştır.

Milli Saraylar'ın kullanımı 27.9.1984 tarih ve 3046 sayılı kanunun 3 maddesindeki;

a) İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür. Teşkilatlanmada görev ve yetkilerin tesbitinde bu bütünlük bozulamaz.

b) Bakanlıkların kuruluş ve teşkilatlandırılmalarında etkili bir idare, iş bölümü, kontrol ve koordinasyonun sağlanması esastır.

c) Aynı benzer hizmet veya görevlerin tek bir bakanlık tarafından veya sorumluluğunda yürütülmesi, âtıl kapasite ve kaynak israfı önlenmesi esastır.

---

353. Güven, *a.g.t.*, s. 394; Tanıtım ile ilgili geniş bilgi için bkz., *Turizm Pazarlaması*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları 54, Ankara, 1983, s. 79-91 ve ayrıca, Gönül Çantay, "Kültür Varlıklarımızın Tanıtım Çalışmalarında Taşıdığı Önem ve Bazı Öneriler", tebliğ, *Türkiye Tanıtım Sempozyumu*, 16-17 Mayıs 1989, Ankara, 1989, s. 510-514.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hüküm ve ilkeleri doğrultusunda ele alınarak yeniden düzenlenmesi ve ilmi araştırmalar yapabilecek bir "Milli Saraylar Enstitüsü" kurulması teklif edilmiştir. Kurulacak enstitü, gaye ve politikalar konusunda, teşhir, tanzim ile sarayların kullanımı için teklifler geliştirecek, bu konuyla ilgili olarak enstitüde görev alan bilim ve kültür adamlarıyla diğer yetkililer söz sahibi olacaktır.[354]

İyi yorumlanamayan bir opera veya balenin, özünün fazla zarar görmeyeceğini belirten Kültür Bakanlığı temsilcisi, kültür miraslarımız sayılan Milli Saraylar'ın iyi korunamaması ve onarılamaması durumunda ise, bir daha yerine konulamayacak bu mimari eserlerin içindeki eşyalarıyla birlikte yok olacağına, bunun için de en üst yöneticisinden, en alt kademesindeki hizmetlisine kadar vazife yapan elemanların işinin ehli, vazifesinin idraki içinde olması gerektiğine dikkat çekmektedir.[355]

Bir görüşe göre, Milli Saraylar'ın kullanımında, rant meselesi ön planda bulundurulmamalıdır. Günümüzde saraylarımızın maddi değerlerine orantılı bir şekilde rant getirmesinin mümkün olmadığını savunan bu görüş, restorasyon, güvenlik önlemleri, vb. giderler için harcanacak milyarlarca liranın, başka yatırımlara kaydırıldığında, Milli Saraylar'ın getireceği ranttan daha fazla rant getireceğinin aşikâr olduğunu açıklamaktadır.

Saraylara yapılacak yatırımların ülke ekonomisine gizli bir şekilde fayda sağlayabileceğini belirten konuşmacı, uygun mekânların, uluslararası kongrelere tahsisi vasıtasıyla, yüksek miktarlarda gelir elde edilebileceğine inanmaktadır. Kongre, konferans v.b. toplantılara katılacak yabancı delegelerin, ülkelerine döndüklerinde, yapacakları propogandalarla Türkiye'ye gelen turist sayısının artmasına sebep olacağı hususunun da göz ardı edilmemesi gerektiğini, aynı görüş savunmaktadır.[356]

Milli Saraylar Sempozyumu'na katılan başka bir konuşmacı; kullanıma açılmayan sarayların korunmasının, milli kaynakların sınırlı olması sebebiyle mümkün olamayacağını belirtir.

---

354. Ahmet Menteş, "Milli Saraylarımız ve Kullanımı", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 237.

355. Menteş, *a.g.t.*, s. 237.

356. Gündüz Özdeş, "Milli Saraylar'ımızın Kültür, Sanat ve Turizm Ortamına Katkıları Konusunda Bazı Öneriler", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 400.

Sarayların kaynak tüketici olmak yerine, tam aksine büyük gelir getirici kaynaklar olarak değerlendirilmesi gerektiği ve sarayların, milli kültür ile birlikte önemli ölçüde turizme katkıda bulunabileceği açıklanmaktadır.[357]

Aynı tebliğde, Turizm Bankası'nın öncülüğünde kurulacak bir şirkete;

-Bakım, onarım planları verilerek, sürekli kullanım hakkının tanınması,

-Tarihi ve maddi kıymeti haiz olan bu yapıların, fotoğraf, maket, plan ve kroki ile tesbitleri ile, çeşitli koruyucu tedbirler ile yanmaz ve çalınmaz bir hale getirilmesi,

-Geçmişine uygun olarak çevre düzenlemelerinin sağlanması, hususlarında teklifler getirilmiştir.[358]

Dolmabahçe Sarayı, halka açık bir vaziyette tutulmakla beraber, bir bölümünün resmi misafirlerin ağırlanması için otel olarak, Muayede Salonu'nun; balo salonu, gene Dolmabahçe Sarayı ile Beylerbeyi Sarayı'nın bazı bölümlerinin Kongre Turizmi'ne, Beylerbeyi Sarayı Bahçesi'nde bulunan birimlerin turistik bir eğlence sitesi olarak hizmet verebileceği düşünülmüştür.

Şale Köşkü'nün turizme açılması, ihtiyaç halinde özel gruplar tarafından ücret karşılığında kapatılabilmesi, Yıldız Parkı'nda da haftanın belirli günlerinde bir orkestranın müzik çalması ve böylece yüksek gelirin temin edileceği planlanmıştır.[359]

Ihlamur ve Aynalıkavak Kasırları'nın lokanta ve kumarhane, Küçüksu Kasrı'nın bir bölümünün otel, diğer bölümlerinin çay salonu ve müze olarak turizme açılabileceği uygun görülmüştür.

Yalova Atatürk Köşkü'nün ise, daha geniş bir kitleye hizmet verebilmesi için genişletilerek, seminer ve konferanslara açılması teklif edilmiştir.[360]

---

357. H. Semih Eryıldız, "Sarayların Kullanıma Açılması İçin Ticari Örgütlenme Modeli", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 408-409.

358. Eryıldız, *a.g.t.*, s. 408.

359. Eryıldız, *a.g.t.*, s. 416.

360. Eryıldız, *a.g.t.*, s. 417-418.

Aynı görüşü paylaşmayan, kullanım meselesine daha değişik yorumlar getiren başka bir konuşmacı, bir Milli Saray'a, kültür hizmetinden başka bir fonksiyonun -bir turizm fonksiyonunun- verilemeyeceği görüşündedir. Turizm fonksiyonunun, Milli Saraylar yerine, şehzade, sultan, vezir ve paşa saraylarına verilmesinin daha uygun olacağı belirtilmektedir.

Konuşmacı, saray binalarının, büyüklü küçüklü odalarının geniş sofa, koridor ve merdivenlerinin müze fonksiyonuna uygunluğu sebebiyle, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bir kısım sarayların müze olarak kullanıma açıldığını ve sanat değeri, mimarisi ve karakteri korunarak muhafaza edilen ve kullanılan bir Milli Saray'ın kültüre katkısının doğrudan doğruya turizme katkılarının ise ancak dolaylı bir şekilde olduğunu belirtmektedir.

Milli Saraylar'ın otel veya kulüp olarak kullanılmasının doğru olmadığına işaret edilerek, Batı'da çok sayıda mevcut olan "Saray-Oteller"in tamamının devlet adamlarına ve eski asilzadelere ait olduğu açıklanmaktadır.

Merkezi Fransa'da olan "Relais de Campagne et Chateaux Hotels"in Avrupa'daki 243 otelinden, İspanya'daki "Parados National"in 61 saray otelinden hiçbirinin kral ve imparatorluk sarayı olmadığına ve içinde tiyatro, lokanta gibi tesisler bulunan Paris'deki "Palais Royal"in Kardinal Richelieu'nun Fransa Devleti'ne hediye ettiği kendi sarayı olduğuna dikkat çekilmektedir.

Verilen tebliğde ayrıca, Milli Saraylar'ın içinde ve dışında önemli bir değişiklik yapılmasının imkânsız olduğu, bir saraya başka bir fonksiyon verirken, binanın tarihi hatırasına uygun düşmeyecek bir netelikte olması gerektiği açıklanmaktadır.[361]

Milli Saraylar'ın fonksiyonlarının en uygununun müze-saray olduğu, bu durumun iç ve dış turizme hareketlilik getireceği, tarihi nitelikteki eserlerin gelecek nesillere yıpranmadan saklanarak aktarılması, bunun için de müze-sarayların az sayıda gruplar tarafından, nezaretçiler eşliğinde, objelerin el ve ayakla temasının önlenerek gezilmesi gerektiği ifade edilmiştir.[362]

---

361. Asım Mutlu, "Milli Saraylar'ın Kullanımında Kültür ve Turizme Katkı Sorunu", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 367.

362. Mutlu, *a.g.t.*, s. 366.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aynı sempozyumda başka bir konuşmacı tebliğinde, yapılacak mimari ve strüktürel analizlerin sonuçlarına ve tesisat imkânlarına göre, sarayların, toplantı, konser, v.b. kültürel faaliyetlere açılabileceğini,[363] aynı çeşit faaliyetler için, mimari ve mühendislik incelemeleri yapıldıktan sonra, bahçe ve servis yapılarından da faydalanılabileceğini, elde edilecek gelirlere, müze giriş ücretlerinin de dahil edilmesiyle, kendi geliriyle idare edebilen bir saraylar idaresinin kurulmasının mümkün olabileceğini ifade etmektedir.[364]

34. 2. Milli Saraylar'ın Korunma ve Onarımları

342. 1. Milli Saraylar'ın Korunmaları

Milli Saraylar'ın korunması ve onlara değer kazandırılması için alınacak kararlarda, onların sadece kültürel değerlerine değil, ekonomik değerlerine de yer verilmelidir.

3421. 1. Milli Saraylar'ın Korunmasında Planlama ve Belgelemenin Önemi

34211.1. Milli Saraylar'ın Korunmasında Planlamanın Önemi

Planlama bir sevk ve idare biçimidir. Planlamaya göre, bugünden itibaren elde edebileceğimiz araştırma ve uygulama verileri, gelecekte verilecek kararlara ve tahmin yürütmelere esas teşkil edebilir. Milli Saraylar'ın korunmasında umumi bir planın anahatları şöyle çizilebilir:

Durum Değerlendirmesi: Bu değerlendirmenin yapılabilmesi için mevcut kadroya ilaveler yapılarak, bir rapor tanzim edilmelidir.

Hedeflerin Tayini: Hedefler genel değil, kesin ve basit olmalı ve sayılarla ifade edilebilmelidir.

Stratejiler, Operasyon Planları ve Temel Politikalar: Az sayıdaki mevcut kaynakları, netice alabilecek bir biçimde kullanabilmek için gerekli harekete yönelik düşünceler, stratejileri oluşturur. Stratejiler, daha kesin ve ayrıntılı operasyon planlarına temel teşkil ederler. Operasyon planlarının uygulanmasında organizasyon içindeki davranış ve düşünce tarzını belirleyen ilkeler de politikaları oluşturur.[365]

---

363. Doğan Kuban, "Milli Saraylar'da Koruma ve Kullanımın Örgütlenmesi", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 247.

364. Kuban, *a.g.t.*, s. 248.

365. Muzaffer Soy, "Milli Saraylar'ın Korunması ve değerlendirilmesinde Planlamanın Önemi", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 447, 448.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Denetim ve Kontrol: Uygulamalar yetkili kişilerce devamlı olarak incelenmelidir. Gerek uygulamada, gerekse operasyon planlarında ortaya çıkacak değişiklik ve düzeltmelerin yapılması lazımdır.[366]

34211. 2. Milli Saraylar'ın Korunmasında Belgelemenin Önemi

Korumanın en önemli unsurlarından biri, neyin korunacağının bilinmesidir. Başka bir ifadeyle; korunacak konunun belgelenmesidir.

Belgelemeden gaye; geçmişten günümüze intikal eden kültür miraslarının gelecek nesillere aktarılması ve yapılacak onarım işlerinde kâfi ölçek ve niteliklerdeki projelerin elde edilmesidir.

Milli Saraylar'ın günümüzdeki durumları detaylı bir biçimde belirlendiği takdirde, muhtemel tahribatlardan sonra, onarımlarının yapılması daha kolay olacaktır.

Milli Saray ve eşyalarının fotogramatik filmlerinin çekilmesi, arşivlenmesi, değerlendirilmesi ve ayrıntılı ölçekli projelere dönüştürülmesi, pencere-kapı gibi unsurların detay planlarının çizilmesi uzun zaman isteyen, yorucu bir çalışmadır.

Bu konuyla ilgili belgeleme çalışmalarında akademik kuruluşlar ile özel kurum ve uzman kişilerden yardım talep edilebilir. Ayrıca, röleve ve restorasyon dallarında uzmanlık eğitimi veren akademi mensuplarıyla, süsleme unsurlarının belgelenmesinde, Mimarlık, Sanat Tarihi, Süsleme Sanatları v.b. bölümlerin öğrencilerinden yararlanılabilinir.

Yıldız Vakfı, Taç Vakfı gibi kurumlarla işbirliği yapılarak uzman kişilerin bu konuyla ilgilenmeleri sağlanmalıdır.[367]

Belgeleme sadece çizimle değil, yazıyla da olmalıdır. Sarayların tarihi ile ilgili çalışmalar, araştırmalar, bilhassa süsleme ile ilgili çizimlerde yazı ile belgeleme önemli bir rol oynayacaktır. Gravür, fotoğraf, anlatım v.b. birçok otantik belge, yazılı tanıtımın bir bölümü olarak da değerlendirilebilir.[368]

---

366. Soy, *a.g.t.*, s. 448.

367. Emre Madran, "Milli Saraylar'ın Yazınsal ve Çizimsel Belgelenmesi", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 212, 213.

368. Madran, *a.g.t.*, s. 214.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3421. 2. Milli Saraylar'ın Strüktürel (Yapısal) Koruma Meseleleri ve Çözüm Teklifleri

34212. 1. Milli Saraylar'ın Strüktürel (Yapısal) Koruma Meseleleri

Milli Saraylar'da strüktürel koruma meseleleri çeşitli etkenlerden meydana gelmektedir. Bu etkenleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

342121. 1. Tabii Etkenler

Tabii etkenlere; büyük fırtınalar, zelzeleler, yangınlar ve ısı değişmesinden meydana gelen faktörler girer.

342121. 2. Fiziki Etkenler

Saraylar içinde halk oyunlarının tertip edilmesi ve ziyaretçilerin döşemeler üzerinde koşuşmaları neticesinde, döşeme ile birlikte özellikle duvar ve tavan süslemeleri büyük zarar görmektedir.[369]

Yüksek tonajlı ticari ve harp gemilerinin süratli seyretmeleri, su kütlelerinin deniz kıyısında inşa edilen yapıların temellerinin aşınmasına sebebiyet vermektedir.

Saray odaları haddinden fazla mobilya ile doldurulmuştur. Bu eşyaların ağırlığı ve ziyaretçilerin sivri topuk ile demir çakılı ayakkabıları taban döşemelerini çabuk yıpratmaktadır.

Ultraviyole ışınlarını geçirmeyen camlar, normal camlarla değiştirilmiştir. Güneş ışınları, normal camlardan geçerek, mobilya, tablo ve diğer mefruşata zarar vermektedir.

342121. 3. Kimyevi Etkenler

Fırtına ve süratli giden gemiler, denizden, kimyevi su parçacıklarının uçuşmasına sebep olmakta ve bu su zerreleri sarayların dış cepheleri ile pencere aralıklarından girerek mobilyaların zarar görmelerine yol açmaktadır.

---

369. Lemi Şevket Merey, "Boğaziçi'ndeki Milli Saraylar'ımızın Sütrüktürel Koruma Problemleri ve Restorasyonları İçin Temel Öneriler", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 263.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

342121. 4. Yapılarda Hatalı Yapı Uygulamaları

Çatılardaki yanlış uygulamalar, muhtelif yerlerdeki nefesliklerin kapatılması, dış cephe taşlarının yağlı boya ile boyanması, elektrik tesisatının yenilenmesinde ahşap kirişlerin dikey kesitte 18 yerden 28 mm.'lik delik açılması yapıların dayanıklılığının azalmasına sebep olmaktadır.

342121. 5. Diğer Etkenler

Saraylar ve civarlarına inşa edilen ilave yapılar, mimari mirasların estetiğini bozmaktadır. Hidrofor, santral, v.b. gayeyle yapılan baraka ve küçük inşaatların daha müsait yerlere yapılması gerekir.

34212. 2. Milli Saraylar'ın Strüktürel Koruma Meseleleri ve Restorasyon İçin Çözüm Teklifleri

Milli Saraylar'ın kapalı mekânlarında vurgulu sazlar çalınmamalı, dikkatli ve ağır yürümeli ve hareketli gösterilere izin verilmemelidir.[370]

Ticari gemilerin Boğaz'dan geçişleri sırasında süratlerini azaltmaları gerekmektedir. Harp gemilerinin salvo atışları da diplomatik yollarla önlenmelidir.

Ayakkabıların döşemelere zarar vermemesi için çeşitli tedbirler düşünülmelidir.

Sarayların inşaası sırasında, saray camhanesinde özel imal edilen ve takılan, ultraviyole ışınları içeriye sızdırmayan camlar farkına varılmayarak, normal pencere camları ile değiştirilmiştir. Bu camların yerine eski özelliğine sahip yeni camlar özel atölyelerde imal ettirilerek yerlerine takılmalıdır.

Saray odalarındaki fazla eşyalar, nisbeten boş olan odalara dağıtılarak, estetik açıdan dengeli bir biçimde teşhir edilmelidir.

Deniz cephesindeki pencereler kötü hava şartlarında havalandırma için açılmamalıdır.

370. Merey, *a.g.t.*, s. 264, 265.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kum püskürtme veya tazyikli su kullanma yöntemleriyle dış cephelerin temizlenmesi önlenmelidir. Bunun gibi temizleme yöntemleri, taş, mermer ve süslemelerde tahribata sebep olmaktadır.

Şakuli yağmur borulara orijinal şekli verilerek, bunlar devamlı olarak temiz tutulmalıdır.

Nefeslikler gözden geçirilmeli, gerekirse yenileri yapılarak, yapıların yeterli havalandırılmaları sağlanmalıdır.

Nem oranının yüksek olduğu aylarda kaloriferin yakılarak, yapının ve mefruşatın rutubetten korunması gereklidir. Duvarlar hava almayı engelleyecek maddelerle kaplanmamalıdır.

Yapılacak yeni tesisatta, tahribat önlenmelidir.[371]

3421. 3. Milli Saraylar'ın Yangına Karşı Koruması

Milli Saraylar'ın inşaasında kullanılan malzemenin ve tezyinat unsurlarının niteliği, sarayların korunması çerçevesinde değerlendirildiğinde, akla ilk gelen yangın riski olmaktadır.

34213. 1. Mevcut Yangın Riski ve Tehditler

342131. 1. Bünyede Mevcut Riskler ve Tehditler

Elektrik donanımının zaafiyetleri, ısıtma sistemleri ve tedbirleri, görevli personelin ihmal ve kazaları içeren yanlış kullanımları, artık malzemenin kontrolü ve zararlı hayvanlar bünyedeki mevcut risklerdir.

342131. 2. Çevreden Gelen Riskler ve Tehditler

Deniz kazaları, infilaklar, karadaki dolum tesisleri; depolar, tanklar, petrol taşıyan tankerler, ziyaretçilerin dikkatsizliği, bakım ve onarım yanlışlıkları, kundakçılık Milli Saraylar'ın çevreden gelen risk ve tehditleridir.

371. Merey, *a.g.t.*, s. 266.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

34213. 2. Aktif ve Pasif Tedbirler

342132. 1. Aktif Tedbirler

Aktif tedbirler, yangının başlangıcından, tamamen söndürülmesine kadar geçen zaman zarfındaki tedbirlerdir.

Yangının vukuu halinde, ihbar ve ikaz edici sistemle tehlike belirlenebilir. Geniş alan ve yüksek tavanlı mekânlarda çıkan yangınlar ekip çalışmasıyla söndürülmelidir.

Vardiya sistemi ile 24 saat çalışan yangın güvenlik timleri özel surette eğitilmelidir.[372]

342132. 2. Pasif Tedbirler

Yangının çıkmasını önlemek, çıktığı takdirde büyümesine engel olmak için alınan tedbirler pasif tedbirlerdir.

Elektrik sistemleri gözden geçirilmeli, kabloların yangına mukavim, özel izolasyon maddesi ile korunmaları gerekmektedir.

Elektrikle ısıtma olmamalıdır. Sıcak sulu kalorifer sistemleri tercih edilmelidir.

Görevli personelin bulunduğu yerlerde, elektrikli aletlerle, bütan gazlı tüplerin bulundurulmamasına dikkat edilmelidir.

Korunan mekânlar "check-list" sistemiyle kontrol edilerek terk edilmelidir.

Artık malzemenin biriktirilmemesi, malzemelerin, çatı aralarının, bodrumların ve aydınlıkların devamlı kontrol edilmesi gerekir.

Denizden gelebilecek sızıntı ve petrol türevlerinin nötralözasyonu için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Ziyaretçilerin sıkı kontrolü ve gerektiğinde uyarılmaları için görevliler dikkatli olmalıdır.

372. Z. İrfan Öner, "Milli Saraylar'ın Yangına Karşı Korunması", tebliğ, *Milli saraylar Sempozyumu*, s. 301-305.

Onarım ve bakımlarda, yüksek güçteki elektrik aletlerinin kullanımları sırasında teknik personele haber verilerek izin alınmalıdır.

Saraylar civarındaki endüstri tesislerinin, depo, ağaçlıklı alanların kontrolü ve muhtemel yangına karşı, buralarla saraylar arasında özel muhabere sistemi sağlanmalıdır.[373]

34213. 3. Aktif Savunma Sisteminde Gözönüne Alınması Gereken Özellikler

Uyarı sistemi, sesli, görüntülü, ikaz verebilecek, cereyan kesilmelerinde de kullanılabilecek nitelikte olmalıdır.

İhbar uyarıcıları, yangın timi ve güvenlik nöbeti odalarında olmalıdır.

Duman dedektörlerinin seçiminde, o binadaki hava sirkülasyonu dikkate alınmalıdır.

Sabit söndürme sistemi, halon sistemi olmalıdır. Bu sistem malzemeye zarar vermeyeceği gibi leke de bırakmaz.

Söndürme sisteminde, otomatik kumandanın yanısıra elle kumandalı sistem de olmalıdır. Böylece ziyaretçilerin, mekânı tahliye etmelerinden sonra, kapılar kapanarak, yangın söndürme sistemi çalıştırılabilir.

Dedektörlerin iç süslemeye uyum sağlaması, estetik görünümlerinin bozulmamasına gayret edilmelidir.[374]

342. 2. Milli Saraylar'ın Onarımı

25-31 Mayıs 1964'de Kültür Mirasları'yla ilgili en önemli kongre Venedik'te toplanmıştır.

Venedik Bildirisi'nin ilk maddelerinde kavramların tanımları ve gaye belirlendikten sonra, anıtlarda koruma ve restorasyon ile uyulması gereken kurallar açıklanır.

Venedik Bildirisi'nin, konumuzla ilgili en önemli maddesi 9. maddedir:

---

373. Öner, *a.g.t.*, s. 301-305.

374. Öner, *a.g.t.*, s. 305.

"Restorasyon, ancak yüksek derecede ihtisaslaşmış meslek adamları tarafından yürütülmesine müsaade edilen bir operasyondur. Amacı, anıtın tarihi ve estetik değerini koruma ve açığa çıkarmadır. Restorasyonun dayanağı sağlam belgeler ve orijinal karakterine saygıdır. Tahminen başladığı yerde restorasyon durmalıdır. Restorasyona her ilave, mimari bütünlük açıdan tasvip edilebilir olmalı ve çağdaşlık damgası taşımalıdır. Her zaman her restorasyondan önce ve restorasyon esnasında, arkeolojik ve tarihi araştırmalara yer verilmelidir."[375]

Milli Saraylar'ın onarımlarında da ilmi ve teknik araştırmalar olmaksızın yapılacak uygulamaların zararlı olabileceği, onarım konusunda TÜBİTAK Yapı Araştırma Enstitüsü'nden faydalanma görüşü,[376] Venedik Bildirisi'nin 9. maddesi ile uygunluk göstermektedir.

Milli Saraylar'ın onarımı için önce bir program yapılmalı ve mali meseleler çözümlenmelidir. Restorasyonları, uzman ekipler, üniversitelerle işbirliği yaparak, gerektiğinde yabancılara danışarak yapmalıdır. Ekibin alt yapısı iyi şekilde teşkil edilmeli, taş, ahşap ustaları geçici değil, devamlı statüde görev almalıdır.[377] Restoratör ve yüksek mimarlara teknik kadroda yer verilmeli, çağdaş malzeme ile restorasyon yapılmamalıdır. Çalı kireci tercih edilmeli ve kireç uzun süre dinlendirilmelidir. Horasan harcı da ihmal edilmemelidir.[378]

Sarayların en çok tercih edilen yeni fonksiyonu, bu mimari eserlerin müze olarak kullanımıdır. Ancak, sadece müzecilikle kalınmayabilinir, bahçelerde veya ek binalarda kültür faaliyetleri ve turizme dönük gösterilerin yapılmaları da mümkündür. Önemli olan, yapıya yeni bir fonksiyon getirirken, yapının karakterini bozmadan bir takım değişiklikleri ihtiva eden, onarım politikasının gözönüne alınmasıdır.[379]

---

375. Evci, *a.g.t.*, s. 232.

376. Orhan Alsaç, "Milli Saraylar'ımızın Bakım, Onarım ve Kullanım Sorunlarına Çözüm Bulmada Teknik ve Bilimsel Araştırma Olanağı", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 250.

377. Birgi, *a.g.t.*, s. 233.

378. Merey, *a.g.t.*, s. 266, 267.

379. Evci, *a.g.t.*, s. 233; geniş bilgi için bk., Ali Saim Ülgen "Anıtların Korunması ve Onarılmasına Ait Prensipler", *Röleve ve Restorasyon Dergisi*, Ankara 1974, C. I, s. 16-20.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

342. 3. Milli Saraylar Park ve Bahçeleri'nin Umumi Meseleleri

Milli Saraylar'ı sadece yapı olarak değil, park ve bahçeleriyle birlikte düşünmek gerekir.

Orta Asya'ya göç eden Türkler'in yerleşik düzenleri ile birlikte önceleri sebze, meyva ve gölgelik gayesiyle başlayan bahçecilik, daha sonraları inşa edilen yapılarla birlikte bol ağaçlandırma ve çiçeklerle bezenmiş düzenlemelere dönüşmüştür.

13. y.y.'da Selçuklu Sultanları'nın sarayları ile birlikte-günümüzde sadece kalıntılarının kalmasına rağmen- bahçe düzenleme çalışmalarının havuzlarla birlikte yapıldığı müşahade edilmektedir.

Bursa, Edirne, ve Manisa'daki Osmanlı Saray Bahçeleri'ne ait bilgiler de yabancı seyyahların notlarında mevcuttur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi İstanbul'a taşınınca, şehirde bahçeler sadece saray, köşk ve konakları çevrelemiyor, büyük koruluk ve parklarla birlikte bütün kenti süslüyordu.

16. y.y.'ın yarısında Hasbahçeler (Padişah Bahçeleri)'in sayısının 39, 17. y.y.'ın ortasında 61 olduğu belirtilmektedir.

İstanbul'un fethinden günümüze kadar geçen zaman içinde, saray bahçelerinin kendine has niteliği sadece Topkapı Sarayı'nda görülür. 18. y.y.'dan itibaren geleneksel Türk Bahçeleri stili yerine, İtalyan stili geçmiş ve aynı yüzyılın sonlarına doğru bahçelerde barok çizgilerin hakimiyeti etkin olmuştur.

19. y.y.'ın ortalarına doğru, Türk bahçelerine has mimari olmamakla birlikte, havuzlarda bu etki devam etmiştir.

19. y.y.'ın sonlarında ise setli bahçeler ve istinat duvarları kaldırılmış, yerine İngiliz stili hakim olmuştur.

20 y.y.'ın başlarında da Grotto ve Şale motifleri bahçelere girmiştir.

Tabii ve kültürel etkinliklerle değişen, hatta yok olan bahçeler gene de geçmiş ile gelecek arasında bir vazife görmektedir.

Park ve bahçeler konusunda 25 Eylül 1975 tarihli Yüksek Başkanlık'ın onaylamış olduğu, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Peyzaj Bülümü'nün de görev aldığı üç üyeden müteşekkil komisyon bir etüd raporu hazırlamıştır. Bu raporda, Milli Saraylar Bünyesindeki bahçelerin restorasyon meseleleri, tedbirler ve teklifleri yer almıştır.

5 Nisan 1977 tarihinde de Millet Meclisi Başkanlığı ile gene A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü arasında bir protokol yapılmış ve bu protokole göre Dolmabahçe ile Beylerbeyi Sarayları'nın bahçe restorasyon projeleri hazırlanarak, bu doğrultuda faaliyete geçilmiştir.[380]

Park ve bahçelerin estetik güzelliğini bozan ve hatta bazı yerlerde tamamının yok olmasına sebep olan etkiler çeşitlilik arzetmektedir.

Duvar, basamak, havuz v.b. mimari elemanların değiştirilmeleri ve restorasyonlarından meydana gelen hasarlar, bahçelerdeki bitkilerin çeşitli sebeplerden dolayı eksilmeleri, parselasyon, çevre değişme ve kullanış biçimlerinden doğan yanlışlıklar park ve behçeleri olumsuz bir biçimde etkilemiştir. Bunların yanısıra, park ve bahçelerin bakımlarının yetersiz olması, bilgisizce yapılan müdahaleler, onların zamanla çirkinleşme ve yok olmasına sebep olmuştur.

Uzun vadede alınacak tedbirlerle, bütün yeşil alanlar bir bütün olarak ele alınmalı, envanter, röleve ve araştırma-planlama yapacak yetkili bir komisyon tarafından düzenlemeleri yapılmalıdır. Uzun vadeli çalışmaların programları yapılırken, bahçelerin hali hazırdaki durumlarının daha kötüye gitmemesi için gerekli tedbirler alınmalıdır. Halen mevcut veya yok olmuş bitkilerin yetiştirilebilmesi için özel fidanlıkların kurulabilmesi için gayret gösterilmelidir.

ICOMOS (International Council of Monuments and Sites - Uluslararası Anıtlar ve Çevreyi Koruma Örgütü) ve IFLA (International Federation of Landscape Architects -Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu) ile ilişki kurularak bilgi alışverişinde bulunulması, bazı görevlilerin yurtdışına gönderilerek uzmanlaşmalarının sağlanması, park ve bahçelerin korunma ve geliştirilmesinde faydalı olabilecektir.[381]

---

380. Yüksel Öztan-Murat Yazgan, "Milli Saraylar'ımızın Park ve Bahçelerinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Öneriler ve Dış Ülkelerden Bazı Örnekler", tebliğ, *Milli Saraylar Sempozyumu*, s. 109.

381. Öztan ve Yazgan, *a.g.t.*, s. 114.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SONUÇ

Dünya tarihine toplu bir bakış bize uzun ömürlü devletler içinde Osmanlı Devleti'nin 600 yılı aşkın tarihiyle ilk sıralarda yer aldığını gösterir. Tabii olarak böyle cihanşümul bir devletin dayandığı tarihi bir kültürü, dolayısıyla sanatın çeşitlerini içine alan renkli ve güçlü bir medeniyeti olacaktır. Keza bu devlet, muktedir bir yönetime muhtaç bulunduğundan, kuruluşundan itibaren devrinin şartlarına göre yönetim binaları da inşa edecektir.

İşte, Osmanlı Devleti'nin çok uzun süre idare merkezi olan İstanbul'da yönetim, dinlenme ve daha başka gayelerle yaptırdığı saraylar, köşkler ve kasırlar milletimizin paha biçilmez tarihi mirasını oluşturmaktadır.

Bu çok değerli miras, tarihi, mimari, kültürel, estetik gibi bir çok yönlerden araştırma konusu yapılabileceği gibi, özellikle günümüzde başta milletimizin tarih şuurunun gelişmesi olmak uluslararası politikada, ekonomik ve evrensel kültür içinde önemi gittikçe artan, turizm bakımından da araştırmalara konu edinilmelidir. Ancak, tespit edebildiğimiz kadarıyla bu tür araştırmaların arzu edilene göre yetersiz bulunduğunu söylemeliyiz. Bu bakımdan, söz konusu alan hakkında çok yönlü araştırmalara gerek olduğu ortadadır. Biz bu araştırmamızda sadece müstesna bir turistik mahal olan İstanbul'daki Milli Saraylar ve bunların turizm olayındaki yerini ve önemini konu edindik.

Çok eski zamanlardan beri varolagelmiş olan seyahat ve turizmi olayı, insanlığın ekonomik, teknolojik ve kültürel gelişme ve değişmesine paralel olarak yeni tarz ve şekiller almıştır. Ülkemizde genel turizm olayına kısaca değindikten sonra, konumuz gereği İstanbul'un tarihinden başlayıp, coğrafi konumu, demografik yapısı, ulaşımı, ekonomik durumu, araştırmanızı belki uzaktan ilgilendiren başka tarihi eser ve mahallerde bunların turizm değerleri ve nihayet çalışmamızı doğrudan ilgilendiren İstanbul'daki Milli Saraylar'la ilgili hususları işledik.

Görebildiğimiz o ki araştırma konumuzu teşkil eden İstanbul ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Milli Saraylar Türkiye turizm olayında önemli bir yer işgal etmektedir.

Araştırmamızın alt başlıklarını oluşturan her konunun başlı başına bir inceleme mevzuu olabileceğinin bilincinde olarak, araştırma konumuzun içerik ve çerçevesini taşar endişesiyle saray ve kasırlarla ilgili detaylara girmemeye özen gösterdik. Zira, bizim üzerinde yoğunlaştığımız asıl konumuzun Milli Saraylar ve Kasırlar ve bunların turizm ile ilişkisi olduğu araştırmamızın bütünlüğü içinde açık olarak görülmektedir. Sözü edilen tarihi ve turistik mekânların, ülkemiz turizm içinde özellikle kültürel ve ekonomik değerlerine de yer verilmiştir. Kültür Turizmi yönünden Milli Saraylar turizmimizin genelinde azımsanamayacak bir öneme sahiptir.

Araştırmamızda vardığımız önemli sonuçlarından biri de, Milli Saray ve Kasırlar'ın tanıtım, korunma, onarım ve kullanımı ile ilgili tespitlerdir.

Araştırmamızın sadece teorik planda kalmayıp, ilgilenecekler için bir takım pratik ve faydalı sonuçlar vermesini de hedefledik. Bu sebeple araştırmamız süresince ilgili ve yetkililerden edindiğimiz bilgiler, gözlemlerimiz ve yerinde yaptığımız tespitler sonucunda Milli Saraylar'la ilgili geleceğe dair temennilerimizi de burada belirtmek istedik.

Müze-Saray niteliğindeki bu tarihi ve kültürel miraslarımızın yalnız içinde yaşadığımız yıllarda değil, gelecek kuşaklara da aslına uygun bir biçimde korunarak tanıtılıp aktarılabilmesinin hedeflendiğini memnuniyetle müşahade ettik. Burada Turizm olayının, eserlerin yıpranmasını önlemek için sadece turistik mekânların içinde değil de dışında cereyan etmesinin uygun olacağı görüşüne vardık. Nitekim, özellikle Dolmabahçe Sarayı'nda günlük ziyaretçi sayısının sınırlı tutulması ve sarayın dışında faaliyet gösteren kafeterya, çay bahçesi gibi dinlenme yerlerinin yerli ve yabancı turistlere hizmet vermesi, sözü edilen konunun bir parçasıdır. Günümüzde Milli Saraylar'da koruma, onarım işlemlerinin olabildiğince yapıldığı ancak, söz konusu husus için yeterli sayıda uzmanların arttırılması gerektiği kanaatine vardık. Zira, müze-saray nitelikli kültürel ve tarihi miraslarımızın eski ve büyük oluşu, geniş alanlara yayılan arazi ve bahçeleri, ziyaretçi yoğunluğu gibi hususlar problem teşkil etmektedir.

Bizce, Milli Saraylar'dan kültür ve turizm olmak üzere iki yönden

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yararlanılabilir. Bu sarayların toplantı salonlarının konferans ve kongre turizminde, çeşitli konserlerde kullanılması ile hem turizm geliri hem de tanıtım bakımından yarar sağlanabilir.

Halkımızın orta ve daha ileri yaşta bulunanları henüz turizm bilincine ulaşamamış görünmektedir. Özellikle öğrenciler olmak üzere genç neslin ise sarayları ziyaret hususunda daha meraklı ve duyarlı olduğu tespitlerimiz arasındadır. Bu nedenle ilk ve ortaöğrenim öğrencilerine Milli Saraylar'ı tanıtıcı gezilerin tertiplenmesi, toplumumuzun turizm bilincini geliştirmekte çok önemli yer aldığını düşünüyoruz.

Turistik mekânların başta muhafaza, güvenlik ve başka endişelerle araştırmacılara sağladığı müsaade ve imkânların daha da arttırılmasının faydalı olacağı kanatindeyiz. Çünkü, turizm olayının tanıma-tanıtma esprisi ve kanunu içinde gelişeceği bilinen bir husustur.

Araştırmamız sırasında çeşitli istatistiklerden elde ettiğimiz sonuçlar da gösteriyor ki, İstanbul 'daki turistik mahaller ve özellikle Milli Saraylar bakımından, mesela Dolmabahçe Sarayı başta olmak üzere, sadece bir kaç yerli ve yabancı turistlerin zihninde yer etmektedir. Dolaysıyla seyahat acentaları bu doğrultuda programlar uygulayagelmiştir. Oysa, birçok yönlü turistik değeri haiz diğer Milli Saray, Köşk ve Kasırlar da mevcuttur.

Araştırmamızın son bölümünde Milli Saraylar'ın İstanbul ve Türkiye turizm gelirleri içindeki payının oldukça az olduğunu tespit ettik. Bu payın arttırılması için gerekli faaliyetlerde bulunulması gerekmektedir.

Maddi ve manevi değeri haiz bu tarihî mirasların gerek yurtiçi gerekse yurtdışı tanıtımı için daha fazla gayret gösterilmesi kanaatindeyiz. Günümüzde çağın teknolojik imkânları turistik eserlerin tanıtımında önümüze geniş imkânlar sermekterdir. Tarihi eserlerle ilgili yapılacak çok yönlü ilmî araştırmalar, yabancı dillere de çevrilerek bu ülkelerin turizmle ilgili birimlerine, kütüphanelerine ulaştırılmalı, video-televizyon gibi görsel imkânlardan yararlanılmalıdır.

Müze olarak kullanılması zorunlu olmayan, uygun özellikleri bulunan saray, köşk ve kasırlarda daha fazla turizme yönelik aktif kullanma biçimlerinin değerlendirilmesi ve günümüzde anlamını kaybetmiş işlevlerinin yerine yenilerinin verilmesinin yerinde ve gerekli olacağı kanaatindeyiz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KAYNAKLAR

AKOZAN, Feridun, "Tarih Boyunca Türk Sarayları-Milli Saraylar", *Milli Saraylar Sempozyumu*,

AKOĞLU, Tunay, *1967 Uluslararası Turizm Yılında Türkiye Turizmi*, İst.Tic. Oda. Yay., İstanbul 1967.

AKOĞLU, Tunay, *Dünyada ve Bizde Turizm*, Varlık Yayınları, İstanbul 1977.

AKOĞLU, Tunay, *Turizm Olay ve Ekonomisine Toplu Bakış*, T.T.O.K. Yay., İstanbul 1964.

AKOĞLU, Tunay, *Turizm Politikasının Anahatları*, Ajans Türk Mat., Ankara 1967.

AKŞİT, İlhan ve BASKAN, Ali Rıza, *Türkiye'nin Tarih Hazineleri*, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul tarihsiz.

ALSAÇ, Orhan, "Milli Saraylar'ımızın Bakım, Onarım ve Kullanım Sorunlarına Çözüm Bulmada Teknik ve Bilimsel Araştırma Olanağı", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

ALSAN, Nebil Fazıl, Şair, *Edib ve Tarihçi Kalemiyle İstanbul*, Yeni Bahar Mat., İstanbul 1973.

ALTINOLUK, Ülkü, "Yıldız Sarayı Harem Bahçesi", *T.T.O.K.* yay. sayı: 70, İstanbul, Ekim 1983.

ARSEVEN, Celal Esad, *Türk Sanat Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul tarihsiz.

ARİFZADE, Şenay, "Saray Hamamları", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

ATASOY, Nurhan, "Dolmabahçe Sarayının Türk Karakteri", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler koll. Şti., İstanbul 1985.

ATASOY, Sümer, "Saraylarımızın Kültür, Sanat ve Turizm Ortamına Katkıları", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler koll. Şti., İstanbul 1985.

AYVERDİ, Semiha, *Boğaziçi'ne Dair*, Baha Mat., İstanbul 1966.

B.D.İ.E., Aylık *Ekonomik Göstergeler Ocak 1992* B.D.İ.E. yay., Ankara, Mart 1992.

B.D.İ.E., *Deniz Taşıtları İstatistikleri 1990*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1481, Ankara, Kasım 1991.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

B.D.İ.E., *Deniz Taşıtları İstatistikleri 1990*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1481., Ankara, Kasım 1992.

B.D.İ.E., *Genel Nüfus Sayımı 1990*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1457, Ankara 1991.

B.D.İ.E., *Karayolları Trafik Kaza İstatistikleri 1990*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1489, Ankara, Aralık 1991.

B.D.İ.E., *Kültür İstatistikleri 1990*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1508, Ankara, Nisan 1992.

B.D.İ.E., *Milli Eğitim İstatistikleri 1988-1989*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1502, Ankara, Şubat 1992.

B.D.İ.E., *Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 1989-1990*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1491, Ankara, Aralık 1991.

B.D.İ.E., *Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1237, Ankara Mayıs 1988.

B.D.İ.E., *Tarımsal Yapı ve Üretim 1989*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1505, Ankara, Nisan 1992.

B.D.İ.E., *Turizm İstatistikleri 1990*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1476, Ankara, Eylül 1991.

B.D.İ.E., *Türkiye İstatistik Yıllığı 1990*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1510, Mart-Mayıs 1992.

B.D.İ.E., *Ulaştırma ve Trafik Kazaları İstatistikleri Özeti 1989*, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1451, Ankara, Şubat 1991.

BALLY, Auguste, *Bizans Tarihi*, çev. Haluk Şaman, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul tarihsiz.

BANOĞLU, Ahmet Niyazi, *İstanbul'un Bünyesi*, Yeni Mat., İstanbul 1963.

BATUR, Afife, ELDEM, Nezih, SILAN, C. S., SUDALI, Muzaffer, YÜCEL, Atilla, "Türkiye ve Kültürel Bölge Olarak Milli Saraylar", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

BAYSAL, Kubilây, *Türkiye Ekonomisi*, Gür-Ay Mat., İstanbul 1984.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, I, T.T.K. Yay., İst. Maarif Mat., İstanbul 1940.

Belgelerle Yıldız Sarayı Rehberi, yıl 1, sayı 2, İhlas Mat., İstanbul tarihsiz.

BİRGİ, Muharrem Nuri, "Saraylarımızın Tanıtılması, Günümüzdeki Durumlarının Belirlenmesi, Kültür, Sanat ve Turizm Ortamına Katkıları, *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BOLU, Turgut, "Milli Saraylar'ın Turizm ve Tanıtma Amacı ile Değerlendirilmesi", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler koll. Şti., İstanbul 1985.

CANTAY, Gönül, "Kültür Varlıklarımızın Tanıtım Çalışmalarında Taşıdığı Önem ve Bazı Öneriler", *Türkiye Tanıtım Sempozyumu*, Kuruluş Ofset Basımevi, Mayıs 1989.

CEZAR, Mustafa, "Sanatla Batıya Açılışta Saray Yapıları ve Kültürün Yeri", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

CHAUPUT, Ernest, *Türkiye'de Jeolojik ve Jeomorfojenik Tetkik Seyahatleri*", İst. Ün. Yay., çev. Ali Tanoğlu, 1976.

CİLLOV, Haluk, *Türkiye Ekonomisi*, Sermet Matbaası, İstanbul 1972.

ÇELEBİ, Mehmet, "Milli Saraylar'ın TBMM Teşkilatı İçindeki Yeri", *Milli Saraylar Dergisi*, Cem Ofset Mat. A.Ş., İstanbul 1987.

ÇORUH, Selahattin, *Turizm Bilgisi ve Turizm Meselelerimiz*, Ankara Sanayi Odaları Birliği Mat., Ankara 1963.

ÇORUH, Selahattin, *Turizm ve Türkiye Turizmi*, Basın Yayın Turizm Genel Müd. Yay., Ankara 1952.

ÇİTLİOĞLU, Ercan, *Türkiye Turizm Politikası ve Sorunları*, Ayyıldız Mat., Ankara 1978.

DAĞTEKİN, Hüseyin, BALTACI, Cahit, UYKUCU Ekrem vd. *Türkiye Tarihi*, Dilek Matbaası, İstanbul 1977.

DALLI, Özen, *Turizm Talebi ve Gelirleri*, Ankara 1974.

DANİŞMEND, İsmail Hakkı, *31 Mart Vakası*, Fatih Yayınevi, İstanbul 1986.

DARKOT, Besim, "Boğaziçi", II, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979.

DARKOT, Besim ve TUNCEL Metin, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İst. Ün. Yay., yay no: 2510, İstanbul 1981.

DİEHL, Charles, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevfik Bıyıklıoğlu, Vakit Gazete-Kütüphanesi, İstanbul 1937.

DİEZ, Ernst, GLÜCK Heinrich, *Alt Konstantinopel*, Roland Verlag, München 1920.

DİRİMTEKİN, Feridun, *İstanbul'un Fethi*, Belediye Mat., İstanbul 1949.

DUKAS, *Bizans Tarihi*, çev. V. L. Mirmiroğlu, İstanbul Mat., İstanbul 1956.

ERALP, Ziya, *Genel Turizm*, T.C. Turizm ve Kültür Yay., Ankara 1982.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ERYILDIZ, H. Semih, "Sarayların Kullanıma Açılması İçin Ticari Örgütlenme Modeli", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

ETHEM, Halil, *Camilerimiz*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1933.

EVCİ, Fikret, "Milli Saraylarımızın Günümüzdeki Yeri ve Zamanımızdaki Kullanılma Olanakları", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

EZGÜ, Fuat, *Yıldız Sarayı Tarihçesi*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1962.

Ferhangi Ziya, *Farsça Türkçe Lügat*, M.E.B. Basımevi, Ankara 1984.

FUMELLİ, F., *The Palace of Dolmabahçe*, İnstituto Geografica De Apostini, Novara 1956.

GARAN, İhsan, *Türkiye ve Turizm*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Turizm Derneği, yay. no:1, Sevinç Mat., Ankara 1967.

Genel Nüfus sayımı 1985, B.D.İ.E. Yay., B.D.İ.E. Mat., Ankara 1986.

Genel Nüfus Sayımı 1990, B.D.İ.E. Yay., yay. no: 1457, B.D.İ.E. Mat., Ankara 1991.

GEZGÖR, Vahide, "Dolmabahçe Saat Kulesi", *Milli Saraylar Dergisi*, sayı 1, Cem Ofset Matbaacılık Sanayı A.Ş., İstanbul 1987.

GÜLERSOY, Çelik, *Dolmabahçe*, İstanbul Kitaplığı LTD., İstanbul 1984.

GÜLERSOY, Çelik, *Kariye (Chora)*, İstanbul Kitaplığı LTD., İstanbul 1980.

GÜLERSOY, Çelik, *Küçüksu*, Apa Ofset Basımevi, İstanbul 1985.

GÜVEN, Muhittin, "Saraylarımızın Tanıtılması ve Günümüzdeki Durumlarının Belirlenmesi", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

HAMMER, Jos. von., *Constantinopolis und der Bosphorus*, I, Biblio Verlag, Osnabrück 1967.

HOTZ, Walter, *Byzans-Konstantinopl*, Deutscher Kunstverlag GmbH, München 1978.

HUNZİKER, Walter, "Die Fremdenverkehrslehre (eine systemkritische Betrachtung)", *Festschrift zur Vollendung des 65. Lebensjahres von o. Prof. Dr. Dkfm. Paul Bernecker*, Wien 1973.

HUNZİKER, Walter und KRAPF, Kurt, *Grundriss der Allgemeinen Fremdenverkehrslehre*, Polygraphischer Verlag A. G., Zürich 1942.

İNCİCYAN, G. *XVIII. Asırda İstanbul*, çev. Hrand D. Andreasyan, İst. Ens. Yay., İstanbul 1976.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İnönü Ansiklopedisi, VII, Maarif Basımevi, Ankara 1955.

İRLE, Feryal, "Milli Saraylar'ımızın Mobilya Yönünden Tanıtılması", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

İstanbul 1992 Turizm Envanteri, Kurtiş Mat., İstanbul 1992.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi 1991, Tanıtım ve Çalışma Raporu, Bilgi İşlem San. ve Tic. A.Ş., İstanbul tarihsiz.

İstanbul Sanayi Odası Araştırma Dairesi, *Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının İller İtibariyle Dağılımı 1979-1986*, yay. no: 1988/8, Avcıol Mat., İstanbul Mayıs 1988.

İstanbul Turizm Müdürlüğü, *İstanbul İl Envanteri*, İstanbul 1988.

İstanbul İl Yıllığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

İŞLİ, Necdet, *İstanbul'da Sahabe Kabir ve Makamları*, Renk Ofset Mat., Ankara tarihsiz.

KALKAN, Şenay, "Milli Saraylar", *Euroclub*, Kış/1988, yıl 3, Askan Basımevi.

KASPAR, Claude, *Die Fremdenverkehrslehre im Grundriss*, St. Galler Beitraege zum Fremdenverkehr und zur Verkehrswirtschaft, Band I, Bern 1975.

KASPAR, Claude und KUNZ, Beat R., *Unternehmungsführung im Fremdenverkehr*, St. Galler Beitraege zum Fremdenverkehr und zur Verkehrswirtschaft, Band 13, Bern 1982.

KİLLER, Peter, "Byzantinische Denkmaeler in İstanbul", *Die Kulturelle Monatschrift*, November 1971.

Knaurs Lexikon, *Süddeutsche Verlagsastalt und Druckerei*, München 1975.

KONYALI, İbrahim Hakkı, *Üsküdar Tarihi*, Ahmet Sait Mat., İstanbul 1977.

Köy İşleri Bakanlığı, *Köy Envanter Etüdlerine Göre İstanbul*, Ankara Yarı Açık Cezaevi Mat., Ankara 1964.

KUBAN, Doğan, "Milli Saraylar'da Koruma ve Kullanımın Örgütlenmesi", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler koll. Şti., İstanbul 1985.

KUBAN, Doğan, "Osmanlı Çağında Boğaziçi Yerleşmesi", *İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Sempozyumu*, Kutulmuş Mat., İstanbul 1975.

KURTER, Ajun ve BENER Muzaffer, "İstanbul ve Çevresinin Jeomorfolojisine Ait İlk Not", *İst. Üni. Coğ. Enst. Dergisi*, III, İst. Üni. Coğ. Enst. Yay., İstanbul 1963.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, *Tur Yönetiminin İlke ve Süreçleri*, Şafak Mat., Ankara 1983.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, *Turizm Pazarlaması*, Şafak Ma., Ankara 1983.

LEVTCHENKO, M. V., *Bizans*, çev. Erdoğan Berktay, Milliyet Yay. A.Ş., İstanbul 1979.

MADRAN, Emre, "Milli Saraylar'ın Yangına Karşı Korunması", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

MENTEŞ, Ahmet, "Milli Saraylarımız ve Kullanımı", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

MEREY, Lemi Şevket, "Boğaziçi'ndeki Milli Saraylar'ımızın Strüktürel Koruma Problemleri ve Restorasyonları İçin Temel Öneriler", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

MUTLU, Asım, "Milli Sarayların Kullanımında Kültür ve Turizm Katkı Sorunu", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler koll. Şti., İstanbul 1985.

NAHRSTEDT, Wolfgang, *Die Entstehung der Freizeit*, Vandenhoeck und Ruprecht in Göttingen 1972.

Nouveau Petit Larousse, Librairie Larousse, Paris 1968.

NUTKU, Özdemir, "Turizmde Geliştirilecek Kültürel Etkinlikler", *Otel Yönetimi Seminerleri*, Şafak Mat., Ankara 1984.

OLALI, Hasan, *Turizm Dersleri*, Ege Üni. Mat., İzmir 1971.

OLALI, Hasan ve Alp Timur, *Turizmin Türk Ekonomisinde Yeri*, Ofis ticaret -Mat. San. Ltd. Şti., İzmir 1986.

ONGUN, Nazif, "Dolmabahçe Sarayı'nın Salon ve Odaları Üzerine", *T.B.M.M. Dergisi*, s. 1, Cem Ofset Mat. San. A.Ş., İstanbul 1987.

OSMANOĞLU, Ayşe, *Babam Abdülhamid*, Selçuk Yayınları, Ankara 1960.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, (Türk Tarih Kurumu), Ankara 1986.

ÖNEN, Yılmaz, *Kongre Turizmi ve Kongre Organizasyon Tekniği*, T.S.A.B. yayını, Ankara 1986.

ÖZDEŞ, Gündüz, "Milli Saraylar'ımızın Kültür, Sanat ve Turizm Ortamına Katkıları Konusunda Bazı Öneriler", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

ÖZTAN, Yüksel-YAZGAN, Murat, "Milli Saraylar'ımızın Park ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bahçelerinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Öneriler ve Dış Ülkelerden Bazı Örnekler", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler koll. Şti., İstanbul 1985.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Türkiye Tarihi*, Hayat Dergisi yay., fasikül 10.

PAYZIN Ziya, *Milli Saraylar Restorasyonu Master Planı Hazırlık Raporu*, TBMM Basımevi Ankara 1976.

PAYZIN, Ziya, *Milli Saraylar'ımızın Temel Sorunları*, TBMM Basımevi, Ankara 1977.

PAYZIN, Ziya, *T.B.M.M. Dolmabahçe Sarayları İçin Fonksiyon Çözüm Önerisi*, Ankara, Mart 1977.

PÜSCHL, Arnold Ernst, *Fremdenverkehr und Fremdenverkehrspolitik*, Dunckner-Humbolt, Berlin 1962.

REFİK, Ahmet, *16. Asırda İstanbul Hayatı*, İstanbul Devlet Basımevi, İstanbul 1955.

SAĞCAN, Mustafa, "Turizm Çevre İlişkileri ve Turizm Kaynaklarının Korunması", Özel İhtisaş Yazısı, *Turizm Yıllığı-1985*, T.C. Turizm Bankası A.Ş. Araştırma ve Bşk. Yay., Ankara 1986.

SAYAR, Cazibe Malik, "İstanbul ve Çevresinin Jeolojik Yapısı", *İstanbul İl Yıllığı*, T.C. Turizm bankası A.Ş. Araştırma ve Eğitim Bşk. yay., 1973

Sayılarla İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi-PİAR Araştırma Ltd. Şti., Cem Ofset Matbaacılık A.Ş.

SERHADOĞLU, Rıza, *Büyük İstanbul Albümü*, Osman Yalçın Mat., İstanbul 1975.

Sezon, "Yıldız Tiyatrosu", s. 1., Rönesans Yayınları, İstanbul, Mayıs 1987.

SIAR-TÜRSAB *Türkiye Seyahat A. İmaj Araştırması Incoming*, Sosyal ve İktisadi Araştırmalar A.Ş., İstanbul 1985.

Skylife, THY Yay., İstanbul, Eylül 1992.

SOY, Muzaffer, "Milli Saraylar'ın Korunması ve Değerlendirilmesinde Planlamanın Önemi", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

STEWİG, Reinhard, *Bizans Konstantinopolis-İstanbul*, çev. Ruhi Turfan ve M. Ş. Yazman, Aşkın Basımevi, İstanbul 1965.

SUHA, Arın, "Tanıtmada Çağdaş İletişim Araçlarının Rolü", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler koll. Şti., İstanbul 1985.

ŞEHSUVAROĞLU, Haluk Y., *Asırlar Boyunca İstanbul*, Cumhuriyet Gazetesi Yay., İstanbul 1954.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ŞEHSUVAROĞLU, Haluk, Y., "Tarihi İstanbul", Yeni İstanbul Gazetesi, İstanbul 1969.

ŞEHSUVAROĞLU, Haluk, Y., "Tarihi İstanbul", *Yeni İstanbul Gazetesi*, Yeni İstanbul Gazetesi mat., İstanbul 1969.

ŞEHSUVAROĞLU, Haluk Y., *İstanbul Sarayları*, Doğan Kardeş Yayınları A.Ş., İstanbul 1944.

ŞEHSUVAROĞLU, Haluk, Y., "İstanbul Sarayları", *T.T.O.K* yay. Eylül 1955.

T.C.D.D. İşletmesi Genel Müdürlüğü, Ajans Türk Matbaacılık A.Ş., Ankara 1987.

T.D.İ., *Denizin Sesi*, T.D.İ. yay., s. 93, Apa Ofset Basımevi, İstanbul, Ağustos 1991.

T.E.K. Araştırma ve Koordinasyon Daire Başkanlığı, *Türkiye Elektrik Enerjisi Tüketim Analizi 1983-1989*, şehir ismi yok, Ocak 1991.

T.E.K. Genel müdürlüğü, *Türkiye Elektrik İstatistikleri Özeti 1989 Yılı Sonu*, şehir ismi yok, ağustos 1990.

TALAS, İ Hakkı ve DİNÇ, Sıtkı, *İstanbul*, Suhulet Basımevi, İstanbul 1948.

TAN, Nail, "Turizm Çalışmalarında Turistik-Kültürel Donatımın Önemi", *Milli Kültür*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1985.Ankara 1985.

TANPINAR, Ahmed Hamdi, *Beş Şehir*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1985.

TAŞÇIOĞLU, E. Taşkın, "19. Yüzyıl Saraylarının ve Çeşitli Devlet Yapılarının Yapımında Görev Almış Olan İsmail Zühdü Paşayla İlgili Belgeler", *Milli Saraylar Sempozyumu*, Cenkler Koll. Şti., İstanbul 1985.

TEMER, Nuri, *Her Yönüyle Yalova*, İstanbul 1984.

TONGUÇ, Leyla, *The Basilica Cistern And The Other Cisterns of İstanbul*, Dünya Süper Veb Ofset A.Ş., İstanbul 1988.

TOSKAY, Tunca, *Turizm Olayına Genel Yaklaşım*, Der Yayınları, İstanbul 1983.

Tur Yönetiminin İlke ve Süreçleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eğitim Dairesi başk. Yay., yay. no: 52, Şafak Matbaası, Ankara 1983.

TÜMERTEKİN, Erol, İstanbul Şehri ve Çevresinde Sanayı", *İst. Üni. Coğ. Enst. Dergisi*, İst. üni. Yay., İstanbul 1970.

Türk Ansiklopedisi, Beylerbeyi Sarayı, VI. Maarif Basımevi, Ankara 1953.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türk Ansiklopedisi, XIII, Maarif basımevi, Ankara 1956.

Türkische Kunst und Kultur aus Osmanischer Zeit, Verlag Aurel-Bongers, Essen Recklinghausen, 1985.

Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının İller İtibariyle Dağılımı, İstanbul Sanayi Odası Araştırma Dairesi, Avcıol Mat., İstanbul, Mayıs 1988.

Türkiye Turizm Cemiyeti, *Turistik İstanbul*, Burhanettin Erenler mat., İstanbul 1963.

Türkiye İstatistik Yıllığı 1990, B.D.İ.E. yay., yay. no: 1510, Ankara, Mayıs 1992.

UNUTMAZ, İrfan, "The Aqueducts of İstanbul, *ICOC*, Issue: 28, İstanbul 1990.

UYKUCU, Ekrem, *Cumhuriyetin 50. Yılında İlçeleriyle Birlikte İstanbul*, Kahraman yay., İstanbul 1973.

ÜLGEN, Ali Saim, "Anıtların Korunması ve Onarılmasına Ait Prensipler", *Röleve ve Restorasyon Dergisi*, Vakıflar Genel Müd. Yay., Yıl 1, c. I, Pan Mat., Ankara 1974.

ÜNLÜ, Nuri, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, Gümüş Basımevi, İstanbul 1984.

WAGNER, Friedrich A., *Studentischer Tourismus Heute, Jugendtourismus*, Juventa-Verlag GmbH, 1965.

YÜCEL, İ., ÖNER, S., *Dolmabahçe Sarayı*, TBMM Basımevi, Ankara tarihsiz.

Yurt Ansiklopedisi, V, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982.

Yıldız Sarayı Tiyatrosu, Airport Magazin, Cem ofset Mat. A.Ş., Mayıs 1987, yıl 2, s. 11.

Yıldız Sarayı Vakfı, Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları, no: 2, Mart 1986.

ZİYAOĞLU, Rakım, *Yorumlu İstanbul Kütüğü*, Yenilik Basımevi, İstanbul 1985.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

EKLER

1. Dolmabahçe Sarayı'nın Salon ve Odalarının Listesi

2. 431 nolu Kanun

3. Planlar

4. Resimler

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

EK. 1.

Dolmabahçe Sarayı'nın Salon ve Odalarının Listesi

Kullanımı ve / veya Adı

Oda No: Selâmlık	Cumhuriyet Öncesi	Cumhuriyet Dönemi
1	Medhal Salon (27.9.1932) İlk Tarih Kongresi (20-25.9.1937)	İlk Dil Kurultayı (27.9.1932) İlk Tarih Kongresi (20-25.9.1937)
2	Oda	Büro
3	Vükela Odası	1927'den sonra Konukların Bekleme odası
4	Sertabib Odası	Muhafız Odası
5	Misafir Odası Medhali	Bekleme Odası
6	Misafir Odası	Başyaver Odası
7	Özel Kâtip Odası	Yaver Odası
8	Seccadeci ve Esvapçıbaşıların Yatak Odaları	Atatürk Döneminde Kumandanlık Yatak Odası, İnönü Döneminde Lütfü Bey'in Yatak Odası
9	Seccedaci ve Esvapçıbaşıların Vazife Odası	Beyler Yatak Odası Özel Kalem Yatak Odası
10	Mabeynciler Odası	Özel Kalem Odası
11	Baş Mabeynci Odası	Genel Sekreter Odası
12	Erkân Yemekhanesi	Özel Kalem Yemek Odası
13	Eski Muhasipler Odası	Genel Sekreter Hasan Rıza Bey'in Odası
14	Yazı Mahalli-Çinicilik Kısmı	
15	Baş Kâtip Odası	Yazı İşleri Odası

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

16	Mabeyncilerin Yatak Odası,	Atatürk Döneminde Beyler Yatak Odası, İnönü'nün Döneminde Gelen Sekreter'in Yatak Odası
17	Kâtiplerin odası	Özel Kalem Bürosu
18	Büyük Merdiven'in (Kristal Merdiven) Alt Sahanlığı	
19	Küçük Binek Salonu	Dil-Tarih Kurumu, Genel Kurul Salonu olarak kullanılmıştır.
20	Yaverlerin Yatak Odası,	Atatürk Döneminde Beyler Yatak OdasıOdası, Kur'ân Odası
21	Mescit	Atatürk Döneminde Sofracılar odası, sonraları mescit
22	Aralık	
23	Sofa	
24	Seryaver Odası	Tarihçi Uluğ Bey'in Odası
25	Yaverler Odası	Tarihçi Yusuf Akçura'nın Odası
26	Süfera Salonu	1927'de Atatürk'ün gelişiyle harf devrimi çalışmaları başlamıştır.
27	Misafir Odası Medhali	İnönü Döneminde, İbrahim Necmi Bey'in misafir odası
28	Misafir Odası	İnönü Döneminde, İbrahim Necmi Bey'in Yatak Odası
29	Dinlenme Odası	Yatak Odası (1927-1938)
30	Kırmızı Odanın Medhali	
31	Kırmızı Oda	
32	Dinlenme Odası	
33	Seccade Odası	İnönü Döneminde Nuri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

		Conker'in Yatak Odası
34	Yemek Odası	
35	Veliaht Odası	
36	Veliaht'ın Dinlenme Odası	Atatürk Döneminde Yatak Odası
37	İbrikdar odası	
38	Camekânlı oda	
39	Zülveçheyn	Atatürk Döneminde ziyafetler verilmiştir
40	Veliaht'ın kabul odası	
41	Somaki Oda Medhali	
42	Somaki Oda	
43	Halife Abdülmecid Efendi Kütüphanesi	
44	Halife Abdülmecid Efendi'nin Odası	Çalışma Odası
45	Namaz Odası	Namaz Odası
46	Hünkâr Hamamı	
47	Sarı Oda (Müzik Odası)	
48	Yabancı Devlet Hükümdar ve Ailelerinin resimlerinin bulunduğu yer	
49	Müzik Odası	Atatürk Döneminde Müzik Odası, Sonraları Bekleme Odası
50	Camlı Köşk yoluna inen merdiven	
51	Camlı Köşk Medhali	
52	Camlı Köşk	
53	Camlı Köşk'ün camekân kısmı	
54	Camlı Köşk'ün alt kısmı	

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

55		
56	-	
57	Koridor	
58	Muayede Salonu merdiven aralığından yapılma oda	
59	-	
Harem		
60	Harem Üst Kat 1. Medhali	
61	Harem Üst Kat 2. Medhali	
62	Valide Sultan Yatak Odası	Mevhibe İnönü'nün Yatak Odası
63	Valide Sultan Kabul Odası	Afet İnan'ın Yatak Odası
64	Resim ve Hazine Odaları Sofaları	
65	Hazine Odası Medhali	Hizmetçiler Odası
66	Resim Odası	İsmet İnönü'nün Yatak Odası
67	Mavi Salon	Atatürk Döneminde misafir odası, sonraları yemek solonu
68	Mavi Oda	Atatürk Döneminde Misafir odası, sanraları yemek odası
69	Pembe Oda	Atatürk'ün Çalışma Odası
70	Yatak Odası Medhali	
71	Yatak Odası	Atatürk'ün son Yatak Odası
72	Banyo	
73	Sarı Oda	
74	Koridor ve Hamam Elbise Odaları Medhali	
75	Hamam	

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

76	Elbise Odası	
77	Musandra	
78	Alt kat koridor	
79	Musahiplerin Nöbet Odası Medhali	
80	Müsahiplerin Yemek Odası	
82	Müsahiplerin Nöbet Odası	
83	Yemek Odası Medhali	
84	Yemek Odası	Bekleme ve Yemek Odası
85	Koridor	
86	Çamaşırhane	
87	-	Atatürk Döneminde Hizmetçi Kadınların Yatak Odası
88	Harem Binek Salonu	
89	Halife Merdiveni	
90	Nöbet Odası	Atatürk Döneminde Nesib Efendi'nin Yatak Odası
91	Sakal-ı Şerif Odası Şehzadelerin Okuma Odası	Atatürk Döneminde Hizmetçilerin Yatak Odası
92	-	Yaverler Odası
93	Sedefli Oda	Sofracılar Yatak Odası
94	Koridor	
95	-	Atatürk Döneminde Yaverlerin Yatak Odası
96	Alt kat II. Salon	
97	Çamaşırhane	
98	Medhal	
99	Ütühane	Atatürk Döneminde Emirberler Yatak Odası
100	Aralık Mahalli	
101	Koridor	
102	-	Atatürk Döneminde Kılıç Ali Bey'in Yatak Odası

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

103	Dürrü Şehvar'ın Yatak Odası	Atatürk Döneminde Hasan Cavit Bey'in Yatak Odası
104	Koridor	
105	Merdiven	
106	Pembe Salon	Atatürk Döneminde, Yatak Odası
107	Koridor	
108	Aralık Mahalli	
109	Koridor	
110	Birinci Kadın Efendi Yatak Odası	Atatürk Döneminde Sabiha Hanım'ın Yatak Odası, sonraları İnönü'nün Yatak Odası
111	Halife Abdülmecid'in oğlu Ömer Faruk Efendi'nin Yatak Odası	Atatürk Döneminde Zehra Hanım'ın Yatak Odası, İnönü Döneminde Ömer İnönü'nün Yatak Odası
112	Birinci Kadınefendi Dairesi Salonu	İnönü döneminde Misafir Salonu
113	Başkadınefendi Dairesi ve Koridoru ve Abdesthanesi	
114	1. Oda	Atatürk Döneminde Seryaverlik Odası, İnönü Döneminde Erdal İnönü'nün Yatak Odası
115	2. Oda	Atatürk Döneminde Kâtibi Umuminin Yatak Odası, İnönü Döneminde kızı ve annesinin Yatak Odası
116	3. Oda	
117	Hamam	
118	4. Oda	Atatürk Döneminde Dahiliye Vekilinin Yatak Odası

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

119	Medhal ve Abdesthane	
120	5. Oda	Atatürk Döneminde Emirberler Yatak Odası
121	6. Oda	Atatürk Döneminde Dahiliye Vekilinin Yatak Odası, İnönü Döneminde Sıhhiye Vekilinin (Refik Saydam) Yatak Odası
122	Musandra ve Merdiven	
123	Kiler Odası	
124	Merdiven ve Salon	
125	Koridor	
126	1. Oda	Atatürk Döneminde Recep Zühtü Bey'in Odası
127	2 Oda	Atatürk Döneminde Cevat Abbas Bey'in odası
128	3. Oda	Yaverler Yatak Odası
129	Sofa	
130	Aralık Mahalli	
131	4. Oda	
132	Küçük Oda	
133	-	
134	Koridor ve Salon Merdiveni	
135	Medhal	
136	-	
137	-	
138	-	
139	Yemek Odası	
140	Koridor	
141	Medhal	
142	1. Oda	
143	2. Oda	
144	3. Oda	
145	Medhal ve Abdesthane	
146	1. Oda	

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

147	2. Oda
148	3. Oda
149	Medhal
150	1. Oda
151	2. Oda
152	2. Oda
153	sofa
154	1. Oda
155	2. Oda
156	3. Oda
157	Musandra
158	Sofa
159	1. Oda
160	2. Oda
161	3. Oda
162	-
163	Medhal
164	1. Oda
165	2. Oda
166	Koridor
167	Medhal
168	1. Oda
169	2. Oda
170	3. Oda
171	Musandra
172	Medhal
173	1. Oda
174	2. Oda
175	3. Oda
176	4. Oda
177	Musandra
178	Koridor
179	Medhal

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

180	1. Oda
181	2. Oda
182	3. Oda
183	Musandra
184	II. Kadınefendi Dairesi Medhali
185	1. Oda
186	2. Oda
187	3. Oda
188	Musandra
189	Salon
190	Alt kat hamamlar koridoru
191	Alt kat II. Büyük Salon ve merdiven
192	Koridor
193	Medhal
194	1. Oda
195	2. Oda
196	3. Oda
197	Medhal ve Abdesthane
198	1. Oda
199	2. Oda
200	3. Oda
201	Kahve Ocağı
202	Koridor
203	Dişçi Odası
204	Haznedarlar Odasının Medhali
205	1. Oda
206	2. Oda
207	3. Oda
208	II. Kadınefendi Dairesi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

	Medhali	
209	1. Oda	
210	2. Oda	
211	3. Oda	
212	Alt kat son salon	
213	Daire Medhali	
214	1. Oda	
215	2. Oda	
216	3. Oda	
217	Musandra	
218	Alt Kat Daire Medhali	
219	1. Oda	
220	2. Oda	
221	3. Oda	
222	Valide Dairesi Medhali	
	Üst Katı	
223	1. Oda	
224	2. Oda	
225	3. Oda	
226	4. Oda	
227	Merdiven ve Musandra	
228	Sofa	
229	1. Oda	
230	2. Oda	
231	3. Oda	
232	4. Oda	
Muayede Salonu		
300	Muayede Salonu	Atatürk'ün Şehir Halkına nutku (1 Temmuz 1927), Atatürk'ün katafalkı saygı için yerleştirildi. Cenaze namazı kılındı (19 Kasım 1938)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

301	Muayede Salonu
	istirahat odası
302	Muayede Salonu
	istirahat odası
303	Muayede Salonu
	istirahat odası
304	Muayede Salonu
Köşe odası*	

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

*. Zarif Orgun, "Dolmabahçe Sarayı'nın Salon ve Odaları Üzerine", *Milli Saraylar Dergisi*, sayı 1, 1987, s. 112-115.

1924 yılında yapılan bir tespitte Osmanlı Dönemi'nden gelen eski harflerle kayıtlı oda numaraları esas alınarak bu mekânlar belirlenmiştir. Yukarıdaki liste anılan tesbitin tutanağına dayanarak 1986'da Zarif Orgun, Arzu Karamani, Güller Karahüseyin ve Hakan Gülsün tarafından hazırlanmıştır.

İNDEKS

A

Abdülaziz 34, 104
Adalar 112
AIEST 7
Akdeniz 44
Aktif Tedbirler 198
Alemdağ 37
Alma Nova 29
Alman Çeşmesi 103
Alphonse de Lamartine 171
Alpinizm 12
Alt paleolitik dönem 27
Altunizade 126
Anadolu Hisarı 32, 105
Antoneinia 29
Antusa 29
Anıt 89
Apollon Tapınağı 29
Arkeoloji Müzesi 99
Arkeolojik sit 89, 90
Asitane 30
At Meydanı 34, 95
Atatürk 100, 110, 128, 129, 137, 138, 139, 143, 154, 168, 181
Atıl kapasite 22
Av turizmi 85
Ayasofya 93, 99
Aynalıkavak Kasrı 114, 118, 120, 174, 176, 177
Ayvazovsky 133

B

Balsamon 30
Barok 3
Bey Oğlu 34
Beylerbeyi Sarayı 114, 115, 118, 120, 127, 153, 154, 155, 158, 159, 191, 202
Beşpınar Tepesi 38
Bilad-ı Selase 30
Binbirdirek Sarnıcı 94
Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu 9
Bitinler 30
Bizans 31, 105
Boğaziçi 25, 36, 41, 166, 179
Boğaziçi Köprüsü 61
Boğazkesen 33
Bosforus 42
Bosphorus 42
Bosporus 42
Boş Zaman 6
Bursa 31
Büyük Çamlıca Tepesi 37
Byzantion 29
Byzas 29

C

C. Kaspar 6, 7
Calme 187
Caractére 187
Confort 187
Courtoise 187
Cuisine 187

Ç

Çankaya Köşkü 114
Çatalca Yarımadası 42
Çatalhöyük Kazıları 24
Çırağan Sarayı 35, 113, 115
Çoğaltan etki 21

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

D
Dar-ı Âliye 30
Dar-ı Saadet 30
Dar-ül Hilafe 30
Dar-ül İslâm 30
Dar-üs Saltana 30
Davutpaşa Tepesi 37
Delphi 29
Demiryolu işletmeciliği 65
Demografik Yapı 49
Deniz Taşımacılığı 64
Dış Aktif Turizm 17
Dış Pasif Turizm 17, 21
Dış Turizm 16
Dini Turizm 11, 14
Dinlenme turizmi 14
Doğal Sit 89
Dolmabahçe 124, 133, 134, 202
Dolmabahçe Camii 144
Dolmabahçe Saat Kulesi 144, 145
Dolmabahçe Sarayı 35, 99, 113, 114, 115, 118, 120, 121, 123, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 140, 143, 148, 149, 151, 155, 169, 171, 191,
Dorlar 29

E
Efes 11
Ekonomik turizm 15
Eski Saray 33
Excursionist 9

F
Fatih Köprüsü 60
Fatih Sultan Mehmed 33, 96, 101, 106, 122
Fenikeliler 110
Florya Köşkü 114

G
Galata Kulesi 96
Galbraith 22
Garabet Balyan 126
Geleneksel Turizm 17
Gençlik Turizmi 15, 17, 86
Göksu Kasrı 166
Grand Tour 12
Günübirlikçiler 9

H
Haçlı Orduları 31
Haçlı Seferleri 32
Hagia Eirene 91
Haliç 32, 33, 35, 41, 42, 43
Halife Abdülmecid 138
Heredot 11, 29
Hipodrom 34, 95

I
IFLA 202
Ihlamur Kasrı 114, 117, 120
Ihlamur Kasırları 171, 172, 173

İ
İç turizm 16
II. Abdülhamid 35, 104, 127, 140, 141, 144, 145, 154, 156
II. Mahmud 104
II. Wilhelm 103, 164
İlliryalılar 28
İslâmbol 30
İsmail Zühtü Efendi 126
İstanbol 30

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstanbul 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 57, 58, 62, 63, 66, 70, 74, 78, 80, 103, 107, 183, 184, 185, 205
İstanbul Boğazı 42, 43, 121
İstanbul Limanı 96
İstanbul Platosu 38
İstanbul Trafiği 61
İstanbul Ulaşımı 59
İstanbul'un Fethi 105
İstanbul'un Nüfusu 45, 47, 60

K
K. Krapf 7
Kadıköy 29
Kalhedon 29
Kalipolis 30
Kalkedon 29, 30
Kalkolitik Dönem 27, 28
Kanuni Sultan Süleyman 33
Kapalı Çarşı 101
Kaplıca 11
Karadeniz 36, 42, 43, 44, 108
Katokomb 11
Kayış Dağı 37
Kerbela 11
Kervansaraylar 12
Khora Manastırı 92
Kız Kulesi 96
Kitle turizmi 17
Klimatizm 85
Kongre Turizmi 86, 191
Konstantiniye 30
Konstantinopl 30
Konstantinopolis 29, 30
Konstantinopolis Roması 30
Konstantinus 30
Kustantiniye 30
Küçüksu Kasrı 114, 118, 120, 166, 167, 169, 170
Külliye 89, 90
Kültür Faaliyetleri 58
Kültür Turizmi 14, 99
Kür turizmi 16

L
Latin İmparatorluğu 31
Latin İstilası 95
Liman trafiği 65
Lüks Turizm 17
Lygos 28, 29

M
Marmara Denizi 42, 121
Maslak Kasırları 178, 179, 180
Massentourismus 17
Mavi Cami 34
Medine 11
Megali Polis 30
Megaralılar 28, 29
Mekke 11
Melling 124
Mısır Çarşısı 101
Miklagrad 30
Milli Saraylar 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 172, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 204, 205
Modern Turizm 13
Mont Saint Michel 11
Mont Ventoux 12
Mozaik Müzesi 99
Muayede Salonu 129, 136, 140, 141, 143

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Multiplicateur 21

N
Nigogos Balyan 126
Nüfus 45

O
Off-season 22
Orta paleolitik dönem 27
Osmanlı Devleti 31

Ö
Ören yeri 89, 90

P
Paket turlar 13
Paleolitik Dönem 27
Pasif Tedbirler 198
Petrarca 12
Pilinius 28
Pisagor 11
Plais Nationaux 114
Plato 11
Politik turizm 15
Prusa 31

R
Roma Nova 29
Roma Tanımı 9
Rönesans 3, 12, 32
Rumeli Hisarı 32, 105

S
Saint Martin 11
Sarayburnu 42
Sağlık turizmi 85
Séchan 133
Seyahat tarihi 10
Seyyah 5
Sit 89
Sosyal Turizm politikası 18
Sosyal turizm 17, 18
Sosyal Yönlü Turizm 15
Spor Turizmi 15
Stanbol 30
Stinpolis 29, 30
Süleymaniye Camii 106
Sultan Abdülaziz 35, 124
Sultan Abdülmecid 125, 126, 135, 139, 140, 144, 172
Sultanahmed Camii 34, 105
Sultanahmed Çeşmesi 102

Ş
Şale Köşkü 118, 163, 164, 165, 189, 191
Şark Ticareti 12

T
Tabii sit 89
Tales 11
Tarihi eser 89
Tarihi sit 89, 90
Tekfur Sarayı 37
Terkos Gölü 40, 43
Termalizm 85
The Affluent Society 22
Themistius 30
Thomas Cook 13
Tophane 33
Topkapı Sarayı 96, 97, 99, 114, 116
Torah 5
Tornus 5
Tour 5
Touring 5
Tourner 5

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tours 11
Tsargorad 30
Tsarigrad 30
Turist 8, 9, 23
Turistik 5, 20
Turistik Arz 23
Turistik Mahal 18, 19, 20
Turistik Talep 23
Turistik-Kültürel Donanım 24
Turizm 5, 7, 8, 10, 13, 14, 16, 19, 22, 23, 82
Turizm Gelirleri 26
Turizm Olayı 88
Turizm Patrimuanı 24
Turizm Planlaması 22
Turizm Potansiyeli 24
Tuzla İçmeleri 85
Türk Sarayları 113
Türkiye'nin Nüfusu 45

U

Uluslararası Anıtlar ve Çevreyi Koruma Örgütü 202
Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu 202
Uluslararası Turizm Uzmanları Birliği 7
Uluslararası Turizm ve Seyahat Konferansı 6

Ü

Üçüncü Yaş Turizmi 15

W

W. Hunziker 7

Y

Yalova Atatürk Köşkü 114, 120, 181, 182, 191
Yalova Kaplıcaları 85
Yalova Köşkü 118
Yat Turizmi 84
Yavuz Sultan Selim 33
Yaş Antlaşması 176
Yaşlılar Turizmi 15
Yedi Tepeli Şehir 37
Yılanlı Sütun 95
Yıldız 118
Yıldız Parkı 109
Yıldız Sarayı 113, 114, 117, 120, 127, 160, 161, 163
Yuşa Tepesi 37

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun

Kanun No: 431

Madde: 1_Halife kal'edilmiştir. Hilâfet Hükümet ve Cumhuriyet manâ ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan Hilâfet makamı mülgadır.

Madde: 2_Mahlû Halife ve Osmanlı saltanatı münderisesi hanedanının erkek, kadın bilcümle azası ve damatlar Türkiye Cumhuriyeti memaliki dahilinde ikamet etmek hakkından ebediyyen memnudurlar. Bu hanedana mensup kadınlardan mütevellîd kimseler de bu madde hükmüne tabidirler.

Madde: 3_İkinci maddede mezkûr kimseler işbu kanunun ilânı tarihinden azamî 10 gün zarfında Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecburdurlar.

Madde: 4_İkinci maddede mezkûr kimselerin Türk Vatandaşlık sıfatı ve hakkı merfudur.

Madde: 5_Bundan böyle ikinci maddede mezkûr kimseler Türkiye Cumhuriyeti dahilinde emvali gayri menkuleye tasarruf edemezler. İlişiklerinin katı için bir sene müddetle bilvekâle mahakimi Devlete müracaat edebilirler. Bu müddetin mürurundan sonra hiç bir mahkemeye hakkı müracaatları yoktur.

Madde: 6_İkinci maddede mezkûr kimselere masarifi seferiyelerine mukabil bir defaya mahsus ve derecei servetlerine göre müteşavvit olmak üzere Hükümetçe tensip edilecek mebaliğ ita olunacaktır.

Madde: 7_İkinci maddede mezkûr kimseler Türkiye Cumhuriyeti arazisi dahilindeki bilcümle emvali gayri menkulelerini bir sene zarfında Hükümetin malûmat ve mumâfakatiyle tasfiyeye mecburdurlar. Mezkûr emvali gayri menkuleyi tasfiye etmedikleri halde bunlar Hükümet marifetiyle tasfiye olunarak bedelleri kemâilerine verilecektir.

Madde: 8_Osmanlı İmparatorluğunda Padişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dahilindeki tapuya merbut emvali menkuleleri millete intikal etmiştir.

Madde: 9_Mülga Padişahlık sarayları, kasırları ve emlaki sairesi dahilindeki mefruşat, takımlar, tablolar, asarı nefise ve sair bilumum emvali menkule millete intikal etmiştir.

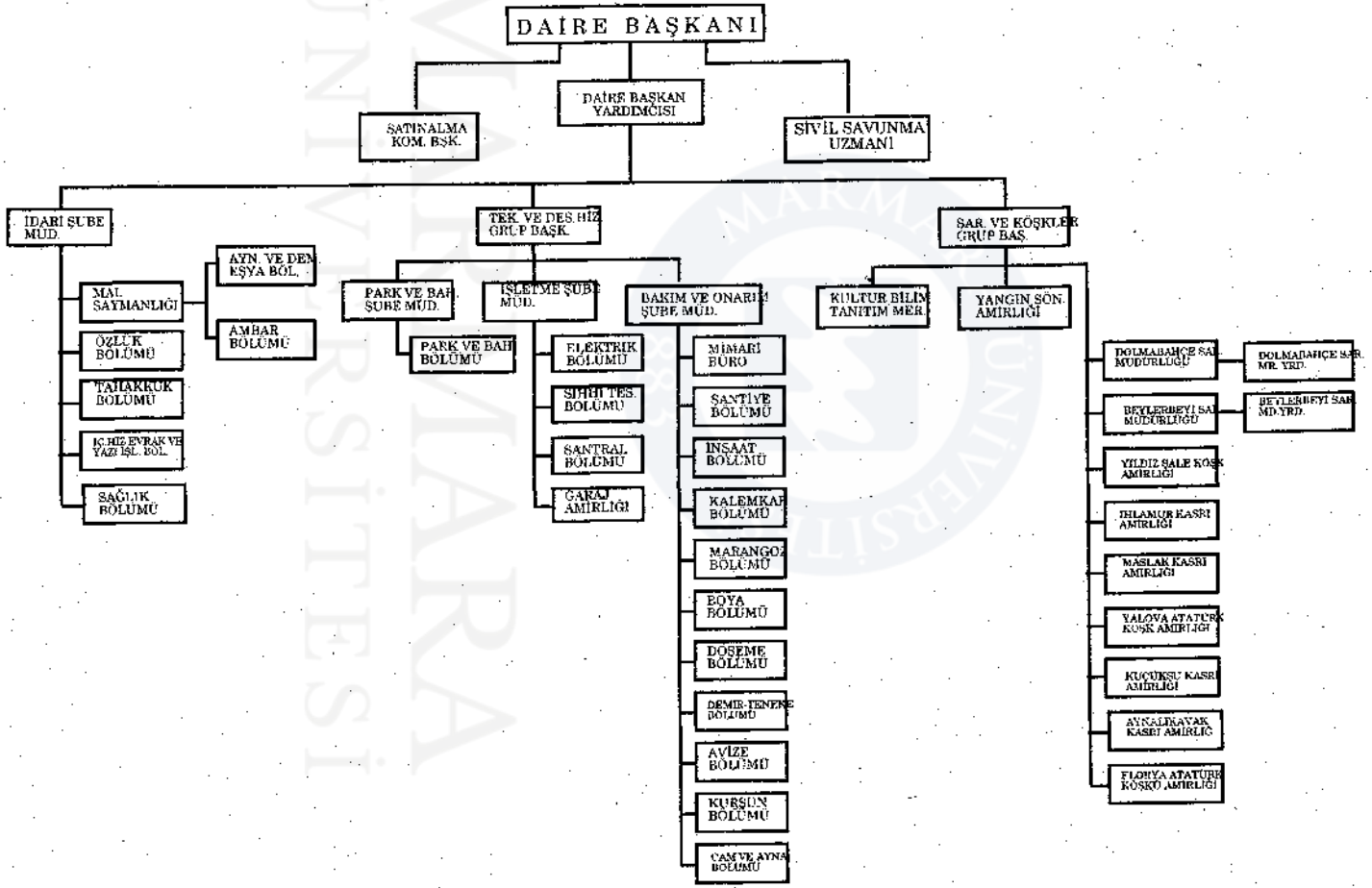
Madde: 10_Emlâki hakaniye namı altında şimdiye kadar millete devredilen emlâk ile beraber mülga padişahlığa ait bilcümle emlâk ve sabık Hazinei hümayun, muhteviyatlariyle birlikte saray ve kasırlar ve mebani ve arazi millete intikal etmiştir.

Madde: 11_Millete intikal eden emvali menkule ve gayri menkulenin tesbit ve muhafazası için bir nizamname tanzim edilecektir.

Madde: 12_İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Madde: 13_İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

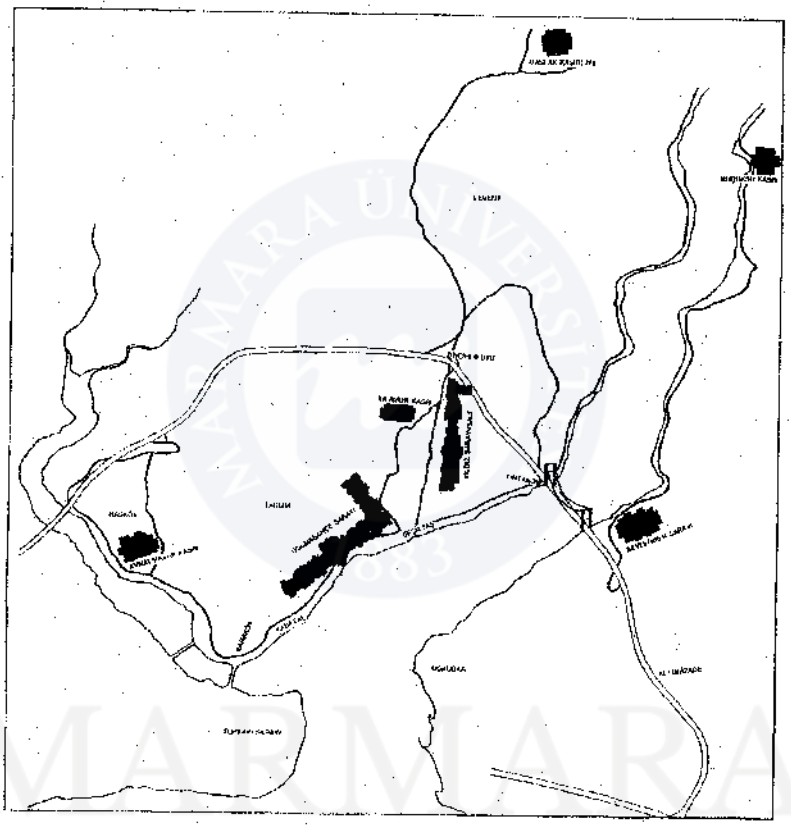
MİLLİ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

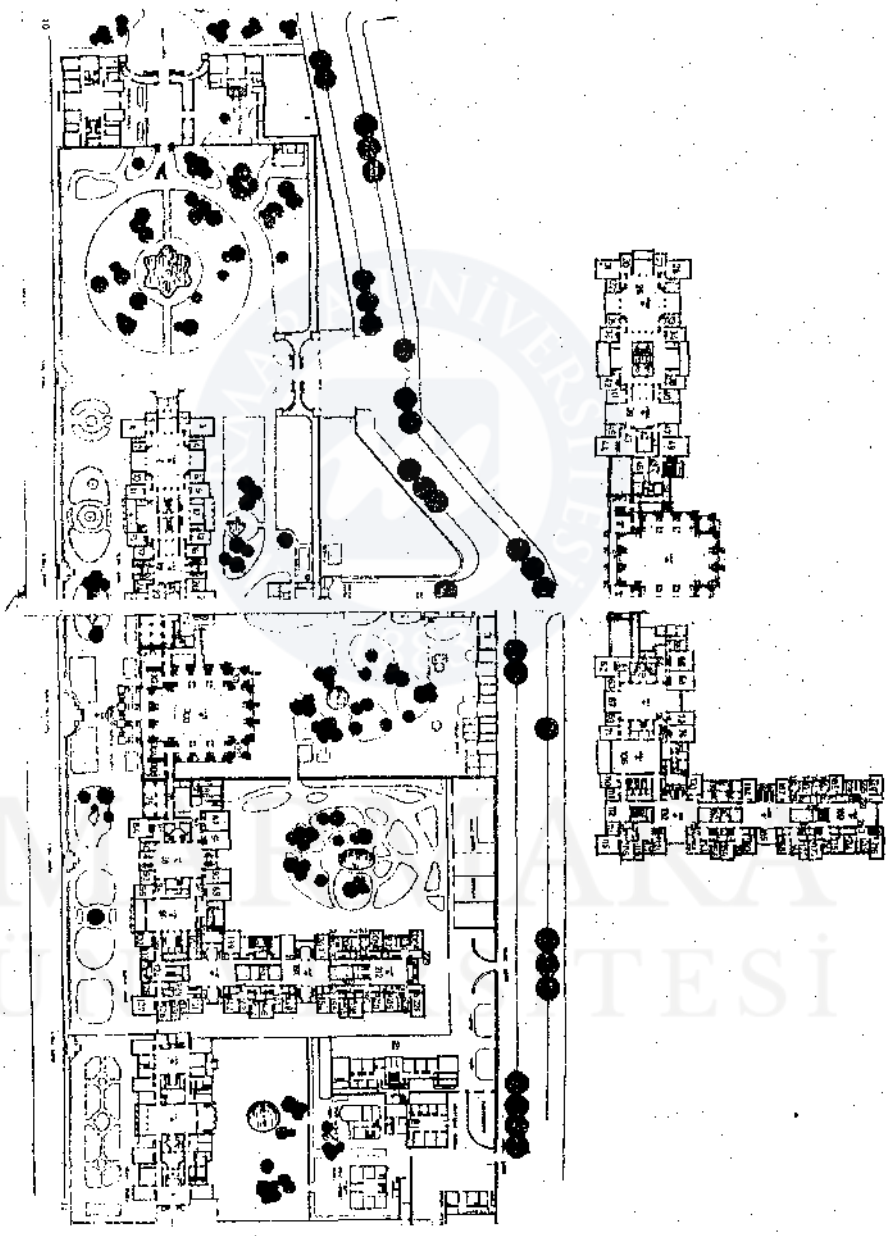
MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MİLLİ SARAYLAR YERLEŞİM PLANI

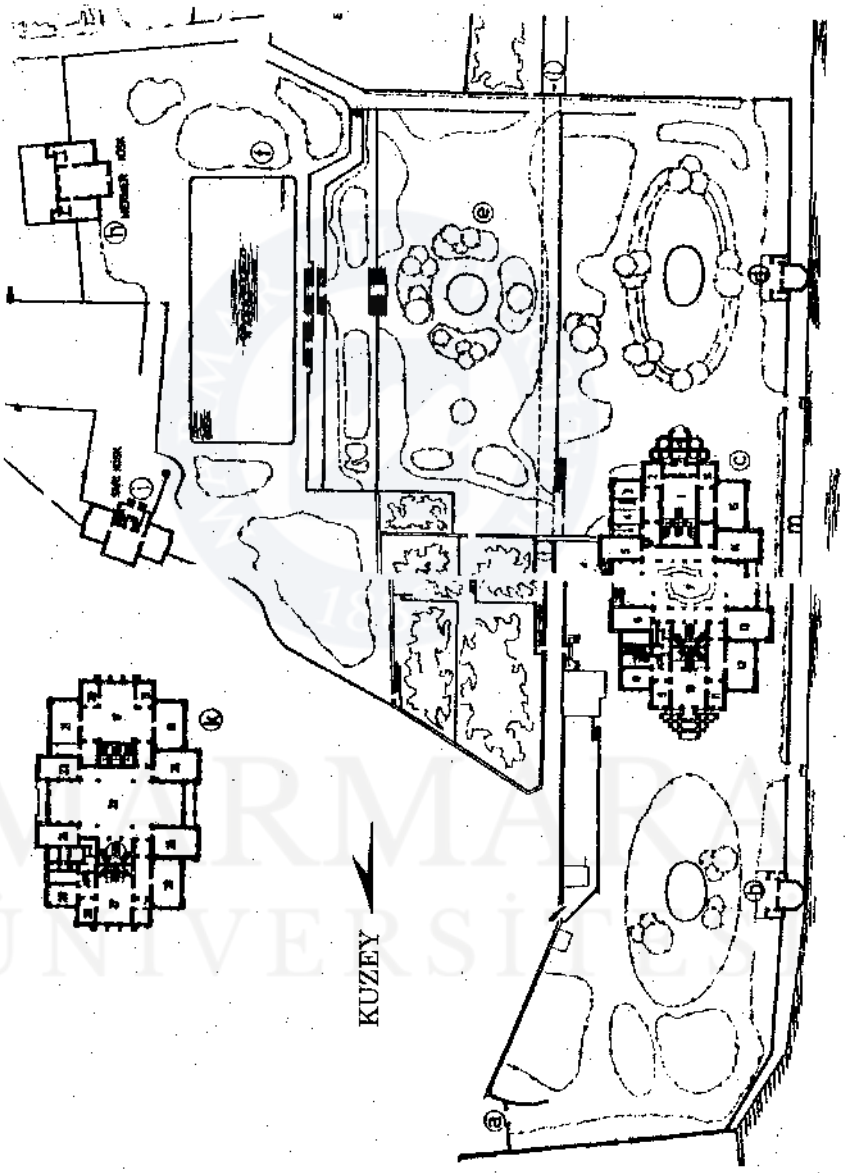
MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

DOLMABAHÇE SARAYI YERLEŞİM PLANI

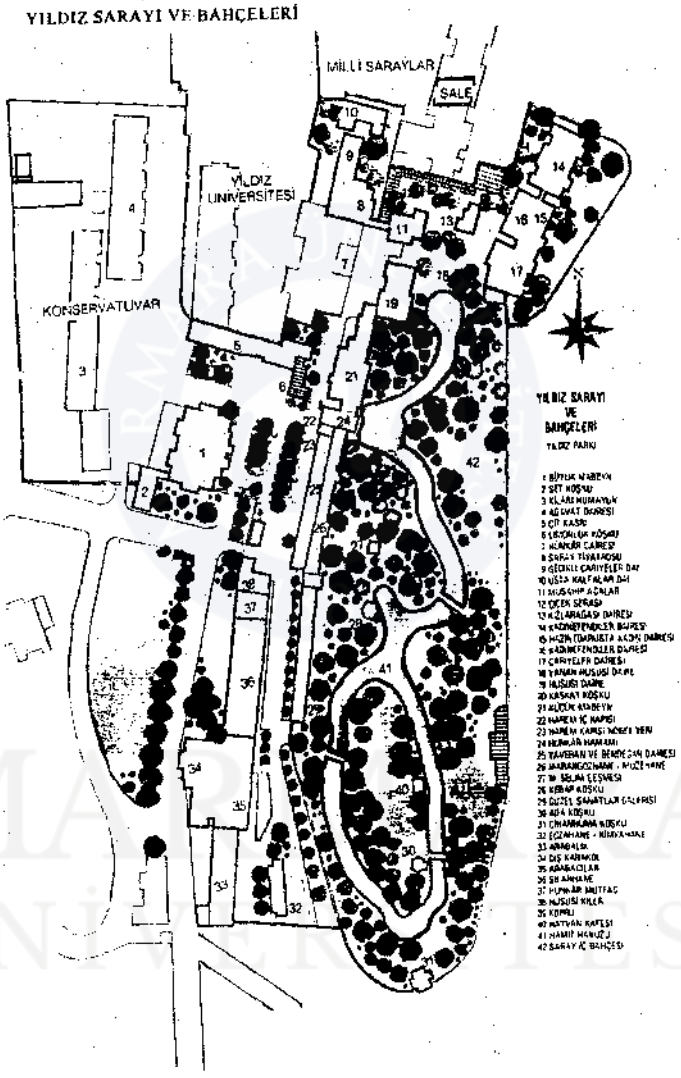

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BEYLERBEYİ SARAYI YERLEŞİM PLANI

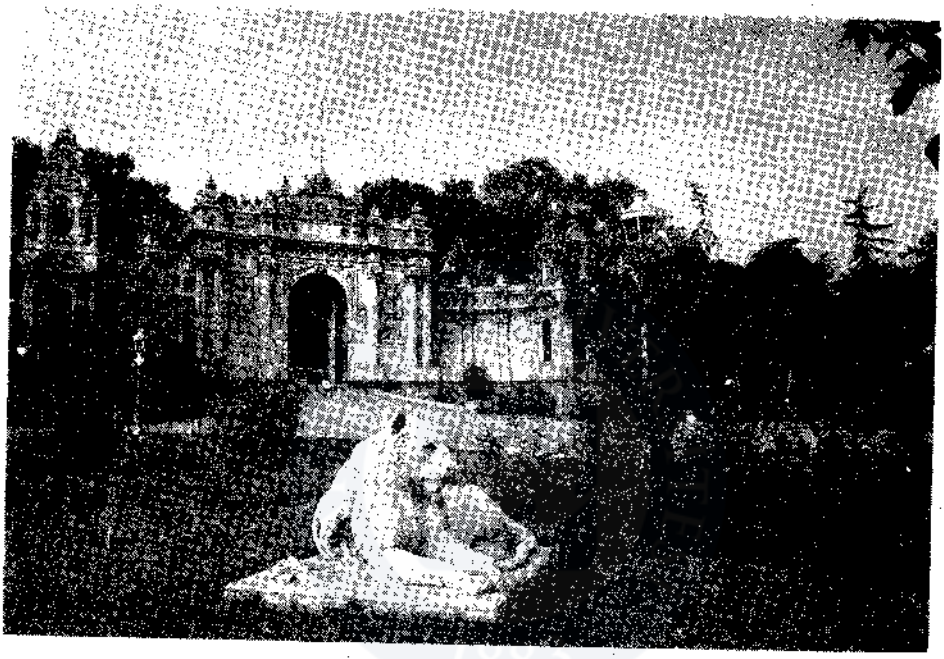

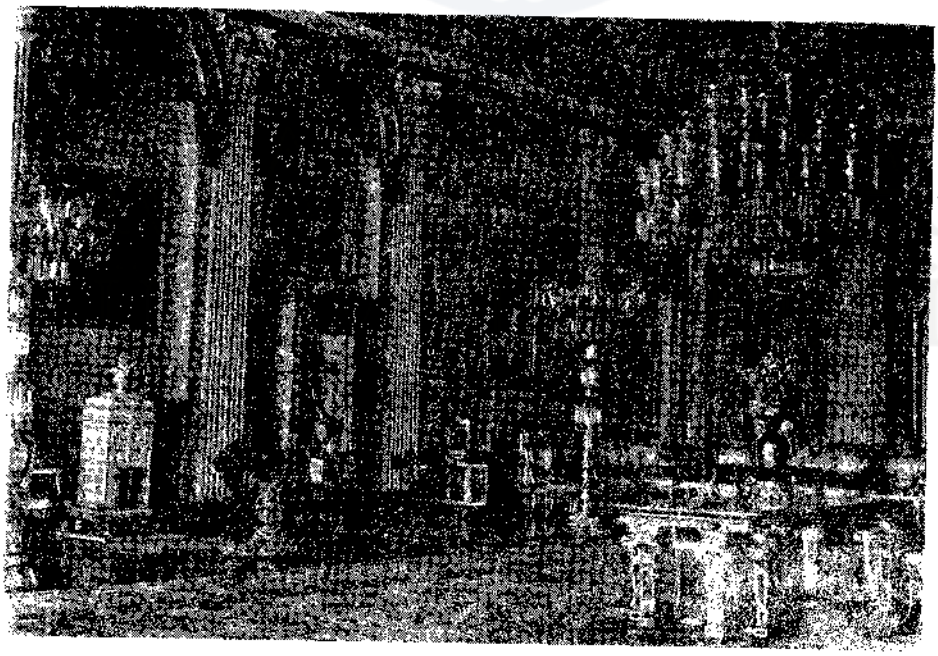
MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

EK. 4. DOLMABAHÇE SARAY KAPISI-DOLMABAHÇE SARAYI, PEMBE SALON

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

IHLAMUR KASRI

1883
MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ